

త్రురపు

ప్రేమయగ్రహయగ్రహ

ప్రేమరాజాభ్యుదయవిరచితా

తదాభ్యుదయభక్త్యుదయభక్త్యుదయ

వేదాభ్యుదయభక్త్యుదయ వ్యాఖ్యయా సంశోభితా
ప్రేమభక్త్యుదయభక్త్యుదయ పట్టకప్రసంగాచార్యేణ

తదాభ్యుదయభక్త్యుదయ

సంశోభితభక్త్యుదయ

ప్రేమభక్త్యుదయభక్త్యుదయ

త్రుమన్మహేశ్వరపురీ మధ్యవిద్యోతమానవివరత్న

సింహాసనారూఢ

త్రుమన్మహేశ్వరపురీ

ధర్మాధికారి చక్రవర్త్యుదయభక్త్యుదయ

మహేశ్వరపురీమధ్యపరివార్త

విద్యాతరంగిణ్యాభ్యాసాంస్వీయము ద్రాక్షరశాలాయామ్

ముద్రాపితానతి విజయతేతమామ్.

విరోధినత్నరచైత్రశుక్లపంచమీ

శ్రీదానీమెశ్వరార్థం సపాదకూప్యమ్

శ్రీ చక్రయంత్ర చరణ సత్సయగల స్తరణంశరణమ్

శక్తితమశక్త్యాద బాలవృత్తిస్థితియై ।

శక్త్యాద్యవధిమదా శ్రీయతేత్రాక్షరస్యగ్రహః ॥

అక్షరమిది తత్త్వంతత్త్వంచేత. తత్రాబాధ్యంతత్త్వం. బాధ్యత్వంచ స్వసంసర్గినైకవ్యాప్యవృత్తిత్యుచితావప్రతియోగిత్వం. తచ్చ వస్తువిశిష్టత్వ పర్యవసితం. వస్తువిశిష్టత్వంచ స్వతాదాత్మ్య స్వసమ్మర్శితవ్యాప్యవృత్తిత్యుచితావప్రతియోగిత్వోభయసంబంధేన—నను ఘటాదాస్యాత్తకవస్తాదాయైవ వస్తువిశిష్టత్వ ముపపాదనీయం తచ్చ నసంభవతి. అత్యుచితాభేదే తాదాత్మ్యసంబంధా సుగీకారాత్. ఉక్తంహి బ్రహ్మసంబిదౌ ‘భేదాసహిష్టుచితాదాత్మ్యః నాన్యైవ అత్యుచితాభేదే తాదాత్మ్యవిసంబంధాసంభవాత్’ ఇతి చేన్న. ద్రవ్యం ఘటవత్కాంత ప్రతిత్యనురూపేన ద్రవ్యత్వాపహితఘటత్వాపహితాద్యోస్తాదాత్మ్యసంభవాత్ తాదృశతాదాత్మ్యమాదాయైవ ఘటాదౌ సర్వత్ర వస్తువిశిష్టత్వోపపాదన సంభవాత్. తాదృశవస్తువిశిష్టత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదచ్చ అబాధ్యత్వం. ఏతేన నాననుమాది నిబంధనాదౌషః. సచైవకపి ఆత్యంతాసతి శశశ్శంగాదావతవ్యాప్తిః అనంతాధికరణా ప్రసిద్ధ్యాస్వపదేనోపాదావాసమ్మవాదితి వాచ్యమ్. కాలసంబంధిత్యేనతీతి విశేషణాత్. సచైవంసతి ముక్తిదశాయామాత్మనః కాలసంబంధాభావాత్ తత్త్వరూపత్వానుపపత్తిరివాచ్యం. కాల, సంబంధస్యాపలక్షణవిధయా లక్షణే నిష్పత్త్యాపితిహి—॥ తచ్చ తత్త్వంబ్రహ్మకమనః ‘సదెవసామ్యేదమ’ ఆసేదకమేవాద్వితీయ’ మిత్యాదిశు)

తే. అపరోక్షరూపంబు. 'యశ్చాత్మాదపరోక్షాన్పూర్ణేతి శ్రుతేః. పూర్ణా నందరూపంబు. 'యతోవాచోనివశాంతే' ఇత్యాది శ్రుతేః. పరిచ్ఛేదశూన్యంబు. 'సర్వేభ్యోననునన్తం' ఇత్యుక్తిః * నహనాస్తినికేచన * నాత్ర కాచనభిదాన్తి' ఇత్యాదిశ్రుతిశ్చ. పరిచ్ఛేదశూన్యత్యేవిధిః. కాలదేశవస్తుపరిచ్ఛేదభేదాల్. కాలపరిచ్ఛేదోనాశ్రుతియోగిత్వం. దేశపరిచ్ఛేదః అన్యంతాభావప్రతియోగిత్వం. వస్తుపరిచ్ఛేదః భేద ప్రతియోగిత్వమితి || — ||

తత్త్వవిత్వం. అతత్త్వం. సన్తనంసగీతనిష్ఠవ్యాప్యవృత్త్యశ్వనాభావావృతియోగిత్వకాలసంబంధిత్వవిధియాభావవత్త్వం తత్త్వతనం. ఘటాదౌ ప్రతియోగిత్వానాభావాల్ అత్యైరాసతిశతశత్యం గాదౌచ కాలసంబంధిత్వాభావాదుభయభావోఽపి తత్త్వతత్త్వ తత్త్వతత్త్వ లక్షణసంగతిః. తచ్చ ద్వివిధం. అనిర్వాచ్యం అన్యైరాసత్త్వేతి-స్వప్రకారకధీవిశేష్యతావ్యావకాభావప్రతియోగిత్వం అనిర్వాచ్యలక్షణం. ఘటాదిప్రకారకధీవిశేష్యైర్నర్వత్ప్రభుటాద్యభావస్య 'నేనానాన్తీత్యాదిశ్రుత్యాబాధితత్వాల్ ఘటాదౌ లక్షణసంగతిః. అసతిచ శతవిధాతాతాత్త్వానప్రకారత్వానభ్యుపగమాల్ స్వపదేన తస్యోపాదానానంభవాన్మతప్రాతిపత్తిః.—నను సేయందీపజ్ఞాతేతి వాక్యజన్యభినుపేషయప్రాధిభాసితే నేయంపాశ్చాన్జ్ఞానవిధ్యేఽవ్యాప్తిః సాయందేవ దత్తతతి వాక్యాదిచ ఉక్తవాక్యాదపి నిర్వికల్పకబాధ్యస్య స్వీకారాల్ తత్త్వాప్రతిభాసితప్రకారకధియోఽప్రసిద్ధత్వేన స్వపదేన తస్యోపాదానానంభవాల్. సమాప్తప్రాధిభాసితమనిష్ఠమేవ అపరోక్షఫలపప్రతిభాసితోత్పత్తేస్స్వీకారేణ పరోక్షఫలేఽన్యరాజ్యాలతేరేవాంగీకారాదితి వాచ్యం. పరోక్షే అన్యభావ్యా తస్వీకారే తాదృశాన్యభావ్యాతి నిరూపిత విషయతానాం చిత్తాదాత్మ్యరూపాణాం విశేష్యతాప్రకారతాదూపత్వా సంభవాల్. పరస్పరావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాజ్నూచిత్రాదాత్మ్యానా మేవ ప్రకారతావిశేష్యతాదిదూపత్వాల్. తథాహి. ఏకస్యాం సర్వదృశ్యతాదాత్మ్యానన్మదిద్యక్తా శుక్త్యాదితాదాత్మ్యావచ్ఛేదేన రజతాదితాదాత్మ్యం ఘటాదితాదాత్మ్యావచ్ఛేదేన తదభావశ్చ సతతతే. సృష్టేతగ్రమూలాద్యవచ్ఛేదేన సంయోగ తదభావః. అగ్ని

వృక్షసంయోగీత్యగార్విశ్లేషేన వృక్షసంయోగానుభవవత్ ఇదం రజతం
 జానామిత్వముభవేన ఇదంచిత్రావాత్మ్యానచ్చేదేన రజతచిత్రావాత్మ్యా
 నాత్ తత్రానచ్చేదక భూతచిత్రావాత్మ్యంబేష్యతా అనచ్చేద్యచిత్రావా
 త్మ్యంప్రకారతేన సిద్ధాంతాత్. పరాక్షే అశ్వకావ్యాధిస్సేకారేచప్రహ
 షహ్మమానిత్వముమితే. ప్రహషేయత్వానచ్చేద్యసహస్రకారతాకత్వాను
 పపత్తిః. ప్రహషహ్మకాంతం యేనతస్తదాత్మ్యే తయోరేవ విశేష్యతాప్రకా
 రతాదావస్య నిర్వాచయ మిథోఽనచ్చేద్యానచ్చేదకభావస్య వాచ్యత్వేన
 ప్రకావాత్మ్యానచ్చేదేన చిత్రావాత్మ్యేన సహస్రమత్వత్తాతయోర్భిన్న
 దేశత్వేన అనచ్చేద్యానచ్చేదక భావానుభవాత్. అనయోరేవ యత్వ్యాప
 రోశ్చచ్చేద్యచిన్నచరిత్యాభావశ్చ త్తోద్వైతశిష్ట్యా జడత్వనిరత్రా ఇదం
 రజతమహంజానామిత్వము పరిధియమానం యజ్ఞానవిషయత్వంతస్యాశ్చర్యయా
 ప్రకాశమపత్వ్యానచ్చేదకచరిత్యాభావశ్చేద్యత్వనాణత్వాత్ అతఏవ పరాక్ష
 ధ్రదేహ్యనిర్వచనయాశ్చసేష్టి రితి. విస్తృతంబేదంబ్రహ్మసంహితం , దే
 శాంతరహస్య రజతాద్యక్రమేభాన తదీయచిత్రావాత్మ్యే ఇదంచిత్రావా
 త్మ్యే వచ్చిన్నత్వానుభవేన శుక్ర్యావ్యవచ్చిన్నచితి రజతావ్యవృత్తిః స్వేత్ర
 యిత ఇతిభావ ఇతి ఇతిచెన్న—స్వసంకల్పవిజ్ఞాన నిర్వత్వేన తావృక
 ప్రాతిభాసకస్యాపి ప్రకారత్వేనగమేన ఉక్తస్యాప్తిపరిహారాత్ ఇతి చిత్—
 సస్వేనమపి ప్రాతిభాసకస్యోక్తలక్షణస్య అబాధ్యేబ్రహ్మణ్యపి సంభవాదతి
 వ్యాప్తిసంకల్పారేతి చేన్న స్వసమాన సత్తాకత్వస్యావ్యవృత్తలక్షణ విశేషణ
 త్యాంగీకారాత్ స్వసమానాభావానుయోగివరం. — ||

అశ్వనానచ్చ తుచ్ఛాచలీకాది శబ్దజన్యవికల్పవిషయః. తల్లక్షణంబ స
 త్రాదాత్మ్యమాన్యత్వం. ఘటాదాహిసత్త్వం ఆరూపితం. సప్రూపబ్రహ్మణి
 తాదాత్మ్యేన ఘటాదీనామధ్యస్తతయా బ్రహ్మధర్మాణామపి ఘటాదావధ్య
 స్తత్వాత్. తథాచ సత్రాదాత్మ్యదేవ ఘటాదీనాం సత్త్వంతచ్ఛావృత్త్యం
 చ శశవిషాణ కూర్మరోమాదీనా మితింశులసంగతః. — నను శశవిషాణాదా
 సత్రాదాత్మ్యమాన్యత్వంసంకల్పం అనశ్చప్రేపి శశవిషాణాదా వ్రాతీకశ్చ స

సత్రాదాత్మ్యస్య సంభవాదితి జేష్ఠః — వ్యాసహరిః సత్రాదాత్మ్యమా
 త్రైవిధమును వ్యాసహరిః యత్ సత్రాదాత్మ్యస్యం శకవచ్చిన్నత్ర
 తేయో నానాభాన్యజ లక్షణత్వాంశికాత్. ప్రాతీతిక శకవిషణ్ణా
 దా పరిణామస్య సత్రాదాత్మ్యస్యాపి నేరవిషణ్ణాది తుల్యతత్వతయా ప్రా
 తీతికేషు ఉద్భావం బలప్రక్షణత్వాత్. అత్రాహిమతే రజతత్వాదికంత్ర
 విదు. వ్యాసహరిః శకతమాత్మ్యత్తి వ్యాసహరికం కటకాద్యశకక్రియా
 కారిలావచ్ఛేదం. ప్రాతీతిక రజతమాత్రస్యత్తి ప్రాతీతికం శుక్త్యజ్ఞాన
 రజతసాత్మ్యశ్చేదకార్యతావచ్ఛేదకం. తదుభయసాధారణం రజతపదశ
 క్యతావచ్ఛేదకం త్వతీయం ఇతి || — || కేచిత్తు వ్యాసహరికప్రాతీతికా
 భయసాధారణ సత్రాదాత్మ్యవ్యాసవచ్చిన్నప్రతియోగి తాకాభావస్య లక్షణ
 త్వాంశికాశ్చే నక్షతి. శకవిషణ్ణదా ప్రాతీతికస్యాపి సత్రాదాత్మ్యస్యాస
 మ్భవాత్. అనుయోగిరూపే పరిణమమానావిద్యాయా ఏవ తస్మిన్త తా
 దాత్మ్యరూపేణ పరిణమమానస్య నియమాత్. అధికరూపేణావిద్యాయా అప
 రిణమమానత్వాత్ అధికస్థితాదాత్మ్యరూపేణావిద్యాయాపరిణామా సంభవా
 త్. సుక్తిరూప్యావిరూపేణ పరిణమమానావిద్యాయా ఏవ తస్మిన్త సత్రాదాత్మ్య
 రూపేణ పరిణమమానత్వాత్. — సు సుప్తికాదిరూపేణా పరిణమమానాయా
 అస్మ్యవిద్యాయాః స్ఫుటికాదీనైకర జపాకుసుమానీ లోహిత్య తాదాత్మ్యాదిరూ
 పేణ పరిణమమానకానాదుక్తనియగ స్యవ్యభిచరితతయా అధికరూపేణా పరిణ
 తాత్మ్యవిద్యాతస్మిన్కైక సత్రాదాత్మ్యరూపేణ పరిణమతాం. నచ స్ఫుటికొప్య
 విద్యా పరిణామపేషే సవ్యభిచార ఇతి వాచ్యం. స్ఫుటికాహి మూలావిద్యా
 యా ప్రక్ష్యజ్ఞాన మాత్రవస్త్రాయాః పరిణానః తస్మిన్త జపాలోహిత్య తా
 దాత్మ్యం తు తస్మిన్త కౌక్యలోహిత్య తాదాత్మ్యాభావాదివషయక తూలావి
 ద్యా యా ప్రక్ష్యజ్ఞానా స్మేనాపి సవస్త్రాయాః పరిణాన ఇత్యుభయోరేకా వి
 ద్యా పరిణామత్వాభావా దుక్తనియజేవ్యభిచారస్య దుర్వారత్వాదితి చే
 న్న — తాదాత్మ్యమాత్రరూపేణ పరిణామస్య తథా దృష్టత్వేపి సత్రాదాత్మ్య
 రూపేణ పరిణామస్య తదనుయోగిరూపేణ పరిణమమానా విద్యానిష్ఠత్వని

యహవిధాతాత్. సచ సత్ప్రతియోగికతాదాత్మ్యే ఉత్తరయహస్యతాత్.
 వి సచసయోగికస్యాకేకప్రతియోగిక తాదాత్మ్యస్య విశ్వావశాబ్దాత్.
 దాధకాదాదాదాత్మ్యే చకర్మాకేతవాద్యం. సచకేకవితి ప్రాప్త్యావేష
 అవిద్యాదాప్తాత్మక ప్రతిజ్ఞానం హేతుత్వాత్ కర్మచాత్. అతఏవ జ్యేష్ఠానా
 సుఖాదీనస్త్రూపాద్యవికల్పైః కేతవాదంజలయాత్ శబ్దమత్యంతస్యస్యాచి
 కాకారధీమావచితల్పస్య సమాసావిషయకత్వయాపం సప్రకాశ్యత్వచాత్.
 అతఏవచ ప్రాణాణిహస్యమవికల్పకృత్వతయభేద స్పష్టైకాజ్ఞానా
 తంజలయాత్ వికల్పాప్యేతత్ విషయహస్యేతి. తస్య సచ సచయక
 త్వేవ సప్రకాశ్యత్వాభావాత్. వాదంజలయతే అన్యథాబ్యాజిన్యేకారేణ
 సత్యే విశేష్యే దేశాంతకర్మస్య సత్యేనైదూస్య భగీషేభావాత్. అస్తాం
 వా అకేకప్రతియోగికంసచసయోగికం తాదాత్మ్యం. తదాపి సత్ప్రతియో
 గికతాదాత్మ్యత్వానన్యత్వాభావస్యైవ లక్షణత్వాగీకాగాత్ తస్యచాచి
 కేచన్యాకతత్వాన్నాన్యాత్తి. ఇదైవం సచ బ్రహ్మస్యవివాదాః స్వప్రతి
 యోగికతాదాత్మ్యస్య స్వప్రేక్షనస్యచగమన సత్ప్రతియోగిక తాదాత్మ్య
 స్య బ్రహ్మస్యసత్త్వాప్రతివాద్యం. స్వప్రేక్షాస్యవిజ్ఞప్త్యధ్యయదయేన స్వప్రతి
 యోగిత్వ విజ్ఞతాదాత్మ్యాధికరణత్వస్య స్వప్రేక్షనస్యైవ తావత్ప్రయోగ
 స్య లక్షణేవవిషయత్వాత్. సత్ప్రతియోగికతాదాత్మ్యస్య బ్రహ్మస్యేతి సు
 భజేన తదభావరూప లక్షణస్యా సతిప్రసక్తేః - తత్ప్రాయః - - - !

అదైవసజ్జీవునావినిష్ఠే సత్రాదాత్మ్యేఽతివ్యాప్తిః స్వస్య స్వస్వత్తి
 త్వాభావేన సత్రాదాత్మ్యమాప్యత్వస్య త్రాప్యక్షణత్వాత్ అనన్తభాభి
 యాచ సత్రాదాత్మ్యే సత్రాదాత్మ్యంతరస్యాంసీకాగాత్ ఇతిశేన్న—ఘ
 టాభావే ఘటానాస్తీతిప్రతిత్యా ఘటాభావస్యైవ సత్రాదాత్మ్యంసచిప్ర
 తీత్యాస్వప్రేక్షా స్వరూపసంబంధేన స్వస్వత్తి తాస్యేకారాత్. ఇదైవం సత్యా
 త్వాశ్రయభితివాద్యం. ఇప్తత్వాత్. అతఏవ జ్యేష్ఠాధికారే నిరూపణేనాఘటా
 భావేఘటాభావవృత్తావృత్తాశ్రయమాశంక్యఇష్టాపత్తిరేవాభిహితేతికా—
 అనిర్వాచ్యం చ ద్వివిధం వ్యాపహారికం ప్రాతిభాసికంచేతి. వ్యాపహారిక

ర్వత్వాభావమస్మి కా రాశ్రయస్యః, అజనకత్వేనాపి జన్యస్యంవా. అథవా తత్త్వవిభాజనోపాధ్యునచ్చిన్నాజనకత్వేనతి జన్యత్వం ధూశవిభాజనోపాధిబుద్ధిహంకారత్వాన్యతమరూపేణ స్వవిజాతీయకార్యంప్రత్యజనకత్వేనతి వికృతిత్వంవా తల్లక్షణం—తథాచ ఘటాదీనామేవ వికృత్యన్తర్గతస్వమితి ధ్యేయం. ప్రకృతివికృతీయశ్చ మహాత్త్వానంకారాకాశవాయుతేజోజలపృథివ్యః. తల్లక్షణంచ తత్త్వవిభాజనోపాధ్యునచ్చిన్నజనకత్వేనతి వికృతిత్వం. ఉక్తాన్యతమరూపేణ స్వవిజాతీయకార్యంప్రతి ప్రకృతిత్వేనతి వికృతిత్వంవా. అథాత్ర ద్వితీయాధ్యాయగతేన ఇతరేషాంచానుపలబ్ధేరితి సూత్రభాష్యేణ విరోధః తత్ర మహదహంకారయోర్నిరాకృతత్వాదితిచేన్న. తత్ర సాంఖ్యాభిమతవిలక్షణతత్త్వయోస్తయోర్నిరాసేపి భగవదీతదసంకల్పరూపయోమూలకారణే నసర్గాద్యద్వితీయవికారయోః పురాణాదిసిద్ధయోరనిరాకరణాత్ ఇతిచిత్.

ఏ శాస్త్రీనః ద్రవ్యపదేరాపిచ్యవహీయంతే. ద్రవ్యత్వంచ అవస్థాసత్త్వం గుణాశ్రయత్వంవా. అవస్థావస్థిగద్రవ్యమిలద్ధర్మైవస్థేతి పరికీర్త్యత ఇతి కారీకోక్తా బోధ్య.

ఉదాసీనంచ గుణకర్తృసామాన్యసంఖ్యా శక్త్యాదిభేదాద్భూతవిధం. తత్ర గుణాః సత్త్వరజస్తమోరూపరసగంధస్పర్శశబ్దపరిమాణసంయోగవిభాగద్రవత్వస్నేహోస్త్రయోదశ. పరేతు సత్త్వాది గుణత్రయమగణయంతోగుణాదశేత్యేవ పఠంతి. కర్తృచాత్మైషణాదిభేదాదనేకవిధం. సామాన్యంచ స్వరూపతోభాసమానాధర్మః. ఘటత్వదివయతాత్వాదిః. స్వరూపతో భాసమానత్వంచ నిరవచ్చిన్నవివయతాశ్రయత్వం. బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తివారణాయ ధర్మ ఇతి. సంఖ్యా ఏకత్వాదిః. ఇయంచ నగుణః. గుణాదావపి సత్త్వాత్. కేచిత్తు సంఖ్యానాతిరిక్తా విషయతాయామేవాంతర్భావాదితపదంతి. శక్తిః దాహాదికార్యజనకతావచ్ఛేదనాధర్మః. అత్రమతే శక్తివిశిష్టత్వేనైవ పహ్నిత్యదీనాం దాహాదికంప్రతి కారణత్వాత్. ఇయంచ ససామాన్యంతఃపాతినీ. అవ్యాప్యవృత్తిత్వాత్. అత్రేదమవధేయం—అదిద్యోవహితస్య మనానచ్చి

[illegible]

వాఘాలాన్యజన్తా కష్టాకీర్తనాధరైశ్చమ్ ।

తెచ్చాచార్యోపాధ్యక్షతనోత్కృతిమర్దనక్రమభిఖ్యామ్॥



శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

శ్రీ

శ్రీ మాయగ్రీవాయనమః

సతీకా ఆహ్వాతవేదాస్తపరిభాషాప్రభృతే

యదవిద్యావిలాసేన భూతభౌతికసృష్టయః |

తన్నామివరమాత్మానం సచ్చిదానందవిగ్రహమ్ || ౧ ||

శ్రీమాయగ్రీవాయనమః || వైదాభుభానుకిరణైష్వివహరిపూరస్సర్వో
విధాతి యదబోధవశాత్ప్రపంచః | మాలాఫణీవచనీయతి యత్ప్రబోధాత్త
ద్భుత్వనామి సుఖముద్యయమాత్మరూపమ్ || ౧ || ఆసేతోరాసుమేరోరపిభు
వి విదిశాః ధర్మరాజాధ్వరీస్తాన్యదైహం తర్కచూడామణిమణిజననక్షి
రధీస్తాతపదాః | యతాగరుణ్యాన్యయాభూదధిగతమధికమర్గ్యం సూ
క్ష్మధీక్షేరవ్యాత్రం శాస్త్రజాతం జగతి మఖకృతా రామకృష్ణాహ్వయేన || ౨ ||
వేదాస్తపరిభాషాఖ్యాం సాహం తాతవినిర్మితామ్ | వ్యాకరోమి కృతిం స
ర్వశుత్యన్తాన్తప్రకాశితామ్ || ౩ || (మత్కృతించ ప్రబంధంచ నప్రశం
సంతుపద్యతాః | తథాపి బుద్ధివైశద్యఫలోయం మత్పరిశ్రమః || ౪ ||) పె
త్రావత్ప్రసృత్యర్థం విషయప్రయోజనేనిదిశాన్ నిర్విఘ్నపరిసమాప్తయమ
క్తశ్చమాచరితం శీఘ్రశీఘ్రాన్యైర్గతా నిబధ్నాతి || యదవిద్యేతి || తం పర
మాత్మానం నామీతి సమృద్ధః | జీవాభిన్నం బ్రహ్మ శాస్త్రప్రమేయమితి సూ
చయితుం ఆత్మశబ్దః | సస్వేవం తస్యైవతమేవ ప్రతిఉత్కర్షాపకర్షాభా
వాన్నమనూర్తృనమనూర్త్యానుపపత్తిరిత్యాశేజ్యకల్పితభేదాక్షీకారాత్త
దేవావిద్యాప్రతీబిమ్బం కర్తృత్వాదివిశిష్టమపకృష్టరూపం నమనూర్తృత
ద్వావృత్తం సర్వజ్ఞత్వాదివిశిష్టముత్కృష్టరూపం నమసాగర్యం ఇత్యభిపే
త్యాహ || పరమేతి | ననుబ్రహ్మణిలక్షణప్రమాణాభావేనతస్యైవాసిద్ధేకేథంజీవ
బ్రహ్మభేదః ఇతిచెల్లనతావత్ప్రమాణాభావః భూతభౌతికోత్పత్తైరేవ తత్ర
ప్రమాణత్వాత్ తథాహి వివాదవిషయీభూతాని భూతభౌతికాని స్వేపా
దానగోచరాపరాక్షణానచీకీర్షాకృతిమత్ప్రణీతాని కార్యత్వాన్న్యటవత్ | న
చ పరిదృశ్యమానపృథివ్యాదా ప్రత్యక్షేణ కార్యత్వసిద్ధావశ్యతీర్ణియే తదసి

సతీకాయమ్-అక్షయతపేదా నైపరిభాషాయమ్

సతీకాయమ్-అక్షయతపేదా నైపరిభాషాయమ్
 తత్తాపి పృథివీత్వాదినా శార్యత్వకల్ప
 నాత్ సచానయోజకత్వం లాభునానుగృహీతేన ప్రత్యక్షేణ ఘటాదాకా
 నైత్వేదైః తద్వజన్యత్వావగమాత్ నచనానాకొచ్చిజ్జ్వల్యసిద్ధ్యా అధాన
 లాభువాదేః నైవకర్తుఃసర్వజన్య సకర్తృకత్వామితా విషయత్వాత్
 తద్వజన్యమాను జగన్మిథ్యాతరి సర్వేశ్వరే ప్రమాణం తథా *యతో వాఇమా
 నా యతాః జాయంతే* యస్సర్వజన్యస్సనర్పవిత్ యస్యజ్ఞానహయంతపఃతస్మా
 దేతద్వంస్తు నామరూపమన్నంద జాయతే*ఇత్యాదిశుశ్రువసర్వేశ్వరే ప్రమా
 గమ్నాపిలక్షణాభావః నామరూపసృష్టికృత్కర్తృత్వస్య నామరూపాత్మకప్రప
 ణ్నాభ్యాసాశిష్టానత్వస్య తదాకారేణపరిణమమానమాయాధీష్ఠానశ్చస్యవా
 బిష్టాలక్షణత్వాత్ తదేతదాహ || యదితి || యస్యావిద్యా యదవిద్యా పప్ర్య
 క్తస్త సస్పృష్టమాత్రం శేషే వష్టీతి సమృద్ధసామాన్యే పష్టీస్థరణాత్ త
 ద్విశేషలాభ స్వస్థాత్ అన్యథా నిర్విశేషసామాన్యవ్యవహారానుపపత్తిః స
 చ విచారణాచార్యమతే ఆశ్రయాశ్రయిభావః ఆచార్యవాచస్పతిమతే విషయ
 విషయిభావః | యద్వ యస్యేతి కర్తృణివష్టీ తత్తాపి తద్విధానాత్ శబ్దా
 రభావత్వాదైరిపి బ్రహ్మజ్ఞానైత్యత్ర బ్రహ్మణ్యతి కర్తృణివష్టీత్యభిధానాత్
 తద్విషయత్వంహాభయమతసాధారణాలవిద్యానామవిద్యానివర్త్యాఽనిర్వచ
 నీయాఽనాదిభావరూపేతినత్వతేతద్విలాసశ్చశబ్దనితోవృత్తివిశేషఃపరమేశ్వ
 రస్యేక్షణసంకల్పప్రయత్నరూపః *తదేక్షత*సోకామయత* తన్ననాకురుతే
 త్యాదిశుశ్రీద్ధః తేనసహకారిణా భూతానిపశ్చసూక్ష్మాణ్యవశ్చీకృతానివి
 యదాదీనిభౌతికానిచ తదుపాదానానిపశ్చీకృతానిపరిదృశ్యమానపృథివ్యా
 దీని తేషాం సృష్టయః భవనీత్యధ్యాహరః అత్ర భూతభౌతికగ్రహణంనామ
 రూపమాప్రపలక్షణార్థం సృష్టిగ్రహణంచ స్థితిప్రళయోపలక్షణార్థం అన్యథా
 శబ్దప్రపశ్చసృష్టితిప్రళయయోశ్చగ్రహణేబ్రహ్మణోఽద్వితీయత్వాసేద్ధిప్ర
 సక్తః | ఏవంప్రమాణం తటస్థలక్షణంచ ప్రదర్శ్య స్వరూప లక్షణమాహ
 ||నదితి || యద్యపి సత్త్వాదికృత్యైకంలక్షణం తథాపి ప్రయోజనసూచనార్థ
 మానన్దగ్రహణం | నచైవంచితృదువ్యర్థం ఆనన్దస్య పురుషార్థత్వసిద్ధయే త
 దుపాదానాత్ జ్ఞాయమానానన్దస్వేవ పురుషార్థత్వాత్ నచాహం జా
 నామి సుఖత్వాదిప్రత్యక్షవిరోధాత్ ఆనన్దం బ్రహ్మణ్యతి శుశ్రీవిరోధావ్య

యదనైవాసిపక్షాన్యైర్నిరస్తాః శబిదా రణాః । తం నామినరసింహాభ్యంయ
 తిష్ఠః పరమంగురమ్ ॥ ౨ ॥ శ్రీమద్వైకటనాథాఖ్యాన్వేలాంగుడినివాసినః ।
 జగద్గురూనహంవనై సర్వత స్రీప్రవతః కా ॥ ౩ ॥ యేనచిన్తామణోటికా
 దశటికావిభజ్జీవీ । తిక్కచూతామణిర్నానా కృతావిద్వన్మనోరమా ॥ ౪ ॥
 టికాశశధరస్వాపి బాలభృశ్చ త్రిదాయినీ : పదయోజనయాపఖ్వాపాదికావ్యా
 క్తశాతభా ॥ ౫ ॥ తేన బాధాయమద్దానాం బేదాన్తాథాకవలమ్మినీ । ధ
 నజ్ఞానాదిహంపం బ్రహ్మకవాచ్యం సత్త్వింక్షానిమానద్దం బ్రహ్మేత్యాదిశు
 తేః బ్రహ్మణస్సచ్చిదానన్దాక్త తానగమేం రాహాస్మిరః ఆన్వనశ్చైతన్యమి
 తివశ్చైరశుక్రిప్రస్థితయోరుపవరితాథకత్వాత్ ॥ యదనైతి ॥ “యస్య
 దేవే పరాధక్రమ్యభాదేవే తథాగురౌ । తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః ప్రకాశ
 నై మహాత్మనః, ఇతి సుబాలాపనషచ్చుత్వా గురునమసాః కరవ్యత్వేన
 సమధికతః తత్ర పరమగురున్నమన్మయ సాక్షాద్విద్యాగురువాచా
 ర్థా ప్రణమతి ॥ త్రిమద్వైకటనాథాఖ్యానితి ॥ చీమీతస్య గ్రీష్ణ
 స్య ఉపాదేయ తాసిద్ధయే స్వకీర్త్యనువృత్తయేవ స్వస్య నానావిధగ్రన్థక
 త్వతామాహ ॥ యేనైతి ॥ చిన్తామణోటికా । రుచిదత్తకృతచిన్తామణిప్ర
 కాశభిత్వభాః, నచ “సుతేరేయభా, ఇత్యాదా క్వచిత్సాక్షాత్ క్వచిత్పరంపర
 యా మణెరపి వ్యాఖ్యాతత్వాత్ యథాశ్రితోగ్రన్థః సాధురితివాచ్యమ్ ప్ర
 సక్రాంతాదాచిన్తాల్పార్థకభవే తద్వ్యాఖ్యానత్వానుపపత్తేః ఆతపవ సర్వాన
 వద్యకారిణ్యాహపి న్యాయసూత్రాఖ్యానాం న్యాయవార్తికటికేతి వ్యవహారః
 ॥ దశటికే ॥ యజ్ఞపతిజయదేవ రుచిదత్తకృతప్రభాలోక ప్రకాశ ప్రభృతీ
 నిచిన్తామణివ్యాఖ్యానాని దశసంస్థాని తేహం క్వచిత్కవిద్భజ్జీవిత్యభిత్వభాః
 ॥ శశధరస్యేతి ॥ శశధరకృత న్యాయసిద్ధాంతజన్మ న్యాయరత్నం నామ టీ
 కా కృతేనైతి ॥ నను మోక్షసాధనబ్రహ్మజ్ఞానస్య శారీరకమీమాంసా
 శ్రవణసాధ్యత్వేన తత్త్రైవ ప్రేక్షావతాం ప్రపృత్యుపపత్తేర్నేషద్గ్ర
 థారవృత్త్యావృత్త్యామేధావినా మతివితరగహం గమ్భిరేషు సూత్రభాష్యా
 దిషు ఆదావేవ పరివృత్తిసమ్భవో మన్దశియాం తత్ర పరివృత్త్యనుపపత్తే
 స్తదనుగ్రహార్థమేతద్గ్రథారవృత్త్యాహ ॥ తేనైతి ॥ బాధాయ । బ్రహ్మ
 బాధాయ సపవ కుళభిత్వతతహ ॥ వేదానైతి ॥ యద్యపి ప్రమాణమాలా

ప్రకాశస్వరూపే పరిభాషావిత్తస్యతే || ౬ || ఇహఖిలు ధర్మాక్షణ కామమో
 యోజ్యేమహుర్విశత్తురుష్యామ్మోక్షవిపరహఃపురుషార్థః | ననపునరావర్త
 త్రతస్యత్యావర్త్యత్యావగమాత్ | ఇతరేషాం త్రయాణాం ప్రత్యక్షేణ
 దా నుదేహి దేహస్త్యనిరూపణాత్తేనాపి నాన్దానుగ్రహఃతథాపి న సర్వస్య
 బేదాన్తాన్తాన్తస్య ప్రతిపాదనం తత్రైతి జ్ఞేయమ్ | స్వకీయగ్రంథస్య నిశ్చే
 యసప్రయోజకచచ్చారీకమీమాంసయాసక్యతీం దర్శయితుంకరిష్యమాణప్ర
 మాణనిరూపణస్య పరమ్పరయా నిశ్చేయసాపయోగందర్శయన్ శాస్త్రస్య
 పక్షమం తత్సాధారణం సాధయతి || ఇహేత్యాదిना || నచస్య త్ర వేదాన్త
 విచారసాధ్యాదిస్యభ్యాహారః తథాచ వేదాన్తవిచారసాధ్యాత్ బ్రహ్మజ్ఞానా
 గ్నిక్షపన ఇవతీత్రప్రకమం సద్వర్థః మోక్షస్య విచారఫలత్వే హేతుమాహ
 || పురుషార్థవైది పురుషేణ వేదాన్తశ్రవణాధికారిణార్థానానభివ్యర్థః త
 థాచ కామ్యమానానిష్ఠాధికారివిశేషణత్వాన్మోక్షస్య తత్ఫలతేతిభావః | అ
 త్రైవికామినాయాం వినిగమకమాహ || పరమేతి || నిశ్చేత్యర్థః పరమతే వియ
 దాదేరసి నిత్యత్వాత్సిద్ధాన్తేచావిద్యాదేరనాదిత్వాన్మోక్షవివేకేనకా లేణ
 తద్వత్ప్రసక్తేనకచ్చాం నిరాకర్తుం ధర్మాక్షణకామమోక్షాభ్యేష్టిత్యుక్తమ్ | న
 చ మోక్షస్య విచారఫలత్వస్య త్యక్తమపిసద్విధిమిత్యాశంక్యాంతర్నిశ్చేత్యస్య
 లాకే పరినిష్ఠత్వాదిత్యాహ || ఇహఖిలీతి || నచతత్ప్రసిద్ధిరపిదేహాత్మప్రసి
 థ్వికస్యర్థులత్వాదపిమాణంశ్రుతిమూలత్వాదిత్యాహ || నసేతి || మక్రోనపు
 నస్సంసారీభవతీత్యంతథాచ నిత్యతయా మోక్షవిపరిత్యాధికారికామనావిష
 యభవత్తావః నను కామ్యమానస్యం ధర్మాక్షణావప్యవిశిష్టం నచ అనిత్యత్వా
 త్రతోవిరక్తరేహాస్యేతి వాచ్యం తేహామపి పురుషార్థత్వాదినా నిత్యత్వా
 నుమానాదిత్యాశంక్యానహ్నినాన్త్యామమానవద్బాధితః షయంతదిత్యాహ
 || ఇతరేషామితి || త్రయాణాం మధ్యే ద్వియోరర్థకామయోః పరిత్యక్షేణాని
 త్యత్వాశమాదిత్యక్షణః అన్యథాధర్మస్యాకీర్తియత్వేన “త్రయాణాం ప్ర
 త్యక్షేణానిత్యత్వావగమాత్” ఇత్యనుపపత్తైః | యద్వాప్రత్యక్షేణ ప్రత్యక్షాది
 సిద్ధేన కార్యత్వేన లిక్తేనెత్యక్షణః తథాశ్చ కార్యత్వలిక్తకానిత్యత్వానుమా
 నబాధితం త్రయాణాం నిత్యత్వానుమానమితిభావః | నన్వనుమానయోః స
 మానబలత్వాన్ననిత్యత్వబాధఇత్యాశంక్యా శ్రుతిమూలత్వాత్ప్రబలమనిత్య

“తద్వధేహకర్తృవతోలాకః క్షీయతపవమేవామిత్రప్రణ్యుకతోలాకః, క్షీయత
ఇత్యాదిశుత్యాచాశ్చ త్యావగమాత్ । నచ బ్రహ్మజ్ఞానాదితి బ్రహ్మ తజ్ఞా
నం తత్ప్రమాణంచ సప్రపంచ్యురేకరూప్యతే”

త్వానుమానమిత్యాహ తద్వధేతి, ఇహకర్తృకాలోకే దర్శనాధర్మాత్కర్తృనిర్మితః
తః లోకకృతఇతి లోకోఽనుమాది యథాక్షీయతే తథా లోకాస్తరే పుణ్యనిర్మితో
లోకః స్వగ్రాహినశ్చతీత్యథః నను “అపానసామనమృతాలభూమః *
అత్యయం హవైచాతుస్తాస్య యాజినః సుకృతం భవతీ, త్యాదిశుత్యా స్వ
గ్రాదెరపి నిత్యత్వమవగమ్యత ఇతిచేన్న యత్యతకం తదాశ్చమితి సామా
న్యతోద్భవోనుమానానుగృహీతి తద్వధేత్వాది శుతీవిరోధేన అత్యయమి
త్యాదిశుతః పరియపర్యవ్రతస్థాయీభలాభిప్రాయత్వాత్ । నన్యస్తు వేదా
న్తపిచారస్య బ్రహ్మజ్ఞానగర్విరా నిశ్చేయసహతున్యం తథాపి ప్రమాణని
రూపణస్య తదుపయోగాధావాన్నశాస్త్రసక్లతిరిత్యాశక్యత్యయనిశ్చాస్త్ర
ప్రతిపాద్యుబ్రహ్మ తత్ప్రయోజనంచ మోక్షసాధనబ్రహ్మజ్ఞానం ప్రమాణా
ధీనమతః పరంపరయానిశ్చేయసోపయోగీతి ప్రమాణనిరూపణం శాస్త్ర
సక్లతమిత్యభిప్రాయేణ తన్నిరూపణం శిష్యావధానాయప్రతిజానీతే ॥ ఇతి
బ్రహ్మేతి ॥ తేహితత్ప్రమాణనిరూపణమేవ తదుపయోగిత్యా చ్ఛాస్త్ర
సక్లతం స్యాదిత్యాశక్యత్యతత్ప్రమాణనిరూపణస్య ప్రమాణసామాన్యలక్ష
ణప్రమాణేయత్వాదిసాపేక్షత్వాన్తన్నిరూపణమపితత్పరికరత్వాచ్ఛాస్త్రసక్ల
తమిత్యాహ ॥ సప్రపంచమితి ॥ నచ సప్రపంచ తత్ప్రమాణనిరూపణవైఖ్యవప్రతి
జ్ఞాతత్వే విషయప్రయోజనయోగుత్తరత్ర నిరూపణసక్లతం స్యాత్తయోర
ప్రతిజ్ఞాతత్వాదితవాద్యం కృతస్యప్రమాణనిరూపణస్య శాస్త్రవిషయప్ర
యోజనోపయోగం దర్శయితుం ప్రాసక్తి తన్నిరూపణసంభవాత్ అతపవ
చింతామనౌ ప్రమాణతత్వప్రతిజ్ఞాయామపి మోక్షేశ్వరాదినిరూపణమయ
ద్వాసప్రపంచత్వం త్రితయవిశేషణం తథాచ జగదుపాదానత్వసచ్చిదాన
ద్వాత్తకత్వజీవాభిన్నత్వలక్షణ పరికరౌపేతం బ్రహ్మ తజ్ఞానంచ వేదాన్తజన్య
త్వస్యప్రకాశత్వ కర్తృనిరపేక్షత్వమోక్షసాధనత్వాదిలక్షణప్రపంచోపలక్షి
తం తత్ప్రమాణమపి ప్రమాణాన్తరాగృహీత సిద్ధబ్రహ్మవిషయావరోక్షజ్ఞాన
జనకవేదాన్తత్వాది నూపపరికరౌపేతం నిరూప్యత ఇత్యర్థః యద్యపి నవోప

తి త్ర ప్రమాకరణంప్రమాణం । తత్ర స్మృతివ్యాప్యత్వం ప్రమాత్వమనధిగ
తా దాకతాత్వం పునుకజ్ఞానత్వం । స్మృతీసాధారణం త్వబాధితాథావిషయ
జ్ఞానస్యమ్ ।

అన్యోన్యస్మృతికాన్యజ్ఞానాభేదస్యైవకాశత్వస్థబోధివేదాస్తత్వాదీనామేవ
అన్యోన్యస్మృతికేవే సమస్తజీవభేదపరప్రకాశ్యత్వచతురసుమానాదీనా
బ్రహ్మజ్ఞానత్రైతిభాషితధర్మాభాసనైత్యవస్తవాదవత్ నిరాకర్తవ్యతయాపరి
కరత్వేషవస్తవత్రైత్యస్యమ్ । ఏవంప్రమాణనిరూపణం ప్రతిజ్ఞాయిత్యుత్తరణమా
హ । తత్రేతి । ప్రమాణేనరూపణీయైత్యథాః అసాధారణకారణత్వే సతి
వ్యాపారకత్వేన కరణత్వేన తేనలింగపరామర్శాదాప్రమిత్యసాధారణకా
రణే చవ్యాపారేచతత్త్వీనాతప్రసక్తః । ననువిషయేకవ్యాప్తిః తస్యైర్ద్వయ
సంబంధేన గూఢాప్యోక్తప్రమాణసాధారణకారణత్వాదతి చెత్ సతావద్వి
షయః సత్యతమాత్రేణాతుః తదభావేపిభ్రమప్రత్యక్షోదయాత్ నచ
సత్యతమప్రమాణాత్ ఏకదాసుఖతదాకారవత్ప్రకారభ్యుపగమాత్ నాపి బా
హ్యప్రకృత్యేవేమిత్తా మఖ్యాదిప్రత్యక్షఫల్కే ప్రప్రత్యక్షప్రమాణామవ్యై
వేతిమహిమే ప్రమాణతరమాహ ॥ తత్రేతి ॥ ప్రమాకరణత్వాదగమాయప్ర
మాణాభిరూపణీయాయామిత్యర్థః । నచాస్యలక్షణస్యస్మృతావవ్యాప్తిః అల
త్యత్వాదిత్యాహ స్మృతేతి ॥ నను స్మృతేరపి సంవాదిప్రవృత్తిజనకత్వాత్
ద్వాసృష్టిప్రణాల్పకణకనమయుక్తమితిచేత్ నహిప్రవృత్త్యంప్రమా
ణమిహానిరూపణీయం వ్యాప్యత్వవ్యవహారాస్యతరప్రయోజనాయ ప్రమాణ్య
వాధికానాత్ । స్మృతావతివ్యాప్తినారణాయనధిగతేతి విషయవిశేషణం ।
అన్యోన్యస్మృతీయవిషయభ్రమేతి వ్యాప్తివారణార్థకముక్తమధాధితేతి జ్ఞానప
దియ స్వరూపకరణాథకం ఇచ్ఛాప్రసంగసారణం అనధికతవచనైవ
వారణాత్ । యద్వాదమురాదీనామపి ఫలద్వాగామఖ్యాదివిషయకత్వాభ్యు
పగమాత్తత్రాతివ్యాప్తివారణార్థకముక్తంజ్ఞానేతి జ్ఞప్తిశ్చాత్రభావపుష్ప
ప్ర్యావిష్మితా అతానతతాకరణతత్రాతివ్యాప్తిః స్మృతావపియదిప్రమా
ణ్యవ్యవహారస్తదాతత్సాధారణం లక్షణమాహ ॥ స్మృతేతి ॥ ఇచ్ఛాదానతి
వ్యాప్తివారణాయజ్ఞానత్వమిత్యుక్తమ్నన్నకస్థికా ఘటప్రత్యక్షణయదాని
రస్తరాజ్ఞానామృగ్యద్యనైతత్రద్వితీయాదిజ్ఞానేమపూర్వపూర్వజ్ఞానవిషయా

నీరూపస్యాపి కాలస్యేష్టే గ్రీయవైష్ణవత్వాద్యుపాసనా కాలావహికబుద్ధేషి
 పూర్వపూర్వజ్ఞానావిషయతత్త్వగవిశేషవిషయకత్వేన తత్రావ్యాప్తిః ।
 కృతాక్షేపము ప్రకమలక్షణస్వాస్యప్రతిష్ఠితావహా నీరూపస్యేతి । నను నీ
 రూపస్య కాలస్యకథంచాక్షుషానం ద్రవ్యచాక్షుషతాయాం మహద్వీసమా
 నాధికరణో మ్యానరూపపత్త్వస్య తత్త్వత్వాదితి జెన్ను. ఇదానీం ఘటావర్తత
 ఇతి ప్రతితేః నీరూపస్యాపి తస్య చాక్షుషత్వాత్ అన్యథాచక్షురవగతేషి ఘ
 ఠేపర్తమానతాసం దేహపత్తేః. నహి క్రవ్యయోజకాభావే తత్ప్రతితి రేవాసి
 ద్ధేతివాద్యం అనన్యథాసిద్ధప్రతితిబలెన తస్య కాలస్యేతి క్తద్రవ్యచాక్షుషతా
 యాం ప్రియోజకత్వకల్పనాత్ అన్యథాప్రియోజకానుసారేణ ప్రతితికల్ప
 నే నీరూపస్య రూపస్యాచాక్షుషత్వాపత్తేః. నన్నేవమపిరన్తరోన్మన్న ఘ
 ఠాదిపరిత్యజేతవ్యాప్తిః తదవస్తేన తస్య తత్త్వగతితత్త్వంబధాం శే అజ్ఞా
 తార్థావగాహిత్యేషి ఘటాం శేతదభావాదితజేన్న ఇష్టపత్తేః అతపవశాబ్ద
 ప్రమాయానవదాధాం శే ప్రమాత్వం. నచ ద్వితీయాదిజ్ఞానస్య ఘటాం శే
 ప్రామాణ్యభావే ప్రవర్తకత్వానుపపత్తిః, స్మృతివదభావతవిషయకత్వేన త
 దుపపత్తేః. అతపివాహంనుభిత్యాదిభారావాహికబుద్ధేనావ్యాప్తిః, తస్యైః
 పూర్వపూర్వజ్ఞానావిషయక్షణ విశేషవిషయత్వాత్. నన్నేవమనుమిత్యాదా
 క్షణస్ఫురణంస్యాత్ ఇదానీం పర్యతోపహిమాణా ఇదానీం గౌరానయననంస్య
 ఘృ ఇదానీం మదీయాగౌరే తత్సదృశే ఇదానీమముమథాం కల్పయామితి స
 ర్వజ్ఞానేషు కాలస్యానుభూయమానత్వాదితేచేతికిమనుమితౌ పక్షవిశేషణత
 యా కాలభాసం సాధ్యవిశేషణతయా వా నాద్యః సంనికృప్తపర్వతేజాయ
 మానానుమితేస్తదాశే ప్రత్యక్షతయా తత్రతద్భావస్యేష్టత్వాత్ అసన్నికృ
 ప్తైతతస్మిన్ తత్ప్రతితిరేవాసిద్ధేః సద్వితీయః అనుమితేః సాధ్యాం శేవ్యా
 పకతావచ్ఛేదకమాత్రప్రకారకత్వేన తత్రకాలప్రకారకత్వాయోగాత్ అ
 నన్యథాఅనుమిత్యనన్తరం పహ్నోద్విహస్తత్రిహస్తత్వాదిప్రకారక సేవయా
 భావప్రసక్తాత్, తత్కాలీనపహ్నిసిద్ధ్యర్థం ధూమకాలస్య పక్షతావచ్ఛే
 దకత్వాదిప్రయాసానుపపత్తేశ్చ. అతపివనశాబ్దజ్ఞానాదావపి కాలాల్లెఖః, దశ
 మస్త్యమసి తత్త్వససీత్యాదివత్సన్నికృప్తపదాధాం శే శబ్దజన్యస్యాపి జ్ఞా
 నస్య తత్రప్రత్యక్షతయా కాలస్ఫురణస్యేష్టత్వాత్ అసన్నికృప్తేవ తస్మిన్

౧ నరసింహాయమః శ్రీకృష్ణశేషాస్తవవిధానామాయమః

విశాఖాక్షరభిన్నస్య కాలస్య భావాయోగాత్ నాప్యవమితోష్ఠురణంస
నిష్కృష్టైశ్చికాలభావస్యైవత్వాత్ వ్యవహితేచతస్మిన్నుపమితేః కాలవిషయ
త్వేతివత్త్వం వివేచనార్హం హిం హ్యైవైవతే తేవానవేతి సందేహాను
విస్త్రే తేచితవాచాపత్తాక్షరస్పృహకహావకాశః తస్మానుమితేనమాన
యోజ్యేనత్వేనల్పసియరాత్రిభోజనాంశే ఉపపాదకతావచ్ఛేదకమాశ్ర
యకారకయా కాలవిశేషకత్వా యోగాత్ తదే తదాహ॥కాలేతి॥ప్రశ్న
త్రవమాణజన్యనుభవవిషయత్వాభ్యుపగమాదిత్యర్థః, నన్వేపంశాబ్ధధారా
వాచికత్వేనైవాదిజ్ఞానైవవ్యాప్తిః తత్రక్షణవిషయత్వా నభ్యుపగమాదితి
చేన్న ఇతరసుష్మత్వతయాజ్ఞానే తత్సంసర్గానుభవాభావలక్షణాయా జిజ్ఞా
సాలక్షణాయాశ్చికాంతాయాః శాబ్దజ్ఞానకారణస్యపదార్థజ్ఞానస్య చా
దావేనప్రధారావహిక బుద్ధరేవాసిద్ధేః, నచప్రథమశాబ్దజ్ఞానకారణస్య ప
దార్థజ్ఞానరూపినా శేషి శబ్దభేదవాక్యాధ్దజ్ఞానా దేవపదార్థవిషయాద్వితి
యదిశాబ్దజ్ఞాన సంభవతితివాచ్యం తస్యపదార్థవిషయత్వేవిపదజన్యపదా
భావ్యుత్పత్తిభావేన ఆకారణత్వాత్ పదజన్యపదార్థస్యతేరేవానత్తి
త్వాత్ ఆచ్యభావకలిక్తానుమేయపదార్థస్యాప్యన్వయభోధాపత్తిసచఘ
టంపదావార్యేణ్యత్రేవ పదార్థస్వరణాస్తరకల్పనాత్ ద్వితీయాదిజ్ఞానసం
భవోచాచ్యం తథాపి పదస్మృతిపదార్థ స్వరణతాత్పర్యజ్ఞానైర్వాక్యాధ్ద
జ్ఞానజననమే ప్రథమవాక్యాధ్దజ్ఞానస్య విపదత్వేన తత్రావ్యాప్త్యనవ
కాగాత్ అగపవసధారావాహికద్వితీయాద్యనుమితావవ్యాప్తిః అనుమిత్య
యాద్వితీయాద్యనుమితసంభవేఅనుమితీష్టపాధనతాయాః ప్రకృతవ్యాప్తే
శ్చ సమూహాలస్త్వేన స్మృతిస్తతోనుమితాతదుత్తరక్షణే అనుమితీత్యభ్యు
పగమేతదాప్రథమానుమితేవినష్టత్వేన తస్మాః జ్ఞాతార్థవిషయత్వాభావా
త్ ననుధారావాహిక ప్రత్యక్షబుద్ధావవ్యాప్తిరేవ తత్ర రూపాదిరహిత
స్యక్షణవీశేషస్యా విషయత్వేనానధికతార్థవిషయత్వాభావాత్ ననేదా
సిం ఘటతతి ప్రతితి బలాత్కాలస్య నీహపత్వేపి చాక్షుషత్వం సాధిత
మితివాచ్యం తథాసతి ఆకాశే బలాత్కాశితీ ప్రతిత్యా తస్యాపి ప్రత్యక్ష
తావత్తిః నచ ప్రతీత్యనుసరణ మహత్త్వసమానాధికరణో ద్భూతరూపవ
త్స్వస్య కాలావాశమృతి కద్రవ్యచాక్షుషతాయామేవ ప్రయోజకత్వకల్ప

కించ సిద్ధాస్తేధారావాహికబుద్ధిస్థలై నజ్ఞానభేదః కింతుయావస్థుటస్ఫురణం
తావద్భూతాకారో నైకరణవృత్తిరేకేవ నతునానా వృత్తైఃస్వవిరోధివృత్తు
త్పిప్రవర్తంతం స్థాయిత్వాభ్యుపగమాత్ ।

నాత్ తస్మాప్యనుమతం చాతుషత్వమితివాచ్యం ఆకాశస్యప్రత్యక్షత్వాభ్యు
పగతో తత్సద్భావే శబ్దస్యైకానుమానప్రమాణానుసరణానుపపత్తేః “అప్ర
త్యక్షేపి హ్యేకావేదాలాప్తలవలినతాదృశ్యస్యస్థితి” భాష్యకారవచనవిరో
ధాచ్యు. నచ సురభిచంద్రవ మితి ప్రత్యక్షే సారభస్యేవ ఆకాశే బలాకాశ
త్యాదావాకాశస్యజ్ఞానాన్తరోపనీతస్యభానాత్ తదంశేపరోక్షవృత్తైర్వాభ్యు
పగమాచ్ఛాయుషత్వం తస్మాసిద్ధమితివాచ్యం తహితద్వదేవనర్వప్రత్య
క్షేపికాలభానాపపత్తైర్నచాతుషత్వం తస్యేత్యనుచరాహః కించిత్ ॥ ననుధా
రావాహిక ప్రత్యక్షస్థలైపి జ్ఞానభేదపవ అస్యథా జాగరాద్య ఘటాడిజ్ఞానస్య
ముహూర్తాఘటికాదిపర్యవ్రామ్యవస్థానం తదనన్తరం వినాశ ఇత్యేత్ర నియా
మకాభావేన నర్వకార్యవిరోధి నుషుప్తి పర్యవ్రామ్యస్థాయిత్వాభ్యుపగమే
ప్రాతరనుభూత ఘటస్యనుభవనాశజన్యసంస్కారాభావేన మధ్యేష్ఠరణాను
పపత్తేః ప్రతిబద్ధకవత్సైవ ఘటాభావజ్ఞానానుపపత్తిశ్చేత్యావహతే ॥ కిం
త్పితి ॥ ఘటాది గోచరవృత్తై రౌపచారికజ్ఞానస్వేకత్వం నిరాక్రియతే.
కిం వాస్తేతస్యహపజ్ఞానస్య తత్రనాద్యైకత్వాహ ॥ యావదితి ॥ యావ
త్కాలంతస్తి ప్రకాశతే ఘటైకైవ్యవహారః తావత్కాలంతదాకారవృత్తి
రేకేవలాఘవాదితిభావః ఏవకారవ్యవచ్ఛేద్యమాహ ॥ నత్పితి ॥ గౌరవా
దితిభావః తహితతోవ్యతిలాఘవాత్సమప్తిపర్యవ్రామ్యవృత్తిరేకేవ. నచమధ్య
అవృత్తవిశేషాత్తన్నాశః, తస్యసాధారణకారణత్వాత్. నచవృత్తేః స్వవిషయ
విరోధిఘటాభావాదివృత్తిరాశ్యత్వం, స్వోత్తరపటవృత్తైరపితన్నాశకత్వాత్.
నాపిస్వోత్తరవృత్తైర్నాశకత్వం, ఘటాదివృత్తైరాదాసీన్యసమయనాశాభావప్ర
సక్తాదిత్యాశచ్యుహఃవృత్తిరితి ॥ వృత్తిపదంప్రకృతాభీప్రాయంతథావవృత్తై
స్వవిరోధ్యుత్పత్తిపర్యవ్రామ్యస్థాయిత్వాభ్యుపగమాదిత్యర్థః తేనస్వోత్తరవృత్తై
దాసీన్యాదీనాం సంగ్రహః, ఫలబలేననుమప్తివదౌదాసీన్యసమయస్యాపినివ
ర్తకత్వాత్. అస్యథాయథాశ్రుతే అఖణ్డాకారవృత్తేః స్వోత్తరవృత్త్యన్తరా
భానాత్ అనినాశప్రసక్తః. నను స్వోత్తరవృత్త్యైదాసీన్య సమయాదీనాం క

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

ననుసద్ధానైః ఘటాదైర్విభాజ్యేన బాధితత్వాత్తజ్జానం కథంప్రమాణమ్ ।
 యత్రైతే : బ్రహ్మసాక్షాత్కారానన్తరంహిఘటాదీనాంబాధః । “యత్రశ్చ
 స్యుర్యుతాత్తైవా భూత్తత్రేనకంపశ్యే ” ఐత్యుక్తేః । నతు సంసారదశా
 యాః “యత్రహిస్త్యైతమివభవతితదేతరఇతరంపశ్యతి”తిశ్చుక్తేః ।

విద్యాత్వవిద్యాత్వసంసారదశ్యాత్వన్యాయమితి ప్రత్యభిజ్ఞాదన్యూన
 విషయవిజ్ఞప్తేణావ్యాప్తిబ్రహ్మవ్యతిరక్తఘటాదినకలప్రమాయాఃసంసార
 కలస్యత్వేన తస్య భిన్నవిషయత్వాన్నావ్యాప్తిః । అథవా స్వాన్యూనవిష
 యానుభవాజన్యత్వంవిషయితం తచ్చ తత్త్వేనతదజన్యత్వం అతః సర్వదోషని
 రాచ, తస్మిన్యత్వమిదంప్రమాలక్షణమితి, తదేతస్సర్వమభినన్ధాయాహ॥ఇతి
 నావ్యాప్తిఃచాపీతి, ఇదానీం లక్షణద్వయస్యావ్యాప్తిమాశంకతే॥నన్వితీ॥
 క. ౧. ప్రమాణమితి, ఉక్తప్రమాలక్షణపన్నభవతీత్యర్థః । యద్వానను యదీదం
 లక్షణం సర్వమతసాధారణం తదాధారావాహికబుద్ధావవ్యాప్తిః యదిసిద్ధా
 దై వీదేదం లక్షణం తదా బ్రహ్మజ్ఞానద్యైవ సిద్ధానై ప్రమాణతయా మిథ్యా
 భూతఘటాదీజ్ఞానస్యాప్రమాణత్వాత్తత్రావ్యాప్తినిరాకరణానుపపత్తిః, అ
 నన్వితీయదైర్వ్యం యత్యాకయేనాశంకతే ॥నన్వితీ॥ కథం ప్రమాణమితి
 ప్రమాణ్యేన లక్ష్యం నభవతీత్యర్థః । ఘటాదిజ్ఞానమపి లక్ష్యమేన ప్రమా
 నిర్యుతాశ్చాత్ తద్వ్యవహారార్థమేవాత్ర తల్లక్షణ ప్రణయనాదిత్యాశ
 యేనాహ ॥ ఉచ్యతే, ఇతి, సిద్ధానైః ఘటాదిజ్ఞానస్యాపి లక్ష్యత్వే తత్రా
 వ్యాప్తిర్విద్యారా తద్విషయస్య తక్రియావ్యవద్బాధితత్వాదిత్యాశంకా, త
 ద్విత్వంసంసారదశాయాంఘటాదిప్రవృత్తస్య నబాధితత్వాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥
 నను “సహవానాస్తీ”త్యాదిశుత్యాకాలత్రయేపి ఘటాదేర్బాధావగతేః క
 థం సంసారదశాయానుబాధితత్వాశంకా, తయా పారమాధికత్వావచ్ఛి
 న్నతదన్యైర్బాధావావగమేపి లభ్యానవిరోధినః సోపాదాననివృత్తిలక్షణబా
 ధస్య ముక్తరకాయామేవావగమాదిత్యాహ ॥ యత్రైతి ॥ నతుసంసార
 దశాయామితి, సోపాదాననివృత్తిలక్షణో బాధితత్వమప్యుక్తిః । ప్రవృత్తస్యసం
 సారదశాయాం బాధాభావేప్రమాణమాహ ॥ యత్రహితి ॥ నన్వేవమప్య
 బాధితమిదం కాలత్రయాబాధ్యత్వస్యార్థవిశేషణత్వేనాత్తత్వాత్తద్వ్యతితల

తథాచాదాభిరపదేన సంసారదశాయామవాభిరత్వం వివిధిమిదమటాదిప్ర
 మాయామవాభిరత్వం. తదక్షతం. ప్రత్యక్షప్రత్యక్షయోగవ్యవస్థానానామైవ క
 ర్మితః. లోకం తద్వదేదేదం ప్రమాణం తద్వదేదేదయా త్. త తత్వనిష్ఠ
 యాత్ బ్రహ్మసాక్షాత్కారవ్యవస్థానిత్యుక్తః. లోకమితి ఘటాదిజ్ఞానమిత్యుక్తః.
 తానిచ ప్రమాణాని చ. ప్రత్యక్షానుమానోపమానా మార్గావస్థానుపల
 భిరేవాత్. తత్ర ప్రత్యక్షప్రమాణాయః కరణం ప్రత్యక్షప్రమాణమ్.
 శ్రుణ్వ్యాప్తేషాన స్థిత్యుక్తతా. తథాచేతి. సంసారదశాయామవాభిరత్వే
 నిష్ఠేనత్యుక్తః. సంసారదశాయామితి. సంసారకాలేనస్వపాదానవివృత్తి
 ప్రతియోగిత్వలక్షణమేవావాభిరత్వం. లక్షణే వివక్షితమిత్యుక్తః. ఉక్తం
 ఘటాదిజ్ఞానప్రామాణ్యమభియుక్తవచనేనాపి దృఢయతి. తదక్షమి
 తి. లోకప్రమాణస్యాత్మనిష్ఠయనానుత్పాద్యత్వాగజ్ఞాప్యత్వాత్పశ్యమ్య
 నుపపత్తిరిత్యుక్తతా. బ్రహ్మేతి. బ్రహ్మనిష్ఠయః సంసారదశాయామ
 వ్యస్తీత్యుక్తతా. సాక్షాత్కారేతి. నను లోకశబ్దేన లోకప్రత్యక్షా
 దిజన్యజ్ఞానమాత్రాభిధానే వ్యవహర్యసాధనతాదిజ్ఞానస్య లోకస్య ప్రే
 దికలికాదిపదజన్యస్యాప్రామాణ్యం సర్వదావా ప్రామాణ్యంస్యాదిత్యాశ
 ఙ్కయ, బ్రహ్మవ్యతిరిక్తవస్తుజ్ఞానం సర్వం తేన వివక్షితమిత్యాహ. ఘటా
 దితి. సామాన్యలక్షణాభీనో విభాగత్యుక్తః ప్రమాణం లక్షయిత్వా విభ
 జతే. తానితి. ప్రత్యక్షమేకం ప్రమాణమితి చార్వాకాః, ప్రత్యక్షా
 నుమానై ఇతికాణాదసౌగతమతానుసారిణః, శబ్దేనసహ తీర్ణి ప్రమాణా
 నీతిసాక్ష్యాః, పత్యక్షానుమానోపమానశబ్దాః ప్రమాణానీతి నైయాయి
 కాః, అర్థాపత్త్యానసా ప్రమాణాని పశ్యేతి ప్రాభాకరాః, ఏవం ప్రమా
 ణవిభాగమన్యథావ్యాచక్షతే. తాన్పిత్యాహ. షటితి. అనుమానాదీనా
 మప పృథక్పామాణ్యం తత్తన్నిరూపణావసరే వత్సామః. తత్రప్రత్యక్ష
 స్య జ్యేష్ఠత్వాప్రీత్యుక్తమం తన్నిరూపయతి. తత్రేతి. ప్రమాణానాం మ
 ధ్యగత్యుక్తః. ప్రమాకరణత్వమనుమానాదావపీత్యుక్తతా ప్రత్యక్షేతి. తావ
 తిచోక్తేభిమప్రత్యక్షకరణేతివినశ్యగత్యుక్తతాప్రమేతి. నన్వయుక్తమిదం
 ప్రత్యక్షప్రమాణలక్షణం పత్యక్షప్రమాణాయః పత్యక్షప్రమాణజన్యజ్ఞాన
 రూపత్వేన పరస్పరాశ్రియత్. నచేద్వియజన్యజ్ఞానత్వం. తథాచేతి స్మర్య

విశ్వాత్ప్రకాశాత్ ప్రత్యక్షమేవ ।

విమత్యాచేత్తనోజన్యత్వేన ప్రత్యక్షత్వాపత్తేః, ఈశ్వరజ్ఞానసౌందర్యాజన్యత్వేన ప్రత్యక్షత్వాపత్తేః, నాపీంద్రియత్వేనైంద్రియజన్యత్వం సాక్షాత్త్వం, తేజోమిత్యేన, విశ్వత్వేన తజ్జన్యత్వేన నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్. సిద్ధాంతేనానాత్వేనైంద్రియతయా, నుభాదిప్రత్యక్షే భగీమేచావ్యాప్తిః. నచ విశ్వజన్యత్వాచేత్తనోజన్యత్వం తానుమిత్యాచాతత్త్వసంకాలో, నుభాదిప్రత్యక్షవిభాషానోవాచ్యతావ్యాప్త్యు. అతఏవ నవిషయత్వేన తజ్జన్యత్వం సాక్షాత్త్వం. కిం నవిషయత్వం సాక్షాత్కారకారణతావచ్ఛేదకం కేవలవిషయత్వస్యానుగమ్యవాచకం త్వాత్. ప్రత్యక్షజ్ఞానవిషయత్వస్యతు తదపేక్షత్వేనాపత్తేః, తానుమిత్యేనైంద్రియజన్యత్వస్యచ జ్ఞానకాలమా, త్రైవరమానస్య తేజోమిత్యాచేత్తనోజన్యత్వేన తానుమిత్యేన త్వాత్. నచ జ్ఞాతకరణజన్యజ్ఞానత్వం జ్ఞానానన్యత్వం జ్ఞానానన్యత్వం వా సాక్షాత్త్వమ్. అద్యస్య స్మృతౌ లింగే కేవలస్వరూపేనానుమిత్యాచేత్తనోజన్యత్వేనాపత్తిః. ద్వితీయస్య విశేషజ్ఞానకారణతావాచినోజన్యత్వేనాపత్తిః తదాత్మకప్రత్యక్షజ్ఞానమాత్రస్యైవేశ్వరజ్ఞానజన్యతయా తదాత్మకత్వాత్. తృతీయలక్షణస్య పూర్వానుభూతిః సంసారోపశాంత్యేన ప్రత్యక్షకరణతయా తదాత్మకత్వాపత్తిః. సంసారద్వాకారకత్వేన ప్రత్యక్షజ్ఞానానుభూతిః. నచ పూర్వానుభవస్య తత్తాన్తరణావశ్యేనోపాదేశస్య, విశేషజ్ఞానకారణత్వానభ్యుపగమేన తదాత్మకత్వేనోపాదేశానానానాత్వాత్. అనుమిత్యాచేత్తనోజన్యత్వం ప్రత్యక్షత్వం తదాత్మకత్వేన. నచ సాక్షాత్త్వం జాతిః, సిద్ధాంతే వృత్తినాం జ్ఞానత్వానానాత్వేనాపత్తిః, విశ్వజన్యత్వేన తస్యైకవృత్తికత్వేన జాతిత్వాదేవాత్. విశ్వజన్యత్వానానానాత్వప్రసక్త్యా, నచ నిత్యయత్వం న జాతిః, ప్రత్యక్షత్వం నైవ. తదాత్మకత్వం ప్రత్యక్షమభ్యుపగమ్యైకాత్మకత్వాపత్తేః. తస్మాత్ప్రత్యక్షప్రమాణం కుర్విమామిత్యాశేషాగ్రహం ॥ ప్రత్యక్షేనైవ । అయమితి । జ్ఞానత్వేనైవ జ్ఞానస్య ప్రత్యక్షలక్షణం జ్ఞానంచ ప్రత్యక్షం. "తజ్జన్యత్వానోజన్యత్వాదిభ్యోతే" ఇదుచలక్షణం జ్ఞానస్యప్రత్యక్షత్వస్యైవోపాదేశప్రయోజకం. తత్తద్విషయం నైవ జ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వప్రయోజకం వాచ్యతావచ్ఛేదకత్వం భవిష్యతి. చైతన్యరూపమేవచాజ్ఞాతావాచి

“యత్నాదావనాత్మాత్మైశ్చ, సత్సత్తేః అపరాధాదిశ్చ స్యాదావమిశ్నతః
నను జైతన్యమనాది తత్త్వే యోగముగానే ప్రత్యేక రూపైశ్చ ప్రమాణత్వమితి ।
ఉచ్యతే । జైతన్యశాస్త్రవాదిత్వేపి తదభివ్యక్తకారణరహిత్యైశ్చైవ సత్త్వ
కషాణానినానా యత్యతి స్మృతినిష్ఠజైతన్యమనాదిశ్చ ఉచ్యతే । జ్ఞానావశ్యే
కత్వాత్మ స్మృత్యా జ్ఞానశ్చేదనము । తదుక్తమిదమతేః ” అన్తఃకరమృతా జ్ఞా
నత్వాపచానా, మితి ।

తమూదిపృథ్వీకర్మముం యుగాదిప్రమేయశ్చ తే. అతఃప విశిష్టజైతన్యం
వృత్తి కరణత్వాద్య తు రాది భవతి పర్యక్షప్రమాణమితి. అత్తనః పరిశృత
త్వే ప్రమాణమాహ ॥ యత్నాత్మాదితి ॥ బ్రహ్మణః ప్రమాణవ్యా
పారదాన్తరా ప్రత్యక్షత్వం వ్యావర్తయితుం శుక్రా సాత్మాదితి వి
శేషణం. అపరాత్మప్రమాణాన్తరా ప్రసౌత్వైశ్చైవైరభావాదిత్యాహ
॥ అపరాత్మాదిత్యసౌతి । చతురాదేః ప్రమాణపరైతన్యం ప్రశ్నోకరణ
త్వాద ప్రమాణ్యం? తింవా యుచితా ప్రమరూపం ప్రతివాద్యః జైతన్యస్య
స్వప్రకారత్వైరప్యాత్మని ప్రమాణవ్యాపారానభేదతయా తత్కరణ త్వాభా
వస్యైష్టత్వాదిత్యాదేన పరిహరణి. ఉచ్యతే యితి యం ప్రత్యాహ ॥ జై
తన్యసౌతి ॥ జైతన్యశ్చ త్తనావశ్యే నాదిత్వే నేర్పియా జన్యత్వేపి స్మృతి వి
శిష్టజైతన్యవిద్వీయజన్యం తదేవ యుగాది ప్రత్యక్ష ప్రమేయశ్చైతన్య
యః. అతఃప తస్మైవియజన్యత్వే హేతుమాహ ॥ తదభివ్యక్తతే ॥ తత్పరితి
విష్పగ్యాహేత్యర్థః. నను స్మృత్యా జ్ఞానశ్చ నచరణదర్శనాత్ స్వరూపేణైర్పియ
జన్యత్వాత్మ ప్రేర ప్రత్యక్ష ప్రమాణ స్మృతివిజ్ఞం జైతన్యమిత్యాశంకా,
“సత్యం జ్ఞానమి, త్యాది శుక్త్యా తస్మైవ ముఖ్యజ్ఞానత్వాదగమత్ వృత్తైశ్చ జ
హా న్తఃకరణభద్రత్వేన జడత్వాత్ జ్ఞానశ్చ భవరన్యతత త గాణత్వేనాప్య
పవత్రైర్మనాజ్ఞానమిత్యాహ ॥ స్మృత్యాదితి ఉపచారే హేతుమాహ ॥ జ్ఞానేతి ॥
నచాయమపసిద్ధాన్తకత్యాహ. ॥ తదుక్తమితి ॥ సన్యాత్మభిన్న మేవ జ్ఞానం.
తచ్చేర్పియ జన్యత్వాత్పరిత్యక్షం నాన్తఃకరణవృత్తివిజ్ఞం జైతన్యం
అన్తఃకరణపరిణామాత్మికాయాః వృత్తైరేవానుపపత్తే. తథాహి అన్తఃకర
ణం నపరిణామి నిరవయవత్వాదాకాశవత్. నిరవయవత్వంచ సుఖాద్య
వలభిః కరణజన్యా, ఇర్పిజన్యావా కార్యత్వాత్ పరిత్యక్ష జ్ఞానత్వాత్

చేరిన నానాభక్తమును నను నానానాదేశ ప్రకరణభక్త్యైకమనిచ్చామ్య
 హం నానామ్యహంబిభేషిత్వామ్యదుశున ఆత్మభక్త్యునుగాహమానః కథ
 ముపపన్నతే । ఉచ్యతే ॥

అహమిచ్చామి అన్యైశ్చభక్త్యానగాహి భక్త్యామనానామనిరూఢాత్, కామా
 విరుద్ధస్య లాభ్యలంఛనమునీనత్ మోక్షాప్రపంచతాదేకత్యా శక్యతే ॥

సర్వతి ॥ నచాత్మకరణ భక్తస్య భానాచేరామ్యుచ్యతే, అన్యకరణా
 త్వాత్ ప్రేర్యాభ్యాసాభావాత్; ఉత్తేజకాభ్యాసస్యకర్తాభ్యాసవ్యాప
 కత్వాత్. అ. - మిన్వేద్యకరణాదేవః ఉత్తేజస్యస్యత్యతి చేస్తు. కామ్య
 ప్రేరణానా విరుద్ధభక్త్యైక భేదానమునా, భేదాగ్రహస్యాభ్యాసమే
 తుల్యాత్. ఉచ్య నానానాతయో ప్రయోజ్యేదాగ్రహః, కేవలభేదా
 గ్రహేణపరమప్రకాశాపాదకన సేవనానామేతత్వాత్. నామ్యనగతయోరా
 త్తాన్తరణయోజ్యేదాగ్రహేదభ్యాసః, అనుమానన ఆత్మనామ్యతేత్యాది
 భక్త్యాభ్యాసమనానానామనయేతస్మాత్ప్రభిన్నత్యైకైవానగతే. నచ స్పటిక
 వియోగహేతి లోహితః స్పటికాతి లోహిత్యాభ్యాస దర్శనాత్ అన్యక
 రణప్రేర్యాభ్యాసాభావేమ్యత్తేదత్తా భ్యాసశతి వాచ్యమ్, తత్ర కుసుమ
 చ్చాహుగ్రహణేన త్థత్తాభ్యాసోపపత్తేః; ఉత్తేజకర్తృనరప్రతిబిమ్బైక్యా
 భ్యాసయోరన్యతరస్యైవ భక్త్యాభ్యాసవ్యాపకత్వాత్. నచాత్మా మనఃప్రతిబి
 మ్యగ్రహే, నీహపత్నాత్. ఉచ్య నానామిత్యభ్యాసః. ఇదంరజచరితి వత్
 ప్రేయసాప్యాసభాసాభావాత్. తస్మాదభ్యాసవ్యాపకాభావాదాత్తాన్తః కరణ
 యోర్న తాదాత్మ్యాభ్యాసః, శతశ్చ సుతరాంన తత్త్తాభ్యాసశతి. పరిహరతి ।
 ఉచ్యత్యతే । అయంభావః. న తానన్వివేక గ్రహేదభ్యాసాభావః, అత్తాన్తఃక
 రణయోరాగమానుమానాది నా పరోక్షవివేక గ్రహేపి అపరోక్షవివేక గ్ర
 హేభావాత్. నాపి ప్రేయసాప్యాసభాసాభావః; అయఃపిణ్డై ఆయోవహ్నిరితి
 ప్రేయసాప్యాసభాసాభావే ఆయోదహతీతిద్వియాపావభాసనాత్ ఆయమాత్మా
 అహంమనశ్చితాదాత్మ్యాననభాసేపి, అహముపలభే అహంమఃభిత్తుపలభ్య
 త్వఃకథిత్యాది రూపేణాత్తాన్తఃకరణయోః ప్రేయసాప్యాసభాస దర్శనాదితి.
 నన్వేదమప్యహం మనశ్చిత్యేభేద స్వవహారాభావాన్న తాదాత్మ్యాభ్యాసవి
 త్యాశక్యో అహం దుఃఖసుఖిత్యాది స్వవహారోష్ఠయోదహతీతివ త్రాదా

అయఃశ్చైవ వృత్త్యాభావేపిదృష్ట్యాశ్రయవహితాదాత్మ్యాభ్యాసాత్
యథా అయో దహతి వ్యవహారిః తథా సుఖాద్యాకారపరిణావ్యుత్పత్తికర
త్వ్యాభ్యాసాత్ అహం జగత్త్యాదివ్యవహారిః । నన్వన్తకరణస్యేష్టియ
రయాఽప్యేయత్వాత్ కథం ప్రత్యక్షఃషయతేతి । ఉచ్యతే ॥

త్వ్యాభ్యాసాత్ తాదాత్మ్యాభ్యాసపూర్వకవ అన్యథాతాదాత్మ్యవ్యవ
హారానుబంధైర్త్యాహ । అయఃపిష్టస్యేతి ॥ నన్వయః పిష్టస్యతిరేకేణవ
శ్చాదకాహనక్రియాశ్రయత్వేన మనస ఆత్మవ్యతిరేకేణ దుఃఖాద్యాశ్రయ
త్వా దకాదాత్మ్యాభ్యాసావకాశితచెన్న. శ్చుతి స్మృతి న్యాయైరాత్మాన్తక
రణయోగ్యైవప్రసిద్ధత్వాత్. తథాహి ఆత్మాజ్ఞానరూపస్వయంప్రకాశః
సర్వవత్, ఆత్మాయంబుదమః స్వయంజ్యోతిః*ఆకాశ వత్సర్వగతశ్చసత్య
తత్వాది శ్చుతిసిద్ధః. అహంకారభిన్నశ్చ. సపవాధస్తాదుపరిష్టా* దితి భూమా
భిప్రస్తుతాచరాత్మత్వేనభిధాయ, అథాలోహంకారాదేశ* ఇతి అహంకా
రస్సాపి సారాత్మ్యమత్వా, అథాత ఆత్మాదేశ* ఇత్యాత్మనా హంకారా
త్వేన నిరేకత్వాత్. అహంకారస్తు జడాదిద్యౌపాదానత్యాజ్ఞః పరప్రకా
శ్యః పృథుఃపరిమాణః. బుద్ధగుణైవాత్మ గుణేనచైవవ్యేరాగ్ర మాత్రా
వ్యాపి*పి దృష్ట* ఇతి శ్చుతిః. తథా క్రియాశ్రయః విద్యానివర్త్యశ్చ. విజ్ఞా
నంబుద్ధుతమతే*సకీన్ద్రబోధాత్వేనం లోకమనుసంచరి*యదాపజ్ఞేవ
లీయదైహా నానివససాచహ । బుద్ధిశ్చన్యేతేతత్ర పరమాత్మాసమశ్చుతే*
భిన్నచైవ్యాదయ గ్రహి భిద్యతైర్వచుశయాః । క్షీయవైచాన్యకర్తాణి త
త్త్వేనైవైతరామి* ఇత్యాదివచసిద్ధః. తథాఅహంకారోహమితివ్యావృత్తః
ఆత్మాదనన్నితసర్వవిషయానువృత్తః తథాచఆత్మాఽహంకారాద్భిద్యతేఅను
వృత్తత్వాత్ యదనువృత్తం తద్వ్యానిస్తత్వాద్భిన్నంయథాకుసుమేభ్యఃసూ
త్యమితి. తత్త్వశ్చుతివ్యతిర్యాగియసిద్ధోయ మాత్మాహంకార యోగ్యేనః. న
శ్చేవమపి నాహంకారిమిత్రస్యాత్మనః అహం ప్రత్యయవిషయత్వం తస్యే
ష్టియత్వేనా త్స్త్రియత్వాది చాదయతి ॥ నన్వతి ॥ ఇద్రియత్వే ప
మాతాధాతేనా త్ద్రియత్వాసిద్ధః ప్రత్యక్షాహంకారఇత్యాహ ॥ ఉ
చ్యతేఇతి*అద్వైతియత్వేప్రమాణమితి చేత్, కిం మనసఇద్రియత్వే శ్చ
ఈ ప్రమాణం ఉత్యుతిః అనుమానంవా. నాద్యః తథా విధశ్చుతైరనుప

సతాప ఉత్తరగమిత్వే యమిత్యత్ర మానవాత్మే మనష్ఠస్థానీయోదాతి
 ఉత్తరగమనం ప్రమాణమితి తే । న ఉత్తరగమనో మనసా పుష్ప
 సత్త్వానురణవిరాధాత్ । సహస్రీయోదాతసత్త్వానురణమిత్వేదైవదాని
 యమః । యజమానపత్నీమాత్రాం భతయస్త్రీత్యత్ర ఋత్విగతసత్త్వాన్వచ
 త్వాయా ఉత్తరగమి యజమానేన, సేవానాభ్యావయాయాన మహాభారత
 పత్నీమానీ శ్లోత్ర, వేదగోపపత్నీత్వేన త్వాయా ఆదాచేనాని మహాభారతేన
 లక్ష్మణిత్యాహ సతాపాతి ఉత్తరగమనం మనసా పుష్ప
 నీతి ॥ ఉత్తరగమనం ఉత్తరగమనం పుష్ప సంఖ్యాపూరకత్వేన ప్రమా
 ణత్వానురణవిరాధియై పుష్పగమిత్యాహ ॥ నేతి ॥ నను ఉత్తరగమనం
 పూర్వారణేన మనసాపి ఉత్తరగమనమనుమిత్యతే త్వరీయపక్షమాశ
 బ్దా తి ప్రయోజకత్వానుమానం నయస్తమిత్యాహ ॥ ఉత్తరగమనం ॥
 ఉత్తరగమనం ఉత్తరగమనం పుష్ప సంఖ్యాపూరకత్వాదిత్యనుమా
 నేన సేవానాభ్యావయాయాం ఉత్తరగమనమనుమాని ॥ నాన్వయ, దృష్టాంతాభావాది
 త్యాహ సహాతి ॥ నను యత్ ఉత్తరగమనం పూర్వారణం తత్ ఉత్తరగమనం యథా
 బలై ప్రతిప్రసాద్యవస్తా ఋత్విగత సత్త్వాత్ ఋత్విగతసంఖ్యాపూర
 క ప్రతిప్రసాదా ఋత్విగతయ త్తే సామాన్యవాప్తి పక్షమాశబ్దా
 నిరాకరణేతి ॥ యజమానేతి ॥ ఉత్తరగమనం ॥ నను యజమానస్య ప్రాప్త
 త్వేన ఋత్విగతానుమానితీ నన్వభిచారత్వేన, యత్ ఉత్తరగమన
 త యత్తరగమనం పూర్వారణం తత్ ఉత్తరగమనం తత్తరగమనం రూపేణ తత్తరగ
 మనమితి వ్యాప్తిపక్షితత్వాత్ ప్రాప్తగమనమేవా పదార్థకతావచ్ఛేదక
 త్యాత్ ॥ నమాత్రఋత్విగతదాశరణా ద్భాగ్యుపపదాభ్యాహ రణాభ్యావయ
 సంభవాత్ ప్రాప్తగమనపదార్థకతావచ్ఛేదక మితివాద్యం, ఉత్తరగమనమి
 తి ఉత్తరగమనమనుమానితీన ఉత్తరగమనమనుమానితీన దాశరణాభ్యావయ
 నియమాభావాద్ ॥ సన్వభిచారవాదిభిరే యజమానపత్నీమా ఇ
 యాంభతయస్త్రీ శ్లోత్ర యజమానేహేతో రేవాభావాన్న పుభిచారత్వత్వాత్
 బద్ధా అసంబంధసంఖ్యాపూరమాహ ॥ వేదానితి ॥ సహాపారుషేయే పురాణ
 త్వేన ప్రసిద్ధభారతే వేదత్వశక్త్యాపక్షితభావః । నను మనఃశ్చిత్రియం తత్త్వే
 వాదకాభావాత్ ఉత్తరగమనమనుమానమనుమానిత్యాశబ్దా హేత్వసంఖ్యాపూర

ప్రాణవశనాత్ । ఇద్వియోభ్యుపరాహ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మన ఇత్యా
దిసుక్త్యా మనసోఽన్వియత్వేనావగమాత్ । నచైవం మనసోఽన్వియ
త్వే నభావిప్రత్యక్షగమసాత్మాత్వం నసోఽన్వియాజన్యత్వాదితి వాచ్యం ।
సోఽన్వియజన్యత్వేన భావస్య సాత్మాత్వం; అనుమిత్యాదేరపి మనోజన్యత
యా సాత్మాత్వైః । ఈశ్వరజ్ఞానస్వాజన్యస్య సాత్మాత్వావాపత్తేశ్చ । సి
ద్ధాచై ప్రత్యక్షస్య ప యోజకం కిమితిచేత్ ॥

సయతి : ఇద్వియోభ్యుపరాహ్యతే ॥ యద్యపి 'అర్థేభ్యుపరం మన' ఇత్యర్థభిన్నం మ
నోవగమం, తథాపి చ కారాన్వియభేదసిద్ధిః. ఏతన్నాజ్ఞాయతే ప్రాణోమనస్స
ద్వేష్టేయాదేవ' త్యాదిసుక్తిరాదివదగ్రహ్యం. చకారోభిన్నక్రమః సచ శ్రు
త్యేభ్యనేన సచ్చ్యుతే. తథాచ శ్రుత్యా, 'ఆవిహోయమహజాగ్రో మ
హత్తాన్విజాయతే । ఇన్వియాణాం తతస్పృష్టిగుణద్వారా మహామున'
ఇత్యాది పురాణవచనైశ్చ మనసోఽన్వియత్వావగమాదిత్యర్థః. నను సుఖా
ద్యుపలబ్ధిః ఇన్వియజన్యప్రత్యక్షత్వామాప్రాది ప్రత్యక్షవదిశ్యనుమానం
మనోఽన్వియత్వే ప్రమాణమ్. అన్యథా సుఖాదిజ్ఞానస్య సాత్మాత్వం నసో
దిత్యావశ్యం నిరాకరోతి ॥ నచైవమితి ॥ కిమిన్వియజన్యత్వే ప్రత్యక్షస్య
మాత్రం కారుః ఉత ప్రత్యక్షజ్ఞానత్వం. ఆద్యో ఘటాదౌ వ్యభిచారిఇత్యభి
ప్రేత్యో, ద్వితీయే హేతోరప్రయోజకత్వమాహ ॥ సహేతి ॥ అనుమిత్యా
దేరపి ॥ తప చత్యుతే శేషః. సన్విన్వియత్వేన తజ్జన్యత్వమేవ సాత్మాత్వ
ప్రయోజకం అనుమిత్యాదేశ్చ మనస్తేన తజ్జన్యత్వాన్నితి ప్రసక్తా
త్యతలహ ॥ ఈశ్వరజ్ఞానస్యేతి ॥ నమాత్రం జ్ఞానస్య ప్రత్యక్షలక్షణం
నప్రత్యక్షప్రమాణ లక్షణోపయోగి చతురాదేశ్చైతన్యరూపప్రత్యక్ష
ప్రమాణరణత్వానాత్. వృత్తివిశిష్టచైతన్యరూప ప్రమాణరణత్వస్య ప్ర
త్యక్షప్రమాణలక్షణత్వే వ్యాప్తిజ్ఞానాదేరవ్యభాచితవహ్నిదివృత్తివిశిష్టచై
తన్యరూప ప్రమాణరణత్వేన ప్రత్యక్షప్రమాణత్వావత్తిః. నచాన్యత్
జ్ఞానస్య తిద్విషయం శే ప్రత్యక్షత్వవ్యవహరప్రయోజకమస్తి, ఇన్వి
యజన్యత్వాదేస్త్వయేన నిరాకృతత్వాత్. విషయావచ్ఛిన్నచైతన్యాభిన్న
త్వస్యచ ప్రత్యక్షవిషయావ్యాపకత్వేన ప్రత్యక్షత్వమాత్రప్రయోజకత్వా
భావాదిత్యావశ్యం నాపిపతి ॥ సిద్ధాంతఇతి ॥ (సతావత్) జ్ఞానగతం పృత్య

కిం జ్ఞానగతస్య ప్రత్యక్షత్వస్య ప్రయోజకం వ్యక్తం కింవా విషయగతస్య
అన్యే ప్రమాణచైతన్యస్య విషయావచ్చిన్నచైతన్యజేషవతిభ్యాః ॥ తథా
హి : త్రివిధం చైతన్యం : ప్రమాణచైతన్యం ప్రమాణచైతన్యం విషయచైతన్యం
స్యుజేతి । తత్త్రిభూత్యవచ్చిన్నచైతన్యం విషయచైతన్యం । అన్తరంగస్య
త్వవచ్చిన్నం చైతన్యం ప్రమాణచైతన్యం । అన్తరంగవచ్చిన్నచైతన్యం
ప్రమాణచైతన్యం ॥

క్షలక్షణం విషయవ్యాప్తిత్వాన్నపత్యక్షత్వస్యవిహారి ప్రయోజకమిత్యా
త్మేషః సహజతేవ్యభయసాధారణ ప్రత్యక్షలక్షణస్య వస్తువశక్యత్వేన
తద్వ్యాప్త్యైరవిషత్వం అతః ఆత్మేష్టాః జ్ఞానగతం విషయగతంచాను
మితి తద్విషయాదావతివ్యాప్తత్వాన్నపత్యక్షలక్షణమిత్యేవాత్మేష్టస్యం . య
ద్యోవమాక్షిపసి, తదా జ్ఞానవిషయగతయోః ప్రత్యక్షలక్షణయోరనభిప్రస
క్తయోర్నిరువ్యమానత్వాన్నయమాత్మేషో యుక్తగత్యాహ ॥ కిం జ్ఞానగత
స్యేత్యాది నా । ఆవ్యతిః జ్ఞానగతతత్త్వవిషయప్రత్యక్షత్వప్రయోజకస్యేన ప్ర
త్యక్షప్రమాణలక్షణోపయోగితేన ప్రధానత్వాత్, విషయప్రత్యక్షలక్ష
ణస్య విషయప్రత్యక్షత్వవ్యవహారస్య ప్రయోజకాన్తరేణైవోపపత్తైస్తస్యా
లక్ష్యత్వమిత్యేతల్లక్షణావ్యాప్తినిరాసార్థత్వాత్, ప్రథమం తన్నిరూపణమితి
ధ్యేయమ్. నన్వదితియచైతన్యస్య క్షత్యప్రమాణతా కుతావా ప్రమాణస్య
సతస్సస్య విషయచైతన్యాభేదగత్యాశంకా, ప్రథమమిదితీయే బ్రహ్మణ్యో
పాధికం ప్రమాణప్రమేయాదిభేదముపపాదయతి ॥ తథాహీతి ॥ నన్వేకస్య
క్రియాకర్మత్వవిరోధాత్కరణం ప్రమాణప్రమేయభావగత్యాశంకా చైతన్యస్య
కర్తృరూపాన్తరకరణావచ్చిన్నత్వేన ప్రమాత్వత్వవత్ తద్వృత్తిలక్షణక్రియా
తత్కర్మఘటాద్యవచ్చిన్నత్వాస్పృహణప్రమేయభావశ్చితి దర్శయితుం ప్ర
మాత్వచైతన్యస్వరూపమాహ ॥ అన్తరకరణేతి ॥ యద్వా ప్రకృతజ్ఞానప్ర
త్యక్షలక్షణోపయోగిత్యాత్ప్రథమం ప్రమాణవిషయచైతన్యస్వరూపమభిధా
య, నక్షమాణవిషయప్రత్యక్షత్వస్వరూపకం ప్రమాత్వచైతన్యం లక్షయతి
॥ అన్తరకరణేతి ॥ నన్వన్తరకరణమనిష్ఠ్రియతయా ప్రత్యక్షం తథాప్యాన్త
రస్య తస్య బహిర్నిగమనాభావే కథం పరిణామాత్మికా వృత్తిః సచాది
త్యాదిపర్యవర్తితప్రభావాదేణ పరిణామదర్శనాత్ తద్వృత్తిరుపపన్నేతి వా

౨౩ నరేంద్రాయమ్-ఉద్వేగతవేదాన్తపరిభాషాయమ్

యథా చాచోదకం చిహ్నీగణ్య కల్యాత్మనా కేదారాణా పరి
వృత్తం చైవ తామసా-నాద్యాకారం భవతి । తథా తైజసమన్తకర
మన్తం చ తామసా-నాద్యాకారం భవతి గత్వా ఘటాది విషయా
న్మయం । ఉద్వేగతగణ్య చాత్మసత్త్వోత్ సారాలాకన్యైవ నాయనరశ్మినహ్మ
త్వస్య స్వప్రకారేణ ప్రతిభాసాత్. కించాన్తకరణస్యాణుత్పే తస్యప్రాణ
స్వరూపాయస్య చాకలిత్యుక్తిభిన్నాదిపర్యంతం గమనే తదవచ్ఛిన్నజీవస్యాపి
గతత్వేన దేహస్య నిరవత్సాపత్తిః. విభుత్వే నిమిత్తాయత్వాపత్తిః. మ
ఘ్యజీవజీవాణుత్పేత దేహానురూపపరిమాణస్య తస్య దేహవత్త్వద్వామిత్వే
న ఘృతీతి విషయప్రతిభాసానుపపత్తిః. కించ చతురాదిసంయుక్తస్య ఘ
టాదేత్వేనాన్తకరణేనైవ స్ఫురణాపవత్తా అన్తకరణవృత్తివైఫల్యం. తత
త్వనాన్తకరణవృత్తివచ్ఛిన్నం ప్రమాణచైతన్యమితి. ఉచ్యతే. మనోమథ్య
ఘపరిమాణమేవ ననర్వగతం అనిత్యత్వాత్. ప్రాణసశక్త్యాశ్రయస్య త
స్యైవాత్మాత్మైక్యత్వాదితవణాచ్చ. నచాణు. దేహవ్యాపినుభాద్యపలభ్యః.
నచాన్తస్య బహిష్కర్తవ్యసాధానాన్తస్పృహదానత్వం. స్వతోబహిర్ని
ర్విచనాధావేదితమురాదిత్వారా ధ్రువాదివిషయదేశగమనోపపత్తిః. న
చ స్వతా గమనోపస్య సహాయాపేక్షేతి సామ్యతమ్. తటాకోదకస్య
కుల్యాద్వారా కేదారప్రవేశదృశనాత్. నచాస్య మథ్యమపరిమాణత్వే
ఘృతీతి భిన్నాదిప్రతిభాసానుపపత్తిః అన్యచ్ఛవిరళతైజసద్రవ్యత్వేన న
విశ్మయకరదృశ్యం ప్రసరూపపత్తిః. తన్మృత్తిశ్చ విషయపరిమాణా త
టాకోదక చతురాదికేదారానురూపపరిమాణస్య కృతానాచాయఃపిణ్డపరి
మాణస్య దర్శనేనాన్తకరణస్య విషయానురూపపరిమాణవృత్తిజనకత్వావి
రూపాత్. అతివచ సా దృశ్యం నగుణః పరిమాణవత్త్వాత్. నచాన్తకరణ
స్య నిర్మూల్య నిరవచారస్ఫుకత్వం. ద్రవ్యాదర్శనకతాయాం సావయవత్వ
న్యైవ ప్రయోజకత్వాత్. నచాన్తకరణగణమే దేహస్య నిర్జీవత్వం.
చతురాదేరివాత్తకరణస్య ధ్రువాదిపర్యంతగమనేపి దేహసమృద్ధావిరోధా
త్. యథాచ సప్రయోజనావృత్తిప్రభావేవత్వతే. తతశ్చాన్తకరణవృత్త్య
వచ్ఛిన్నచైతన్యం ప్రమాణచైతన్యమితి. తదేతదభిప్రీత్యాహ ॥ తత్ర యథే
త్యాదివా ॥ నమ చతురాద్భీయద్వారా పర్వతాదావన్తకరణగణమేన

ద్యౌకారణ పరిణమతే । సమ పరిణామో వ్యుత్పత్తిర్యద్యతే । అనుమిత్యాది
 ధర్మే నాన్తరంగస్య వివక్ష్యదిదేవగమనం విహ్వదేశ్యమురాద్యసన్ని
 కషాత్ । తథాచా యంఘ్రికత్యాదిప్రత్యక్షధర్మే ఘటాచేంద్రదాకారవృ
 త్తైశ్చ బహిరకత్రదేవే సమసఖానాత్ తదభయావచ్చిన్నం చైతన్యమే
 కమేవ । విభాజకయోరపి అన్తరంగవృత్తిఘటాదివిషయయో రకదేశస్థత్వే
 న భేదాజనకత్వాత్ । అతఃచ ముతాన్తర్వృత్తిఘటావచ్చిన్నాకాహో నమ
 రావచ్చిన్నాకాశాచ్చిద్యతే । తథాచాయం ఘ్రికతి పర్యక్షస్థలే ఘటాకా
 రవృత్తైశ్చ బసంయోగితయాఘటావచ్చిన్నచైతన్యాన్తర్వృత్త్యసచ్చిన్నచైతన్య
 స్వాభిన్నతయా తత్ర ఘ్రిజ్ఞానస్య ఘటాంతే పర్యక్షత్వమ్ । సుఖదుఃఖా
 ద్యవచ్చిన్నచైతన్యస్య తస్యోద్యవచ్చిన్నచైతన్యస్యచ నియమేనేకదేశ్యతా
 పాధిద్వయావచ్చిన్నత్వాత్ నియమేనాహంసుఖత్యాదిజ్ఞానస్య పర్యక్షత్వమ్ ।
 తద్వృత్త్యైవయసచ్చిత్తయా తదవచ్చిన్నచైతన్యస్య విషయచైతన్యాభేదా
 దుత్పలక్షణస్య తత్రాతివ్యాప్తిరిత్యతఃపా ॥ అనుమిత్యాదిఫలభిః ॥ సన్నసచ్చిన్నప
 దేనాపలక్షితాక్రాంత్యంతే అతివ్యాప్తిః, విశిష్టాభిధానేచ వృత్తివిషయయో ర్భేదే
 న తిద్విశిష్టయోరపి చైతన్యయో ర్భేదాత్ ఉత్పలక్షణస్య ఘటాదిప్రత్యక్షావ్యా
 ప్తిరిత్యాశక్యః ఉపహితస్య తేన వివక్షితత్వాన్నదోష ఇత్యాహ ॥ తథా
 చేతి ॥ చక్షురాదిసంనికషకస్థలే మనోనిగమనే సిద్ధపర్యక్షభాః । తదభ
 యావచ్చిన్నం, విషయవృత్త్యప్రహితం ఉపాధివిశేషణయో ర్భేదో పక్ష్యతః
 భావః । ననూపాధివిశేషణయో రీవద్యే దపి తయోస్సమానయోగత్వమత్వేన
 తదపహితయోరపి భేదపవెత్యాశక్యః నహి విశేషణయోరవోపాధ్యోః
 స్వరూపేణ భేదకత్వం కిన్తు భిన్నదేశ్యత్వేనైత్యాహ ॥ విభాజకయోరపీతి ॥
 భిన్నదేశ్యత్వేనోపధే యభేదప్రయోజకయో రిత్యర్థః । ననూపాధ్యోరపిస్వ
 రూపేణైవభేదకత్వం లాభువాదిత్యతఃపా ॥ అతపవెతి ॥ తథాచ ప్రామాణి
 కత్వాన్తరంగం నదోషభితి భావః ॥ తథాచేతి ॥ ఏకదేశ్యత్వేనోపాధ్యోర
 భేదకత్వే సిద్ధఇత్యర్థః । నను సుఖాది పర్యక్షస్థలే చక్షురాది సంనికషక
 స్వాన్తరంగవృత్తిచేతా రభావేన సుఖాదివృత్త్యనుదయాత్కథం చైత
 న్యస్య తదంతే పర్యక్షత్వ మిత్యాశక్యః తస్యబాహ్యోవిషయవృత్తావేన్ద్రీ
 యాపత్తా సుఖాది వృత్తిస్తు స్వతపవెత్యాహ ॥ సుఖేతి ॥ పర్యక్షత్వమితి

నన్వేనం స్వస్మత్ప్రభాదిస్తరణస్యాపి సుఖాద్యంతే పృత్యక్షతావత్తిరితిచే
 న్న । తత్ర స్వస్మనాణసుఖస్యాతీతత్వేన స్మృతియాపాన్తకరణవృత్తైర్వర్త
 మానతయా తదపాధ్యోభిన్నకాలీనతయా తత్తదవచ్చిన్నచైతన్యయోర్భే
 దాత్ । ఉపాధ్యోరకదేశస్థత్వే సత్యైకకాలీనత్వస్యేవోపధేయాభేదప్రయో
 జకత్వాత్ । యదిచైవ దేశస్థత్వమాత్రముపధేయాభేదప్రయోజకం తదా
 హం సుఖత్యాది స్మృతావతివ్యాప్తివారణాయ వర్తమానత్వం విషయవిశే
 షణంబేయం । నన్వేనమపి స్వకీయ ధర్మాదర్శో వర్తమానాయదా శబ్దాదినా
 జ్ఞాయితే రదా తావత్ శబ్దజ్ఞానాదావతివ్యాప్తిః తత్ర ధర్మాద్యవచ్చిన్న
 తస్యత్వస్యేన్నచైతన్యయోరెకత్వాదితిచేన్న ।

సుఖాద్యంత ఇతి శేషః । ననూపాధ్యోగస్వరూపేతైవ భేదకత్వం యుక్తం అ
 న్నన్వేన తదాహం సుఖత్యాది స్మృతావతివ్యాప్తిరితి నోదయతి ॥ నన్వీతి ॥
 ననూపాధ్యోరేకకాలీనత్వం నోపధేయా భేదప్రయోజకం భిన్నకాలీనయో
 రేకదేశస్థయోః ఘటమతయోర్భేదకత్వప్రసక్తాత్ । నచోపధేయా భేదసమ
 యే తయోర్ననూకాలస్యం విషయీతమితి వాచ్యం । ఉపధేయాభేద సిద్ధావేక
 కాలీనోపాధిప్రయోగ సచ్చేదః తస్మాచ్ఛోపధేయాభేద ఇతి పరస్పరాశ్రీయ
 త్వాత్ । అనుచేనైకదేశస్థత్వస్యైవాభేదప్రయోజకత్వాచ్చేత్యరుచ్యో పత్రా
 వర్తమానా ॥ యదిచేతి ॥ తథాచ స్తక్యమాణ సుఖాదేరవర్తమానత్వేన త
 ద్వృద్ధ్యవచ్చిన్నచైతన్యస్య వర్తమానవిషయావచ్చిన్నచైతన్యాభిన్నత్వయా
 పరిక్షణాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితిభావః । యద్వా విషయే వర్తమానత్వాభిధా
 నం తస్యోపలక్షణత్వ శిష్టానిరాసార్థం । నతస్థితితలక్షణాభిప్రాయం అవర్త
 మానస్యానుపాధిత్వేన విషయోపహితేత్యనేనైవోక్తాతివ్యాప్తినిరాకరణా
 త్ । ఆతపంవత్కృతిః । ఉపాధిప్రకార్యానన్వయ్యావ్యావర్తకోవర్తమానా' ఇతి । న
 న సుఖాదిస్తృతావతివ్యాప్త్యభావేపిధార్మికభావానధార్మికస్వమిత్యాదివా
 క్యకస్యపృత్యవచ్చిన్నచైతన్యంప్రతి ధర్మాధర్మయోవత్కమానత్వేనోపా
 ధితయా తస్య తమపహితచైతన్యాభిన్నతయా తత్రాతివ్యాప్తిః । అహమద్య
 వ్తవాణా భోగవత్త్వాదిత్వమనజన్యజ్ఞానచాతివ్యాప్తిరితి శబ్దతే ॥ నన్వే
 నమితి ॥ పుణ్యకర్తాయమిత్యాదా ధర్మాదర్శకమానత్వేపి భిన్నదేశస్థ
 త్వాదనుపాధిత్వమిత్మతేకత్వం । స్వకీయేతి । యోగ్యవిషయావచ్చిన్నచైతన్యాభి

యోగ్యత్వస్యాపి విషయశేషణత్వాత్ . తస్మాదకరణవర్తత్వావిశేషణి తి
చిద్యోగ్యం తీర్థేదయోగ్యమిత్యత్ర పరిపరకర్తృత్వ స్వభావమివ తరణం ।
అన్యథాన్యాయమిత్యేవై నవత్వాన్యభాదివర్తమానేన పరిస్పృశత్వాపత్తి
మకర్తారా । నచైవమపి వర్తమానతాదనాయాం త్వం సుఖిత్యాది వాక్య
జన్యజ్ఞానస్య ప్రత్యేక్షణాస్యాదివాచ్యం । ఇప్యత్వాత్ దశమస్తవసీత్యా
దౌ సర్వకృష్టవిషయే శబ్దాదన్యపరోక్షజ్ఞానాభ్యుపగమాత్ ॥

స్తత్త్వం ప్రమాణైతిన్యస్య విషయాంశే ప్రత్యేక్షత్వే ప్రయోజకమిహ వి
వక్షితం. భర్తాదిజ్ఞానేచాయోగ్యవిషయత్వాన్నాతవాప్తిరిత్యాహ ॥ యో
గ్యత్వసీతి ॥ పరిస్పృశత్వయోగ్యత్వసృత్యర్థః. క్షపిషపి స్వభావానా
శ్రేయశే దాధకమాహ ॥ అన్యథేతి ॥ నను యోగ్యత్వ విశేషణచానేపి
సుఖవర్తమానతానమయే త్వం సుఖిత్యాది వాక్యజన్యజ్ఞానస్య తాదృశ
చైతన్యా భిన్నత్వాత్తత్రాతవాప్తిః. నచ పరజ్ఞాన పర్యాప్తరణాదినా సు
ఖస్య విచక్షత్వాచ్ఛాప్తిజ్ఞానసమయే తన్న వర్తత్యతి వాచ్యమే, చక్షనాదివి
షయజన్య సుఖస్య యావద్విషయసమవతకమానత్వాభ్యుపగమాదిత్యాశ
చక్య తస్యాపి పరిత్యేక్షజ్ఞానత్వేన లక్ష్యత్వాభ్యుపగమాన్నవోష ఇత్యాహ
॥ నచైవమితి ॥ నను త్వం సుఖిత్యాదివాక్యత్రాథ మపరోక్షజ్ఞానం, వాక్య
స్య జ్యోతిష్టేమాదివాక్యవస్తిరోక్ష జ్ఞానజనకత్వాత్. అన్యథా కలమవీజాద
పి యవాంశురోత్పత్త్యావత్రై రిత్తత ఆహ ॥ దశమస్తవసీతి ॥ అయమాశ
యః. నతావత్ త్వం సుఖిత్యాదివాక్యం నస్పదిషయాపరోక్షజ్ఞానజనకం వా
క్యత్వాత్ జ్యోతిష్టేమాదివాక్యవిచిత్యేనమానాత్రస్యాపరోక్షజ్ఞానాహేతు
త్వం. అయోగ్యవిషయత్వస్య తిక్రాపాశిత్యాత్. దశమస్తవమసీ తత్త్వమ
సీత్యాదివాక్యే న్యభిచారాచ్చ. నచ తజ్జన్యమపి దశమతాదిజ్ఞాన మిద్విగ్రియా
జన్యత్వా న్నప్రత్యక్షమితి నన్యభిచారఇతి వాచ్యం. ఇద్విగ్రియజన్యత్వస్య వి
షయజన్యత్వస్యచ పరిత్యేక్షలక్షణస్య మాషితత్వాత్. నచైవమపి దశమస్తవ
మసీత్యత్రైద్విగ్రియమేవా పరోక్షజ్ఞాన ముత్పాదయతి ననిలితనయనస్యాపి
త్వద్విగ్రియవ్యాపారసంభవాత్ తత్త్వమసీత్యత్రచా న్నకరణమేవ శ్రవణా
దినా నిరస్తా సంభావనాశబ్దం బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానం జనయతీతిసామ్యుక్తిం.
ఇద్విగ్రియాదశమత్వజ్ఞాన తదృచ్ఛకృతాత్ పాగపి తథా తత్ప్రసక్తాత్.

అశవపక్షాత్ సహిమనిత్యాదిజ్ఞానమపి వహ్యం శే పరొక్షం పక్ష-
తాంచైవదోషం పక్ష తార్థ్యసన్నిపృతైతన్యస్య బహిర్విస్తృతావ్రకరణ
సృష్ట్యున్నచ్చైతన్యాభేదాల్ నహ్యం శేత్వ ప్రకరణబృత్తినిర్గుణనాభావేన
సహ్యసన్నిపృతైతన్యస్య వహ్యబలైతన్యస్యచ పరస్పరంభేదాల్ । ఇథాచా
నచ చైతన్యాసమ్మియంతిత కరిణమిత నాచ్యం ఇద్వియన్య ఘటా
ఆప్రీత్యైతదనపెక్షత్వాత్. ప్రత్యక్షవిశేషేన తదపెక్షత్వే నానాభా
దాల్. నచ తత్ర పరోక్షజ్ఞానమేవ శబ్దాదుత్పద్యతఇతియుక్తం. అపరోక్షభృ
జ్జ్ఞానయోగసిన్పుత్రి జగత్కాల్. అశవ తత్త్వమసీత్యత్ర నపరోక్ష
జ్ఞాన కర్తావగాహుః. ఆవిద్యా తత్వాలసంసారానిన్పుత్రిప్రసక్తాల్. శబ్దజ
సృష్ట్యైవజ్ఞానస్య తత్త్వసూక్ష్మాదివాకోత్థ మిత్యాదివారదీయవచనేనా వి
ద్యాశక్తుల సంసారరహితకత్వావగమాది. నను తత్త్వమసీత్వంసుఖత్యా
ది వాశబ్దజ్ఞానస్య సిద్ధియాజన్యస్యాపి యోగ్యవర్తమానవిషయత్వ మా
త్రేణ ప్రత్యక్షత్వాజ్యుపగమే హ్యతోపహిమనిత్యాద్యనుమితేరపి ప్రత్య
క్షత్వాపత్తిరిత్యాశేషః, కిం సన్నికృష్టే పర్వతే జాయమానానుమితేః ప్ర
త్యక్షత్వ ముపాద్యతే ఆసన్నికృష్టేన, ఆద్యేపి కిం పర్వతాం శే తదాపా
దనం సహ్యం శేవా నాద్యః ఇట్టత్వాదిత్యాహ ॥ అశవపతి ॥ విషయచై
తన్యా భిన్నజ్ఞానస్య యోగ్యవర్తమానవిషయస్య ప్రత్యక్షత్వాభ్యుపగమా
దిత్యుక్తం. పక్షాత్ సహిమనిత్యాదిజ్ఞానమపి స్వంసుఖత్యాది జ్ఞానసన్ని
సికృష్ట పర్వతాం శే ప్రత్యక్షత్వే శేష్మమిత్యుక్తం తత్ర హేతుమాహ ॥ ప
ర్వతాద్యుపాచ్చిన్నేతి । ఆద్యుచ్ఛిడియం దూషయతి ॥ వహ్యం శేషితి ॥ నచై
వం తత్త్వానస్య వహ్యం శే ప్రత్యక్షత్వాభావే శత్రుదృఢాలతకాతివ్యా
ప్తిః. యోగ్యవర్తమానవిషయత్వేపి వృత్తిశిష్టచైతన్యస్య విషయచైతన్యభే
దాదిత్యాహ । వహ్యం శేత్సితి! నన్వమిత్యాదిసాధారణంప్రశ్నకులతడం
పరికల్ప్యపేక్షతో సహిమనిత్యాదిజ్ఞానస్య ప్రసిద్ధానుమితభావస్య లక్షణేన
ప్రత్యక్షత్వ వర్ణనం నయ్యుక్తం. ఉక్తంచ ఇట్లుపాద్యే. “సిద్ధానుగమమాత్రం
హికతుణం యుక్తం పరిక్షతేః । న సర్వలోకసిద్ధస్య లక్షణేననివర్తన,, మి
త్యాదిత్యాహ సాప్రసిద్ధిర్వహ్యం శే న పర్వతాం శే ఇత్యాహ ॥ తథాచైతి ॥
యథా పర్వతోపహిమనితజ్ఞానస్య నిరుక్తం ప్రయోజకం తదభావశ్చ ప్ర

చానుభవః పరాతం పశ్యామి హేమచంద్రామితః, అన్యథా న్యాయమతే
 ప్నోతేనుమిదామిత్యనుభవసాయావత్తే అపరిక్తప్రపక్షకానుమిత్యాదౌ
 తు పరాకాండే త్థాన విరూపితు నానావ్యవహిత్యానానాపి చంద్రఖ
 ణ్డంశే విరూపితు శాంతాంశే విరూపితు శాంతాన్యః జడమింద్రియా
 యోగ్యునియా యోగ్యునిః నిరన్యః శత్రుః పరావ్యాపావాత్ శత్రవేషత్ర
త్వేహాప్రసృతత్వయోః సమానం పరా పర్వం పశ్యామి హేమచంద్రా
మిత్యనుభవోపేక్షకః. సతేషం చంద్రాన్య సాధకసత్త్వాత్పర్వతాంశే
 ప్రత్యక్షత్వం ఆపరి పక్షకాదావాపేక్షావా న్యాయమత్యతి || య
 ద్వాదశానుభవః అత్త్వే శారకానుభవః యద్వాదశం జ్ఞానస్య పరోక్షత్వమ
 పరోక్షస్యత్వాంశదేవం. సచ పర్వతం పశ్యామి హేమచంద్రామిత్యాది
 రూపక. అయమిద రేచా సంగచ్ఛతే యస్యన్యః శత్రవేష పరాక్షత్వాపరో
 క్షత్వేన్యాకాం. అన్యథా పర్వతాంశేన్యనుమితీతవతో నైయాయకస్య
 మతే పర్వతినుమిదామిన్యను న్నపరాపాపైరన్యథాః. ఏతీయంమాష
 యతి || అపరిక్తప్రపక్ష || అపరిక్తప్రపక్షకానుమితీస్తలే సహస్యంశే భవ
 తపరి పర్యాంశే త్థానం పరోక్షమన్యథాః. సన్నేనమపి సురభిరవ్రవ
 మిద జ్ఞానస్య చంద్రాంశేషం సాకాంశే ప్రత్యక్షత్వాభావేన తత్రయో
 గ్యన్యనుమితీతవతోవాప్తిరూపకాంశదేవతో. సత్యమ్, త్జ్ఞానం చంద్రఖ
 ణ్డంశే ప్రత్యక్షం శారకాంశే పరోక్షమిత. తథాపి తత్ప్రస్థితయోగ్యత్వ
 ముతాన్య పరితీత్య లక్షణస్య త్రైభావాన్నవోపకత్వాహ సురభీతి పరో
 క్షమిత. అథాత్తేషాన్నే తస్మాత్ త్జ్ఞానం స్పృశః. అనాథాతేతు చంద్రఖ
 ణ్డత్వాపేక్షకానుమితీత్యర్థః. సచ పర్వతోహేమచంద్రామిత్యాదిజ్ఞానం సన్ని
 త్యప్రపక్షతాంశేపి సప్రత్యక్షం. తస్మై బాధకసత్త్వాత్ అసన్నికృష్టవిష
 యానుమితీతత్. సచ హేత్వేన్యః. పరోక్షే జ్ఞానే ఆచర్యజగమే జాతిసా
 జ్జర్యప్రసజన ప్రసంగకాత్మాన్య తస్య జాతిత్వంబలతైరేవ బాధక
 త్వాత్. సచ తేవాపి త్జ్ఞానస్య పరోక్షత్వే పరాతం పశ్యామిత్యనుభవా
 నుపపత్తిః. తస్య పర్వతగోచరలిక్ష్మపరామర్శాదప్రత్యక్షవిషయకత్వాత్.
 తతశ్చ త్జ్ఞానే ప్రత్యక్షలక్షణాతివాప్తిరీత్యాశంకా నిరాకరతి || సన్నేన
 మితి || ఏవం శబ్దార్థసైవాహ || ఏకత్రేతి || సాక్షాత్త్వదేహాతిత్వాన్యపర

జ్ఞానే పరోక్షత్వాపరోక్షత్వయోరభ్యుపగమే తయోర్జాతిత్వం సస్యాదితి
వాచ్యమ్ । ఇష్టత్వాత్ జాతిత్వోపాధిత్వపరిభాషాయాః సకలప్రమాణాగోచర
తయా ఆపాదనాశిత్యాత్ । ఘటోయమిత్యాదిప్రత్యక్షంఘటత్వాదన
ర్వాచేయానమ్ । నతు తస్య జాతిత్వేపి । జాతిత్వరూపసాధ్యాప్రసిద్ధౌ త
త్వాన్యకానుమానస్యాప్యననాశాత్ ॥

మేహ తదనుపపత్తిర్వాధికాన్యాత్ తదేవ నాస్తి జాత్యపాధ్యుదాసీనస్య ధ
ర్మమాత్రప్రేయేన తస్యాభ్యుపగమాదిత్యాహ ॥ ఇష్టత్వాదితి ॥ నను ఘట
త్వాదనత్పరోక్షత్వాపరోక్షత్వయోరపి జాతిత్వప్రసిద్ధేరవశ్యం తదుపేయ
మిత్యాశంక్యఘటత్వాదావపి లాకే నతత్ప్రసిద్ధిః శాస్త్రేన తత్ప్రసిద్ధిః
శబ్దకన్యధ్యాది సంజ్ఞావత్పరిభాషామాత్రత్వాన్నస్వాధే ప్రమాణమ్. న
చైహ యాపాహవసీయాదిప్రసిద్ధివత్ప్రమాణమూలా. యేన పరిభాషాపి
స్వాక్షం సాధయేదిత్యాహ ॥ జాతిత్వేతి ॥ నను నీలఘటత్వాదాపుపాధిత్వ
ప్రసిద్ధిః ఘటత్వాదా జాతిత్వప్రసిద్ధిరపి స్వాధే ప్రమాణమిత్యాశంక్యాసా
పి నిర్హతత్వాదప్రమాణమిత్యాహ ॥ ఉపాధిత్వేతి ॥ నను ఘటత్వం నీలఘ
టత్వాదా జాతిత్వోపాధిత్వయోః ప్రమాణసిద్ధత్వాదత్ప్రసిద్ధేః ప్రమా
ణమూలత్వాభావో సిద్ధాంత్యశంకా ॥ సకలేతి ॥ ఘటత్వం నీలఘట
త్వాదా జాతిత్వోపాధిత్వయోదితి శేషః. అతఏవ ఘటత్వాదైర్జాతిత్వే ప్రమాణ
మాశంక్య నిరస్యతి ఘటాయమితి ॥ ఘటత్వాదైర్జాతిత్వేకిం ప్రత్యక్షంమా
నంతనుమానంవా తత్రైర్జ్యం నిరస్య ద్వితీయం నిరస్యతి ॥ జాతిత్వేతి ॥ ఘట
త్వాదికం జాతిః ఉపాధిభిన్నసామాన్యతాత్ సత్తావదిత్యనుమానం న జా
తిత్వే మానమ్. నిత్యైకానేకసమవేతత్వ లక్షణ జాతిత్వాప్రసిద్ధౌ తన్ని
రూపిత్యాప్రాయఃజ్ఞానాభావేన తత్సాధ్యకానుమానాయో గాదిత్యర్థః. నను
నిత్యత్వఘటితజాతిత్వాప్రసిద్ధావపి తద్భుతక నిత్యత్వైకత్వానేకసమవేత
త్వానామాత్మాకాశంకాఘటప్రసిద్ధత్వాఘటత్వాదా నిత్యత్వసంశయః
స్తరం తద్విశేషై తత్రైకత్వసంశయః తతస్తదుభయవిశేషేనేకసమవేతత్వ
సంశయశ్చితి సంశయరూపసాధ్యప్రసిద్ధేః పూర్వపూర్వస్యాత్తరొత్తరానుమా
నే భక్షతావచ్ఛేదకత్వేన నిశ్చయదూష విశిష్టసాధ్యప్రసిద్ధర్వాసంభవాత్
తత్సాధ్యకానుమానం సమ్భవతీతిచెన్న. నిత్యత్వైకత్వప్రసిద్ధావపి సమవా

విప్రత్యక్షత్వాత్. సచ స్వాకారాస్తవరూపృత్త్యుపహితస్వస్యాపి విష
యవిశేషాత్సాన్నిత్యైర్వికలకవాచ్యమ్. శుక్తిరూప్యాదేరవిద్యావృత్త్యు
పహితస్వాస్తవ రూపృత్త్యుపహితత్వాభావేన భ్రావిప్రత్యక్షావ్యాప్తిః. స
త్వేన్విహేత్వాన్య మాయాన్మత్తిహావత్వేన తదవిచ్ఛిన్నచైతన్యస్య ప్రపశ్నా
నానాత్వవికలస్వత్వబహిరవిషయైతన్యాభిన్నత్వాభావేన తత్రావ్యాప్తి
శ్చ. సచ తాకారావృత్త్యుపహితత్వం విషయవిశేషణం సాచ క్వచిన్తాయా
వృత్తిరీకృదివృత్తకరణవృత్తిరీకృదివ మమేశ్వరజ్ఞానాదా నావ్యాప్తిరీతి వాచ్యం.
అస్తానాదేః కులజ్ఞానరూపే పరిమాణాదేః సవగత పరమేశ్వరీయ మా
యాన్మత్తిగోచరత్వేన తనం శే తత్ప్రసక్తతాదవస్థాత్. కించ సురిభిచందన
మోక్షానైకాభావేన వృత్త్యుపహితస్యాదేవ. స్వాకారవృత్త్యుపహితయో
గ్యుపమైతన్యాభిన్నత్వాత్. సచ తద్విద్వియయోగ్యత్వంయోగ్యపదేన విష
యీతమ్. తథాచతి శుక్తిరూపృభ్రామే సావన్నగజాదిభ్రామేచావ్యాప్తిః. అన్తః
కరిణితకర్తృణామిద్వియాయోగ్యత్వేన తజ్ఞానేవ్యవ్యాప్తిశ్చ. నను తత్తద్విద్వి
యసాక్షిత్వేనైతయోగ్యత్వమిహ విషయవిశేషణం వివక్షితమ్ అన్తఃకరణ
త్వత్వాదాం సాక్షియోగ్యత్వాన్నదోషఇతిచెన్న ధర్మాదేరపి ప్రమాణవ్యా
పారిత్వానా సాక్షివ్యవ్యత్వేన తజ్ఞానేకవాప్తిః. కేవల సాక్షియోగ్యత్వవిష
యాదాంచ సాక్షివచనాన్తఃకరణోపహితచైతన్యాభిధానేజీవసాక్ష్యయోగ్య
ధర్మాధర్మాదిగోచరేశ్వరసృష్ట్యయే తథావ్యవ్యాప్తిః. కేవలసాక్షియోగ్యత్వ
వతిః వివక్షితమ్ సచ్చిదయసాక్షియోగ్యసాధారణమితి పరమేశ్వరజ్ఞానే
నావ్యాప్తిః. అచ. జీవేశ్వరసాక్షిసాధారణస్య సాక్షిత్వస్యానిర్వచనాత్
స్వరూపేవాధర్మాదాపేక్షేరసాక్షియోగ్యత్వమానాయ తజ్ఞానేకవాప్తితాద
వస్థాత్. సచ జీవసాక్షియోగ్యభూతతమేవేహ ప్రయోజకం వివక్షితమ్
జీవప్రత్యక్షత్వైకం లక్ష్యత్వాన్వేషేరప్రత్యక్షైకవాప్తిదోషఇతివాచ్యమ్.
తదవ్యవస్థ ప్రత్యక్షసామాన్యలక్షణవ్యాభావాత్. అస్మాదుక్తప్రత్యక్షలక్ష
ణానయ్యుక్తమితి. ఉచ్యతే. తత్తద్విద్వియతత్తతావలసాక్ష్యస్యతరయోగ్యతత్త
త్సాక్షిజన్మతత్త్రిదాకారవృత్త్యుపహితవిషయావచ్ఛిన్నచైతన్యాభిన్నత్వం తత్త
త్సాక్షిజన్మతత్త్రిదాకారవృత్త్యువచ్ఛిన్నచైతన్యస్య తత్తద్విషయాం శే ప్రత్య
క్షత్వం. సాక్షిజ, జ్ఞానోపాదానోపహితం చైతన్యం, వృత్తిలక్షణజ్ఞానోపా

[illegible]

దానిని మాయా ప్రకటించి : నానాభిక్షాంతి మాయా నానాభిక్షా
 త్తలక్షణాద్వాప్తిః. ఇతాం ప్రకృత్యనన్తరమనానాభిక్షాంతిః
 తస్య తదా పరమేశ్వరీయ నామ సమస్తస్త్రినానరత్నైః తస్మై తైరన్తరవాది
 సాక్ష్యజన్మత్వేన తత్త్వాదిజన్మ స్యాత్సాక్ష్యస్త్రినానరత్నైః తస్మాదేతన్తరవాది
 త్వాభావాత్. నామ సత్తాతత్త్వాదేహిత్వాద్వాప్తిః. తస్మాత్తదానామితియోగ్య
 త్వాభావాత్. తత్తదస్మగ్గుణభివేష్యతాః : తత్తదేతి. లక్షణప్రతిష్ఠ
 విశేషణానాం ప్రయోజనే సేవ్యతేష్యతాః. ననాత్వప్రత్యక్షలక్షణస్య ఘ
 టాదాలవ్యాప్తిరిత్యాశంకా. తాదృశవృత్త్యభివృద్ధితేనన్తరవాత్ర ల
 క్ష్యత్వాత్తద్వాప్తిర్నబోధితత్వాత్. తత్తదానామేతి. విషయస్య
 ప్రత్యక్షత్వే ప్రయోజనాదనానాభిక్షాంత్యేనన్తర లక్ష్యవిశేష్యాశంకా
 తత్తాస్మత్ప్రయోజనభవేష్యతాః. ఘటాదేతి. తుస్మాదలక్షణానరవా
 వృత్త్యతాః. ఇన్ద్రియజన్మజ్ఞానవిషయత్వం సృజానజనత్వేన్ద్రియసమీకరణ
 త్రయత్వ నన్తరవా విషయప్రత్యక్షలక్షణం నభవతిస్యథా. న్యాయమతేనను
 మితేన్తరత్వేన్ద్రియజన్మత్వేనతద్విషయవరమన్తాదాపు క్తలక్షణస్యాతివాదక
 త్వాతోపదేశరణతద్వైద్యేన్ద్రియాపకత్వాప్యేతిభావః. ప్రమాత్రభిన్నత్వమి
 తీయద్యపి ప్రశ్నకత్వానవిషయత్వం విషయస్య ప్రత్యక్షత్వం జ్ఞానేన ప్ర
 త్యక్షత్వం పూర్వోక్తవిషయచైతన్యాభిన్నత్వం వివక్షితమితి స్వాంతే పృత్య
 క్షననుమిత్యాదిజ్ఞానమానాయా నుపేయాదా నాతిప్రశ్నః తద్విషయ
 త్వంచ తాదృశ వృత్త్యనభివృద్ధితేనన్తరవా యద్విషయాంచే ప్రత్యక్షత్వం త
 త్త్వమితి నసారథాదా తత్ప్రశ్నః యద్వా యోగ్యత్వేనతి విషయచైతన్యాభి
 న్నప్రమాణచైతన్యవిషయత్వం ఘటాదేహిత్వయస్య ప్రత్యక్షత్వం. తథాఽవి
 షయస్యాపరాధత్వం సంవిరభేదాఽపి వివరణే తత్త్రగత్రచ సామ్యీతాయ
 తైః ప్రమాత్రభేదస్థేన విషయప్రత్యక్షలక్షణత్వేనాభిధానాదేవ ముక్తమ్.
 నన విజ్ఞానవాదావప్తిః. యతిఃశ్చేత్తామ్యస్య సరస్వినానైతితుల్యత్వాత్.
 విషయస్య సంవిరభేదేపి విజ్ఞానక్షణికత్వ విషయానత్వాదేనభ్యుపగమేన స

నను కళు ఘటాదేరక్షకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యాభేదః అహమిమం పశ్యా
 మీతి భేదానుభవవిరోధాదితేత్ ఉచ్యతే । ప్రమాతృభేదోనామ సతా
 వదైక్యం । కింతు ప్రమాతృసత్తాతిరిక్తసత్తాకత్వాభావః । తథాచ ఘటాదే
 స్వావచ్ఛిన్నచైతన్యైర్భ్యస్తతయా విషయచైతన్యసత్వేన ఘటాదిసత్తా ।
 ద్విసామ్యాభావాత్. నను ప్రమాతృభేదోహ్యంత్యకరణవిశిష్టచైతన్యాభేదః
 నచ విషయప్రత్యక్షత్వవ్యవహారప్రయోజకః జడస్య ఘటాదేస్తదభేదా
 యోగాత్. నచ ప్రమాతృభేదజ్ఞానవిషయత్వం విషయస్య ప్రత్యక్షత్వం అ
 త్యకరణస్వేచ్ఛ్రియస్వారా ఘటాదిదేశనిగమనైన తదవచ్ఛిన్నస్య ప్రమా
 నుద్విషయచైతన్యాభిన్నతయా ఘటస్సన్నితి విషయచైతన్యాభేదప్రత్యయస్య
 తదభేదవిషయత్వాత్ అనుమిత్యాదిస్థలైవ ప్రమాతుర్విషయచైతన్యాద్భిన్న
 తయా సహ్యోదా తదభేదప్రత్యయస్య ప్రమాతృభేదవిషయత్వాభావాన్నాతి
 వ్యాప్తిరీతివాచ్యమ్. విషయచైతన్యస్యతదా ప్రమాతృభేదే వ్యవహాయనుష్య
 క్తితః దహఃఘటభేది ప్రతీత్యావత్త్యా అహమిమం పశ్యామీతి ప్రమాతృభేద
 ప్రత్యక్షవిరోధేన ఘటస్సన్నిత్యాదిప్రతీతేస్తదభేద విషయత్వాభావాత్.
 తత్తత్త్వే నయ్యుక్తిమిదం లక్షణమితి చాదయతి ॥ నన్వీతి ॥ సిద్ధాంతవాదీతు ప్ర
 మాతృచిన్నత్వం నామ సతావదైక్యం నవా తదభేదభేదమువిషయత్వం కింత్వ
 స్యదేవ తస్మిన్వక్షితమిత్యాహ ॥ ఉచ్యతేఇతి ॥ నను ప్రమాతృప్రమేయనిష్ఠ
 సత్తాజాతేరేకత్వేన తస్మిన్సతతాతిరిక్తసత్తాయాఅప్రసిద్ధేః ప్రసిద్ధావా
 సహ్యోదేరనుమేయస్యాపి ప్రమాతృనిష్ఠసత్తావత్వేనా తీవ్ర్యాప్తిః. ప్రమా
 తృరూపత్వవిషయాం ఘటస్సన్నిత్యాదిప్రతీతీసిద్ధాయాఘటాదిసత్తాయాః
 ప్రమాతృలక్షణసత్తాతిరిక్తత్వేన తత్ర లక్షణావ్యాప్తిరీత్యతాహ ॥ తథా
 చేత ॥ ప్రమాతృలక్షణసత్తాతిరిక్తసత్తాకత్వాభావే లక్షణే వివక్షితేనతి ఘ
 టాదేరపహితత్వం సిద్ధమితి నన్వీత్. కిం ఘటాదేరతిరిక్తసత్తాజాతిమత్త్వా
 త్తత్రావ్యాప్తిః అవాధితత్వలక్షణసత్తాధర్మవత్త్వాద్వా ప్రమాతృవ్యతిరిక్త
 విషయచైతన్యలక్షణసత్తావత్త్వాద్వా తత్రాద్యమతిరిక్తసత్తాజాత్యనభ్యుపగ
 మాన్నిరాకృత్య ద్వితీయం నిరస్యతి ॥ ఘటాదేరితి ॥ నను ఘటాదేరపి ఘ
 టస్సన్నిత్యాది ప్రతీతిబలాదస్త్యతిరిక్తం సత్త్వం. నచాపౌ భ్రమః. తథాప్యని

[illegible]

ద్వంద్వమునక్షయమునభ్యుదయమునాదివిధములు ॥ అధ్యక్షానతి ॥ తత్త్వ/త్రితరధ్యక్షాన
 సత్తావిషయత్వేనతదుపే ॥ అన్యథాభ్యాతిత్వాన్ననిర్వచనీయసత్త్వసిద్ధితిభా
 వః ॥ తృతీయంనిరాకర్తే ॥ షష్ఠయేతి ॥ నను చైతన్య సత్తాతిక్త సత్తాకత్వా
 భావవివలక్షణగుస్తు తస్య ఘటాదావపినత్వా ప్లాఘవాప్యేత్యాశంక్య
 ప్రమాతృవిశేషణవ్యావర్త్యమాహ ॥ అనుమిత్యాదీతి ॥ నను ప్రమాతృ
 త్వఘటితలక్షణస్య చక్షుర్వాసతివ్యాప్త్యభావేపి స్వవృత్తిభగ్నాదావతి
 వ్యాప్తిమఽర్హారేతి శంకతే ॥ నన్వేషమపీతి ॥ యోగ్యత్వసేవేతి ॥ తత్త్వవి
 ద్వియ తత్తత్తేజలసాక్ష్యసృతర యోగ్యత్వసేవేత్యర్థః ॥ నన్వేషం పృతా
 వవ్యాప్తిః ॥ తస్మాః స్వగోదరత్వే మానాభావాత్ సృత్యంతరాభ్యుపగ
 మే అనవస్థానాచ్చ తత్తత్సాకారవృత్త్యవహితత్వఘటితలక్షణాభావాత్ న
 చ వృక్షిఃస్వవిషయాజ్ఞానత్వాల్లభ్యస్వరూపనిత్యజ్ఞానవిద్యమనానం త

నన్వేషం వృత్తావవాప్తిః అనవస్థాభియావృత్తిగోచరవృత్త్యన్త్యేకా రేణ తత్ర
స్వాకారవృత్త్యవహితత్వ ఘటితోక్తలక్షణాభావాదితిచెన్న । అనవస్థాభి
యావృత్తే వృత్త్యంతరావిషయత్వేపి స్వవిషయత్వాభ్యుపగమేన స్వవిషయ
వృత్త్యవహిత ప్రమాణ్యతాన్వయాభిన్నసత్కావత్వస్య తత్రాపి భావాత్ ।

త్రమానమిత వాచ్యమ్. వృత్తే జ్ఞానత్వాభావేన హేతోఃస్వరూపాసిద్ధత్వా
త్. వృత్తిలక్షణజ్ఞానత్వ వివక్షాయాం దృష్టానై సాధనవేకల్యూత్. ఉభయ
సాధారణస్యచ జ్ఞానత్వస్యాభావాత్. జ్ఞానపదవాచ్యత్వ ముభయసాధారణ
మితి చెన్న. చతురాదేరపి కరణవృత్తిత్యా తత్పదవాచ్యత్వేన వ్యభిచా
రాత్. వృత్తజ్ఞానపదస్య గాణత్వేన తత్ర తత్పదవాచ్యత్వాభావాత్. ఆత్మ
త్వస్యోపాధిత్వాత్. వృత్తిః సస్వవిషయా జడత్వాత్ ఘటవదిత్యనుమానేన
ప్రతిరోధాచ్చ. కించ వృత్తిః స్వవిషయత్వే ఆత్మన స్వప్రకాశత్వావత్తిః. న
చేష్టావత్తిః. ఆత్మైవ స్వప్రకాశత్వతి సిద్ధాంత భక్తావత్తిః. నచ వృత్తిరపి స్వ
ప్రకాశా స్వసత్తాయాం ప్రకాశావ్యభిచారాత్ ఆత్మవదితి వాచ్యం.
సుఖాదా వ్యభిచారాత్. నచ తత్రాపీష్టం స్వప్రకాశత్వం. తత్ర తదా
కారవృత్త్యభ్యుపగమాత్. స్వప్రకాశాత్తనవృద్ధినైవాన్యేషాం ప్రకాశో
పపత్తావనేకస్వప్రకాశత్వ కల్పనా గౌరవాత్. 'ఆత్మైవాన్యజ్యోతిరి' రితి
శ్రుతివిరూపాచ్చ. తస్మాన్నయ్యుక్తం వృత్తిఃస్వవిషయత్వం. తతశ్చ దృఢాత
త్ర లక్షణావ్యాప్తిరితి శంకాతే ॥ నన్వేషమితి ॥ స్వాకారవృత్త్యవహిత
త్వస్య ప్రమాణ్యతాన్వయేన ఇత్యర్థః. పరి రతి ॥ వానవస్థేతి ॥ ఇద
మత్రాచూతం. ఆస్తికావద్వృత్తిగోచరానుభవః ఘటమహంకానామితి, న
చ నవృత్త్యంతరం. తత్రాపి వృత్త్యంతరాభ్యుపగతావనవస్థాపాతాత్. నచ
వైతస్యమేవ తదనుభవః, తథానతి వ్యవహితపదార్థస్యాపి తేనభానప్ర
సక్తాత్. సన్నిహిత ప్రకాశకత్వేన ఘటజ్ఞానసమయే తద్గతపరిమాణాదేర
పి తత్ప్రసక్తాత్. స్వసత్తాయాం ప్రకాశావ్యభిచారాత్ ఆవరణభక్తార్థం
పరిమాణాదా వృత్త్యభ్యుపగమితి చెత్ తస్మాన్సుఖాదేవృత్తింవివాపిచై
తస్యేన ప్రకాశప్రసక్తాత్. యదిచ ప్రత్యక్షత్వ సిద్ధయే, వైతస్యలక్ష
ణానుభవస్యా వివాదాః సంసారజనకత్వాభావేన స్మరణావపత్తయే, చ
సుఖాదా తదాకారవృత్త్యభ్యుపగమితి. తదా ప్రకృతేపి తుల్యమ్. ఏవ

ఏవక్వా నైకరణ తద్ధర్మాదీనాం కేవలసాక్షివద్వా నామకీత త్రవాణాదవృత్త్య
 భృషగమనోక్తలక్షణపు తత్తనత్వాన్నావ్యాప్తిః । నచాన్తఃకరణతద్ధర్మా
 నాం వృత్తి విషయత్వాభ్యుపగమే కేవలసాక్షివద్భృషగమవిరోధాది
 వాద్యమ్ । నహివృత్తింవినాసాక్షివిషయత్వం కేవలసాక్షివద్భృత్త్వమ్ । కింతు
 ఇద్రియానునానాది ప్రమాణవ్యాపారీ మన్తరణ సాక్షివిషయత్వమ్ । అ
 తేషవలహక్ష్మాద తీకాయా మానాన్యచరతై రహమాకారాన్తఃకరణ వృ
 త్తిరక్లేకృతా అపివ ప్రాతిభాసికరజతిస్థలేరజతాకారా అవిద్యావృత్తిః సా
 మ్ప్రీగాయితే రక్లేకృతా । తథాచ అన్తఃకరణ తద్ధర్మాదిమ కేవలసాక్షివ
 ద్భేదమవృత్త్యుపగమే తత్త ముచితలక్షణసత్వాన్నావ్యాప్తిః ।

ఇచ్చ వృత్తిః స్వవిషయా అన్యోప్రకాశ్యత్వేనతిప్రకాశమానత్వా దాత్మవది
 త్యుపమానఃవృత్తే స్వవిషయత్వే ప్రమాణమ్ । నచాత్మత్వముపాధిః సర్వం
 జ్ఞానం గుణైత్యుపమితేన్యాయమతేపి స్వవిషయత్వాభ్యుపగమేన తత్ర
 వృధిచారేణోపాధి సాధ్యావ్యాపకత్వాత్ । అతేషవ స్వవిషయత్వాభావ
 సాధకేన జడత్వేనాన్యప్రతిరోధః, ఉక్తమమితౌ వృధిచారాత్ । నచవృ
 త్తిః స్వవిషయత్వే స్వప్రకాశత్వాపత్తిః । జడత్వేనతస్యాః స్వావచ్ఛిన్నచైత
 న్యప్రకాశ్యత్వాభ్యుపగమాదితి । ఏవం వృత్తావవ్యాప్తిం నిరాకృత్యప్రాతిభా
 సికరజతాదా వన్తఃకరణై తద్ధర్మేషుచకామనాదిమ నావ్యాప్తిరిత్యాహ ॥ ఏ
 వంచేతి ॥ ఉక్తవ్యాయేనాన్తఃకరణాదావపి స్వాకారవృత్తివిషయత్వే సిద్ధి
 త్యుపగమః । తస్మి కథమన్తఃకరణాదెః కేవలసాక్షివద్భృత్వ ప్రవాదః ఇత్యాశ
 క్యప్రమాణవ్యాపారానపేక్ష సాక్షివిషయత్వమ్ కేవలసాక్షివద్భృత్వం
 అతో నవిరోధ ఇత్యాశయవానాహ ॥ కేవలైతి ॥ ఇమమాశయమజానాన
 స్యుతపసిద్ధాన్తకర్తాం నిరస్యతి ॥ నచేతి ॥ స్వాశయముష్టుటయతి । న
 హితి ॥ నచాయమపసిద్ధాన్తఇత్యాహ ॥ అతేషవేతి ॥ అహంవృత్త్యవచ్ఛి
 న్నమేవాన్తఃకరణం చైతన్యస్య విషయభావమాపద్యతే ఇత్యహక్ష్మాదతీకా
 వివరణైత్యుపగమః । అవ్యాప్తిరకరణయిపసంహరతి ॥ తథాచేతి ॥ ఆదిప
 దాచ్ఛక్తిహవ్యాప్తిపరిగ్రహః । నను అప్రమాణజ్ఞానరూపత్వేనాత్రాలక్ష్యత
 యా తత్రాతివ్యాప్తిః తస్యప్రమాతృసత్తామాపత్వేన తదతిరిక్త సత్తాశూన్య
 త్వాత్ । ఘటాదెక్కుప్రమాతృసత్తాతిరిక్తవ్యాపహారిక సత్తాకత్వేన తత్రా

వ్యాప్తిః, అన్యథా తత్ర సంసారకాలీనబాధాభావ లక్షణవ్యావహారికసత్తా
 నభ్యుపగమే ఘటాదిజ్ఞానే పూర్వోక్తప్రమా లక్షణస్యావాప్తిప్రసక్తః. నచా
 న్నకరణవిశిష్టచైతన్యస్య ప్రమాతృశబ్దార్థతయా తస్మిన్ సత్తా యావ్యావ
 హారిక సత్తారూపత్వాత్ బ్రహ్మణశ్చ తద్వ్యతిరిక్త పారిమాధిక సత్తాక
 త్వేన తత్ర నాతివ్యాప్తిః అతపవ ఘటాదౌ నావ్యాప్తిః తస్య ప్రమాతృనిష్ఠ
 వ్యావహారిక సత్తాశ్చయ త్వాదితి వాచ్యం. తథాపి వ్యావహారిక సత్తాయాః స
 ర్వత్రైకత్వేన వహ్నిదావతివ్యాప్తిః. శుక్తియాప్నోదేహాలాదిద్యుకార్య
 త్వపత్న తదతిరిక్త ప్రాతిభాసిక సత్తాశ్చయ త్వేన తత్రావ్యాప్తిశ్చ. కిం చ నే
 దం విషయస్య ప్రత్యక్ష సామాన్య లక్షణమ్. యోగ్యత్వస్యైవాతీంద్రియధర్మా
 దివ్యావృత్తస్య సామాన్య లక్షణత్వోపపత్తౌ శేషవైయధ్యోత్. నను, ప్రమా
 తృచైతన్యాభ్యస్తత్వ మేవ ప్రమాతృభిన్నత్వ మిహ వివక్షితమ్. తేన పార
 మాధికే బ్రహ్మణ నాతివ్యాప్తిః ఘటాదేషు న్నజ్ఞానసహయ ప్రమాతృ
 చైతన్యేభ్యః ప్రతయా నావ్యాప్తిః. వ్యహ్నిద్యుధిస్తానచైతన్యస్యా నుమితిదశా
 యాం ప్రమాతృవ్యతిరిక్తతయా తద్విషయవహ్నిదౌ నాతివ్యాప్తిరితి శేషమ్.
 ప్రమాతృకదైనా న్నకరణోపలక్షితచైతన్యాభిధానే వహ్నిదెరపి తదపలక్షి
 తచైతన్యాభ్యస్తత్వేన తత్రాతివ్యాప్తీస్తాదవస్థ్యాత్. విశిష్టాభిధానేవ ఘటాది
 జ్ఞానసమయేతదధిష్ఠానచైతన్యస్యా న్నకరణోపహితచైతన్యాభేదేపి విశిష్టంప్ర
 త్యభేదాభావేన తత్రావ్యాప్తిః. ప్రాతిభాసికరజతస్య శుక్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యా
 భ్యస్తస్య స్వప్నోపలబ్ధిగజాదేషు మాయాపరిణామత్వపత్నై తదవచ్ఛిన్నచైత
 న్యాభ్యస్తస్య ప్రమాతృచైతన్యాభ్యస్తత్వాభావేన తత్రావ్యాప్తిశ్చ. కిం చైవ
 మన్నకరణాదివ్యయోగప్రత్యక్షత్వాపత్తిః తయోర్విశిష్టచైతన్యాభ్యస్తత్వా
 భావాత్. సహ్యన్నకరణవిశిష్టచైతన్యే న్నకరణమధ్యస్య తే. అపిచాప్త్యా
 పత్నే స్వాకారవృత్త్యుపహితేతి విశేషవైయధ్యాపత్తిః ఘటజ్ఞానసమ
 యేపి పరిసూణాచేరన్నకరణవిశిష్టచైతన్యాభ్యస్తత్వాభావేన ప్రమాతృపద
 వైవతత్రాతివ్యాప్త్యభావాత్. తస్మాత్ దుష్టుటంఘటాదేవప్రత్యక్షత్వమితి.
 ఉచ్యతే-ప్రమాతృభిన్న త్వేన తియోగ్యత్వం విషయస్య ప్రత్యక్షత్వం, ప్రమా
 తృభిన్నత్వం చాన్నకరణోపహితచైతన్యాభేదజ్ఞానవిషయత్వ మిహ వివక్షితం
 తేన ఘటమహం వశ్యామీ త్యన్నకరణవిశిష్టభేదానుభవేషు ఘటానన్నిత

తదయం నిగదధితోభాః । స్వాకారవృత్త్యవహితసమీక్షాచైతన్యసత్రా
 త్రిత సత్రాకత్వ తాన్యత్వేనతియోగ్యత్వం విషయస్యప్రత్యక్షత్వమ్ ।
 దుష్పాతచైతన్యాభేదజ్ఞానై విరోధాభావేన లింగీనాన్యత్వైః పరిమాణాదే
 శ్చ తనాతదభేదజ్ఞానావిషయత్వాన్నాతివాప్తిః । అనుమిత్యానిధిలేఖ వ
 హ్యైవచ్చిన్నచైతన్యస్యాన్తరణానుపహితత్వేన సహ్యైదేస్తదభేదజ్ఞా
 నవిషయత్వాభావాన్నప్రత్యక్షత్వమ్ । అతివచ, శక్తిరూప్య స్వాన్నగణాదేః
 సాత్వ్యభేదజ్ఞానవిషయత్వాత్ప్రత్యక్షత్వమ్, ఏవచేవావిద్యాన్తరణయో
 రపిప్రత్యక్షత్వముపచాదనీయం. ఇదంచ లక్షణంవిషయస్య శత్రుత్వప్రత్యక్షత్వస్య
 వహారప్రయోజకమితి నశేషమైర్విధ్యం. సామాన్యలక్షణంతు, యోగ్యస్వ
 మేవ. తిచ్ఛేద్యియసాత్వ్యస్యతరయోగ్యత్వం. తత్తు ఫలబలకల్పమితిసధర్మా
 దావతి ప్రసక్తః ఘటాభావాదేచ్ఛానుపలబ్ధిస్యాపి క్షిప్రియ కేవల సాత్వ్య
 యోగ్యత్వాన్నప్రత్యక్షత్వమ్. యథాశక్తియాయోగ్యత్వం తథాశక్తే వ
 త్యుతే. విశేషలక్షణేన యోగ్యత్వం తత్తదప్రియతత్తతేనలసాత్వ్యస్యతర
 యోగ్యత్వం విపక్షితమితి, నసారభాదావతివాప్తిః. అతివచ శాస్త్రప్ర
 తిపాద్యై బ్రహ్మణసతత్త్వీనక్తః. స్వప్రకాశస్య తస్యవిపక్షితయోగ్యత్వాభా
 వాత్. యద్వా యోగ్యత్వేనతి స్వాకారవృత్త్యవహితసాక్షిచైతన్యాగ్యప్ర
 త్యం విషయస్య ప్రత్యక్షత్వం. తథాచ ఘటాదేః శుద్ధచైతన్యాగ్యప్రస్యాపి
 స్వజ్ఞానసమయే స్వాశిష్టానచైతన్యస్య సాత్వ్యభేదేన సాక్షిగ్యగ్యప్రతయాసంధ
 మపరాక్షత్వం. ప్రాతిభాసకరజతస్యచ సాక్షిగ్యగ్యసాన్నాన్యత్వైః. వక్ష్యతి
 చ, 'విషయచైతన్యైవ్యప్రమపి రజతం సాక్షిగ్యగ్యప్రమితి.' అతివచ స్వ
 హ్యైవలబ్ధగణాదేశ్చ ప్రత్యక్షత్వం దేహేంద్రియోపరమే ప్యన్తరణాన్తేకా
 రాత్ తస్యచ స్వవిశిష్టైకభ్యాసాభావేపి స్వాపహితచైతన్యై ఆగ్యప్రత్వా
 త్. అవిద్యాయానుచిన్తాత్మజితత్వేపి స్వజ్ఞానసమయే సాక్షిగ్యగ్యసాత్వ్య
 త్యక్షత్వమ్. పరిమాణాదేశ్చ ఘటాకారవృత్తివశాయాం సాక్షిగ్యగ్యప్రత్వే
 పి, తస్య స్వాకారవృత్త్యవహితత్వాభావాన్నాతివాప్తిః— తదేతత్సర్వం
 చునసి నిధాయాహ ॥ తదయం నిగదధితోభా ఇతి ॥ ప్రత్యక్షత్వమితి ॥ త
 త్తస్మిగ్యక్షత్వవ్యవహారప్రయోజకమిత్యర్థః. సాత్రానికాన్త సంవేధనగ
 తోవిషయాకారప్రభివ్యుః తథావిధ వివ్యుః సన్నిధానపురస్కరః ప్రతివి

తత్ప్రసంగం సంయుక్తాదాత్మ్యాదీనాం సన్నికర్షణం చైతన్యాభి
స్యంజకన్యత్రిజనే వియోగః । సాచవృత్తశ్చతుర్విధా । సంశయోనిశ్చయోగ
స్యోన్మగమితి ఏవం విదన్యత్రిభేదేన ఏకమవ్యవస్థాకరణం మనఃకలి బుద్ధి
లితి తస్య । కాఙ్కత చిత్తమితిచాఖ్యాయతే । తదుక్తమ్ । మనో బుద్ధి రహం
కాఙ్కః చిత్తంకఙ్కణమాంతరమ్ । సంశయో నిశ్చయో గర్వోన్మరణంవిషయా
లమ్ ।

మృత్యాత్ దృశ్యైకాదీత్యుచ్యతే ప్రతిబింబవదితి నిత్యనుమయా విషయా
కార్యాహుః । తస్మాద్ విషయస్య ప్రత్యక్షలక్షణకథనం సంయుక్తమితిచేన్న
ఘటనహం విశ్యామితి విషయావరోక్షత్వస్యానుభవసిద్ధత్వాత్ । ఉక్తలిక్ష్ణా
ద్వివేకసాధనేపి ఘటాన్యనుభవదర్శనాచ్చ । కించ ఘటాదెర్షనిత్యానుమే
యత్సః, తిథా సన్యన్యవ్యతిరేకావగతజ్ఞానహేతుభావయోర్నిర్నియతత్వ
వికీర్షణయోక్తేయస్థ్య ప్రసక్తః । తన్మతే ఘటాదిజ్ఞానస్య అనుమితరూప
త్వేన తత్రానువయోగాత్ । తస్మాద్విధం ఘటాదెరవరోక్షత్వమ్ । సన్నిన్ద్రియ
తస్యోక్తేషామేకత్వం సిద్ధానైపి తుల్యమ్ చైతన్యరూపస్య ఘటాదిజ్ఞాన
స్య క్షిప్రీయసన్నికర్షణస్య త్వదిత్యాశక్యతయోగ్యత్రిజనే వినియో
గాన్నవైయర్థ్యమిశ్యాహ । తత్రేతి । ఏవం ఘటాదేః ప్రత్యక్షత్వే
సిద్ధే సంయోగసంయుక్తతాదాత్మ్యసంయుక్తాభిన్నతాదాత్మ్యానామిన్ద్రియస
న్నికర్షణామిన్ద్రియస్య చ ఘట తిగ్ధతరూప తిగ్ధర్మరూపత్వాద్వచచ్ఛిన్న చైత
న్యాభివ్యక్తేకత్రిజనే వినియోగఇత్యర్థః । నన్నేవమపి, చైతన్యస్యైవజ్ఞాన
త్వాత్తత్త్వికీర్షణస్య తత్రానువయోగ ప్రదవప్తత్యాశక్యతా, యథైకమవ్య
వస్థాకరణం చతుర్విధవృత్త్యవచ్ఛిన్నం చతుర్విధమత్యుచ్యతే ఏవమజన్య
జపి చైతన్యమిన్ద్రియసన్నికర్షణస్యవృత్త్యవచ్ఛిన్నం తజ్జన్యమిత్యాశయేనా
హ । హేతేతి । యన్యపి వృత్తిశేషచైతన్యమాదిమదిత్యత్ర విశిష్టచైత
న్యస్యేన్ద్రియసన్నికర్షణస్యైవమేవ తథాపి తస్యేవ దృష్టావముఖే
నాత్రోపపాదనాన్నపాదయత్తమ్ । అన్యథా యథాకృతే ప్రత్యక్షనిరూప
ణప్రసాదే తత్తస్యకఙ్కణచతుర్విధ్యనిరూపణమసక్లతంస్యాదితి ద్రష్టవ్యం । ఉ
క్తార్థే సన్యతిమాహ । తదుక్తమితి । ఏవం విషయప్రత్యక్షత్వే ప్రయో
జకా నైరనిరూపణాత్తద్వ్యవృత్తమపి జ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వే ప్రయోజకం

తచ్చప్రత్యక్షుండును. సవికల్పక నిర్వికల్పకభావం. తత్ర సవికల్పకం
వైశిష్ట్యవగాహిజ్ఞానమ్. యథాభిప్రాయం వానామిత్యాదిజ్ఞానం. నిర్వికల్పకమ
సంగాననగాహిజ్ఞానమ్. యథా సోయం దేవతత్త్వ తత్త్వసంత్యాది
వాక్యజన్యంజ్ఞానమ్. నను శాబ్దమిదం జ్ఞానం సప్రత్యక్షం విద్వేయాజన్య
త్వాదితి చెప్పెను.

నమస్తమిత్వైకం. ఇదానం నిర్వికల్పకతే. అత్యైకం. సర్వవాచిసమృతత్వేన
సకలవ్యవహారశాతుత్వేనచ ప్రథమోద్విష్టం సవికల్పకం ప్రథమం సహజమతి
తత్యైతి. తయోర్నాధ్యక్షత్వం. వైశిష్ట్యవగాహితి. నతు విశేషణజ్ఞాన
జన్యమిత్వైకం. తజ్జన్యస్వస్య ప్రమాణాభావేనా సమ్యక్సమాత్. వైశి
ష్ట్యవగాహిజ్ఞానమిచ్ఛాదావపీత్యతీతత్వమ్. జ్ఞానైతి. జ్ఞానత్వేన నిర్వికల్ప
కేపితి వైశిష్ట్యవగాహిత్వైకత్వమ్. సంసగ్గాననగాహితీ. నను సవికల్పక
స్య విశేషణజ్ఞానజన్యత్వమస్యసంగతమ్? నవా? అద్యే తదేవ సవికల్పకస్య
లక్షణమస్తు. నచేతుకతో నిర్వికల్పకసిద్ధిః? సఖలు తదసమ్యక్సమా, కాగరా
ద్యసవికల్పకజ్ఞానం సమావాధికరణవిశేషణజ్ఞానజన్యం విశిష్టజ్ఞానత్వాదిత్య
నుమానం సమ్యగతి. నచ పూర్వసంవిదేపిత మిశ్యనుభవో నిర్వికల్పకే ప్ర
మాణమ్, అల్పవిశేషణిషయత్వేనాపి తమపపత్తైః. తస్మాదుదాహరణాభా
వాన్నయైకం నిర్వికల్పకలక్షణమిత్యాశంకా లోకా వేదయోః ప్రత్యక్షసిద్ధం
దిత్యాహ. యథేతి. యద్యపి జ్ఞానం స్వవిషయమవ్యభేదావగాహిత్యే
ప్రమాణమ్. తథాప్యర్థాత్సంసగ్గాననగాహిత్యసిద్ధిరితిభావః. నను సో
యందేవతత్త్వైకత్వం ప్రత్యక్షజ్ఞానైవ వాక్యవయాగాత్ దేశకాలోప
లక్షితదేవతత్త్వణాభేదవిషయమిద్వితీయజన్యమవ్యపి ప్రశ్నోత్తమితికకం
శాబ్దమేవోదాహృత మితిచేత్. సత్యమ్ అభేదవిషయజ్ఞాన మిద్వితీయజన్య
మితి. తథాపి తన్న నిర్వికల్పకం, సన్నికర్షణశాదుపలక్షణదేశకాలాదెరపి
తత్ర భానసమ్యవాత్. శాబ్దేతు జ్ఞానే తాత్పర్యవిషయవైస్యవభాననియమా
దభేదమాత్రవిషయత్వమిత్వతో నిర్వికల్పకమితి భావః. 'ప్రకృష్టప్రకాశశ్చ
స్య' సత్యం జ్ఞానమనంత్రబ్రహ్మ' త్యాద్యవాస్తవవాక్యజన్యజ్ఞానమాదివదగా
హ్యమ్. నను సోయందేవతత్త్వైకత్వాది వాక్యజన్యం జ్ఞానం సప్రత్యక్షం. ఇ
యాజన్యత్వాత్ జ్యోతిష్తోమాది వాక్యజన్యజ్ఞానపదితాదయతి. శాబ్దమితి.

సహిచ్చియజన్మగ్నం ప్రత్యక్షత్వే తస్మిం దూషితత్వాత్ । కింతు ప్రమాణ
 దైవ్యస్య యోగ్యోర్రమాన విషయచైతన్యభిన్నత్వ మిత్యుక్తమ్ । తథాచ
 సాయం దేవదత్త ఇతి వాక్యజన్మజ్ఞానస్య సన్నికృష్టవిషయతయా బహిర్ని
 స్స్య తావత్కరణవృద్ధ్యభ్యుపగమన దేవదత్తావచ్ఛిన్నచైతన్యస్యవృత్త్యవచ్ఛిన్న
 చైతన్యభిన్నతయా సాయం దేవదత్త ఇతి వాక్యజన్మజ్ఞానస్య ప్రత్యక్ష
 త్వమ్ । ఏవం తత్త్వమసీత్యాదివాక్యజన్మజ్ఞానస్యాపి తత్ప్రమాణమేవ విష
 యగయా తిదుభయా భేదస్య పత్వాత్ । ననువాక్యజన్మజ్ఞానస్యపదార్థ
 ఇచ్చియజన్మగ్నస్యానుమిత్యాదిసాధారణత్వేన సుఖాది ప్రత్యక్షావ్యాపకత్వే
 నచ ప్రత్యక్షస్య ప్రయోజకత్వస్య నిరాకృతత్వాన్నేదం తస్మియోజకమి
 త్యాహ । సహితం । తథాచ సుఖాదిప్రత్యక్షే వ్యభిచారాదపీయోజక
 త్వాచ్చ నానుమానాచ తారకతీభావః । నను ప్రయోజకాంతరానిరూపణాది
 ద్వియత్వేన తజ్జన్మత్వమేవ ప్రయోజకమిత్యాశంకతే ॥ కింత్వతి ॥ ప్ర
 యోజకాంతరముక్తం స్మరయతి । యోగ్యేతి ॥ విషయస్య యదిచైతన్యంప్ర
 త్యక్షపలకగత్వం తదా సుఖాదివృత్తే ప్రత్యక్షత్వవారణాయవర్తమానపదమి
 తి య్యేయమ్ । ఉక్తమితి ॥ ఉక్తప్రాయమిత్యర్థః । నన్వస్త్యస్యదిదం ప్ర
 త్యక్షత్వప్రయోజకం, తథాపి నేదం ప్రత్యక్షం. వ్యవహితదేశకాలాదివి
 శిష్టదేవదత్తాకార వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య విషయచైతన్యభిన్నత్వాదిత్యా
 శబ్దస్య సహితేశకాలాది సంసర్గవిషయమిదం శాబ్దజ్ఞానం కింత్వభేదవిష
 యకం అభేదస్య దేవదత్తపలకగః సన్నిహితఇతి తజ్ఞానంప్రత్యక్షమిత్యాహ
 । తథాచేతి ॥ నను క్రస్య పీయోజకత్వే సిద్ధకర్మార్థః । నన్వేవమపి తత్త్వమ
 సీత్యాదివాక్యజన్మజ్ఞానం కథం వ్యవహితసర్వజ్ఞత్వాది విశిష్టవిషయం ప్ర
 త్యక్షమ్ ? కథంవా తజ్ఞానం తత్త్వం పదార్థాభేదవిషయం ? నాహమిత్స్య
 రణత్యాదిభేదప్రత్యక్షవిరోధాదిత్యాశంకా సహితజ్ఞానం కర్తృత్వస
 ర్వజ్ఞత్వాదివిశిష్టాభేదవిషయమ్. యేన తద్విరోధస్యాత్ । కింతు తత్త్వంప
 దలక్ష్యస్వరూపవిషయం. తచ్చ సన్నిహితమేవేతి తద్విషయమపి జ్ఞానం ప్ర
 త్యక్షమిత్యాహ । ఏవమితి ॥ నన్వేవమపి సాయం దేవదత్త ఇత్యాది వా
 క్యజన్మజ్ఞానస్య సన్నికృత్వత్వమ్ గామానయేతి వాక్యజన్మజ్ఞానపత్ సం
 వర్గావగాహిత్యాదిత్యాశివతి । నన్వతి ॥ గామానయ దణ్డనేత్యత్రము

సంసర్గావగాహితయా కథంసిద్ధికల్పకత్వమ్ । ఉచ్యతే । వాక్యజన్యజ్ఞానవి
షయత్వేహి నపదార్థకసంసర్గత్వంతస్యమ్ । అనభివృత్తసంసర్గస్యాపివాక్యజ
న్యజ్ఞానవిషయత్వాపత్తైః । కింతు తాత్పర్యవిషయత్వమ్ । ప్రకృతేన 'సదేవ
సోమ్యేకమగ్రతః' విత్త్యుపక్రమ్యుత్పన్నత్వం సతత్త్వా తత్త్వమసిత్వేతకేతా' ఇ
త్యుపసంహారేణ విశుద్ధై బ్రహ్మణి వేదాంతానాం తాత్పర్యమపసితమితి క
థం తాత్పర్యావిషయం సంసర్గామపబాధయేత్ ।

భ్యాభానా మన్వయ యోగ్యత్వాత్ తజ్జన్యజ్ఞానన్యగోక ర్థక దజ్జకరణ
కా నయనక్రియాసంసర్గ విషయత్వేపి తత్త్వమసిత్వాదా ముభ్యాభానామ
న్వయానుపపత్తైః । లక్షితస్యచ పదార్థకన్యైకత్వేన తరెతరసంసర్గాభా
వాత్ తజ్జ్ఞా నే సంసర్గావగాహిత్యానుమానం బాధితమిత్యాహ ॥ ఉ
చ్యతేఇతి ॥ నను తత్త్వమసిత్వాదా న లక్షణాఃతత్త్వం పదవాచ్యయోగీకర్త
రణీనయోః స్వామిభృత్యభావాదినైవాన్వయాపపత్తైః లక్షణా బీజాభావా
త్; తతస్స తజ్జన్యంజ్ఞానంసంసర్గా విషయమేవేత్యా శంక్య; కిం స్వామి
భృత్యభావాదేః పదార్థకసంసర్గత్వా ద్వాక్యగమ్యత్వం? తాత్పర్య విషయ
త్వాత్వా? నాన్వయః । బోజకప్రకరణే నైర్వహమానయత్వత్రా నభివృత్తస్యా
శ్వాదిసంసర్గాన్వయోష్టిఃప్రవేశయత్వత్రే దజ్జసంసర్గాన్వయ వాక్యజన్య
జ్ఞాన విషయత్వాపత్తైరత్యాహ ॥ వాక్యేతి ॥ నద్వితీయః, అద్వితీయ బ్రహ్మణ
ఏవ తాత్పర్య విషయత్వాదిత్యాహ ॥ ప్రకృతేచేతి ॥ అయంభాషః అద్వి
తీయం బ్రహ్మేవవాక్యార్థకః । 'సదేవసోమ్యేకమగ్ర' అసీదేక మేవాద్వితీ
య 'విత్త్యుపక్రాంతస్య 'వితదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్పత్వం సతత్త్వాతత్త్వమ
సి' తి తేనైవ కూపేణోపసంహృతస్య 'వితదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్పత్వం
సతత్త్వాతత్త్వమసి' తి సచక్రతోభ్యస్తస్య ప్రమాణాన్తరానవగతస్య
'యేనాశ్చుతంశ్చుతంభవతి' త్యాది వాక్యాత్ ప్రరొచితస్య మృల్లోహతప్త
పరశుగ్రహణాది దృష్టానైరద్వితీయత్వేనోపపాదితస్య బ్రహ్మణోజ్ఞానాత్ 'ఆ
చార్యవాన్పురుషోవేద' తస్యత్వావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్య' ఇత్యాచా
ర్యోపదేశజనితాన్నిర్విచిత్వాన్నిరతిశయానన్త లక్షణమోక్ష ఫలస్యావగతే
ప్రస్తేవ తాత్పర్యవిషయత్వాత్ । 'ఉపక్రమోపసంహారావభ్యాసా పూర్వ
తాఫలం' అర్థవాదోఫపత్తీన లిక్తం తాత్పర్యనిగదయ' ఇత్యుపక్రమాదే

ప్రాప్త్యేకాచకాభ్యుపగమాత్. స్వామిభ్యుశ్యబావాదిస్తు సవాశ్శార్థః, లక్ష్మీప్రసాద్యాభావేన తాత్పర్యాపయన్వాత్. కించ సభావదదం వా క్షం గాత్రమత్యక్వాదనిష్కరజీవయాః స్వామిభ్యుశ్యభావం ప్రతిపాదయతి. తద్వ్యుపసిత సమావాధికరణ వాక్యాత్తదప్రతితేః. నాపి మృష్టుతభావత్రాహత్వం. జీవేస్సరియోరనాదిత్వేన తాదాత్మ్యవయోజక కాశ్య కారణభావాదేరభావేన లింగయోగాత్. కేచిత్తు పదానామథావత్త్వాభావం లక్షణాపరిహారాచ్చంభ విన్నాదిన్నం తద్భూవాశ్శార్థకథిత్యాహుః. తస్య మిక్వాభేదస్య తత్త్వాభేదశుక్తి ప్రతిపాద్యన్వాయోగాత్. కించ వాక్యశ్శాన్తివాన్తిపరత్వే తస్మాదప్యప్రమాణసిద్ధత్వాన్తుక్తిదశాయామపి బ్రహ్మణోద్విన్నాభిన్నత్వావత్తా సుసారాదపశేష ప్రసక్తః. నను బ్రహ్మవేదబ్రహ్మవేదభావతీ, త్యాది శాస్త్రాస్తరే తజ్జ్ఞానాద్భేద నివృత్తిశ్రేణాన్తుక్తావత్ప్రతిపత్త్యం బ్రహ్మాతి శేత్. సతావచ్ఛేదనం శబ్దజ్ఞానం తదభ్యాసోవా. శుక్తిప్రమాణః కృతశ్రేణాభ్యా సస్యాపి యథాపూర్వం సంసారోపలభ్యే నాపి సాక్షాత్కారః. తస్య కిన్నాభిన్న బ్రహ్మవేదయకస్య స్వేషయభేద నివృత్తత్వాయోగాత్. స్వేషయాభావతయా భేద నివర్తకత్వే అభేదస్యాపి నివృత్తిప్రసక్తాత్. అత్యంతాభేదవివయక ఏవ సాక్షాత్కారశతిశేన్న. భేదావృత్తా పూర్వముశ్చన్తాభావాపేన తస్యా పరొక్షజ్ఞానం ఏవ యత్వాసిద్ధేః. భావేనాస్తత్తతప్రతిపాదకత్వైః; తస్మాన్ని భిన్నాభిన్నం బ్రహ్మవాక్యార్థక తత్వలమతి సిద్ధరేణ. ఏవ సత్యాదివాక్య జన్యజ్ఞానాపి సుసారాగోచరత్వ ముపపాదనీయమ్. — నను సత్యాదివాక్యస్యసత్యత్వాది విశ్లేషార్థ బాధకత్వాత్కేళం జన్యజ్ఞానస్య సంసారాగోచరత్వమ్. కిచ్చ నేచం సంసారాననగాహ. కస్య లక్షణవాక్యత్వేన లక్ష్యే లక్షణవైశిష్ట్యబోధకత్వాత్. కించ నైత్యజ్ఞానం ప్రాతిపదికార్థమాత్రానగాహి సర్వత్రలక్షణస్య వ్యాప్యత్వేనసహాస్యతరప్రయోజనతయా సత్యాది వాక్యస్యాపి తత్తదవాద్యత్వేనా తద్వాప్యస్యత్వేనవా బ్రహ్మబాధకత్వేనప్రాతిపదికార్థమాత్రానగాహిత్యాయోగాత్. కిచ్చాస్య ప్రాతిపదికార్థమాత్రబోధకత్వముప శక్త్యా లక్షణయావా. నాద్యః, వాక్యేతత్తేదనభ్యుపగమాత్. సత్యాదిపదానాంచ బాధాయోగ్యత్వాది విశిష్టతత్తద్బాధకత

భృణాథశ్చైతి యుక్తమ్. అతద్వాన్యవృత్తివాచక పదాభావేనసాక్షాదబోధ
కస్యలక్షణవాక్యస్యాభావాత్తద్బద్ధకత్వేన తత్పరత్వాభావాత్. నహిగా
మానయేతి వాక్యసంభావనాయనవాన్యవృత్తి భోధకమపి తత్పరం భవ
తి. తదాచాహుః—నజనస్సమిసః “యశ్చార్థాదతోననచోదనాథా”
ఇతి. అన్యవృత్తి అతద్వాన్యవృత్తి స్వరూపత్వేన తత్ర నిర్దేశీప్ర్యాభావా
త్. అన్యైత్వతద్వాన్యవృత్తిస్వరూపత్వేపి తస్య తత్త్వాగ్రహణికార్థత్వే
న వాక్యవైకప్రాతిపదికాభావాత్ప్రపరణస్యానపాయాత్. నచలక్షణా
నుపపత్తిః. అథవాదప ద్వాన్యేపిలక్షణాస్వీకారాత్, లాఘవేన జ్ఞాప్యస
న్యవృత్తేన లక్షణాత్వాత్. అథవా ఏకపదవిప లక్షణా. నచ నియామకాభా
వః. విశేష్యవాచక పదత్వస్య నియామకత్వాత్. నచ పదాంతరవైయ
భ్యుక్తం. తత్సమభివ్యాహరణకాడవ తస్య తత్పరత్వావగమాత్. ఏతావలైవ
వాక్యం తత్పర మిత్యవ్యతే. అతఏవ గగ్గరాయాం నద్యాంఘోషః ప్రతిప
నతి చీత్రసమానయేత్వత్ర నదిగోపదయోస్తీరాన్యపదార్థా లక్షణాయామ
పిసపదాంతర వైయభ్యుక్తమ్. యన్వా,సర్వపదైరేవ లక్షణయాజ్ఞానానన్తా
ద్వాన్యకస్మాపిభిః. నత్వేనేక పదాత్, స్వరూపలక్షణస్య సద్విధానన్తా
త్తద్వైకేనాలాభాత్. తతచ్ఛ ప్రతిపదం లక్షణాభ్యుక్తగమేపి నపదాంతర
వైయభ్యుక్తం. నను ప్రకృష్టప్రకాశాదిపదేషు సత్యాది పదేషుచ జహల్లక్ష
ణాయాం చన్త్రాద్యస్య ప్రతిత్వాపత్తిః; అజహల్లక్షణాయాం విశిష్టార్థా ప్రతి
పత్తిరుక్తార్థానేతిచెన్న. జహదజహల్లక్షణాయాం చన్త్రాదేరేవ వాన్యైక
దేశస్యభ్యతితి సామ్యుచాయకాః. గౌరవిత్యేత్యాదివ ద్విశిష్టశక్తస్యపద
స్య వాన్యైకదేశవిశేష్యపరత్వేపి నలక్షణా శక్త్యైవతస్య స్వాతన్యైకా
పథితత్వాత్ స్వతన్త్రేపథితయేహేనా అతఏవ గౌర్విత్యేత్వత్ర గౌర్వ
స్య స్వాతన్యైకాపథితయే లక్షణత్వస్పష్టిత్యుచరణాః. యుక్తంచైతత్.
అనన్తాదోపాభావాత్. లక్షణాపదేహిప్రమాణాన్తరానవగతస్య బ్రహ్మ
ణః శక్యతన్యరూపేణ లక్షణయానాపథితి, తదపథితత్వపదాన్తరేణేత్యనవ
ధా. నచాత్రపర్యాయతా శబ్దాగపి. విశిష్టశక్త్యభ్యుపగమాత్. నచైవం ల
క్షణానభ్యుపగమేతస్యపథితానాంవృత్తివిశేష బాధాయోగ్యత్వా పరిచ్ఛిన్న
త్వ సర్వాత్తత్వ విశిష్టపదార్థానాం భేదేన పరస్పరాన్యయ బోధాపత్తి

ఇదియే తత్త్వమునాన్ని వాక్యనామభిధానము. యత్ సంసారాననగా
హియథార్థాననగత్యుపతిః । తదక్రమమ్ । సంసారాననగత్యుపాతా
యాగిరామి నం । ఇత్యుక్తానామభిధానము తత్త్వవివక్షాత్మకమ్ ।

రిక్తుక్రమిత వాక్యము. తాత్పర్య విషయాభేదస్య విభజనాభేదమేన
వేన ప్రకాశవిశేషోపపత్తితత్త్వస్య జ్ఞానానంతరాత్మ్యైకస్యైవ తదభేద ల
క్షణస్య నాన్విత్యానవిషయస్యైవ । తదసంసారాయోగేన తత్త్వవివక్షిత
శక్త్యావివక్షితవాక్యోపపత్తితానామి యోగ్యతావలంబ్యైవ తత్త్వమునామభేద
భేదాన్వయ బోధవిషయ, ఇతి చతుర్థా వక్యతే. అతిష్ఠ స్థాన సత్త్వాది
వాక్యజన్మజ్ఞానస్య నిర్వికల్పకల్పమితి. ఏషు ౧౧ తత్త్వమునామ ౧౧ అహంబ్ర
హ్మస్య ౧౧ అయమాత్మాబ్రహ్మే, త్యాది నుచోవాక్యస్య సత్త్వాద్యవాస్తవ
వాక్యస్యైవ పాత్రీయతాభావ మాత్రపరత్వాత్ తద్రూపగాహిజ్ఞాన జనక
త్వమిత్యుక్తం, ఇతానామభిధానాత్మ్య పరిస్థితి నిర్వికల్పకమేతత్త్వప్రమా
ణమిత్యాహ ॥ ఇదమేవేతి ॥ యత్ సంసారాననగాహియథార్థానన
గతత్వం ఇదమేవ తత్త్వమునాన్ని వాక్యనామభిధానము. నతు నిభేద
వస్తు పరత్వమ్. తస్య భేదాభావ విశేష్ట పుస్తకజన్మస్య నిఘంటుభూతిల
మిత్యాది వాక్యసాధారణ్యైవ । ప్రకృతే తదభావాత్స. సహస్యజన్మజ్ఞాన
త్వమ్. తస్యా నిర్వచనాదితి భావః. రాజపురుష ఇత్యాదౌ సంసారాననగ
వాక్యేతి చాప్రి వారణాయోక్తం సంసారాననగాహితి. తత్రైవా భేద
తాత్పర్య భిన్నాప్పిదాభావ సంసారాననగాహి తదభేదభ్రంషజనకే తత్ప్ర
సక్తవారణాయ యథాభేతి. అత్రచ స్వవాచ్యాభావనిరూపిత సంసారా
గోచరత్వం స్వావస్థిత పదార్థ సంస్కరాగోచరత్వంవా సంస్కరాననగాహి ప
దేన వివక్షితమ్. తేన, అప్రాప్తయోః ప్రాప్తిస్సంయోగో నిత్యసంబద్ధస్యను
వాయ ఇత్యాదౌ లక్షణవాక్యే నావ్యాప్తిః. విషంభుక్త్యైత్యాదౌచ
నాతివ్యాప్తిః, లక్షణయంతదుపస్థాపితే శత్రుగృహభోజనాదౌ కఠిన్వ్య
త్వాభావ సంస్కరాననగాహిజ్ఞానజనకత్వాత్. ఇదభోచపలక్షణం. పాత్రీయ
దిశాభావమాత్రపరత్వ జన్మజ్ఞానాత్మ్య మిత్వపి దృష్టవ్యమ్. అతివచనభయ
త్ర చిత్తుభాచార్యసప్తతిమాహ ॥ తదక్రమిణి ॥ యానంసర్గానన్తీనన్యగ్నీ
మేతుతా ఇయమభిధానాతోక్తేతి సద్బుద్ధిః. లక్ష్యం నిదేశతిగిరామితి॥

హృత్వికాక్షా ముత్తరత్వం చా అక్షరార్థస్యమితి కనుర్థపాదాధికాః । త
 ప్రజ్ఞాత్వం ప్రజ్ఞాత్వం । జీవసాక్షి ఈశ్వరసాక్షిచేతి ॥ తత్రజీవోనా
 ముత్తరత్వంవాచ్యమైతిచ్యుతం । తత్సాక్షిమత్రాక్షరణోపహిత చైతన్యం ।
 ప్రజ్ఞాత్వం వశేషతః ప్రాచీనత్వాత్ ॥ అనయోత్పేదః । విశేషణంచ
 కాశ్యపానువాదాత్ క్రమః । ఉపాధిశ్చ కార్యా నన్వయావ్యానర్థకోవర్త
 కాశ్యపానువాదాత్ అత్ర ప్రవృత్తయ సమావాధికరణా పర్యాయశ
 బ్దావాచిత్వం । నచ శబ్దాశిషవికాథతేష్యస్య చతుర్థపాదస్య సాకాం
 ద్యత్వావశ్యకం । అక్షరార్థత్వపదానుషక్తేన సంసర్గపరేపి వాక్యేప్రా
 వివేకాత్ సమీచారత్వ సన్వాదతివ్యాప్తిరిత్యావహ్యం ॥ పాశిప
 వివేకః । యద్యవాద్యస్య యశ్చాశిషవికాథా మాత్రసరత్వం తస్య త
 త్రాక్షరత్వం అతానాన్యత్ర తత్ప్రసక్త్యతి తత్పద ఘటితలక్షణాభిప్రా
 యం తస్మిన్మానసి తత్ప్రస్తుమ్ । ఏవం సవికల్పక నిర్వికల్పకభేదాల్ ద్వైవి
 ధ్యేక విమలీతస్య ప్రత్యక్షజ్ఞాతస్య ప్రకారా వ్రతేణ ద్వైవిధ్యమాహ ॥ త
 త్చేతి । ద్వైవిధ్యప్రకారమేవాహ ॥ జీవేతి ॥ సాక్షిపదం తజ్జన్యవరం. త
 త్తావ జీవాక్షిమన్యసృష్టర సాక్షిజన్యమితద్వివిధమిత్వం । అతపన “ సా
 క్షిత్వేనైవ ప్రత్యక్షజ్ఞాతస్యైవిధ్య ” మిత్తుతర గ్రహింపి సంగచ్ఛతే. అ
 న్యథానన్యసాక్షిత్వైవిధ్య ప్రకారావరత్వే “ ప్రత్యక్షజ్ఞాతస్యైవిధ్యం ని
 గూహిత, మిత్తుతర గ్రహింపి విసర్జిత. నచ సాక్షిత్వైవిధ్యావత్ప్రార్థనార్థస్య
 జ్ఞాతస్యైవిధ్యైవ ప్రానువాదో నవిరుద్ధ్యవతి యుక్తమ్. తథాపి స
 విద్వత్ నిర్వికల్పక భేద ప్రత్యక్షజ్ఞాత నిరూపణానంతరం సాక్షిత్వైవిధ్యని
 రూపణస్యార్థతా నైవత్యే. ప్రత్యక్షజ్ఞాతస్యైవిధ్యం సాక్షిత్వైవిధ్యనిరూప
 ణాశిషమిత తస్మిన్మానసి ॥ తత్రాక్షరమితి । జీవోనామేతి ॥ యద్యపి
 జీవోత్పేదో నిరూపయంత ఇతి నేమాతస్మిన్మానసి యుక్తమ్. తథాపి
 జీవ తత్సాక్షిణో భేదానంద్యమతు జీవస్యనిరూప కథనమిత్యవధేయం.
 అత్రాక్షరమితకావ్యవహారస్యైకత్వా జీవతత్సాక్షిణో రభేదమావహ్యం
 నావస్యైవ ప్రకారానైతి ॥ నను విశేషణోపాధ్యోర్వత్తమాన వ్యావ
 తికత్వేన భేదాధావారస్తాకరం విష్ట తదుపహిత చైతన్యయోజన
 తత్సాక్షిణోరన్యభేదత్యతల ॥ విశేషణంచేతి । కార్యాన్వయాతి ॥ అన

ప్రకృతసాక్షిః మామోపనితం ప్రకృత్యం । అద్వైతం తదుపాధిభూతమా
యాయామిత్వాత్ ॥

అద్వైత్యునికర్తృత్వం ప్రకృత్యునికర్తృత్వం న కిం చైత్రీ సాక్షిణోమైత్రావ తవిషయా
యన్మానోత్త్య స్వప్రకారేషివ్యాభేదాదాపాద్యతే? సర్వజ్ఞత్వాదివిశిష్టతై
నివ్యాభేదాద్వా? మైత్రసాక్ష్యభేదాద్వా? సతావదాన్యతస్య నిర్వికారత్వేన
నిచేదన్యరన్యవిషయానుచానానాపాదకత్వాత్, నవ్యతీయః అన్యకరణోప
హిసన్యతేన సాక్షిణః పరమేస్వరేణ నాయావశిష్టేన తదుపహితేన వాఽత్యంత
భేదాద్యుపగమాత్ సత్యతీయః ప్రత్యమైత్రాన్యకరణయోగ్యిన్న దేశస్థత్వేన త
దుపహితచైతన్యయోగభేదకదాగ్రానవకాశాత్. తతశ్చానుసంధానానుపపత్తిః
సాక్షిణ ప్రమాణమ్. తథా, 'సాక్షిచేతాశేవలోనిగుణాన్ శ్చే' త్యాగమో
పపద్యమాన్త్రాన్యతిరేణి సాక్షిణి ప్రమాణం. నచాయమిశ్వరవిషయః.
మాయావిశిష్టతస్యైకశేవలోనిగుణ ఇతి విశేషణానుపపత్తిః. తస్మాదన్య
తీయో జీవసాక్షి. సత ప్రత్యాత్మం నాశేన్మనవద్యమ్. నన్వస్తు జీవస్య ప్ర
మాన్త్రావిభావాతిరేకేణాన్యకరణోపహితత్వేన రూపేణ సాక్షిత్వం. తథా
పి శేష్వరసాక్షిత్వం. ఇత్తిగ్రాహకమానేన లాఘవానుగృహీతేన నిత్య
జ్ఞానాశ్రియలిప్యేన తస్మిన్దేవ. మాయావిశిష్టస్య జడతయా జ్ఞానత్వాభావా
చ్చ. తతస్య ప్రత్యక్షజ్ఞానం జీవసాక్షిజన్యం తదజన్యం చేత్యేన విభాగో
యుక్తితత్వాశేద్యా, నహి మాయావిశిష్టచైతన్యమీశ్వరసాక్షి కింతు మా
యోపనితం, సచైవం శక్తిగ్రాహకమానవిరోధాద్వానితమస్య సాక్షిత్వం. అ
నుమితేన్యైవకతావశ్యైరకనాత్రిప్రకారకత్వేన లాఘవోపనితయోరపిక
త్యేకశక్త్యజ్ఞాననిత్యత్వయోరనుమానావిషయత్వానిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ఈ
శ్వరసాక్షిత్వతి ॥ సర్వైశ్వరసాక్ష్యపి నానాసాక్షిత్వాత్ జీవసాక్షివత్ తతచ్ఛత
వ్యుదేన సకలవిషయానుసంధానాపత్రౌ సోపి కిచ్ఛిజ్ఞానస్యైవిత్వాశేద్యా, కిమీ
శ్వరసాక్షిః స్వరూపేణ నానాశ్చమ్? ఉత తదుపహితత్వేన? నాద్యః, 'ఏ
కమేవాద్వితీయ' మిత్యాదిపుస్త్యా చైతన్యస్వరూపస్య శాస్త్రేయకత్వావగమా
త్. నవ్యతీయత్వాహ ॥ అచ్ఛేయః—నను కేయం మాయానామ? యదుప
హితం చైతన్యమీశ్వరసాక్షిస్యాత్. సతావత్ మిత్యాజ్ఞానతత్సంసారక
త్వాని. తేషాంసాదిత్వేనా నాదీశ్వరోపాధిత్వాభావాత్. సాపి జ్ఞానస్థా

గభావః. నానానాదిత్వేన నానాత్వేన తదపాధిత్యాదుగాత్. అన్యథేన్య
 రతత్వాక్షిణ్యోరన్యథేతత్వాద్యైః. అనాదిభావయాభాజ్ఞానం మాయాతీతస్య
 లక్షణప్రమాణాభావతస్యమస్మిదుపత్నాత్. తథాహ. కింతల్లక్షణం? జ్ఞానని
 వర్త్యత్వం వా? అనాదిత్వేన తత్త్వం వా? అనాదిభావత్వవశేషితమేతదేవచా?
 అన్యదా? నాన్యః. ప్రథమకారావాహికబుద్ధౌ భాగ్యైర్జ్ఞానైశాతివ్యాప్తైః.
 నర్పితీయః. భాగ్యైర్జ్ఞానే తత్త్వత్వాత్. నన్యతీయః. అవిద్యానమ్బుధాదావ
 తివ్యాప్తైః. నాన్యః. తస్మాన్నిర్వచనాత్. నచ నిఖలకార్యోపాదానత్వం
 తల్లక్షణం. అత్తనాపి మాయానర్పిస్తుస్య తద మతే ప్రపజ్ఞోపాదానత్వే
 న తత్ర తత్త్వీనక్యాత్. నాప్యేవం విభాజ్ఞానై ప్రమాణం వశ్యామః. నచ
 నచానామీశ్వరుభవః. తస్య మతద్వయసమ్మతజ్ఞానాధావనిషయత్వేనాపవ
 త్తైః. నచ బ్రహ్మసాక్షాత్కారః జ్ఞాననివర్తనః తత్త్వసాక్షాత్కారత్వాత్
 శుక్తితత్త్వసాక్షాత్కారవిద్యోమనానం మూలాజ్ఞానై మానమితివాచ్యమ్.
 వివేకాగ్రహస్య మిథ్యాజ్ఞానస్యవా శుక్తిత్వా సహజజ్ఞాన నివర్త్యత్వేన
 దృష్టాంతారమ్భోతపత్తైః. ప్రాగభావనిష్పత్త్యాఽథాక సూర్యాతస్సల్లక్షణప్ర
 మాణయోగసమ్భవా న్నాన్యతీ క్రిమజ్ఞానమితి. — ఉచ్యతే. — అనాద్యుపా
 దానత్వేన తిజ్ఞాననివర్త్య మజ్ఞానం. నచానమ్భవః. భాగ్యైర్జ్ఞానైర్జ్ఞాననివర్త్యత్వే
 పి జ్ఞాననివర్త్యత్వే బాధకాభావాత్. నాన్యతీవ్యాప్తిః. అత్తనాఽనాద్యుపా
 దానత్వేపి జ్ఞానానివర్త్యత్వాత్. తన్నివర్త్యస్య చావిద్యానమ్బుధాదేరనుపా
 దానత్వాత్. శుభాచ్యుపాదానస్య శృత్విణ్ణాదేరనాదిత్వాభావాత్. అథ
 వా అనాదిభావత్వేన తిజ్ఞాననివర్త్యమజ్ఞానలక్షణం. నచావిద్యానమ్బుధా
 దానతివ్యాప్తిః. అజ్ఞానస్యైవ జ్ఞాననివర్త్యతయా తత్సమ్బుధాదే స్రస్తివృత్త్యై
 వ నిష్పత్త్యుపపత్తైః. నాపి మిథ్యాజ్ఞానై తత్త్వీనక్యః. ఉత్పన్నభ్రమనిష్పత్తై
 జ్ఞానం వివాహిభావాత్. సాచిత్వాచ్చ. నచ ప్రమాణాభావః. నచానామీ
 శ్వరుభవస్య సత్త్వాత్. నచాయమస్యవిషయః. మిథ్యాజ్ఞానస్య జ్ఞానత్వా
 దికరణత్వాత్. జ్ఞానాత్మరాభావస్య చాత్మస్యసమ్భవాత్. సంసారాతి
 రేకేణ జ్ఞానభన్తంసాభావాత్ తస్యచాత్మీయత్వాత్. నాపి వృత్తిజ్ఞానప్రా
 గభావస్తద్విషయః. ప్రతియోగిజ్ఞానాజ్ఞానాభ్యం తజ్జ్ఞానాయోగాత్. య
 ద్విషయే కదాపి జ్ఞానా నభివిష్యతి తత్రాపి నచానామీశ్వరుభవాచ్చ. తదే

మననానామేనృతమధాన్తకావిజ్ఞానే ప్రమాణం. అనుమానమపి, సంశయవిచారానృతమధాన్తకమివ యుక్తం ప్రశ్నోత్తరజ్ఞానం స్వవిషయావరణపూర్వం స్వవిషయస్వరూపకం చా అపి కాని తాత్పర్యకావకత్వాత్ అన్ధకారేఘటాదిసంకమవిచిత్రకరణవిచారిణాత్. తద్వ్యవర్తమాదిగా చరణాన్విజ్ఞానస్య సుఖాదికాదాచారస్య పక్షవిహిత్యావాన్నాంతతో బాధాసిద్ధి. నచ పృతిజ్ఞానప్రారంభభావనా భావనరం. తస్య జ్ఞానవిపృతిస్వరూపత్వాత్ అభావత్వేన వానాత్మ్యేన చ సారవాచయనా నవిషయత్వానూగాత్. అతపన సమవాయ సాధకమీశ్వరసాధకం చానుచూచం బాఘనాదేకమేవ సమవాయం ఈశ్వరం సాధయతీతి విచారిణామః. అవిషయ విషయగతాజ్ఞాతతయా ఆత్మగతాదృష్టేన భాగ్యైర్జ్ఞానేన తత్సంపాదనం చా నాథాన్తరం బాఘవనసహకృతానుమానేన విషయ భావనాపర్యంతస్య సిద్ధిః. అతపన, వాన్ధకారేణాథాన్తరం. తస్య ఘటాద్యావరకత్వేన విషయచైతన్యావరకత్వానూగాచ్చ. నచద్వితీయ సాధ్యవిచారాప్రారంభభావనాన్తరతా. తత్రజ్ఞానస్య ప్రకాశకత్వేనా నివర్తకత్వాత్ తద్వైతతత్త్వసర్వోత్త్యైర్జ్ఞేహ సాధ్యస్య విషయితత్వాత్. సంశయ విచారానృతమధాన్తకమివ యుక్తమేవ సతతదన్యతరనివృత్తానిరపేక్షపాతుత్వం అప్రకాశితాశక్త ప్రకాశకత్వేన విషయితం. తచ్చ ప్రదివప్రభాయామపి న్యం జకాభావప్రయుక్తసంశయాదుత్తర ప్రత్యక్షజనకాయా మస్తీతి న సాధనవైకల్యం. నచ సాప్రశ్నోత్తరజ్ఞానసాపేక్షతీ తద్వైకల్య తాదవస్థ్యం. తస్మా స్సంశయాది నివృత్తా జ్ఞానప్రకాశ సాపేక్షత్వేన సజాతీయ బాధాప్రకాశానపేక్షత్వాత్ నిరపేక్షసతేన సజాతీయ ప్రకాశనిరపేక్షత్వస్య విషయితత్వాత్. నచైవ ఘటాది ప్రశ్నోత్తరజ్ఞానస్య సంశయాదినివృత్తా ప్రామాణ్యనిర్ణయ సాపేక్షత్వా త్త్వరూపాన్విష్టాపాతురతి వాచ్యం. సిద్ధానైస్సా శ్రేయజ్ఞానస్త్యైవ ప్రమాత్మనిష్ఠయరూపత్వాత్. వాప్యనైకా నితాపాతుః. విచారానృతమధాన్తకమివ యుక్తమేవ తస్మిన్వృత్తా సజాతీయ బాధకజ్ఞాన సాపేక్షత్వాత్. సుఖాది సామోత్సాహరస్య చ నిరపేక్షస్య సంశయాదినివర్తకత్వేన తదన్యతరవిషయ విషయకత్వాభావాత్. నచ భారావాహిక ద్వితీయాదిబాధా వ్యభిచారి. తత్రైకజ్ఞానత్వాభ్యుపగమాత్. అతపన ద్వితీయాది ప్రభావా వ్యభిచారి. తత్రాప్యేతన్నాయేన స్వవిరోధిప్రభా

[illegible]

యోగోక్తే ప్రసిద్ధభేదత్వాత్. సహ విధ్యారజతోపాదానావిద్యార్యయో
 వత్ప్రాప్త్యానినామాయామయహ స్త్యక్షరభాదనిర్మాతరీషమాయావిశేషంప్ర
 యుఃసతే. సత మాయావిశిష్టతా నిర్వచనీయ రగూదిదృష్టానైన ప్రమా
 గా ప్రతేక్షనజగతోమాయోపాదానత్వం సాద్యతే ఇతి వాచ్యం. క్లృపాజ్ఞా
 నోపాదానస్య మాయోపాదానత్వా యోగత్. మాయాయావనతదపా
 దానత్వే లోకసిద్ధమాయావత్ తస్యా ఆపి స్వాశ్రీయావ్యామోహాశ్చ త
 త్ప్రజ్ఞానానిత్యత్వాపత్తౌ, మాయాప్రయుక్తోపన్థః తస్మిజ్ఞానాత్మనిష్ఠ
 త్రితీయసిద్ధాంతవ్యాఖ్యోపప్రసక్తాత్. తతశ్చ ప్రమాణభావాన్నిమూలమా
 యాసిద్ధిరితి—మైమమ్—లోకేపి మాయావిద్యయోర్భేదాసిద్ధః. తథా
 హి, సతావత్ లక్షణతోలోకేమాయావిద్యయోర్భేదః. అనాద్యుర్వచనీయ
 త్వస్యవివర్తయోపాదానత్వస్యచ లక్షణస్యమాయావిద్యయో రవిశేషాత్.
 సచ వత్ప్రాప్త్యానినామాయా సత్యవత్త్వేనమాయా నానిర్వచనీయేతి చెన్న. తత్రాపి
 శుక్తిరూప్యాద్యభ్యాసోపాదానవత్ అనాద్యుగతస్యా నిర్వచనీయాజ్ఞాన
 స్త్యేన లభ్యమేవోపాదానత్వకల్పనాత్. అభ్యాసావప్రాప్త్యాపాదానత్వే మా
 యావిశిష్టతా ప్రాప్త్యేవేపి సత్యత్వాపత్తేః. వత్ప్రాప్త్యనువిధానస్యచకాచా
 ద్యనువిధానవత్త్వమిత్రకారణ విషయతయా వ్యుత్పత్తేః. నాపి వ్యవహారిభి
 దాత్ భేదః. అవరణ విక్షేపోభయశక్తివివిష్టాయామేకస్యామేవావరణశక్తి
 ప్రాధాన్యవివక్షయాఅవిద్యావిక్షేపశక్తి ప్రాధాన్యవివక్షయా మాయేతివ్య
 వహారభేదోపపత్తేః. తదత్తం వివక్షాచాత్మ్యేః. ఏకస్మిన్నపి వస్తువిక్షేప
 ప్రాధాన్యేన మాయా అచ్ఛాదనప్రాధాన్యేన అపేక్ష్యతీవ్యవహారభేద' ఇతి.
 కేచిత్తు, మాయావరమేశ్వరస్థా వియదాదవసంజ్ఞానాతుః. అవిద్యా జీ
 వవిష్టా స్వప్న రూప్యాదిభిరుపాతుః. అతేపవాజ్ఞానీపః పరమేశ్వరస్తు
 మాయాతి వ్యవచిత్వే సప్తేపరీత్యేన. బ్రహ్మసాక్షాత్కార రేణచ జీవగతాజ్ఞా
 నంనివర్తతే. విభేదజనకైజ్ఞానే, ఇత్యాది వచనాత్. సమాయా. మాయా
 వయేప్రపద్యతే మాయామేతా న్తరస్తితే, ఇతి మాయాయాస్సేతువత్తర్త
 వ్యుత్పదా త్ర ప్రతిపాదనాత్. అతేపవైక ముక్తావపిఅస్యేషాం ప్రవఖ్యోప
 లబ్ధుః. వియదాది ప్రవఖ్యోపాదానమాయాయా అనివృత్తేః. సచైవం ముక్త
 స్యాపి ప్రవఖ్యోపలబ్ధువత్తే. ప్రవఖ్య దర్శనహేత్య విద్యాయా విచ్ఛే

[illegible]

దాల్. నహి చతుష్టతా చూష్యం స్యున్నానానాత్మైశ్చైవాపిచాలాశ్శతే. త
తస్మాదప్రిమాయాఽవిద్యయోన్మేషఇతి. తస్మ. మాయాయాః సత్యత్వే ఆ
ద్వైతసానాల్. మిథ్యాత్వేన జ్ఞానవివర్త్యస్యేనాజ్ఞానత్వాల్. మాయామే
తావదస్తిత, ఇత్యాచా తరణం వినాశపప. అన్యథా, భూయశ్చైవైశ్చ
మాయానివృత్తి, రిత్యాది శుశ్రి విరూఢాల్. తస్మా న్మూలాజ్ఞానస్యేవమా
యాత్వాల్ సుఖాక్రంమాయోపహితం చైవస్య మిక్ష్వరసాఙ్గీతి. — నన్వస్తు
మూలాజ్ఞానంమాయా. తథాపి సతదైవ్యస్థితిః ఇద్రోమాయాభిరితి బహు
వచనశుశ్రి విరూఢేన లాఘవానుశృహితస్యాప్యనుమానస్య మాయైకత్వేపి
మాణత్వాయోగా దిత్యాశంక్య, మాయామితి శక్తిభేద విషయతయా తద్గ
తగుణభేద విషయతయాలా బహువచనోపపత్తే ర్నవిరూఢ ఇత్యాహ || ఇ
ద్ద్యైతి || శక్తివిశేషేతి || ఏకత్వేపి వచ్చేన్ద్రామాప్రకాశనాది శక్తిభేదవన్తా
యైకత్వేపి ప్రపంచవైచిత్ర్యే దిగ్భవన తదనుకూల చానాశక్త్యభ్యుపగమా
దితి భావః. నను మాయాభిరితి బహువచనస్య అరణ్యపి మిథ్యాభాత్యాగ
కారణగుణ శక్తిభేద విషయత్వాభిధాన మయుక్త మితాశక్త్యై, మాయైక
త్వశుశ్రిస్తృతినా మనేకత్వేన తద్విరూఢాదేకా బహువచనశుశ్రి రేవాన్యవ
రాకల్ప్యతే ఇత్యాహ || మాయాన్విత్యాదినా ఏకత్వం నిశ్చేయతే ఇ
త్యనైవ || అత్ర మాయాభేదంవచన్వాదీప్రవృత్త్యః, కిం మాయాభిరితి బహు
వచనాల్ మాయాభిదోఽభిప్రేతః? మాయాఽవిద్యాభేదోవా? నాద్య
ఇత్యాహ || మాయామితి || నన్వితీయఇత్యాహ || తరణితి || నివృత్తి
రేవాత్ర తరణమ్. తరణిచ్ఛిప్తహత్యా, మిత్వాచా నివృత్తౌ తచ్ఛబ్ద
ప్రియోగాల్. నద్యాదేరివలక్ష్మనస్యాత్రాభావాల్. తథాచ మాయా
మవిద్యాన్తరీతి సామానాధికరణ్యేనజ్ఞాననివర్త్యత్వేదేశాన్నమాయాఽవి
ద్యాతోభిద్యతే ఇతి భావః. నను మాయాభిరితి బహువచనశుశ్రి ర్దాయా
భేద విషయేన నకు తక్యతగుణభేదాభిప్రాయా తత్ర ప్రమాణాభావాల్ ఏక

మోమాయానమేయాయితస్యేద్యాన్తే నమః * అజామేకాం లోహీ
 తస్యేకస్యైర్జ్ఞాం అహ్నిః ప్రహంజనయన్త్రం పరూపాం అజో హ్యేకో జుషమా
 నో నృశే తిజహోక్త్యేనాంబుక్తభోగామజౌన్య, ఇత్యాది శ్రుతిమ ఏకవచ
 నానై లాఘవానుస్మితేన మాయాయా ఏకత్వం నిశ్చయతే । తత
 స్త తమపరిశిక్షేన్యః ఈస్వసాక్షి । తచ్చానాది । తమపాదేర్థాయాయా
 తవాదిత్వాత్ మాయావచ్చిన్నం నైతన్యంచ పరమేశ్వరః । మాయాయా
 విశేషాత్స్వే ఈశ్వరస్యం దివాకిత్వే సాక్షిత్వమితి ఈశ్వరత్వసాక్షిత్వయో
 ర్మోః నిమిత్తభేదాదేకత్వంతత్సాక్షిణోః । నచ పరమేశ్వర ఏకోపి స్వోపా
 క్తిమితినాయాన్య ఉత్తరజస్తమోగుణభేదేన బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాది
 శబ్దవాచ్యతాం భజతే ।

ఏకవచనం , శ్రీహంసస్తూష్టికోతివచనపత్తైరిత్యనంతరం ॥ అజామితి ॥ 'నాన
 దానోనానాస్త్రియతసేత్ * అవిద్యాయామంతరేనర్తమానా నాన్యచ్చే
 యోదేవదత్త , ఇత్యాది శ్రుతియః అదిపదగ్రహణః. నను శ్రుతివిహిత
 స్వమాత్రాన్మహాదైత్య సిద్ధిః ఏకేనాపిబలవతా బహూనాంబాధదశ్యనాది
 త్యాశాన్య లాఘవానుస్మితేకత్వ శ్రుతీనామేవ ప్రాబల్యమిత్యాహ ॥
 లాఘవేన ॥ ఏకత్వతీర్థేనాద్యైకత్వ ముపసంహరితి ॥ తతశ్చైతి ॥ ఉపా
 క్తిమితినాయాయాపి త్యాదిత్యంశః. నకేవం మేకంఈశ్వరసాక్షికింత్వనా
 దితేత్యాహ । తత్త్వేన ॥ ఈశ్వరసాక్షిణఃపరమేశ్వరాశ్భేదం దర్శయితుం త
 త్త్విరూపమాహ ॥ మాయేన ॥ మాయావిశిష్టంచైతన్యం పరమేశ్వరభిత్వ
 యః. నను మాయాయా ఏకత్వేన తద్విశిష్టస్య పరమేశ్వరస్యాపి తథాత్వా
 త్ భేదేన బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వర వ్యవదేశానుపపత్తి రిత్యాశంకా, కేం బ్ర
 హ్మవిష్ణు మహేశ్వరత్వానాం స్వరూపతోనుపపత్తిః? పరమార్థతోవా?నా
 న్నైః. ఇత్యాత్. నాద్యైత్యాహ । నచైతి ॥ ఈశ్వరచైతన్య మేవా
 ద్భూతే సత్త్వగుణమాయావచ్చిన్నం పాలయితృ విష్ణురితివ్యవదిత్యతే. తదే
 వావిచ్ఛూతరవోగుణమాయాన్త్రాంతం స్రీష్టృ బ్రహ్మేతి గీయతే. అతిరో
 హితే తమోగుణమాయా వచ్చిన్నం సంహతృకమహేశ్వర శబ్దవాచ్యతాం
 భజతే. అథమోహ ఖలువావాస్యరాజసోఽహోసానయాయం బ్రహ్మకయో
 హ ఖలువావాస్య తామసోఽహో సా నయాయఃకుదోగ్రీకయోహ ఖలువావా

నను ఘోషరసాక్షిణో నాదిత్వే తత్ప్రక్షేపతలహస్తాం ప్రజాయేయే, తస్మా
దినాన్మృత్యుశ్చ సమయే పరమేశ్వరస్యా గన్తుః మిత్రణ మచ్యమానం కథ
ముపపద్యతే ఉచ్యతే యథావతయేత్తేయ సంకషాకాదికారణ వశేన
జీవోపాద్యంతః తరణస్య స్మృతిభేదా జాయంతే । తథా సృజ్యమాన పా
ణి కర్షణశేన పరమేశ్వరోపాధిభూత మాయాయాం స్మృతి విశేషా ఇదమి
దాసంసృష్టస్య మిద మిదాసంపాలయితస్య మిదమిదాసంసంహర్తవ్యమిత్యా
ద్యాకారాజాయంతే । తాసాం చ స్మృతీనాం సాదిత్వా ప్రత్యక్షవిమిష్యవిత ప్రై
తస్యమపి సాదీత్యుచ్యతే । ఏవం సాక్షిద్వైవిధ్యసప్రసంగజ్ఞానస్యద్వైవిధ్యం
ప్రత్యక్షస్వకృచ్చ ధైయశతం జ్ఞప్తిశతం చ నిరూపితం । తదజ్ఞప్తిగతప్ర
త్యక్షత్వస్య సామాన్యలక్షణం చిత్త్వమేవ । పర్వతో వహ్నిమాదిత్యాదాన
పి వహ్నివ్యాకార వృత్త్యుపహిత ప్రైతస్యస్య స్వాత్మాంశే స్వప్ర
కాశతయా ప్రత్యక్షత్వాత్ । తత్తద్విషయాంశే ప్రత్యక్షత్వస్తు పూర్వోక్త
మేవ ।

స్య సాత్త్వికాంతో సానయోయం విష్ణురీతి మేత్యేయోపాపదితప్రేవానగతేః
తథాచ బ్రహ్మాదీనాం మాయావచ్చిన్నస్వ లక్షణ పరమేశ్వరత్వేనా భేదేపి
తత్తస్యణ విశిష్టమాయాయా భిన్నత్వాత్ బ్రహ్మాత్వాదినా పరస్పరం భేదా
యాజ్యత ఇతి భావః । ఈశ్వర సాక్షి నానాదిత్వే బాధకమాశంకతే । నన్వి
తి । సాక్షిణః స్వరూపేణానాదిత్వేపి సాదిమాయా వృత్తివిశిష్టతయా సాది
త్వ ముపపద్యతే ఉచ్యమా ॥ ఉచ్యత ఇతి । ఏవం సాక్షిద్వైవిధ్యనిరూపణా
జీవేశ్వర సాక్షిజన్యభేదేన ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య ద్వైవిధ్యం సిద్ధమిత్యాహ ॥
ఏవమితి ॥ నన్నేన మపి శుక్తిరూప్యాది భ్రమే ప్రత్యక్ష లక్షణస్యాతి
వ్యాప్తిరీతి చేత్ । న తావద్విషయ ప్రత్యక్షలక్షణస్య తద్విషయే తివ్యాప్తిః
తస్య కేవలసాక్షిచేద్యత్వా భ్యుపగమాత్ । నాపి జ్ఞప్తి ప్రత్యక్ష ప్రమాల
క్షణస్య తత్రాతి ప్రసక్తః, భ్రమస్యాపి స్వాంశే ప్రత్యక్ష ప్రమాణతయా
సామాన్యలక్షణలక్ష్యత్వాత్ । అతో విశేషలక్షణస్యైవ సావాచ్యా, సాపి న
వహ్నివతీతి వృత్తానువాద పురస్కరమాహ ॥ ప్రత్యక్షత్వంచేతి ॥ కిం త
త్తద్విషయాంశే ప్రత్యక్షత్వ ప్రయోజకస్య శుక్తిరూప్యాదిభ్రమేతివ్యా
ప్తిరభిప్రేతా? ఉత తత్తద్విషయాంశే ప్రత్యక్షప్రమాత్వ ప్రయోజకస్య?

తస్యచ భాగ్యైరూపసృజ్యే నాతివ్యాప్తిః । భగినప్రమాసాధారణ ప్రశ్న
క్షస్య సామాన్య నిర్వచనేన తస్మాప్తి లక్ష్యత్వాత్ । యదాతుప్రత్యక్షప్రమా
యా వివలపణం వక్తవ్యం తదా పూర్వోక్తలక్షణేలదాధితత్వం వివయవిశే
షణం చేయం । శుక్తిరూప్యవిభగినస్య సంసారకాలీనబాధవిషయ ప్రాతి
హసిక రిజతాది వివయకత్వేన ఉక్తలక్షణాభావాన్నాతివ్యాప్తిః । నను,
తత్త్వస్య నిర్వాచనోతి ॥ తస్యచేతి ॥ ద్విత్వీయం నిరస్యత ॥ యదాత్వీతి ॥
ప్రత్యక్షప్రమాణవిరూపణాయ తత్ప్రమాణాయావవ లక్షణీయత్వాదితి భావః ।
నను పారమాధికతత్వస్య ఘటాదావభావేన తద్వృత్తితలక్షణస్య తత్ప్రమా
ణాయామవ్యాప్తిః । సత్త్వలక్షణాదాధితత్వస్య ప్రాతిభాసికే సత్త్వేనాతివ్యా
ప్తితాదవస్త్య మిత్యాశంభ్యః సంసారకాలీనబాధా విషయత్వస్యాబాధితవ
చేన వివక్షితత్వా త్తస్యచ తద్రూపావాన్నాతివ్యాప్తిరీత్యాహ ॥ శుక్తిరూ
ప్యవిభగినస్యేతి ॥ భాగ్యైర్జ్ఞానస్యా నిర్వచనీయరజతాది వివయత్వ ముప
శ్యత్య తదనమామనోస్యభాగ్యాతి వాచీనేయానికః ప్రత్యవతిత్తతే ॥ న
స్తితి-—నను భాగ్యైర్జ్ఞానమేవాసిద్ధమ్ । సర్వజ్ఞానానాం యథార్థత్వాత్ ।
తిథాహి । విచక్షేపన్నత్వేపి ప్రత్యయాః యథార్థాః ప్రత్యయత్వాత్ ఘ
టాదిప్రత్యయకత్ । నచ యథార్థజ్ఞానానభ్యుపగమే విసంవాదివివృత్త్య
మవసత్తిః । ఇష్టభేదాగ్రహణేన తదవసత్తేః । ననుభేదాగ్రహణాన్తాన్నప్రశ్న
త్తిః చేతనస్యచరస్య జ్ఞానపూర్వకత్వాత్ । అన్యథా నుషప్త్యాదావపి త
తదావత్తేః । నాప్యవస్థితే పురోవత్తిని । ఇష్టానుపస్థితావపి తత్ప్ర
స్థాత్ । నచావస్థితత్వ ముభయవిశేషణమ్ । పురోవత్తిః ప్రజ్ఞానయోగేభ్యదగ్ర
హేపితత్ర తదగ్రహణత్వాత్ । తస్మాదభేదజ్ఞానమేవ ప్రవర్తక మిత్యకామే
వాప్యభ్యుపేయమితి చేన్న । ఉపస్థితే పురోవత్తిని ఉపస్థితేప్రభేదాగ్రహ
న్యజ్ఞానభేదాగ్రహణహితవ్య ప్రవర్తకత్వాత్ । నచ భేదగ్రహణావాపే
క్షయా లాభువేన భావస్యేవాభేదగ్రహణ్య ప్రవర్తకత్వమితి యుక్తం ।
భూతలాదః స్వరూపేణ భావస్యేవ రూపాన్తరేణాభావత్వా భ్యుపగ
మనతితిక్తాభావాసిద్ధేః । యథాహుః । భావాన్తరమభావోహి కయాది
త్తువ్యపేక్షయేతి । అస్తువాన్తరీక్తాభావః । తిథాపి నలాభునం । సత్యస్థలభవ
తద్భేదోపితి న్యాయేన అవశ్యకభేదా గ్రహణ్యైవప్రశ్నత్తిపేక్షుత్వేన క్లప్త

త్వాత్. పరిమిత ప్రశ్నోత్తరం అనంత్యం వ్యతిరేకవిశిష్టజ్ఞానం కల్పరీయం
 వ్యతిరేకగ్రహణాత్మానామేవ గౌరవం. యద్వా, స్వరూపతావిషయత్యా
 స్యహితభేదం గ్రహణప్రకారాత్ కం జ్ఞానద్వయమేవ ప్రవర్తకం. నచ గ్రహ
 ణప్రకారాత్ కం జ్ఞానద్వయభిన్నతా తదంపాతాత్సారాని రజతంస్త
 రామీతి స్వభావవిశేషకారువ్యవసాయాపత్తిః. శుక్తిత్వాగ్రహణత్ దోషే
 నతస్య ప్రతిపత్తాత్. అతఃన తత్తోలేఖః. దోషేనైవ తత్తాయాః ప్రము
 ష్టత్వాత్. నచ పీతశృంగేః త్రోగుజశ్చానా ననుభూయామానారోపణలే
 ష్యోనప్రవృత్తానాల్ కథం ప్రవృత్తినివృత్తిభితి వాద్యం తత్తాపి పీత
 త్వత్తత్తానాం ప్రవృత్తీనాం కల్పనాత్. తదుక్తం. . మాషరాశిద్వయ
 పీతమే మాషాభిప్రవృత్తిమీనీలిమస్తాతి మాషభేదాగ్రహణననుభూ
 యమానారోపా సిద్ధపిన్దేతి. అథవా అగృహీతభేదం జ్ఞానద్వయం ప్రవర్త
 కం ఇనశ్చానుభూయామానారోపణలే ష్యపురొపర్తిన్ గ్రహణాభ్యవ
 గమేష్యస్తేతి సప్రవృత్త్యాద్యనుపపత్తిః. యద్వా అగృహీతేష్టభేదపురొప
 ర్తివిషయమగృహీతేష్టజ్ఞానభేదం జ్ఞానం ప్రవర్తకం. అయశ్చ భేదాగ్రహః
 క్షోదివ్యమానేపి భేదే దోషవశేన తదగ్రహణత్ క్షోదితవభావాత్. తథా
 చ సత్యతే జ్ఞానద్వయాభావే సప్రవృత్త్యనుపపత్తిః. ననువివాదాభ్యాసి
 తం పురొపర్తిజ్ఞానం రజతస్య ప్రకారకం తత్ప్రకారక ప్రవృత్తిజనకత్వా
 త్ ఉభయసిద్ధసమీచీన రజతజ్ఞానవ దిత్వమమానా త్పురొపర్తి రజతత్వసి
 ద్ధౌ తస్యచ బాధకశాసన మిథ్యాత్వావగమాత్ తజ్జ్ఞానవిషయం యథాథా
 త్యానుమానం బాధితమితి చేన్న, అనుకూలతరార్థావాత్. విపక్షబాధకా
 భావాచ్చ. నచ ప్రవృత్త్యనుపపత్తిర్బాధికా. అన్యథైవ తస్యా ఉపపాదిత
 త్వాత్. కించ రజతజ్ఞానం నశుక్తివిషయం అన్యకారజ్ఞానస్యో న్యవిషయ
 త్వైచనుభవ విరోధాత్. నను రజతజ్ఞానం శుక్తివిషయమేవ తద్దోషరవ్యవహా
 ర జనకత్వాత్ శుక్తిజ్ఞానవత్. నచానుభవ విరోధః. ఇదం రజతత్వేన జా
 నామీతి రజతజ్ఞానవిషయత్వస్యేవానుభవాదితి చేన్న. ఆరోప్యానిరూపణేన
 తదభేద విషయ పురొపర్తిజ్ఞానస్యేవాసిద్ధేః. తథాహి. శుక్తావిషయ ఇ
 దమాత్తనాభాసమానం రజతం, కిమనత్? ఉతనత్? నాద్యః. అపరోక్షావ
 భాసానుపపత్తిః. నహ్యనత్ ఇన్ద్రియసన్నికృష్టం సంపదభిన్నంచ. ననువి

షయస్య సమస్తసామర్థ్యవిరహేపి పూర్వవిజ్ఞాన సామర్థ్యా దుపజాత
విజ్ఞానమేవాసతః పరికాశః తస్య హ్యేష రూపానః, యదసస్మృతికాశయితీతి
అతపవాచనః. అసస్మృతికాశసకత్తిరేవాస్యావిద్యేతి. అతపవచానుభవః
అసజేద రజతమథాత్ ఇతి. అన్యథాపద్యాదిను తేపి విభి మేపురొపతీనం
సగంస్య తూన్యతయా సవధాసాపత్యైః. తస్మాదసదేవాధ్యాసవిషయిత్వేతి చె
న్న. శక్త్యాధానేన శక్తేరేవానుపపత్యైః. అసదేవాస్యాశ్చక్ర్యమితి చేత్, కి
మేతత్కార్యం? ఉత్కూప్యం? నశావత్కార్యం. అసతస్సత్త్వానుపపత్యైః. ద్వి
తీయః, కిం జ్ఞానాస్తరవ్యాకా విజ్ఞాన మసత్ప్రకాశయతి? ఉతివిజ్ఞానమేవ త
త్ప్రకాశః? నాద్యః. జ్ఞానాస్తరానుపలభ్యైః. అనవస్థాపాతాన్వ. నద్వితీయః. సదస
తొస్సంబద్ధానూపకాల్. సహ్య సంబద్ధం వస్తు విజ్ఞానానితమపిప్రకాశయ
న్తి. అసదధీన నిరూపణత్వం నతోవిజ్ఞానస్యా సతావిషయేణ సంబద్ధితిచే
న్న. అసతో నిరూపకత్వాయోగాత్, నాపిస్వభావస్సంబద్ధః. నన్తాత్రనిష్ఠ
స్య కార్యకారణభావస్య అపి నాభావస్యవా స్వభావస్య సదసతోరయోగా
త్. తస్మాన్నాస్య స్తమసత్. సత్త్వవత్తేపి, తద్రజతం కిమాంతరం? ఉతబా
హ్యం? నాద్యః. తస్య జ్ఞానాభిన్నత్వే ప్రమాణాభావాత్. సుఖాదివత్కేవల
సాక్షిదృశ్యత్వలక్షణస్యాస్తరత్వస్యచ జ్ఞానవాదిభిర్యోగాచారేరసభ్యుపగమా
త్. నను రజతాదికం జ్ఞానాభిన్నం ఇన్ద్రియసంప్రయోగమన్తరేణాపరీక్ష
త్వాత్ సంవేదనవత్. సచవిశేషణాసంధిః, ఇన్ద్రియేణసహసంయోగస్యాభా
వాత్. జ్ఞానస్యచ ప్రత్యాసత్తై రసభ్యుపగమాదితి చేన్న. తస్యజ్ఞానాభిన్నత్వే
రజతం జానామితి భేదానుభవ విరోధాత్. ప్రతిపత్తుః ప్రత్యయాదనతిరే
తే అహంరజతమితి ప్రతిధాసాపత్యైష్ట. అనుభవః ప్రమాణమితి చేత్. కిం
ఇదంరజమితి ప్రశ్నయః, రజతస్యాస్తరత్వే ప్రమాణం? బాధక ప్రత్యయో
వా? అథాపత్తిత్వా? నతావదాద్యః తస్యాస్తరత్వే ప్రమాణత్వాత్. ఇదం
రజతమితీద స్వరజతత్వసామానాధికరణ్య విషయత్వేన తత్రైవ ప్రమాణ
త్వాత్. అనివన నద్వితీయః. నహిబాధకజ్ఞానం రజతస్య జ్ఞానాకారతామ
పగాహతే, కింతు పురోపతీనా ద్రవ్యే రజతభేదం. సత్యతీయః. బాధక
ప్రశ్నయస్య రజతభేద తద్ధర్మాన్యతాభావ విషయత్వే అథాపత్త్యవకాశా
త్. ఇదంతస్వప్రతిషేధేహి బహిర్బాధితంరజత మాంతరపవజ్ఞానై వ్యవ

తిష్ఠత ఇత్యుక్తాపత్తిః స్యాత్. ఇదం త్వేన ప్రతిష్ఠితస్య రజతస్య దేశాంతర
 నత్వేనాప్యవపత్తేత్. కింఽ, జ్ఞానస్య రజతాకారత్వం స్యాదావకం? పా
 త్యస్తాదాభిసం? బా. నాద్యః. సర్వజ్ఞానానాం రజతాకారత్వం ప్రసక్తాత్. న
 ద్వితీయః. విజ్ఞానమాత్రవాచాత్. కింఽ, నతాపత్ రజతమాంతరంబాహ్యే
 శుక్తితకలాదావధ్యస్యతే. విజ్ఞానవాచినతే బాహ్యస్యాభిప్రేతేన తత్రా
 భ్యాసాయోగాత్. నన్వాస్తరే రజతేబహిష్ట్యైరొపః. అతఏవ బాధోపి త
 వ్వాత్రవిషయః. లాభువాత్. సతురజఃప్రయః. తథానతి రజతస్య తద్వత్త్వస్యచే
 దన్తాయా బాధఇతి శారవ ప్రసక్తాతి చెన్న. రజతస్యాపి బాధితత్వేన
 తత్రాబహిష్ట్యభ్యాసాయోగాత్. బాధస్య నేదంగజతమితి విశిష్టరజత విష
 యస్యానుభవసిద్ధత్వేన తత్కల్పనాభావాత్. అతఏవ నేదంగజతం కింతు
 శుక్తితి బాహ్యవిష్టానావధికోబాధః. ఆస్యథా రజతమిదంన కిన్వాస్తరమితి
 స్యాత్. తస్మాత్ ఆంతర రజతమథ్యానవిషయ ఇత్యయుక్తం. బాహ్యపక్షే
 పి, తద్రజతం కింపురోదేశవతి? దేశాంతరవతి? అద్యేపి, రజతం పు
 రోవద్విద్రవ్యస్యపరిణామః? అవిద్యాయావా? నాద్యఃశుక్త్యవయవోత్పన్నస్యర
 జతస్య శుక్తివత్త్వరమాధికత్వేన బాధానుపపత్తేః. ననుదోషసాపేక్షస్య
 తదవయవోత్పన్నస్య రూప్యస్య దోషపగమా వ్నానేన బాధోపపత్తిరితి ఛే
 న్ను. దోషస్యనిమిత్తకారణమాత్రిత్వేన లదపగమస్య రజతానివాళకత్వా
 త్. నహి దత్తాపగమే ఘటాపాయోదృప్తః. తతత్త రజతం న పురోవతి? ద్ర
 వ్యపరిణామః. అవిద్యాపరిణామ ఏత్యేపి నకేవలావిద్యా పరిణామః. దోషర
 హితస్యా నుచ్ఛిన్నరజతా దినంసూరస్యాపి పురుషస్య తత్ప్రసక్తాత్. నా
 పి దోషాదిసహకృతావిద్యాపరిణామః. రజతానయవానాం క్షౌరజతా
 త్పాదకానా మథావేన దోషాది సహకారవాత్త్రేణ అవిద్యాయా ప్రదు
 త్పాదకత్వాయోగాత్. కింఽ రజతం నావిద్యాపరిణామః. సర్వజ్ఞానానాం
 యథాక్షణత్వేన భగిమానుపపత్తేః. తత్ప్రమాణస్య భగిమోపాదానత్వస్య
 చ తల్లిక్షణస్యా సచ్చువేనా విద్యాయా ఏవ దుర్నిరూపత్వాత్. తస్మాన్న
 పురోవతి? రజతమథ్యాన విషయః. దేశాంతరవతి? అద్యేపి, నతాపత్తే
 వరాద్యనుపప్రసక్తమజ్ఞానజన్త. నిస్యా సన్నికహాత్. ఇర్వియశాం న
 హిదీన జ్ఞానజనన సామర్థ్యకామివాద్య. అపి దోషసహకృతాత్. దో

వశ్య ప్రకృతకార్యోపజనన సామర్థ్యవిహితమాత్రహేతుత్వాత్. అన్య
థా మజ్జాదపి కుట్రం ఏదాత్ నహిం రోన్మత్తిప్రీత్యః. తత్కృత దేహాన్త
రసత్వం రజతారోహః. నన్యభ్యాతివాదనుతే శక్తికాదిపురొపగిత ద్రీప్యకర్మ
నానందరం తిత్తి బాయమానరజత్వానన్యప్రామాణ్య ప్రసక్తి ప్రవృత్తయే
వానప్రసక్తికృతప్రమాణ్యోవాధావాత్ బాధ్యవిషయాధావాద్వనప్రతి
తి చేర్చు. రజతస్యసంరక్ష్యేవ తేన గాథాన్. జ్ఞానస్యైవ తాత్పర్యవిషం
వాదస్యసహకర హేతుత్వేన ప్రామాణ్యవ్యవచోపపత్తయై. తస్మాద్యథాథా
పిత నన్యైశ్చి వ్రత్యయాకతి—ఉచ్యతే—అప్రితావత్పురోపగితాని ఇనఃరజ
తమితి సామావాళికరణ్య వ్యవచో రజతాథిక వ్రవృత్తిశ్చేతి సార్వ
జరీయం. తదేవమథేదాగ్రహమాత్రాప్యైతు మహాకతి. సుషుప్తౌ త
త్ప్రీత్యాత్ నాప్యవస్థితేక్షణేదాగ్రహత్. తస్మాదావతయా గురుత్వే
వాభేదజ్ఞానస్యేవ సత్కృతలే హేతుత్వేనక్లప్తత్వాత్. నచ తద్ధేతోరితిన్యా
యన భేదాగ్రహపవ హేతుః క్లప్తక్షుక్తమితి వాచ్యం. కారణత్వస్య
భావత్వవ్యాప్యతయా భావమాత్రస్యేవాహేతుత్వాత్. మణ్యాది నమవ
ధానై దావానుత్పాదస్యచ సహిగత క్రయభిధావప్రయోక్తత్వేన ప్రతిబద్ధ
గాథావస్య కారణత్వే ప్రమాణాథావాత్. వాప్యగృహీతేష్టజేద పురోప
ద్రీక్షాను ప్రవర్తకం. ఉపగితేష్టభేదాగ్రహవత్ అగృహీతేష్టభేదపరం ర్వి
షయత్వవిస్తాగృహీతేష్టజ్ఞానభేదజ్ఞానత్వాపేక్షయా పురోపద్రవిశేష్యకేష్టతా
వశ్చేదకప్రకారజ్ఞానత్వస్య లఘుత్వేనతథేదగ్రహస్య తేనేవ సత్యఫల వ్ర
న్యప్రకారణతాగ్రహత్. నచాతిక్రవిష్టజ్ఞానల్పనం దోషః. కారణతాగ్ర
హవశాయాం తత్కల్పనన్యనుబద్ధితత్వాత్. ఉపగితస్యైవ తక్రొతగౌరవస్య
సరిలప్రమాణప్రీత్యప్రతిబద్ధత్వేనావతిబద్ధత్వాత్. ఫలముఖస్యైవ ఉపజీ
న్యకారణతాగ్రహపరిబద్ధత్వేనావశకావాత్. నచ విషయానిరూపణాన్ది
భ్యాజ్ఞానాభావః. సతిపర రజతస్య దేహాన్తరవర్తనః పురోపద్రజ్ఞానవిషయ
త్వాత్. నాపి రజతజ్ఞానసాహగ్విరహః. యథాథక ప్రత్యక్షమాత్రే స
న్నికర్తస్య హేతుత్వేనతస్మిన్కృత్యస్యాపి రజతస్య దోషవశాద్భావోపపత్తయై.
యత్తు దోషస్య ప్రకృతకార్యప్రతిబద్ధమాత్రహేతుత్వేనవిపరీతకార్యాహే
తుత్వాత్ తత్సహకృతాత్మయసామిథ్యాజ్ఞానసమ్భవత్వతి. తన్న. దావదగ

వినువాచిప్రసృత్యాభ్యాన్విజ్ఞానవిషయసిద్ధాంతః తస్య చాన్విభాసః తత్కా-
లాత్మన్మ రజకాదివిషయః త్వే చ ప్రమాణం దేశాంతరీయ రజతస్య క్లృప్తస్యై
చ నిర్వికలయత్వే నన్యవాదితి చక్షుః

తేత్యేదేవాదాంతవర్జకాంతాంశతస్యైస్య శస్త్రకమన్వేదోదన్యతేజసి విహ్వస్య
పానవచనవృత రన్యవాత్. యన్వి కం విస్తృతవిహ్వస్యత్వేపి ప్రత్యయాః
యథాభావాః ప్రత్యయత్వాల్ సన్మనీరికన్యదరిః. నేతత్సారం. ఉక్తవ్యా
యోరపురొపత్తిం ప్రతిపర్వర్య నేదం రజతమితి తత్రైవాహా ప్రతియ
గిత్వానగమన అనుచానన్య పర్యేక్ష బాధావహ్యతః పయత్వాత్. తచేత్స్వ
ధమ్, వివాదాభ్యాసితం రజతజ్ఞానం పురొపక్రివిశేష్యకం తస్మిశేష్యకరజ
తాథిప్రవృత్తిహేతుజ్ఞానత్వాత్, యత్ యన్విశేష్యక ప్రవృత్తిహేతుజ్ఞానం
తత్ తద్విశేష్యకం, యథోభయసిద్ధపమీనీజ్ఞానం, తథాచేదం, గస్తాత్రేకేతిన
చాప్రయోజకత్వం. విజ్ఞజ్ఞానకారణతాయాంలాభుః స్యాత్తత్వాత్. ప్రవృ
త్త్యనుపపత్తైష్వ విపత్తే బాధకత్వాత్. తస్మాన్విచంవాదిప్రవృత్తిజగం నజ
జ్ఞాననుయథాభామితి సిద్ధమ్:—తచేతవాహా ॥ వినువాచిప్రసృత్యాభ్యా
న్విజ్ఞానసిద్ధాంతః ॥ నన్విదం రజతమిత్యనుభవవన తత్కాలాత్మన్మరజతేప్రి
మాణమ్. అన్యథా ప్రత్యయస్యనిర్విషయత్వాపత్తే. అస్తరవ్యానతిత్వ రజ
తస్యనిరాకరణాత్. వ్యవహితవేషయవృజ ప్రత్యక్షావేషయత్వాదిత్యాకర్యా
నహేదం రజతమితి ప్రత్యయ సైస్య ప్రాతిభాసికత్వై ప్రమాణం తేన తస్య
విషయాకరణాదిత్యాశయేనాహా ॥ తస్మైతి ॥ నను విషయాస్తరానుబవ
త్యా తస్య ప్రాతిభాసికరజతం విషయత్వేన కల్ప్యలేఖితృతలహా ॥ దేశాస్త
రీయరజతస్మైతి ॥ తస్య విషయత్వై వినిగమకమాహా ॥ క్లృప్తస్యైవేతి ॥ త
థాచ రజతం వ్యవహితమపి దోషుకాదేవ భ్రమేభానతిశ్చేతభావః. ఏవం
భ్రాన్తిజ్ఞానం సర్వమన్యథాభ్యాతిరిత్యాశజి- తే సిద్ధాన్తిమామయతి ॥ నేతి ॥
కిందేశాస్తరవర్తిరజతమనన్నికృప్తమపిభ్రమేభానతిశ్చత్యభిమతం? సన్నికృప్తం
వా? నాద్యః. సన్నికరమాభావై, త్స్థితితప్రత్యక్షసామగ్రివిగహాత్ విశేష్య
సన్నికరమావత్ విశేషణసన్నికరమాస్యాపి ప్రత్యేక్షహేతుత్వాత్. అన్యథా
వ్యవహితదృష్టాంసి దక్షిణి విశిష్టప్రత్యక్షాపత్తే. నచైతావతా జన్యయథా
భాప్రత్యక్షవివ విశేషణసన్నికరమా హేతురస్మైతి వాచ్యమ్. లాభువేనజ

విశ్వాసన్నికృష్టతయా చిత్త్యక్షవిషయత్వాద్యోగాత్ । నచ జ్ఞానం తత్ర ప్ర
త్యాసత్తి: । జ్ఞానస్యప్రత్యాసత్తిత్వే తతపివ వహ్నియదే: ప్రత్యక్షత్వోప
సత్త్వే అపచూనాన్యచ్ఛేదావత్రై: ।

స్వప్రత్యక్షత్వానన్విష్టమివ తస్య హేతుత్వాత్. అన్యథా సురభిచన్దనమి
శ్యాదా విశేషసేషాతరాభావశేజ్ఞానప్రత్యాసత్తికల్పనం, వహ్నిసన్నికృ
ష్టావేన వహ్నికృష్టేపి వక్సతే తస్మిన్విష్టప్రత్యక్షాభావవర్జనం, చ తపమతేవిరు
ద్ధేత. వితియపి, కిమ్ద్వీయస్య రజతేన సాకం లోకకసన్నికషణ: ఆలోకి
కావా? నాశ్య: ఇద్వీయస్య తేన సంయోగ సంయుక్తనమవాయాదెరభా
వాదిశ్యామా । గన్తేతి । ఆలోకికత్యక్తాపి, కిం సామాన్యం ప్రత్యాసత్తి:
ఉచిజ్ఞానమ్? తత్రాపి, సకావత్ప్రమేయత్వేన రజతగ్రిహ: తస్య తత్ప్ర
కారకత్వావత్రై: నాపి రజతత్వేన ఇద్వీయసంయుక్తై పురోవర్తినితస్యా
భావేనాసన్నికృష్టత్వాత్. సన్నికృష్టసామాన్యస్యైవ ప్రత్యాసత్తిత్వాభ్యుప
గమాత్. కించ, సచామాన్యం ప్రత్యాసత్తి: ప్రమాణాభావాత్. వ్యా
ప్తిరచాస్య ఏదావై సన్నికృష్టసామాన్యవివృత్తిమాత్రవిషయకత్వేన సర్వధూ
నావిషయతయా తస్య సామాన్యప్రత్యాసత్తికల్పకత్వాభావాత్. ధూమో
విహ్నిస్యదేదాతీ నవేతనంశయస్యచ తత్రధూనత్వేన వహ్నిసామానాధికర
ణ్యసత్త్వేయపి ప్రసిద్ధసామాన్యసమ్యవేనాప్రసిద్ధసామాన్యవిషయత్వాత్. స
మానప్రకారకనిష్పయస్యైవ సంశయవిరూపితత్వాత్. అతపివ ఘటత్వేన
తరభావనిష్ఠియపి పృథివీత్వేన ఘటే తత్సంశయశ్చ తవాపిరాద్ధాన: తస్మా
న్నిసామాన్యం ప్రత్యాసత్తితిహితేప: వితియం పక్షం దూషయతి ॥ న
చైతి । అయంభావ: సజ్ఞానం ప్రత్యాసత్తి: ప్రమాణాభావాత్. నచ
ఘటసహం జానామీత్యచస్యచసాయ: పృథసాయస్య ప్రత్యాసత్తిత్వే ప్రమా
ణమ్. తస్య సమప్రకారతయా మనోజన్యజ్ఞానాస్తరానపేక్షణాత్. అతపి
వ సచాతుషజ్ఞానేపి తస్మియమ: ప్రత్యభిజ్ఞానల్ సంసార్ రాదిసహకారిబలా
త్ తనన్నికృష్టవిషయచాతుషజ్ఞానోపపత్తై: నచ తత్రాపి చాతుషత్వాత్సన్ని
కృష్టజన్యత్వ:కల్పితభియంక్రమ్. చతుష్టస్యస్యాపి కస్యచిత్పరొత్పాదరాక్ష
త్వే దావకాభావాత్. ప్రమాత్వాప్రమాత్వయోరివ పరోక్షత్వారోక్షత్వ
యో రేజ్ఞానధర్మతోపపత్తైశ్చ. తస్మాత్ సజ్ఞానం ప్రత్యాసత్తితిచిత్. 'చ

నను రజతోత్పాదకానాం రజతావయవాదీనా మభావే శుక్తై కథంతవాపి ర
జతముత్పద్యతే ఇతిచేత్ । ఉచ్యతే । నహి లోకసిద్ధసామగ్రి పౌతిభాసిక
రజతోత్పాదికా కిన్తు విలక్షణైః ।

స్వలోకికసామగ్రితోనుమితి సామగ్యా బలవత్త్వాత్ వహ్నిదేః కథం ప్ర
త్యక్షత్వమితిచేన్న. సమానే విషయే ప్రత్యక్షసామగ్రిత్వేనైవ లాభువేన బల
వత్తయానుమితి సామగ్యావేన మర్చితత్వాత్. అన్యథా సంశయోత్తరప్రత్య
క్షవిమానుషపత్తిః నను రజతావయవస్య తదుపాదానస్య ప్రసిద్ధస్యచ తన్ని
మితస్యాభావే కథం శుక్తై రజతం జాయత. నచ శుక్త్యవయవస్తదుపాదా
నం. నిరస్తత్వాత్. తదున్నన్నస్యకుక్తిత్వాపత్తేషు. అతఏవ సత్జ్ఞానమపి క్ల
ప్తకారణస్య విషయస్త్రియసన్నికర్మాదేరభావాదిత్యాక్షిపతి ॥ నన్వతి ॥ అ
స్తిహి శుక్తై రజతజ్ఞానం ఇదంరజతమితి. తత్రచానతానవభాసనాత్ అన్తర
స్యవ రజతస్య నిరాకృతత్వాత్ బాహ్యస్యచ పురోవర్థితస్య పారమాధిక
కస్య బాధానుషపత్త్యా దేశాస్తరీయస్య వ్యవధానేన విషయత్వాయోగాత్.
అతః పరిశేషాత్ ప్రాతిభాసికం తత్కాలాత్పన్నమేవ రజతం విషయిత్యభి
ప్రేత్యాహ ॥ ఉచ్యతఇతి ॥ కిం లోకసిద్ధరజతసామగ్రివిరహాత్పౌతిభాసిక
రజతానుత్పాదః? సామగ్రిమాత్రవిరహాద్వా? నాద్యః, లోకికవరమార్గస్యై
వ రజతస్య రజతావయవాద్యపేక్షత్వేన ప్రాతిభాసికస్య తదనపేక్షత్వాత్.
అతఏవ క్లప్తహేతుమన్తరేణాపి స్వప్నరథాదేరుత్పత్తిరిత్యాశయేనాహ ॥ న
హీతి ॥ ద్వితీయమునువదతి ॥ కింతితి ॥ దోషసంసార్కరాదిసహకృతావి
ద్యేవ పౌతిభాసికరజతోత్పాదికేత్యాహ ॥ విలక్షణైవతి ॥ నను రజతత
జ్ఞానయోర్నతావదవిద్యోపాదానం. ప్రమాణాభావాత్. తదుపాదానత్వే
చ వియదాదివత్ప్రత్యక్షత్వాపత్తిః. నచాత్మా తదుపాదానం. అపరిణామిత్వా
త్. నాపిదోషః, గుణసాదృశ్యాత్తనస్తస్య ద్రవ్యోపాదానత్వాయోగాత్.
అతఏవనావిద్యా నిమిత్తకారణం, నాపి సంసార్కరః, భగ్నిమస్య తజ్జన్యత్వే
స్మృతిత్వాపత్తిః, భావనాసంసార్కరస్యాథాహేతుత్వాచ్చ, నచ భేదాగ్ని
హః, తస్యాథాహేతుత్వే ప్రమాణాభావాత్. తదన్వయవ్యతిరేకయోశ్చ
జ్ఞాననూదాయోషపత్తిః. కించ, రజతస్య పౌతిభాసికత్వే కథం పరిత్యక్త
త్వం? సతావచ్ఛాత్యుషత్వం. ప్రతిభాసార్పూర్వం తస్యేద్వియసన్నయో

లిఖామి । కాచాదిబొడమాపితలోచనస్య పురోచ్ఛద్విద్రవ్యసంయోగాది
 కమాకాచా చాక చక్వాద్యాకారాచ కాచిదప్రకారణవృత్తిరుదేతి । తస్యాం
 వృత్తాదికనానావృత్త్యుచైతన్యం ప్రతివిష్కృతే । తత్ర పూర్వాక్రత్యావృత్తే
 ద్విహిద్విద్విదానేన కలమబ్ధివృత్తతన్యం వృత్త్యనభిన్నచైతన్యం ప్రమా
 త్యచైతన్యఃకాచిన్యఃభవతి । తతశ్చ ప్రమాతృచైతన్యాభిన్నవిషయచైతన్య
 నిష్ఠాశుక్తిస్వప్రకారకాచవిద్యా చాకచక్వాదిసాదృశ్యసద్దర్శనసముద్భోధిత
 రజతసంహృతవక్త్రీహ

గాభావాత్ నాపి మానవత్వం, ఇష్టీయసమ్ప్రయోగంవినా మానసా బహిర
 స్సౌతత్వాత్. తతశ్చ ప్రాతిభాసికంరజతం తజ్జ్ఞానంచానుపపన్నమిత్యతలహ
 తిభావాత్కలవిద్యారజతరూపాద్గాతారణ రజతజ్ఞానాభాసాకారేణ పరిణ
 మతీతిచంబధి. వియదాద్యసాచానావిద్యాతో బైలక్షణ్యం దర్శయితుమ్.
 విషయచైతన్యనిష్ఠా శుక్తిత్వ ప్రకారకేతి విశేషగద్వయమ్, సాహిమూలా
 విద్యాదిచ్చాత్మికా తన్మాత్రవిషయా నిర్వికల్పకజ్ఞాననివర్త్యచ. ఇయన్తు
 శుక్త్యవద్భిన్నచైతన్యాభి తా రజతభేద శుక్తిత్వప్రకారికా సవికల్పకనివ
 ర్త్యచ. సచాచ్యవిద్యోపాదనత్వే మానాభావః. రూపాభ్యాసః సాక్షా
 దవిద్యోపాదానః అన్యాయపాదనత్వేనతి సాపాదానత్వాత్ ఆకాశవత్.
 మాయాస్తుభ్యకృతివిద్యా, దిత్వాది శ్రుత్యా వియదాదేరవిద్యోపాదాన
 త్యాతిగమాన్నసాధన ప్రకీల్యం. సచాస్తకరణస్య తదుపాదానత్వ సమ్మ
 వాత్ సత్యద్రాసిద్ధితి వాచ్యమ్, అస్తకరణస్య సాదిత్వేనోపాదానా పే
 త్తాయా జ్ఞానస్య తదుపాదానత్వేనావశ్యకత్వాత్. ప్రాతిభాసికస్వాప్నగ
 వాచ్యద్యాసే తస్మాదానానతయా క్షప్తత్వాచ్చ. నచ ఏవతే బాధకాభా
 వః. మిథ్యాభావభాసానుపపత్తేన బాధకత్వాదితి భావః. నిమిత్త
 కారణమాహ । సంసారేతి । సన్వన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాం సాదృ
 శ్యజ్ఞానసాపి కారణం సాధితిత్యాశంజ్ఞా, తస్య భ్రమజనక సంసార
 రాద్యోధకత్వేనా న్యథా సిద్ధత్వాదిత్యాహ । చాకచక్వాదితి । సాదృశ్య
 జ్ఞానస్య సాపాతికాభ్యాసే స్వాప్నగజాభ్యాసేచ వృథిచారాన్న హేతుత్వ
 మిత్యపి బోధ్యమ్. నచ సంసారోప సహతుః ఉక్తదోషాదితి వాచ్యమ్
 సమానవిషయసంసారజన్యత్వస్య సంసార త్వేన తజ్జ్ఞాన్యుత్పన్నా స్తృ

కానాదిదోష నడుచుట తా రజత యాహుత్యాకారణ రజతజ్ఞానాభాసాకారే
 నడుచుటచే పరిణామోనామ దిష్టాదాన నమసత్తాకకార్యాపత్తిః । వి
 విద్రేవాదు దిరాదాన విషయ సత్తాకకార్యాపత్తిః । ప్రాతిభాసికరజతంత్యవి
 ద్యాపేక్షయా పరిణామః పై తన్యాపేక్షయా వివర్తతే చోచ్చతే ।

తిత్వ ప్రియోజకత్వాత్. అన్యథా పృత్యభిజ్ఞానమిత్యోః స్ఫుటిత్వాపత్తేరితి
 భావః. అసాధారణకారణమాహ ॥ చోషతే ॥ నచ చోషసంస్కారయో
 రభావోపేక్ష్యమ్. అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం వినిగమకాభావసోధయకా
 రణతాగ్రిహోపితిభావః. ప్రాతిభాసికరజతస్య పృత్యక్షత్వం దర్శయతుం ప్ర
 మాతృచైతన్యాభిన్నేతి విషయచైతన్య విశేషణం. తథాచ స్వాకారవృత్త్యు
 పహితిస్య రజతస్య ప్రమాతృచైతన్య నిష్ఠా విద్యాకార్యత్వేన ప్రమాతృచై
 తన్యాభ్యస్తత్వాత్ పృత్యక్షత్వం యుక్తమితి భావః. నన్నన్తఃకరణస్య బ
 హిర్నిగమనానాభావాత్కథం విషయచైతన్యస్య ప్రమాతృచైతన్యాభిన్న
 త్వః? తేకాత్వేనా రజతస్య ప్రమాతృచైతన్యాభ్యస్తన్యవత్సురనపేక్షస్య క
 థం తదన్వయవ్యతిరేకానువిధానం? కథంవా తస్య శక్తిత్వాజ్ఞానకార్యత్వం?
 ఇదమాకార వృత్తివత్పురోపకేణి శుక్తిత్వాకారవృత్తి సమ్భవా దిత్యాశ
 క్త్యాహ ॥ కాచాచీత్యాదినా ॥ నతానదిప్రీయ వైయభ్యం. భగవజ
 సః ధర్మిజ్ఞానే త్జనక సంస్కారోద్బోధక సామ్యస్వజ్ఞానె చోపయోగాల్.
 నాపి పురోపకేణి శుక్తిత్వ గ్రహః. చోషణతస్యప్రతిబద్ధాత్. ప్రమా
 తృభేదస్య చాన్తఃకరణ బహిర్నిగమనె సతి స్పష్టత్వాదిత్యభావః ॥ తత్ర
 తే ॥ తదేత్యభావః ॥ పృత్యవచ్ఛిన్నచైతన్యమితి ॥ ఇదమాకార వృత్త్యవచ్ఛి
 న్నచైతన్యమిత్యభావః. తథాచ ధర్మిజ్ఞానస్య విషయచైతన్యాభిన్నత్వేన ప్ర
 మాతృతయా తత్రాపరోక్షాధ్యాసోయుజ్యతేఇతి భావః. నను యద్యవిద్యాప
 రిణామనూపం రజతం నాత్మపరిణామః తహి తద్వివతోపి నస్యాత్పరిణా
 మ వివతోశబ్దయోః పర్యాయత్వాదిత్యాశక్త్యా, తయోద్భేదమాహ ॥ ప
 రిణామోనామేతి ॥ నను మృత్పరిణామస్య ఘటస్య మృదాశీతత్వవల్ రజ
 తస్యాపి స్వాపాదానావిద్యాశీతత్వాపత్తిః నహిమృదుపాదయో ఘటఃమృ
 దవయవే వర్తతే యనాత్మస్యవిద్యానిష్ఠానే రజతం వర్తతే. త్యాశక్త్యా పై
 తన్యానరకాజ్ఞానస్య తమోవిత్వాప్రయగతివిత్వేపపేక్షత్వాత్ తస్మిరిణా

అవిద్యానినామకూపంబు తగ్గవలెనవిద్యాధిష్ఠానే ఇదమవచ్చిన్న చైతన్య
 మ్మతే. అక్షరవేదాంతసాక్షి కాన్యస్య స్వపాదానా విద్యాధిష్ఠానాశితస్యని
 యమాత్. ఇను చైతన్యస్యరజతస్య కథం ఇదం రజతమితి పురోవృత్తితా
 దాక్షర్యం. ఇన్యతే యథాన్యాయమతే అక్షరస్య సుఖాదేః శరీరనిష్ఠత్వే
 న జలంబుక రేతస్య సుఖాన్యధికరణ తానశ్చేదకత్వాత్. తథా చైతన్య
 మాత్మస్య యతః పోత్యధిష్ఠానతయా ఇదమవచ్చిన్న చైతన్యస్య తదధిష్ఠాన
 త్వేచేదకమంబుక రేతయా రజతస్య పురోవృత్తి సంసగంప్రత్యయ ఉపప
 ద్యతే. రేతస్య విషయచైతన్యస్య తదన్వకరణోపహిత చైతన్యాభిన్నత
 యా విషయచైతన్యైశ్చక్షుస్తమితి రజతం సాక్షిన్యస్యస్తం కేవల సాక్షివే
 యయావయవి రజతి. తదధిష్ఠానచైతన్యాశ్చేతమిత్వాహ. || అవిద్యాపరిణామ
 యావంతే || ఇను చైతన్యస్య స్వపాదానావిద్యాధిష్ఠానతయా రజతస్య క
 థంబిత్తవాళిరేత్యేపి పురోవృత్తాన్యస్య తథాత్వాభావాత్. ధం తదాశ్చ
 రేత్యం తేత్యేదం రజతమితి జాదాత్మ్యవృషదేశానుపపత్తిరితి శబ్దాతే || న
 స్మితి. చైతన్యమాత్మ్యేతి. ఇదమవచ్చిన్న చైతన్యస్యైవ రజతోపాదా
 నావిద్యాధిష్ఠానతయా రేత్యేనావిద్యానితవిదేహాధిష్ఠానత్వావిత్వాదికభా
 వః. సచైతన్యమవచ్చిన్నచైతన్యాన్యస్తస్య రజతస్యాంతకరణావచ్చిన్న
 చైతన్యాన్యస్తత్వాభావేన కథం ప్రమాతృచైతన్యాన్యస్తత్వరూపం ప్రత్యక్ష
 ర్షమిత్వాకరణ్యం. రేత్యాన్వకరణవిశిష్టాశ్చేతత్వాభావేపి తదుపహితచైత
 న్యాన్యస్తత్వాత్ తేనైవ ప్రమాతృచైతన్యాభిన్నపదేన వివక్షితత్వాదిత్యా
 వయవాహ. || తస్యచేతి. సాక్షిన్యస్యస్తమితి || — నను కిమిదమన్య
 స్తత్వం. సతావన్యోగవిషయత్వం. తత్రభీమత్వం, యది దోషసన్యజ్ఞాన
 త్వం. తదా సర్వస్య కాన్యస్యవిద్యాదోషసన్యతయాబిప్రసాతౌ తాగ్రసాం
 పి తేజస్యస్యేనా కిన్యాప్తే. నాపి దోషత్వేన తేజస్యత్వం. కాచాదిసాధారణ
 దోషత్వస్యార్హిచ్ఛనాత్. నచ సంసారజన్యానుభవత్వం. ప్రత్యభిజ్ఞాయా
 మతివ్యాప్తే. నచావస్థిషయత్వమ్. అసత్త్వాత్మనభ్యుపగమాత్. వాపి వ్య
 థికరణప్రకారజ్ఞానత్వం, ఘటే రూపం ఘటే ఘటత్వమిత్వాదిజ్ఞానేతివ్యా
 ప్తే. నచ రజతస్యాన్యస్తత్వే ప్రమాణమస్తి. ప్రత్యక్షేణాననుభవాత్. న
 చదృశ్యత్వాదనా తనమమానమ్. దృష్టాంతాభావాత్. తస్మాత్తేన ప్రమాణా

శ్రుతి పుటాదిక దశస్య దేవ్యులది బాధ్యులే । నకు సాక్షిబృహస్పతిస్తే ల
హంరజతమిది ప్రశ్నయిస్తానీ అహం పుటాది కదిని కేత్

భావాన్నయి క్తంరజ కా వేరస్య ప్రస్థానికేత్ — అత్రాహుః — స్మృతియావ
త్సేవతి పూర్వస్యప్రకాశాతీయత్వమకాశరక్షణం. స్మృతియావత్వంజ ప్రశ్న
మానశ్చకత్వం. అహంస్య ప్రమాణావస్థానకవయత్వం అహంసాచర
శ్చత్వమపహితత్వంవా. తేన ప్రశ్నమానమునావా నాతీకాస్తే. ప్రతీతిని
యతసత్రా కాభ్యాసస్య అస్తి లక్ష్యత్వేన పుటాదీని రకాత్మాన్నాతికా
ప్తిః. అభినవాత్పూర్వప్రశ్నతత్వాప్తిచారణాయ స్థితీయవిశేషణం. కాభ్యాస
మాత్రలక్షణంతు, పరత్ర, పరావభాసత్వం - పారమాధికత్వాసభ్యిన్నస్వా
త్యంతాభావాధికరణే ప్రతీయమానర్యమితి యావత్. ఏకవిధ్యైర్వైక భ
గవతా భాష్యకారేణోక్తమ్. స్మృతియావః కర ప్రమాశ్చప్రకాశనానో భ
తి. నచాత్ర ప్రమాణాభావః. నదియం రజతమిది స్వాధికరణే పారమాధిక
కత్వేన పరికితమనన్య రజతస్య నేయంరజతమితి ప్రశ్నయేన రజతమిన్నా
భావప్రతియోగిత్వానగమాత్. నదితి ప్రతీయమానం రజతం స్వపమానా
ధికరణ పారమాధికత్వాసభ్యిన్నాత్యంతాభావప్రతియోగి బాధితత్వాత్ య
స్తేవం తస్తేవం యథా అత్తేత్రమమావాశ్చ. తతత్పరజతనభ్యస్తమితి. —
సన్నివహకమిన్నస్వాధికారవైలస్యస్య సామ్యభేదన రజతస్య సాక్షిదేవ్యత్వే
దుష్టకరణానామివా దుష్టకరణానామపి పునమాతాం పురోవతః కుక్రిత్వా
ది గ్రహీతమయే లపీయా ద్దక్షకరణోపహితచైతన్యాబిన్నవిషయచైతన్యాశ్చ
ప్రతయా సాత్మాత్మాక్షిపశ్యుభావో కుక్రిత్వాదికత్వస్య భావావత్తిత్వాత్
జ్యోతిః ॥ సుభాషిపదితి : యదీయవోపమసభితవిద్యా యదాకారేణ
పరిణమతే తస్య పరిణామస్య అన్తరీక్షసత్త్వరూపగ్రాహ్యత్వేనియమాన్నాతిప్ర
సక్తః. యథా సేవనై కేర్థచైతన్యాశ్చక్తేః స్వప్నరకావిస్తజ్జవకద్రావోవ
పత్రైక గృహ్యతే నా న్యేన, యథావా దేవర ప్రయజ్ఞదత్తయోః పురోవతః
సమ్ప్రయోగజనితా ద్దక్షకరణవిహీన్ని గణమనయో రుభయా ద్దక్షకరణోపహి
తసాక్షిచైతన్యైశ్చేపి నాన్యాద్దక్షకరణగతసుభావి అన్యస్య విషయః, యథా
చ పరమతే ద్విత్వాదేః సంయుక్తసగువాయసమ్మృతస్య సర్వసాధారణ్యేపి
యదపేత్రాబుద్ధిజన్యం ద్విత్వాది తత్తేవేవ గృహ్యతే నా న్యేన, తద్వదితి భా

ఉచ్యతే । సహి నుభాదీనా మస్తాకరణౌవచ్చిన్న చైతన్యవిస్తావిద్యాకార్య
త్వప్రయుక్తం అహం సుఖతిజ్ఞానమ్ । సుభాదీనాం ఘటాదివత్ శుద్ధచైత
న్యే ఏవాభ్యాసాత్ । కిన్తు యస్య యదాకారానుభవాహిత సంస్కార
సహకృతా విద్యాకారత్వం తస్య తదాకారానుభవ విషయస్య మిద్యేవా
నుగతం నియామకమ్ । తథాచ ఇదమాకారానుభవాహితసంస్కారసహ
కృతా విద్యాకార్యత్వాత్ ఘటాదే రిదమాకారానుభవ విషయస్యమ్ । అహ
మః కింఅహమాకారప్రత్యయవిషయత్వే కేవలసాక్షివేద్యత్వం ప్రయోజకం?
ఉత సాక్షిణ్యకృతత్వం? అహమాస్మిత్తస్మిన్సావిద్యాకార్యత్వం? నాద్యః శరీ
రెద్ద్రియాదా వ్యభిచారాదిక్యాశయేనాహ ॥ ఉచ్యతే ఇతి ॥ ద్వితీయ స్మృతీ
యా దూషయతి ॥ సహితీ ॥ నను ఇదం ప్రత్యయవిషయత్వే ప్రమాణవ్యా
పారసాపేక్షసాక్షివేద్యత్వం ప్రయోజకం అహం ప్రత్యయవిషయత్వేదకే
వలసాక్షివేద్యత్వం ఇదంచాస్తాకరణతద్ధర్మాణామేవ శరీరెద్ద్రియాదీనాంశ్చ
స్యదేవ తత్ప్రయోజకమితీకరతే ॥ కింఽపి ॥ సర్వత్రానుగతే నియామకే
సమ్భవతి నాననుగతం న్యాయ్యమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య యదాకా
రానుభవాహితసంస్కారజన్యత్వం తస్య తదాకారానుభవవిషయస్యమి
ద్యేవ నియామకం. నతు తత్సహకృతా విద్యాకార్యత్వం గౌరవాత్ అ
తిపన వక్తృతి. ‘నత్యేథలీయేదమాకారానుభవాహితసంస్కారజన్యత్వా
దిదమాకారానుభవవిషయతే’ తి. ఏతచ్ఛావిద్యాకార్యాణామేవ అహమా
దిప్రత్యయవిషయత్వప్రయోజకం జీవావిద్యాదీనామజన్యత్వాత్. య
ద్వా యజ్ఞానస్య యదాకారానుభవాహితసంస్కారజన్యత్వం తస్య తదా
కారేణ తదవభాసకత్వం ఏవంచావిద్యాదిజ్ఞానస్య అహమజ్ఞానాద్యహమా
కారానుభవసంస్కారజన్యత్వాదహమాకారకేతి భావః. అనుగతత్వమేవ
నియామకస్యోదాహరణ ప్రదర్శనేన దర్శయతి ॥ తథాచైతి ॥ అవిద్యాకా
ర్యస్య ‘ఘటాదే రిదమాకారానుభవసంస్కారజన్యత్వాదిదమాకారానుభ
వవిషయత్వం, తదనుభవస్య ఇదమాకారానుభవసంస్కారజన్యత్వాదిదమా
కారత్వమితివాఽర్థః. ఏవము త్తరత్రాపి వ్యాఖ్యేయం. నను ప్రాతిభాసికరజత
జ్ఞానస్య నస్యసమానవిషయేదమాకారానుభవసంస్కారజన్యత్వం తస్మాద
మధూతవిషయత్వాత్. న చ ఘటానుభవస్య సజాతీయఘటాంతరేదమాకా

మాకాకానుభవాహిత సంసారజన్మతా కార్యకార్యత్వా ద్విధానా
 దే రూపాకారానుభవ విషయత్వం . తద్వేత్తేనైవ రజతమయః కానుభవా
 హిత సంసారజన్మతా కార్యకార్యత్వా ద్విధానవిధానవిషయత్వమే
 తథానుభవవిధానవిషయః ఇదం కరేణ తయః సేవాః తమంజనప్యః త
 మాంబ్రహ్మణః తమంజనమః తమా-తానః తమంజనప్రేమ తమాంజనాత్మకః
 ప్రవృత్తేన ప్రాతిపదిక రజతస్మదమాత్మజైతన్యాగ్నే నైవ సంశయస్మదై
 తన్యతానావిద్యాకార్యత్వేపి తరంజతమిత సత్త్వప్రేమేదమనాకాకానుభ
 వాహితసంసారజన్మత్వాదికమాకారానుభవ విషయతా . సత్త్వచరంజత
 మిత్యహమాకాకానుభవ విషయతేనైవసన్తేయమే . చన్తేదమపివిద్యాగజత
 స్య సాత్మాత్మాహితసంబద్ధతయా భావసంభవే రజతగోచరజ్ఞానాభాస రూపా
 యాతవిద్యావృత్తే రజ్యపగవః కిమభవమితీతత్ . ఉచ్యతే : స్వగోచరస్వ
 త్త్వపహితవైతన్యభిన్న సత్తాకత్వాభావస్య విషయా కరోత్య రూపతయార
 జతస్యా పరోక్షస్య సిద్ధయేతదన్యపగమాత్ .

రానుభవసంసారజన్మత్వనత్ రజతానుభవస్యాపి తిజ్ఞాతీయసత్త్వస్థితయేద
 మాకారరజతానుభవసంసారజన్మత్వాన్యక్తి మేవేవమాకారకన్యమితి వా
 చ్యం . తథాపతి ఘటానుభవప్రజతానుభవస్యాపి ప్రమాత్వాపత్తేః . నశ్చస్థాప
 త్తేః . తస్మిషయరజతస్య సచిత్పరజ్ఞాననిరద్రావిద్యాకార్యత్వానిపపత్తేరి
 త్యాగశక్యం . నహి ప్రమాహితసంసారజన్మత్వేన ప్రామాణ్యం . స్మృతే
 రపి తత్ప్రసక్తాత్ . కంత్సేనధికతాబాధితాభవవిషయత్వేనత ప్రాతిపదిక
 స్యచ పరిత్యక్తేన బాధితత్వాన్తజ్ఞానస్యేదమాకార ప్రమాసంసారజన్మ
 తయేదమాకారత్వేపి సప్రామాణ్యమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ప్రకృతేకేతి ॥ న
 ను రజస్వేదమాకారానుభవవిషయత్వేపి తద్వేదరావిద్యావృత్త్యభ్యవగ
 మః కిమభవః . సతావత్సాక్షిసవృద్ధాయ . రజతస్యసాత్మాత్మాహితవృద్ధిత
 యైవోపపత్తేః నాప్యాపరంభశ్చాయ . రజతస్య సర్వదానావృతసాక్షిత్వేన
 వృద్ధాత్ . అన్యథా ఘటాదిప్రజతమపి కదాచిన్నజ్ఞాయేత . నచ స్వపగ
 రాయ . తస్మానాపృతార్థప్రకాశేన సాక్షిజేవోపపత్తేరితి సిద్ధాన్తేకదేశీహాద
 యతి॥నశ్చేవపవీతి॥ అపరోక్షత్వసిద్ధయైతి॥నస్వనావృతస్వావచ్ఛిన్నసంభితా
 దాత్మ్యమేన విషయస్యాపరోక్షత్వం . నచ ఘటాకారవృద్ధిదశాయాంపరిమాణే

అతః పరాత్మనాం తత్త్వసత్యవేషమతయా ప్రామాణ్యనియమాదపా
 మాణ్యైః సాక్షురీదాయకానామ్ । నను సిద్ధాంతైః దేశాంతరీయ రజతమ
 స్మై విద్యానాం ముచ్చిస్తంశేతి కథం శుక్తిరూప్యస్య తతోవైలక్షణ్యమితీ చే
 న్ను త్యైర్వైతే సత్యత్వావిశేషేతి కేహంచితీ క్షణికత్వం కేహంచితీ స్థాయి
 త్వమితీ యదేవయాగుకం తదేవపుభావవిశేషాదికం మమాపి యద్వా
 ణాద్విద్యావ్యాప్యశాస్త్రత్వాత్సాధారణం సత్యమిథ్యాసమత్వాదాత్త్వావ
 గాహిత్యవిధ్యాసలక్షణం యుక్తమితి—పుత్రివ్యయేన ప్రత్యేకమగ్రహీతమ
 వి సత్యమిథ్యాసమత్వాదాత్త్వం పుత్రివ్యయప్రతిబింబితం సాక్షిజ్ఞానం శృణో
 తిత్వైత్ర సాక్షురీదాయకసమత్వమాహ ॥ అతపి వేతి ॥ నను శుక్తిరజతవత్ప్ర
 స్థితిజతస్య ఘటాదేత్వా విద్యాకార్యత్వేన మిథ్యాత్వస్యాధ్యస్తత్వస్యచా
 ప్యుపగమ కథం తస్య ఘటాదివైలక్షణ్యం తతస్స లూకే శుక్తిరూప్యజ్ఞానగ
 తాహామణ్యప్రసిద్ధిః తజ్జస్యప్రవృత్తౌ వినంవాదప్రసిద్ధిశ్చ నస్యాదితి శ
 బ్దంతే ॥ అన్వతి ॥ కథమిత్వాత్మేపి నచ శుక్తిరూప్యస్య ప్రాతిభాసిక
 త్యావ్యవహారికత్వే వైలక్షణ్యమితీ యుక్తం. ఘటాదిశుక్తిరూప్యయోరవిద్యా
 కార్యత్వేన తస్యైవ ప్రాతిభాసికత్వమిత్వైత్ర ప్రమాణాభావాత్. ప్రయోజ
 కాభావాచ్చేతనాని. పరిహరతి ॥ నిశ్చింతేపీతి ॥ అయమతః. కింశుక్తిరూ
 ప్యస్య ఘటాదిపదవిద్యాకార్యత్వేన వ్యావహారికత్వసాధనాత్ ప్రాతిభాసిక
 త్యావ్యవహారిక ప్రయోజకాభావాద్వా? నాద్యః. అవిద్యాకార్యత్వస్య హేతోరప్ర
 యోజకత్వాత్. శుక్తిరూప్యస్య వ్యావహారికత్వేన సంసారదశాయాం బాధానుప
 పత్త్యై. ఆస్యకాన్యాయనితేషశబ్దజ్ఞానెచ్ఛాదీనాం ఘటాదివత్సత్యత్వేన స్థా
 నుశ్చాపత్తౌ. యది ఘటాదీనాం ప్రత్యభిజ్ఞానాదిబలాత్ స్థాయిత్వం శబ్దా
 దేస్య నిజభావాత్ క్షణికత్వమితీమతం, తదాశుక్తిరూప్యస్య సంసారదశా
 యాం బాధితస్య ఘటాదిపదభక్తియాకారిత్యాభావాన్నవ్యావహారికత్వమి
 తీతుల్యం. నచ ఘటస్యేవ శుక్తిరూప్యస్యాపి సంసారదశాయా మబాధోర్థ
 యాకారిత్యంచ కుతోనస్యాదిత్యపి యుక్తానాచాయుక్తిః స్వభావవిశేషస్యై
 వ తత్ర నియామకత్వాత్తతస్యచాపగృహయోజ్యత్వాదితి. నద్వితీయః. ఆగస్త
 కథోపజన్యస్యస్య ప్రాతిభాసికత్వ ప్రయోజకత్వాదిత్యాహ ॥ యశ్చేతి ॥
 చన్యాసస్తక చోపజన్యత్వం నప్రాతిభాసికత్వ ప్రయోజకం. కాచాదిధ్వం

ఘటాద్యధ్యాసే అవిద్యైవ దోషత్వేనాపి హేతుః । శుక్తిరూప్యాద్యధ్యాసే కాచాదయో దోషః । తథాచాగన్తుక దోషజన్యత్వం ప్రాతిభాసికత్వే ప్రయోజకమ్ ।

సే తత్సంయోగాచా తత్సాక్షాత్కారే చాతివ్యాప్తేః । నచ దోషత్వేన తజ్జన్యత్వమిహవిషక్షిణమ్ । తథాస క్త్యాగన్తుక కేషం వైయర్థ్యప్రసక్తాత్ । నచ ఘటాదావతివ్యాప్తివారణాయ । ప్రసిద్ధదోషస్య కాచాదేఘటాదా వ హేతుత్వాత్ మూలావిద్యాయాశ్చ దోషత్వేన హేతుత్వే మూలాభావాదిత్య తలహ । ఘటాద్యధ్యాసఃకః । ఆయం భావః । దోషత్వేన తజ్జన్యత్వమేవ విషక్షితమ్ । నచాగన్తుకవికేషం వైయర్థ్యమ్ । ఘటాదావతివ్యాప్తి వారకత్వాత్ । నచ ఘటాదేర్దోషజన్యత్వే ప్రమాణాభావః । ఘటాదిః దోషజన్యః అధ్యస్తత్వాత్ శుక్తిరూప్యవదిత్యనుమానస్య ప్రమాణత్వాత్ । నచాప్రియోజకత్వం । అస్యయన్యతిరేకాభ్యాం లాఘవేన దోషత్వేనైవ కాచాదీనా మధ్యాసహేతుత్వస్య శుక్తిరూప్యాచా పరిస్థిభృహస్థత నిశ్చితత్వాత్ । న చైవనుస్తకరణాదికమేవ ఘటాచా దోషత్వేన హేతుః కల్పితామిత్యర్థావరమితి వాచ్యం । ప్రకృతిత్వేనక్ష్ప్రమాణాయా ఏవ లాఘవేన దోషత్వ మాతృకత్వనాత్ । అన్యథాస్తకరణాదే ఘటాద్యధ్యాసం పరిహేతుత్వం దోషస్వత్త్వ కల్పనీయ మితి గారవప్రసక్తాత్ । కేచిత్తు నవికల్పకజ్ఞాన బాధ్యత్వం బ్రహ్మజ్ఞానేతరబాధ్యత్వంవా ప్రాతిభాసికత్వప్రయోజకమితి । తన్ను । స్వాప్నగణాదే ర్నిర్వికల్పక బ్రహ్మజ్ఞాన బాధ్యత్వేన ప్రాతిభాసికత్వా భావప్రసక్తాత్ । —నన్వాగన్తుక దోషజన్యత్వమివ ప్రాతిభాసికత్వప్రయోజకం । సుఖాదేరపి ప్రాతిభాస సమయసత్త్వాభ్యుపగమేన తత్రా వ్యాప్తేః । నచ రూలావిద్యాకార్యవైవప్రాతిభాసికస్యా శ్రుత్యత్వా త్సుఖాదేశ్చ మూలావిద్యాకార్యత్వా స్సతత్సన్యప్రతిర్దోషకతి వాచ్యమ్ । తథాసతి స్వప్నగణాదేరపి వక్ష్యమాణీత్యా మూలావిద్యాకార్యతయా తత్రాతివ్యాప్త్యావత్రేరితీశేత్ —న— । లౌకికపరమార్థ విలక్షణస్య ప్రాతిభాసికత్వ ఏవాస్య ప్రయోజకత్వాత్ । సుఖాదేశ్చ ప్రాతిభాసికస్య లౌకిక పరమార్థత్వాన్నావ్యాప్తిః స్వప్నాపలభ్యరథాదేశ్చ లౌకిక పరమార్థ రథాదివిలక్షణత్వాన్నితివ్యాప్తిః । తస్మాదాగన్తుక దోషజన్యత్వం లౌకికపరమార్థవి

అతఃపశ్యన్నానలభ్య రథాదీనాం ఆగ్రతుక నిద్రాదోషజన్యత్వాత్ ప్రాతిభా
 సికత్వం । నచ స్వస్మిన్మతే పూర్వానుభూతరథాదేః స్మరణమాత్రేణైవవ్య
 వహనోపకతా న రథాది స్పృష్టికల్పనా శారవాదితేన్న । రథాదేః స్పృతి
 మాత్రాన్యోపగమేరథంవశ్యమి స్వప్నైరథమగ్రాతమిత్యనుభవవిరోధావత్తైః ।
 అదోష్య ప్రాతిభాసికత్వే ప్రయోజకమ్. పరిమాణిశ్చ, విమతం రజతం
 ప్రతిభాసననయమాత్రవృత్తి సమయాంతరే తత్సత్త్వే పరిమాణాభావాల్
 నుభాదివత్ ఆగ్రతుక దోషజన్యత్వాద్వా స్వప్నగజాదివత్. నచ ద్వితీ
 యానుమానే నిద్రాదోషజన్యత్వ ముపాధిః లోకీకపరమాథావిలక్షణత్వా
 వచ్ఛిన్న సాశ్చర్యవకత్వా భృషగమా న్ననుభాదౌ సాధ్యవ్యాపకత్వ
 మితి వాచ్యం. లాఘవేనానుగతస్యా గ్రతుకదోషజన్యత్వస్యేవ ప్రయో
 జకత్వాదితి — :: అతపవతి :: అన్యప్రయోజకత్వాదేవేత్యర్థః.
 నను నస్వాప్నరథాదేః ప్రాతిభాసికత్వం తదాతస్యానుపపత్తేః నచా
 పరోక్షజ్ఞానే స్వప్నహితస్యా విషయత్వాత్సన్నిధానాయ రథాదేరుత్ప
 త్తి రుపేయేతియక్తమ్. బహిర్విగ్రయాణాముపరతత్వేన మనసాబహిరస్వా
 తస్యైర్విగ్రహాపరోక్షరథాది జ్ఞానస్యైవాసిద్ధేః. నచ వీర్యాదౌ రథాదివ్య
 వహనానుపపత్త్యా స్పృష్టిః కల్ప్యత ఇతి వాచ్యం. శారవప్రసక్తాల్. స్వప్న
 హరస్యచ స్వప్నమాతే రథాద్యవివేకాదుపపత్తేః. తతశ్చ న స్వాప్నరథాదేః
 ప్రాతిభాసికత్వ మిత్యు ఖ్యాతివాచిప్రాభాకరః పరిత్యజత్యతే :: నిన్వితీ :: స్వ
 ప్నేతావత్ రథ్యాదౌ రథాది గౌఢరం విశిష్టజ్ఞానమేవ. నతు ప్రత్యేక గౌఢ
 రం జ్ఞానవృద్ధయం. అన్యథా విశిష్ట వ్యవహారానుపపత్తేః. భేదాగ్రహస్య తత్స
 హితజ్ఞానస్వయస్యచ విశిష్టవ్యవహారే హేతుత్వ నిరాసాల్. తచ్చ విశిష్ట
 జ్ఞానం న స్పృతిః పూర్వం తత్ర రథాదేరనుభూతత్వాల్. తతశ్చాయం
 రథః అయం గజఇత్యాది జ్ఞాన మపరోక్షజ్ఞాన మేవేత్యాశయేన పరిహర
 తి :: నెతి :: రథాదిజ్ఞానస్య స్పృతిత్వే దాశకమాహ :: రథాదేరితి :: న
 నిన్వితీయగ్రాహ్యత్వంచ తదాత్మ్యతత్వత్యత్యతహ :: స్వప్నఇతి :: రథా
 ద్యుపాసానంతరం ప్రతిబుద్ధస్య స్వప్నైరథమద్రాగ్తం అన్వభూమమితిచాను
 భవినస్యాల్. తన్నతే తస్యచతుషా తదాననుభూతత్వాదితి భావః. నను
 వ్యవహితస్యా విషయత్వాత్స్పృష్టికల్పనేన శారవాల్ రథ్యాదౌ వరథాది

[illegible][illegible]

నను స్వప్నైరథాద్యధిష్ఠానతయోపలభ్యమాన దేశవిశేషస్యాపి తదాఽనం
సక్యజ్జతయా అనిర్వచనీయ ప్రాతిభాసిక దేశోభ్యుపగతస్యః తథాచ రథా
ద్యధ్యాసః కుత్యేతిచేత్ । న । చైతన్యవైస్య సమయం ప్రకాశస్య రథాద్య
ధిష్ఠానత్వాత్ । ప్రతీయమానాహిరథాది రస్తీత్యేవ ప్రతీయతే ఇతి స
మూహేణ ప్రకాశమానం చైతన్యమేవాధిష్ఠానం దేశవిశేషాపిచిదధ్యస్తప్రా
తిభాసికః । రథాదావిద్వీయగ్రాహ్యత్వసంపాప్రతిభాసికం ।

తస్యాపి ప్రాతిభాసిక త్వే రథాదిపూర్వకాలీనత్వాభావేన అధిష్ఠానతాపశ్చే
దకత్వానుపపత్తేః తస్మాన్నరథాదేరధ్యాసఇతి చాదయతి ॥ నన్వీతి ॥ శు
ద్ధచైతన్యస్యైవాధిష్ఠానత్వాన్నరథాద్యధ్యాసానుపపత్తిరితి పరిహరతి ॥ నచై
తన్యస్యేతి ॥ నను చైతన్యమపి నాజ్ఞాతమధిష్ఠానం జ్ఞానవిషయపవ నమృ
యైకైశక్తికాదావధ్యాసదేశానాదిత్యతలహ ॥ స్వయం ప్రకాశస్యేతి ॥
జ్ఞాయమానత్వమేవాధిష్ఠానత్వే ప్రయోజకం లాఘవాత్, తచ్చ స్వప్రకా
శపరప్రకాశ్యసాధారణమ్. నతు వృత్త్యవచ్చిన్నజ్ఞానోపయత్వం సమృ
యోగజన్యజ్ఞానవిషయత్వంచా. గౌరవాదితీభావః. నను స్వయం ప్రకాశయావ
మపి చైతన్యం నాధిష్ఠానం చిత్త్వాదివాజ్ఞాయమానై తత్ర జడాధ్యాసాయో
గాదిత్యతలహ ॥ సమూహేణైతి ॥ చైతన్యం సత్త్వేన ప్రకాశమానమేవ అ
ధిష్ఠానం నతు నచ్చిదానన్తలక్షణపరిత్రాణస్వరూపేణ. తస్మాన్యైతన్య
శాస్త్రవిషయస్య మూలావిద్యయా అవృతత్వాదితి భావః. తహిం సద్రా
హేణవా చైతన్యం కథం ప్రకాశైత్యత్యాశక్త్యా, సకలుత్యితీనల్ నక గ
జః సక రథఇతి గజాదేః సత్త్వేన ప్రతీయమానత్వాత్ తస్యచ సత్త్వ
స్యాధిష్ఠానరూపత్వాత్ అతిరిక్తసత్తాయాశ్చానభ్యుపగమాచ్చైతన్యమపి
తేన రూపేణ ప్రథత్యత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ప్రతీయమానాహితి ॥
నన్వేపంకత్రాయంగజఇతి దేశవిశేషాధిష్ఠానతయా గజాద్యుపలమోనస్యా
దిత్యుక్తమిత్యతలహ ॥ దేశవిశేషాపీతి ॥ నను రథాదేవైతశ్యాధ్యస్తత్వే
తత్ర ఇదంతద్వీయగ్రాహ్యత్వయోరనవభాసప్రసక్తః. నహి శుక్తిరూ
ప్యాదావప ఇద్వీయగ్రాహ్యదమవచ్చిన్నచైతన్యమధిష్ఠానం యేన తద్గతేద
నాదిరత్రానభాసేత్యతలహ ॥ రథాదావీతి ॥ అపిరయమనుక్తసముచ్చ
యే. ఇదంత్యమపీత్యతలహ. నన్వద్వీయగ్రాహ్యత్వస్యాపి ప్రాతిభాసికత్వక

తదా సత్త్వైర్వియానాముపరమాత్ । అహం గజశ్యామి ప్రతిత్వాపదనం
తు పూర్వవర్తిరససేయం । స్వస్వగజాదయః సాక్షాత్పర్యాపరిణామభి
వేదిత్ । అన్తఃకరణద్వారా తద్విశేషావాక్యస్యే ॥

అని గౌరవమిత్థునిచూచితితేతి ॥ నను దేశవిశేషస్వాభ్యున్నప్రత్యేగిది
స్థానసత్తకరణావచ్చిన్నజైతస్యం తస్యైవ స్వస్మై ప్రతిభాసాత్. సభిః
స్వస్మై పూర్వేనం లోకమనుగచ్ఛంతి తి శుంలేప్యేతిచెత్. న తావత్ప్రతి
భాసాత్ అన్తఃకరణావచ్చిన్నస్వాభిప్రాయస్యం. సుఖాదివత్ శుద్ధజైతవ్యాభ్యాసే
పి తద్విచిత్తప్రతిభాసావపత్తే. సభిరిత్యాదిహితేష్వ, 'చకభిష్వహవైద్రోష్వ
భారంపహతి గజః' త్యేత్ర పుత్రాణాం భారపహనానన్వయిచిత్, 'అ
గ్నాభిపత్తివాన్సజాదే' వేనవచ్చిష్టా సోహం పిబస్వాహే' త్యేత్ర శిష్టస్స
హత్వప్రత్యయోగినః పాత్యత్వానన్వయవచ్చ, ధియాసహ చ ద్రమాసత్యైస్స
పౌభూత్వైత్యనన్వయలక్షణాప్రకాశ్యేప్యపత్తే. తస్మాచ్ఛుద్ధమేవ జై
త్యం స్వస్వగజాద్యభిప్రాయమితి. సస్వత్తకరణస్య స్వపూర్వాసాభిప్రాయతా
వచ్చదకత్వాభావేపి తదభిప్రాయస్య జన్మతో న్తకరణావచ్చిన్నతయా సుఖా
దివత్ అహం గజశ్యామి ప్రతిత్వాపత్తిరిత్యాశక్యం శుక్తిరూప్యవత్తదనుభ
వస్య ఇదమాకారానుభవాహితసంస్కారజన్మత్వాన్నాహమాకారత్వమి
త్యాహ ॥ అహం గజశ్యామి ॥ నను స్వస్వగజాద్యనన్వయతత్కాలాత్పన్న
విషయత్వం. ఉపాదానాభావాత్. తథాపి. న తావత్ప్రత్యేతన్వముపాదానం.
అపరిణామితేన మాహితత్వాత్. నాప్యవిద్యా. సాహి న మూలావిద్యా.
తదత్వాదకగజాద్యనయవా భావేన తస్మాస్సాక్షాత్తదత్వాదకత్వాయో
గాత్. ఘటాదేరపి వృద్ధిజ్ఞాదిస్వానయవద్వాదేవ మూలావిద్యాకార్య
త్వాభ్యుపగమాత్. నాపి రూలావిద్యా. సాహి న బాహ్యదేశావచ్చిన్నజై
తన్యా శ్రితా దేశవిశేషస్వాపిప్రాతిభాసకత్వాత్. సచా న్తకరణావచ్చి
న్నాశ్రితా గజాది హేతుః. అన్తఃకరణస్య గజాద్యపాదానావిద్యాభిప్రాయ
తావచ్చేదకత్వే ప్రమాణాభావాత్. తస్మాస్వగజాదేః ప్రాతిభాసకత్వమి
త్యాశక్యం, మూలావిద్యేవ సాక్షాత్స్వస్వగజాద్యపాదానం గజాదేశ్య
శుక్తిరూప్యవత్ప్రతిభాసకత్వాన్న తదవయవాపేక్షా లోకపరమాథా గ
జాదేరేవ తదపేక్షత్వాదిత్యభిప్రత్యాహ ॥ స్వస్వగజాదయిచితి ॥ అన్తఃక

నను గజాదేః శుద్ధచైతన్యార్థస్తత్వే ఇదానీం తత్సాక్షాత్కారాభావే
 న జాగ్రణేపి స్వప్నావలబ్ధిమటాదయోనువర్తేరకా । ఉచ్యతే । కార్య
 వినానోహి ద్వివిధః । కశ్చియపాదానేనసహ । కశ్చిత్తు విద్యమానవీవోపా
 దానే । అవ్యుదాధః । ద్వితీయస్తు నిస్సృతిః । అద్యస్య కారణమధిష్ఠానతత్త్వ
 సాక్షాత్కారః । తేన వినోపాదానభూతాయా అవిద్యాయా అనివృ
 త్తేః । తదిహ బ్రహ్మసాక్షాత్కారాభావాన్వస్మిన్ప్రపజ్ఞోచీ మాబాధిష్టః
 కరిణద్వాదైః । నచాగ్రనిమాణాభావః । స్వప్నగజాద్యత్పత్త్యనువవత్తైరేవ
 ప్రమాణత్వాత్ । అన్యథా సాక్షాద విద్యాపరిణామత్వే సుషుప్తావపి కేవలా
 విద్యాయాన్వత్వైవ తత్ప్రీతిభాసావత్తైరితి భావః । ఏగచ్ఛాపాతతః । క్లృప్త
 జ్ఞానోపాదానాదేవ స్వప్నార్థాసావవత్తైః । నచ సుషుప్తా తత్ప్రీతిభాసా
 వత్తిః । అన్తఃకరణాభావాత్ । తస్యైవ రాగద్వేషాదివత్ తత్ప్రనిమిత్తకార
 ణత్వాత్ । కించ, అన్తఃకరణద్వారత్వేపి నగజాద్యత్పత్తిః । క్లృప్తగజావయ
 వాదెరభావాత్ । యదచ, ప్రాప్తిభాసితత్వాన్న తదవయవాపేత్తా । తదా
 మూలా విద్యయేవ సాక్షాత్ప్రీతిభాసిత తదుత్పత్తి సన్భవే కిమన్తఃకరణే
 నాన్తరగతు నెత్యాస్తా మతవిస్తరః । నను స్వాప్నగజాదేర్తాయాపరిణామ
 స్య శుద్ధచైతన్యార్థాసే ఇదానీం తదధిష్ఠాన బ్రహ్మ సాక్షాత్కారాభావేన
 మటాదివద్భావో నన్యాత్ । తతశ్చ తస్య జాగరణే వ్యనువృత్తత్వా త్ప్రీతి
 భాసావత్తి రిత్యాశంకతే ॥ నన్వీతి ॥ బాధానువవత్తి మగ్గీకరోతి ॥ ఉ
 చ్యతే ॥ తర్హిస్వాప్నగజాది ర్జాగరణేవ్యనువవతోతే త్యాశంక్య, బా
 థాభావేపి నివృత్తత్వాత్ నానువృత్తిరితి వక్తుం ప్రథనం భేదేన నివృత్తి
 బాధో నిరూపయత ॥ కార్యవినానోహితి ॥ ఉపాదానేనేతి ॥ అజ్ఞానేన స
 హేతి శేషః । తేన మృచ్ఛిజ్ఞేన సహ ఘటద్వంసేపి నబాధః । తదుపాదాన
 భూతాయా అవిద్యాయా అనివృత్తత్వాదిత ధ్యేయమ్ । నకేవలం స్వయా
 వతో నివృత్తిబాధయోచ్ఛేదః కిన్తు కారణభేదాదపీత్యాహ । అద్యస్మేతి ॥
 బాధస్యోన్యథాః । తతః కిమిత్యతలహ । తదిహేతి ॥ తత్ - తస్మాత్ -
 బాధఃప్రత్యోచ్ఛేదాత్ । ఇహ - జాగరణేపి, మాబాధిష్ట - అవిద్యయాస
 హ.న నివర్తేత ఇత్యర్థః, తర్హి అవిద్యావినానాభావాద్గజాది నివృత్తిర
 పి నిస్సాదిత్యాశంక్య, నహ్యుపాదాన వినానాదేవ సర్వత్రకార్యవినా

మూలావిద్యాకార్యస్వపక్షైశ్చమూలావిద్యాయా బ్రహ్మసాక్షాత్కారమాశ్రీ
నివర్త్యతయా శుక్తితత్త్వజ్ఞానానివర్త్యతయా రజతస్య తత్ర శుక్తితత్త్వజ్ఞా
నాన్నివృత్తిమాత్రం ముసలప్రహారేణ ఘటస్యైవ ।

శక్తేరేవ వినాశాత్. నిచైవం సమానవిషయ సర్వావరణశక్తీనాం యుగప
దేవ శుక్త్యాదిజ్ఞానాన్నివృత్తిప్రసక్తాభియుక్తం. సమానవిషయత్వే ప్యేకై
కావరణశక్తేరేవ కార్యబలాత్తత్త్వజ్ఞానేన ప్రవిలయకల్పనాత్. అన్యథా
న్యాయమతేష్యేకజ్ఞానేనేవ వర్తజ్ఞాన ప్రాగభావానాం నివృత్తిప్రసక్తిః
దివజ్ఞానప్రాగభావానాం ప్రతియోగిజనన స్వరూపయోగ్యత్వా విశేషవిఫ
లబలకల్ప్య స్వభావ విశేషాదేక ఏవ ప్రతియోగినా నివర్తత ఇతి మతం. త
దా సమాన విషయ తూలాజ్ఞానానా మావారకత్వే ప్యాత్మని పునరజ్ఞానా
నుభవాత్ భగీమాన్తరొదయాచ్చ తత్త్వజ్ఞానాదేకస్మాదేకైకా వరణశక్తి
ర్నివర్త్యత ఇతి తుల్యమ్. నను తత్త్వజ్ఞానాదావరణ శక్తేరేవ వినాశాభ్యుపగ
మే ముక్తావస్థజ్ఞానం స్యాత్. నచ బ్రహ్మసాక్షాత్కారాత్ప్రగవ సర్వావస్థావి
సత్సత్తితి ప్రమాణమస్తి ఇతి చేత్. కిం ముక్తావాపాద్యమాన మజ్ఞానం అ
నావరకమ్? ఉతావరకమ్? నాద్యః. అనావరకజ్ఞానే ప్రమాణాభావా
త్. ద్వితీయేపి సతావద్భ్రష్టావరకమ్. బ్రహ్మణసాక్షాత్కారతత్వేన తదా
వరణ శక్త్యా నవకాశాత్. నాపి ప్రవక్ష్యావరకం. మూలాజ్ఞాన నివర్తకేన
బ్రహ్మసాక్షాత్కారేణ తన్మూల నిఖల ప్రవక్ష్యస్య నివృత్తత్వాత్. అవిషయా
విద్యావస్థాయాశ్చాభావాత్. భావేవా తస్యాపి నిఖలవివరణక(బ్రహ్మజ్ఞానే
న నివర్తతత్వాత్. తస్మాత్తూలాజ్ఞానస్యా నాద్యవస్థాభేదవీచ తూలాజ్ఞానం
తత్పరిణామశ్చ శుక్తిరజతమితి తేనైవ సహాధ్యాయస్య తత్త్వజ్ఞానాన్నివృత్తి
రితి యుక్తివాచకః. తదుక్తం వివరణాచార్యైః 'మూలాజ్ఞానవైవావస్థాభే
దారణతాద్యుపానాన శుక్తికాదిజ్ఞానై సహాధ్యాయేన నివర్తస్త' ఇతి.
మూలావిద్యాకార్యత్వ పక్షే రజతస్య బాధాభావమనుమోదతే ॥ మూలా
విద్యైతి । నివృత్తినాత్రమితి ॥—సన్వష్టికపక్షే శుక్తిరజతజ్ఞానస్య ప్రమా
తావపత్తిః సంసారదశాయామబాధితత్వేన ఉక్తలక్షణ సత్త్వాత్. సచాధా
క్రియాకారిత్యమబాధితత్వం శుక్తిరజతంచనాథాక్రియాకారీతినోక్తదోషఇతి
వాచ్యమ్. స్వప్నావలబ్ధికాదేః ప్రసిద్ధగణన దర్శక్రియాకారీత్వాత్. అదా

నను శుక్రా రజతస్య ప్రతిభాససమయే సత్త్వాన్మృదగమే నెదంరజతమితీత్రై
 కాలికరచేదనానా నస్మాత్ కింశు ఇదానం ఇదంసరజతమితిస్మాత్ ఇదానం
 భుజిః క్యమో నెతివచితచేదన్. నసా రజతత్వావచ్చిన్నప్రతియోగితాకాధా
 వో నిషేధభీషయః । కింశు లోకకపారమాధికత్యావచ్చిన్నప్రాతిభాసక
 రజతప్రతియోగితః ।

భితిస్త్వాస్య పృథ్వికాత్రయీవిశేషాత్స్వ ఆక్షాన్ప్రయాత్. అనన్తపాతాత్. స్వప్నప్రీత్యుచస్య సత్యసమృద్ధికౌతుక్య దన్యనాచ్చ. నచ ప్రాతిభాసకభి
 న్నవిషయత్వ ముచాభితి విషయవదేన వివక్షితమితి యుక్తం. సుఖాదేరపిప్ర
 తిభాస సమయమాత్ర పృతిత్వేన తక్షణసస్యాప్రమాణ్యావత్తైతి చేత్-స-
 ఆగ్రుక బోవాజ్యుత్సస్య తదజన్యాక-విషయకత్వస్యవా అవాధితవిషయవ
 దేనాత్రి వివక్షితత్వాత్. ప్రాతిభాసకరజతస్యచా గ్రుకకాచాది బోషజన్య
 త్వాన్నతక్షణా నెతి వ్యాప్తిః. తస్మాద్యుక్తం రజతస్య మూలా విద్యాకాగ్య
 త్వం:—నను,రజతస్య తత్త్వజ్ఞానాత్ శుక్రావినాశోఽత్యుక్త మయుక్తం. త
 స్య తత్రానుత్పత్తేః. బోషచూక్యతయా మూలావిద్యయా మూలావిద్యయా
 చా ప్రతిభాససమయే తత్ర తదత్పత్త్యభ్యుపగమే, నెదంరజతం కాలత్ర
 యెవ్యత్ర రజతంనాస్తి తీత్రైకాలికాభావప్రతివిరోధాత్. నచ స్వప్నప్ర
 విజ్ఞావత్ప్రాతిభాసకత్వోపపత్తిః. అస్య తత్రాప్యనమ్నోజ-తైరిత్యానయేన
 తదాతే ॥ నన్వతి ॥ కిం న్యవహితస్యేననిషేధభీషయత్వసమ్భవాదస్య
 భాభ్యాః సిదాధయపితా? ఉత ప్రాతిభాసకరజతే తదనుపపత్తిః? నాద్యః.
 న్యవహితరజతస్య పురోసర్థికన్యప్రసక్తత్వాత్. ద్వితియేపి,కిం అధికరణే క
 దాచిస్పృతియోగితావచ్ఛేదకావచ్చిన్నప్రతియోగినోరజతస్య సత్త్వాత్ త
 స్య తదవచ్చిన్నప్రతియోగితత్వైకాలికాభావప్రతివిషయత్వానుపపత్తిః? ప్ర
 తీయమానాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకా నాశ్రయత్వాద్వా? తత్రాద్యే ఇ
 ష్టాపత్తి రిత్యాహ ॥ నన్వతి ॥ ద్వితీయమనువదతి ॥ కింత్వితి॥ రజస్య లోకక
 పరమాధత్వలక్షణప్రతియోగితావచ్ఛేదకానాశ్రయత్వేపి సదిదంరజతమితి
 తద్వత్తయాజ్ఞాయమానత్వాన్ననిషేధభీషయత్వానుపపత్తి రిత్యాహ ॥లో
 కికేతి ॥ లోకకపరమాధకత్యావచ్చిన్నప్రతియోగితాకప్రాతిభాసకరజతా
 భావో నిషేధభీషయ ఇత్యుక్తః. నను లోకకపరమాధకత్వంనప్రతియో

వ్యక్తికరణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాభ్యుపగమాత్ । నను ప్రాతి
 ధాసకే రజతే పారమార్థికత్వమవగతం నవా అనవగమే ప్రతియోగితావ
 ఛ్చైకకావచ్ఛిన్నప్రతియోగిజ్ఞానాత్తదభావప్రత్యక్షానుపపత్తిః । అవగమే
 ఆవరోహేనాసస్య తత్కాలీనవిషయసత్త్వనియతత్వాత్ రజతే పారమా
 ణికత్వమప్యవర్జితం రజతవదేవత్వస్థితి తదవచ్ఛిన్నరజతనత్వై త
 దవచ్ఛిన్నాభావస్త్రకథం వర్తతఇతిచేత్ । న । పారమార్థికత్వస్యాధిష్ఠాన
 నిష్ఠస్య రజతే ప్రతిభాససమ్భవేన రజతస్థపారమార్థికత్వోత్పత్తైరసభ్యు
 పగమాత్ । యత్రావ్యయమన్నికృష్టం తత్రైవ ప్రాతిభాసికవస్తూత్పత్తైరగ్నే
 కారాత్ । అతఏవేద్వియసన్నికృష్టజపాకుసుమగుతలౌహిత్యాస్య స్ఫటికే
 భానసమ్భవాన్నస్ఫటికేప్రాతిభాసికానిర్వచనీయలౌహిత్యాత్పత్తిః । నన్వే
 వం యత్ర జపాకుసుమం ద్రవ్యాన్తరస్యవధానాదసన్నికృష్టం తత్ర లౌహి
 గితావచ్ఛేదకం ప్రతియోగ్యస్యత్రితావదితిచెన్న. అభావజ్ఞానం యేనయాపే
 ణనియమేన ప్రతియోగినం వివర్యాకరౌతి తస్యేవ ప్రతియోగితావచ్ఛే
 దకత్వాత్. తథాపి కథమభావజ్ఞానమితిచేత్. కిం ప్రతియోగితావచ్ఛేద
 కావచ్ఛిన్నప్రతియోగిప్రమిత్యభావాత్తదభావజ్ఞానానుపపత్తిః? ఉత స్యక్తికర
 ణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాభ్యుపగమేఽపసిద్ధాంతః? నాద్యః.
 లాభవేన తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగిజ్ఞానత్వేనైవ ప్రతియోగిజ్ఞానప్ర్యాభావధి
 హేతుత్వాత్. నద్వితీయ ఇత్యాహ ॥ వ్యక్తికరణేతి ॥ శుక్తిగతేదంతాయా
 ఇవ తద్గతలౌకికపరవమాక్షణాయావన రజతే స్రోతీత్యభ్యుపగమేన తదవ
 చ్ఛిన్నప్రతియోగినస్తత్రా సత్త్వాన్నితదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాను
 పపత్తిరితి పరిహరతి ॥ నపారమార్థికత్వస్యేతి ॥ తన్ని సర్వత్రాన్యథాభ్యా
 త్యావత్తిరవిశేషాదిత్యతహా ॥ యత్రైతి ॥ నన్వారోహ్యాసన్నికృష్టస్థలపవ
 అనిర్వచనీయవస్త్రస్థ్యుపగమే స్ఫటికేపి సన్నిహితజపాకుసుమగుతలౌహిత్య
 స్యేవ భానావత్తై అనిర్వచనీయలౌహిత్యాభ్యుపగమో విరుద్ధ్యేతేత్యాశ
 ఙ్కృతుమమాపన్నికృష్టస్థలపవ తత్రాన్తరచనీయలౌహిత్యాభ్యుపగమాదన్య
 త్రగదవచ్ఛేదావపి నవిరోధఇత్యాహ ॥ అతఏవేతి ॥ నన్వేవం యత్ర
 స్ఫటికమాత్రం సన్నికృష్టం తదపరక్తంతు జపాకుసుమం హస్తాదివా
 పిహితం తత్రానిర్వచనీయ లౌహిత్యావత్తిరితి శబ్దాతే ॥ నన్వేవమితి ॥

త్యప్రతీక్యా పాశాభాసం లాహిత్యం స్వేత్రిమితేచేత్తు । ఇష్టత్వాత్ ।
ఏవం శ్రుత్యక్షభాసాదైవ్యకః శ్రుత్యక్షసామాన్యలక్షణానుగమః యథా
థా శ్రుత్యక్ష లక్షణానన్వయే దృశ్యేయః ।

ఇష్టే స్వేతితి । నరకులుమానవులు పైకి లెక్కచూచితిమి, భాయాన్నస్మిన్ శ్రుత్యక్షాపి
త్వతిలాహిత్యమేవ స్ఫుటితే భాసతామితవాన్యం జపాకుసుమప్రభాయాపి
వాసిష్ఠేః తదుత్తంపక్వాపానికాచార్యేః । యథా పద్మరాగాదిప్రభా నిరా
శ్రయాపుష్పపుష్పోపలభ్యతే నతథా జపాకుసుమాదే రితి । నన్నేవమన్యక
రణగతకర్మత్వాదర్పిత్యుపసహిత్యైవ తస్మైవాత్మనిభాససమ్యుపే కథమ
నిర్వచయకర్మత్వాభ్యుపగమఇతి । కిం కర్మత్వాదే రాత్మస్యస్యథా
భ్యాః సిపాదయమితా? పారమాధికతావా? నాన్యః ఇష్టత్వాత్ । నన్వి
తీయః । అహంకారస్యాన్తస్యస్యప్రత్యేనానిర్వచనీయతయా తద్ధర్మస్యకర్మ
త్వాదే సుతరామనిర్వచనీయత్వాత్ । సహి మహేంద్రగిరిలగ్నితస్య రా
జ్ఞప్రమపకరణం పరమాథానతే భవతి । యస్మా ఆత్మనః కర్మత్వాదిపరి
పాదకశాస్త్రప్రామాణ్యాయైవ వియవాదివద్వాన్వపహరికం తదభ్యుపేయతే
నచ కర్మత్వద్వయస్యపహరాపత్తిః । ధర్మిణోరాత్మాన్యకరణయోరైక్యాభ్యా
సేన భవనభేదానవభాసనాత్ । నను కుసుమనన్నిరవస్థాలే స్ఫుటితాహి
త్యప్రతీకేతస్యథాత్మాతియాపత్వే తత్ర ప్రత్యక్షసామాన్యలక్షణప్రాయ్యా
ప్తిః । లాహిత్యతదాకారవృత్తిర్నిర్వచేత్తత్వేన తదుపహితవైతస్యయో
గ్యేదాత్ । తథా శక్తివీణత్వాదిభిరేవ వ్యాప్తిః । పీతత్వాదగోళకాదిదశ
స్థితిపితృవ్యాదినిష్ఠత్వేన తదుపహితవైతస్యస్య తదాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్న
వైతస్యస్యక పరస్పరం భేదాత్ । కించ అన్యథాభ్యాత్యభ్యుపగమే తద్విషయ
స్య లాహిత్యాదేః సంసారదనాయామబాధితత్వేన ప్రమాత్వాపత్రిత్యత
అహం పవమితి ॥ అయమాశయః—నతావత్స్ఫుటితలాహిత్యభిరేవప్రత్య
క్షలక్షణప్రాయ్యాప్తిః । అయోదహతీతివచస్యానుభూయమానారోపత్వేన లా
హితత్వేన యాపేణ కుసుమతాదాత్మ్యవిషయత్వాత్ । నచ లాహితభేదగ్ర
హేదారోపానుపపత్తిః । విదేకగ్రహస్య సోపాధికాభ్యాసే అప్రతిబంధకత్వా
త్ । నాపి పీతత్వాదిభిరేవ లక్షణాప్రాయ్యాప్తిః । శక్తివైతస్థితితానాం నాయ
పరశ్చీనాం పితృద్రవ్యం గ్రాహయతామేవ దోషవశేన శక్తే తద్గణపీతత్వగ్రా

ఉక్తుప్రత్యక్షం ప్రకారాంతరేణద్వివిధం । ఇద్వియజన్యంతదజన్యంచేతితత్తే
ద్వియాజన్యం సుఖాదిః ప్రత్యక్షం । మనః ఇద్విగత్తస్యనిరాకరణాత్ । ఇద్వియాణి
హకత్వేన పీతత్వతదాకారర్పిత్యైర్భిన్నదేశత్వాభావాత్ . యత్తు స్ఫటిక
లోహిత్యాదిభిః ప్రమాలక్షణస్యాతివ్యాప్తిరితి . తత్ర సతావస్థానగ్రాం
శైతివ్యాప్తిః . తస్య పురోవహిణి బాధితత్వాత్ . నాపి లోహిత్యాం శై
స్యాబాధితత్వేపి అసాధికతత్వాభావాత్ .—ఏవం యోగ్యస్వాకారవృత్త్యవ
హితవిషయావచ్ఛిన్నచైతన్యాభిన్నత్వం శుక్తిరూప్యశక్తిపీతత్వాదిప్రత్యక్షభి
మవ్యాపకత్వాత్ ప్రమాణచైతన్యస్య తత్త్వవిషయాం శైవ్యత్యక్షత్వప్రయోజ
కమిత్యుక్తం . సన్నృతి తదేవ ప్రత్యక్షజ్ఞానంపునర్విభజతే ॥ ఉక్తం ప్రత్యక్ష
మితి ॥ ఇద్వియాణీతి ॥ సచాత్ర ప్రమాణాభావః . రూపాద్యవలబ్ధయః
కరణసాధ్యః కార్యత్వాత్ ఘటవదిత్యనుమానస్య . 'తముతాగ్రహంతం
సర్వే పాణానూతాగ్రమంతీ' త్యాగమస్యవ ఇద్వియసద్భావే ప్రమాణ
త్వాత్.—తాని గొళకమాత్రాణిసాగలాః . తచ్ఛక్తయైతి మీమాంస
కాః . సతావద్గోళకమాత్రమిద్వియం . తద్విరహితామపి సపాదీనాం
శబ్దాద్యవలబ్ధేః . ఆతపవ సతన్నిష్ఠావక్త్రీ . తాని గొళకవ్యుత్పత్తాని శ
క్తిమద్ప్రవ్యావృతాని సర్వకతావీతియోగాచారాః ప్రతిపదిరే . తదవ్యవే
శలం . ప్రమాణాభావాత్ . ననుఇద్వియాణి సర్వకతాని సర్వత్ర దృష్టకార్య
త్వాత్ ఆకాశవదిత్యనుమానమానమితిచేన్న . హేతోరసిద్ధత్వాత్ . యత్ర శ
రీరం తత్ర సర్వత్ర దృష్టకార్యత్వస్యవ శరీరేపి గతత్వాత్ . నచ్చేద్వియా
ణి సర్వకతాని పరోపాధిగమనత్వాదాకాశవదితివాచ్యం . శరీరోపాధిగమ
నేషు శరీరావయవేషు వ్యభిచారాత్ . సర్వకతత్వే యుగవత్సర్వవిషయోప
లబ్ధిప్రకౌచ్చ . తాన్యణుపరిమాణావీత్యన్యే . తదయుక్తం విషయావభాస
స్యాణుమాత్రదేశతావత్తై సర్వశరీరవ్యాప్తిశ్చైత్యోపలబ్ధానుపపత్తైః . య
గవచ్ఛత్రుషస్సర్వవిషయసమ్బంధాభావేన సమూహాలమృతాభావప్రకౌ
చ్చ . చతుర్శ్చోత్రయోధుః=వభేర్యాదిదేశపర్యంతమనె నద్యవవాన్ధత్వా
ద్యవత్తైశ్చ తానిమధ్యమపరిమాణాన్యవ్యవహాకరోపాదానావీతిసాక్ష్యాః .
తదపి మానహీనం . పురాణవచనం మానమితిచేన్న . భూతవికారత్వప్రత్య
క్షశుక్తివితోధన తస్య స్వాధే అవ్రమాణత్వాత్ . తతస్థ పరిశేషాద్భౌతిక

పశ్చాత్తాపము చేసిన చతుః శ్రీకృష్ణాగ్రహణం । సర్వావశ్యేయినాం
స్వస్వవిషయసంయుక్తాశ్చైవ ప్రశ్నోన్ముఖం జనయన్ ॥ తస్మిన్ ప్రా
ణసంత్సర్జియమాణ స్వభావస్థితాశ్చైవ సర్వకల్యణోపలబ్ధాన్ ॥ ౧
నయన్తి చతుఃశ్రోతాః స్వవిషయవిషయదేశం తస్మాత్ స్వస్వవిషయం స్వ
స్థితః ॥ శ్రీకృష్ణాగ్రహణం సర్వావశ్యేయినాం భేదానికానామన
మృవాత్ ॥ అపివాననాచః భేదాన్తేషాం భేదానికానామన
త్వసంక్షేపః ॥ తస్మిన్యాదే ప్రశ్నోన్ముఖా తాదృశానికైవైవేదికాచయః ॥ తస్మిన్యా
త్తం ॥ ప్రమాణాధావాత్ ॥ చతుః స్థేజసం యాపానికం పశ్చాదుపశ్యే మా
పస్యేవాచిన్ముఖాత్వాత్ ప్రసిద్ధిత్వముగానవ్యవ విపక్షే బాధకాభా
వేనా ప్రయోజకత్వాత్ ॥ తదిశ్చైవ్వియాణాం స్థేజం పాశ్చాత్తాపకత్వనితి—
తాని వదితి నైయామికాచయః ॥ తస్మిన్యాదే ॥ పశ్యేతి ॥ తస్మిన్యా
ణ్యప్రాప్తృ కారితీతి సుగతాః కల్పయన్తి ॥ తస్మిన్యాదే ॥ సర్వావశ్యే ॥
అయంధావః ॥ సతావత్ స్వస్వసరసప్రశ్నోన్ముఖామసంయుక్తార్థగ్రాహక
త్వం ॥ మారతపివ స్వకళాననగర్భోకలభిప్రసక్తాత్ ॥ అజపివ సచతుఃశ్రో
త్రయోరప్రాప్తృ కారితీతి, సరసాదినత్రయోరపి సంయుక్తార్థగ్రాహకత్వా
నుమానాత్ ॥ సను పశ్యేన్వియాణాం సంయుక్తార్థగ్రాహకత్వావిశేషపి క
స్యవిశ్వస్థానే విషయగ్రాహకత్వం కస్యచిత్ మారతపివిధానః కథమశ్వాత
బ్ధ్య ఫలబలకల్ప్య స్వభావవిశేషాదిత్యాహ ॥ తత్రేతి ॥ చతుఃశ్రోత్రే
త్వీతి ॥ సచ చతుఃశ్రోత్రయోన్విషయదేశం ప్రాప్తయోరేవ స్వస్వవిష
యగ్రాహకత్వే రుచిత్యావిశ్వభువాదిమణ్డలానుభవో నస్యాదితి వాచ్యం
చతుఃగాదేరతస్వచ్ఛదస్యత్వేన సవిశృంభితసచ్చక్షుఃగతినవ్యవాత్ ॥ సను
చతుఃస్థియం భవతు పరిచ్ఛిన్నత్వాన్తరదేశంగత్వా విషయగ్రాహకం
సర్వగతంతు గగనం కణశంఖుల్యుపాధివా శ్రీత్ర పదవాచ్యం కథం భే
ద్యాదిదేశంగత్వా శబ్దంగ్రాహయే చిత్యాకర్షణాహ ॥ శ్రీకృష్ణాగ్రహణం ॥
నను భేదజన్తసంయోగాదాకాశసమవాయాభేదదేశకశ్చిచ్ఛబ్దః సజ్జాయతే
సచాసమవాయకారణతయా శబ్దాన్తరమారభతే ఏనం సోపేతి పరమృరయా
శ్రీత్ర పదమవతీర్ణస్య తేనోపలబ్ధః భేదశబ్దామయాశుత్రైశ్చితి ధీరత్రే
భాగ్నిరేదేతి తార్కికప్రక్రియామాశబ్ద్యురస్యతి ॥ విచీతరక్తాదిన్యా

యేన కణశక్తుః ప్రదేశే అనన్తశబ్దాత్ప్రతికల్పనాయాం గౌరవం భేరిశ
బ్దో మయా శ్రుతః ప్రత్యక్షస్య భ్రమత్వకల్పనాగౌరవంచ స్యాత్ । త
దేవం వ్యాఖ్యాతం ప్రత్యక్షమ్ ॥ *****

ఇతి శ్రీధర్మరాజాధ్వరీస్త్రాపరచితాయాం
సేనా నైపరిభాషాయాం ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేదః

అథానుమాననిరూపణతే । అనుమితకరణం అనుమానం ।

యేనేతి ॥ కదమ్బముకుతన్యాయః అచితబాధః ॥ భ్రమత్వకల్పనైతి ॥ నే
ద్యజతమితవన్నాయం భేరిశబ్దః బాధకప్రత్యయాభావేన తస్య భ్రమ
త్వకల్పనం నియుక్తమితిభావః. పరమప్రకృతముపనంహరతి ॥ తదేవమితి ॥
ప్రత్యక్షప్రమానిరూపణా తత్కరణత్వేన ప్రత్యక్షప్రమాణనిరూపితమిత్యర్థః.

ఇతి శ్రీ ధర్మరాజాధ్వరీస్త్రాత్మజ శ్రీరామకృష్ణాధ్వరీవిరచితే

వేదా నైపరిభాషావ్యాఖ్యానే వేదా నైఖామణౌ

ప్రత్యక్షపరిచ్ఛేదః

ఏవం సర్వప్రమాణజ్యేష్ఠతయా ప్రథమం ప్రత్యక్షప్రమాణనిరూపితమ్ ఇదా
నీ శిష్యావధానాథం అనుమాననిరూపణం క్రియత ఇతి ప్రతిజానీతే । అ
థే ॥ ప్రత్యక్షానన్తరమిత్యర్థః. సర్వమతసాధారణం లక్షణమాహ ॥ అ
నుమితీతి ॥ నను నానుమితకరణత్వమపి తల్లక్షణం. తద్దుటకానుమితేర్లక్షణాభా
వేన చర్చిరూపత్వాత్. నచ వ్యాప్తివిస్తరపక్షధర్మతాజ్ఞానజన్యత్వం అ
త్రణం తత్తేన తజ్జన్యత్వమహవివక్షితమిన్ద్రుమవ్యవసాయాదా విషయత్వా
దీనా తజ్జన్యే నాతివ్యాప్తిః తత్త్వంచ వ్యభిచారజ్ఞానప్రతిబద్ధకజ్ఞానవిష
యప్రకారకపక్షధర్మతాజ్ఞానత్వం తద్వ ఏకకలితస్థలీయలిక్తపరామర్శక
సాధారణమితి నాసంభవఇతి వాచ్యం. తథాపి న్యాయమతే ధూమో వ
హ్నివ్యాప్యః కియంచాలాకవానితి సమూహాలమ్బనాదవ్యనుమిత్యావత్తే.
నచ పక్షవృత్తిహేతుత్వావచ్ఛేదేన వ్యభిచారజ్ఞానవిరోధిప్రేక్ష్యవిషయత్వం
వివక్షితమితి యుక్తమ్. సాధ్యగౌచరపక్షధర్మవ్యాపకతాజ్ఞానకారణతావా
చిమతే అనుమితానిరుక్తలక్షణాభావాత్. న్యాయమతేవ్యతిరేకిలిక్తపరామ

అనుమితశ్చ వ్యాప్తిజ్ఞానత్వేన వ్యాప్తిజ్ఞానజన్యః వ్యాప్తిజ్ఞానానుష్ఠానసాయా
 దే సైతత్వేన తజ్జన్యత్వాభావాన్నానుమితత్వం అనుమితకరణం చ
 తస్య సాధ్యాభావాంతవిష సాధనాభావనిరూపిత వ్యాప్తిజ్ఞానప్రతిఫలవిషయత్వే
 న తతోనుమిత్యభావాపత్తేశ్చ. తతస్మానుమితకరణత్వం నానుమానస్య లక్ష
 ణమిత్యాశంకాగ్రహః || అనుమితత్వేతి || వ్యాప్తిజ్ఞానత్వేనైతి || వ్యాప్తిప్ర
 కారకజ్ఞానత్వేనైత్యశంకః. వ్యాప్తిపదంచ వ్యభిచారజ్ఞానవిరోధిపరం. నతు
 గ్రన్థకృదభిమతవ్యాప్తిపరం. తేన తజ్జనకేన్యో వ్యాభిచారిగర్భ వ్యాప్తిజ్ఞానే
 కారణతావచ్ఛేదకసత్త్వాత్ నలక్షణానన్యుపాసమా సర్వసప్రమేయమితిజ్ఞా
 నాదనుమితః. నను వ్యాప్తిపదం గ్రన్థకృదభిమతవ్యాప్తిపరమేవ. నచాన్యో
 వ్యాభిచారిగర్భ వ్యాప్తిజ్ఞానాదనుమిత్యభావాపత్తిః. అన్యోవ్యాభిచారిగర్భా
 యా అత్యన్తాభావగర్భాయాశ్చ వ్యాప్తి రభావఘటితత్వేన తజ్జ్ఞానస్య సురు
 విషయత్వేనానుమిత్యహేతుత్వాదితిచేన్న. అశేషసాధనాక్రయాగ్రితసాధ్య
 సామానాధికరణ్యలక్షణ వ్యాప్తిజ్ఞానైవ శబ్దాదిచాఅత్యన్తాభావాదిగర్భ వ్యాప్తి
 జ్ఞానాదప్యనుమితదర్శన సురువిషయత్వేపి తజ్జ్ఞానస్యాప్యనుమితహేతుత్వా
 త్. నచైవం పరస్పరవ్యభిచారాత్కానపి వ్యాప్తిజ్ఞానం నహేతుః స్వాదితివా
 చ్యమ్. వ్యభిచారజ్ఞానవిరోధిజ్ఞానవిషయత్వేన సర్వవ్యాప్త్యనుగమస్మోక్త
 త్వాత్. అపచ్ఛేదకవిషత్కారాః ప్రయోజనమాహ || అనుష్ఠానసాయాచేతి
 తి || తజ్జన్యస్త్వైతికాజ్ఞానాదిరాదిశబ్దాన్తః. అనుష్ఠానసాయా విషయత్వేన
 స్త్వైతా పమానవిషయానుభవత్వేన వాక్యార్థజ్ఞానే పదార్థజ్ఞానత్వేన
 చ తస్య హేతుతయా ఉక్తరూపేణాహేతుత్వాత్. నచైవమపి సంశయవిష
 యయోత్తరప్రత్యక్షైతివ్యాప్తిః. విరోధిదశానత్వేన తత్ర హేతుతయోక్త
 రూపేణ వ్యాప్తిజ్ఞానస్య అజనకత్వాత్ ఇతిభావః. తత్ర పరామృత్యేమా
 నంలింగం కరణమితి జరనైస్సయాయీకాః మనఃకరణమిత్యన్యే. తాస్మిన్త్యా
 హ|| అనుమితకరణంచేతి|| అయంభావః. న తావదనుమితౌలింగంకరణం. అయో
 గ్యులింగకానుమితౌవ్యభిచారాత్. తత్రత్వదభిమతపరామర్శస్య వ్యాపారత్వా
 నన్యుపేతస్యత్రాకరణత్వాత్. అతీతాదిలింగకానుమితౌవ్యభిచారాచ్చ. నా
 ప్యనుమితౌమనఃకరణం. ప్రమాణాభావాత్. అనుమితాకరణాన్తరామపపత్త్యా
 మనఃకరణం కల్పితఇతిచేన్న. వ్యాప్తిజ్ఞానస్యసత్త్వాత్. కించ అనుమితేర్వ

వ్యాప్తిజ్ఞానం తస్మింసాగ్రోఽవాస్తరవ్యాపారః । నతు తృతీయవిజ్ఞపరామ
ర్శ్యానుమితో కరణం । తస్మానుమితీ హేతుత్వాసిద్ధ్యా తత్కారణత్వస్య
రూపరిత్యక్తత్వాత్ । నచ సంసౌగంధజన్యత్వేననుమితేః స్మృతిత్వాపత్తిః ।

స్మృతిపాశాభావమాత్రజన్యత్వస్య

నకరణత్వే చూడతత్వాపత్తిః । కరణాస్తరానహకృతమనోజన్యత్వస్య మా
నసత్వేనయోజకత్వాత్ । నచానుమితేర్జనస్యైవ మనోజన్యతయా ఇద్వియ
త్వేన త్వన్యత్వాభావాన్నిచూడతమితీ యుక్తమ్ । కరణాస్తరానహకృతత
త్వస్యతయా తస్మాన్యస్మాదాత్ । మనసఇద్వియత్వస్య నిరాకృతత్వాచ్చ ॥ వ్యా
ప్తిజ్ఞానమితీ । నను వ్యాప్తిజ్ఞానమపి నకరణం స్మృత్యనువ్యవసాయాదావపి
హేతుత్వేనాసాభావకత్వాభావాదితీచెన్ను । వ్యాప్తిజ్ఞానత్వేన రూపేణ త
స్మాన్మూలహేతుత్వాత్ । నన్వేషమపి వ్యాప్తిజ్ఞానం నకరణం వ్యాపారాభా
వాత్ । నచ తృతీయవిజ్ఞపరామర్శ్యా వ్యాపారః । తత్కారణత్వస్యైవ త్వయా
నన్యవకమాదిత్యతత్కరణం తస్మింసాగ్రోఽవాస్తరవ్యాపార ఇతి
న్యామోఽపి న కల్పయన్తి తాన్పూర్త్యాహ ॥ నత్వీతి ॥ అయమాశయః—
యత్ప్రకారకం వ్యాప్తిజ్ఞానం తత్ప్రకారకత్వేనైవ పక్షధర్మతాజ్ఞానస్యానుమి
తీహేతుత్వం । అస్యచ గురుత్వేపి వ్యాప్యత్వప్రకారకత్వాపేక్షయా సామా
న్యధర్మత్వేనావశ్యేదకత్వాచిత్వాత్ । కించ పక్షధర్మతాజ్ఞానం ఉక్తరూపే
తైవానుమితీహేతుః, సర్వప్రాప్యభిచారాత్ । నతు త్వదుక్తరూపేణ, న్య
వహితధూమాదిస్థలే వ్యభిచారాత్ । నచ తత్ర ప్రత్యక్షపరామశాసనమ్మ
వతి, విశేష్యసన్నికరూపాభావాత్ । తత్రానుమిత్యాత్మకపరామర్శ్యాదనుమితి
రిత్యన్యవకతా వనరస్థాపాతాత్ । ధూమత్వే వ్యాప్తివ్యాప్యత్వాజ్ఞానేపిన్య
వహితధూమార్థప్రకారాదనుమితదశానాచ్చ । నచ మనసా తత్ర పరామర్శ్యః ।
తస్మాన్మహాయస్య బహిరస్యాతస్మాత్ । నచ జ్ఞానం ప్రత్యానత్తిః, నిరాకృ
తత్వాత్ । తస్మాన్నవ్యాప్యత్వప్రకారకత్వేన పక్షధర్మతాజ్ఞానమనుమితీహే
తురితి—పక్షధర్మతాజ్ఞానంకరణం తస్మింసాగ్రో వ్యాపారఇత్యన్వే । తన్న
ఉన్నతవ్యాప్తిరంసౌగంధజన్య పర్వతాదా వత్సే ధూమాదిదశానానన్తరం అ
నుమితేః పక్షధర్మతాసంసౌగంధస్యానుమిత్యేహేతుత్వాత్ । నను స్మృతిప్రా

సంస్కారమాత్రజన్యత్వవ్యూహ స్మృతిత్వప్రయోజకతయా సంస్కారధ్వంస
సాధారణతఃసంస్కారజన్యత్వవ్యూహ ప్రయోజకత్వాత్ । నవ యత్ర వ్యాప్తి
స్మరణాదనుమితస్తత్ర కథం సంస్కారోహేహేతురీతివాచ్యమ్ । వ్యాప్తిస్మృ
తిస్థితే తత్సంస్కారస్త్యైవానుమితేహేతుత్వాత్ ।

గభావజన్యత్వం న స్మృతిత్వప్రయోజకమ్. తస్మిన్చరసాక్షాత్కారస్యాపి త
థాత్వాపత్తేః. కించేదు స్మృతే తేతత్కారణజన్యేదేన గాగ్ధ్యభావజ్ఞా
నా ప్రతిబద్ధకత్వేపి తత్కారణజన్యగాగ్ధ్యభావజ్ఞానప్రతిబద్ధకత్వేనతద
భావస్య ప్రతిబద్ధకాభావత్వేన గ్రాగభావాదిసాధారణస్య గాగ్ధ్యభావా
నుభవహేతుతయా తస్యాపిస్మృతిత్వానన్త్యి. అపిచ స్మృతివ్యాగభావజన్య
త్వం న ప్రయోజకం. తస్య స్మృతిస్వజ్ఞానాధీనస్మయత్వాత్. ఆన్యథాను
మిత్యాదివ్యాగభావజన్యత్వస్యైవానుమితత్వాది ప్రయోజకత్వాపత్తౌ తత్ర
ప్రయోజకావ్రతానుసరణవైయధ్యాపిత్వరుచేరాహ । సంస్కారమా
త్రజన్యత్వస్యేతి । సంస్కారత్వానన్త్యిన్న కారణతాప్రతియోగికకార్య
తాశ్రయత్వస్యేత్యేకకః. నను ధ్వంసవ్యాప్యత్వం సంస్కారజన్యజ్ఞానత్వమే
వ స్మృతిత్వప్రయోజకం, అస్య సంస్కారత్వానన్త్యిన్న కారణతానిరూపిత
కార్యతాశ్రయత్వాపేక్షయా లఘుత్వాత్. తతత్త్వానుమితేః స్మృతిత్వం దు
ర్నారమితి జేన్తు. వ్యాయమితేపి త్రిశ్చరణతాపత్తౌ సంస్కారస్థికాను
మితేరపి తత్ప్రసక్తాత్. సిద్ధానై బ్రహ్మచిత్తునలవదాథానుభవస్యాధ్యాస
తయా పూర్వపూర్వభీమసంస్కారజన్యత్వేన తత్రాతిప్రసక్తాచ్చ. య
త్వా సంస్కారమాత్రజన్యత్వేన స్వసమానవిషయసంస్కారజన్యత్వం వివ
క్షితమ్. అనుమితేచ్ఛ భిన్నవిషయవ్యాప్తిసంస్కారజన్యత్వాన్నస్మృతిత్వం
నచ త్రిశ్చోపహితైశ్చైకభానపత్తౌ నచనే స్మృతిత్వాపత్తిః. తత్త్వజ్ఞానాపా
నూనికత్వేనానుపాదయత్వాత్. నచేదు ప్రత్యభిజ్ఞాయాః సిద్ధానైతత్తా
సంస్కారజన్యతయా తదంతే స్మృతిత్వాపత్తిరీతివాచ్యమ్. ఇప్రత్యేత్. వ
రొక్షత్వాపరొక్షత్వసత్ స్మృతిత్వానుభవత్వయో రేకత్రావచ్ఛేదకభేదేన
వృత్తా విరోధాభావాత్ । కథమితి । వ్యాప్తిసంస్కారోవానుమితవాచుః
తదా వ్యాప్తిస్మృత్యాతన్నానైవ తత్స్మృతిజన్యానుమితౌ వ్యభిచారాదితిభా
వః. సంస్కారస్య యత్ర పక్షగతతాజ్ఞానాదుద్బిధః తత్రకింవ్యభిచారః

సహి స్మృతేః సంస్కారనాశకత్వనియమః । స్మృతిధారాదర్శనాత్ । న
 చానుద్భవసంస్కారాదవ్యనుమిత్యావత్తిః । తద్దద్బోధకస్యాపి సహకారి
 త్వాత్ । ఏవంచాయంధూషవానితి పక్షధర్మతాజ్ఞానై ధూమో వహ్నివ్యా
 వ్యుత్పత్త్యనుభవాహితసంస్కారోద్బోధేవసతి వహ్నిమానిత్యనుమిశ్రిత్యసతి ।
 నతు మధ్యే వ్యాప్తిస్తరణం తజ్జన్యం వహ్నివ్యావ్యధూషవానయమిత్యాదివి
 శిష్టజ్ఞానవా హేతుత్వేన కల్పనీయం । గౌరవాత్ మానాభావాచ్చ ।
 ఉతాన్యత్ర? నాద్యః, పక్షధర్మతాజ్ఞానే వ్యాప్తిసంస్కారోద్బోధేవ సజ్య
 నుమితేకేవాత్మత్యైః సద్వితీయః, వ్యాప్త్యనుభవస్థలే తత్సంస్కారస్యానుమి
 తిహేతుతయా క్లిప్తత్వేన స్మృతిస్థలపి తస్యైవ హేతుత్వకల్పనాదిత్యాహః॥
 వ్యాప్తిస్మృతిస్థలకతి ॥ సహితీ ॥ నను స్మృత్యనస్తరు సంస్కారనాశనియ
 మవ తవస్థాననియమస్యాప్యభావేన యత్రకదాచిద్వాస్తిస్మృత్యా తద్వినా
 శస్త్రత్ర కథం సంస్కారోహేతురితిచెన్ను, అనుమితౌ కారణాస్తరస్యదు
 ర్నిరూపత్వేన వ్యాప్తిజ్ఞానకారణత్వస్యావశ్యవాచ్యతయా తత్సంస్కారస్య
 వ్యాపారత్వేనా సన్యగత్యా అనుమితహేతుత్వకల్పనాత్ । సహకారిత్వాది
 తిః । కారణతావచ్ఛేదకత్వాదిత్యర్థః, అన్యథా వ్యాప్తిసంస్కారోద్బోధస్యా
 పి కారణత్వే సద్భావరా వ్యాప్తిసంస్కారపవ కరణంస్యాత్ నవ్యాప్తిజ్ఞా
 నం, తత్సంస్కార తద్దద్బోధ పక్షధర్మతాజ్ఞానేరేవానుమితసమ్భవే వ్యాప్తి
 జ్ఞానస్యాపి కారణత్వకల్పనై గౌరవాత్, మానాభావాచ్చ, తథావ సర్వ
 త్రాపి స్మృతౌ సంస్కారపవకరణం సపూర్వానుభవకతి బహువ్యాకులీన్యా
 త్, నన్నేవగపి వ్యాప్తిస్మృతిరేవానుమితహేతుః నొద్భుద్ధసంస్కారః, న
 చ పక్షధర్మతాజ్ఞానేన తత్సంస్కారోద్బోధేసతి యత్రానుమితిస్త్ర వ్యభి
 చారకతివాచ్యం, వ్యాప్తిస్తరణస్థలే తస్యానుమితహేతుత్వేనక్లిప్తతయా
 స్యత్రాపి తత్కల్పనాదిత్యతటహ ॥ ఏవంచెతి । వ్యాప్త్యనుభవతత్సంస్కా
 రయోవ్యాపారవ్యాపారిభావే సిద్ధసతీత్యర్థః, తథాచాయమర్థః—కిం
 వ్యాప్తిస్మృతిరేవావాస్తరవ్యాపారకత్వభిరుతం? కరణమితివా? నాద్యః
 సంస్కారోద్బోధానస్తరమేవ యత్రానుమితిస్త్రవ్యభిచారస్యోక్తత్వాత్,
 నచ తత్రాపి వ్యాపారతయా తత్కల్పనం, సంస్కారస్య సత్త్వేన త్యతి
 యలిగ్ధవరాభర్మకత్ వ్యాప్తిస్మృతేరపి వ్యాపారత్వయోగాత్, ఉతపవ

తస్య వ్యాప్తిజ్ఞానం చర్మవిషయజ్ఞానాం శబ్దతాతపతానం నతు పన్నతవిషయ
జ్ఞానాంతరేతి పన్నతావహీనమనతి జ్ఞానస్య పన్నతస్థితివాచకమితి
త్వం । న పన్నతాస్థితి తదంతే ప్రసక్తపన్నతస్థితిపాదితత్వాత్ । వ్యాప్తి
స్య అనంతవాచనాశ్రయో ద్వితస్యస్థానానానాధికరణ్యూహాః ।

నన్వితీయః । నిర్వాచనారత్వాత్ । నచ తత్తేయత్వేన రాజుర్వా వ్యాపారః
తత్కారణస్వరూపనికాత్మకత్వాత్ । నచానుమితా తదనాంతరనుపపత్త్యా
వ్యాప్తిప్రకృతిః తదంత్యైవ రాజుస్వత్వ తద్వ్యాపారాదకల్పితకథివాచ్యం.
వ్యాప్త్యనుభవస్య సంసారవ్యాపారకత్వ తదనాంతరస్వరత్వాదితః ।—న
స్సేవనాపి వ్యాప్తిజ్ఞానవిషయత్వం తానుమితమితివాచకమితి । నన్విత్వవత్తానుమి
తేద్రవమతే నన్విత్వవత్తవత్తానుమితమితిత్వాభావన తదంత్యైవైరిత్యుత
ఆహ । తత్తేతి । నను తానుమితే నన్విత్వవత్తవిషయాంతే వ్యాప్తిజ్ఞానవి
స్యత్వాభావాన్నానుమితత్వం । తదభావాచ్చ సత్యస్వత్వ మిత్యన్యోవ్యాప్తి
యః స్వాధికారావశ్యం, పన్నతంపశ్యామి పన్నమనుమితమితివాచకమి
లాదనజ్ఞానస్థానావశ్యేన పన్నతత్వానంత్యయోస్సాధితత్వాదిత్వాహ
। తదంత్యైతి । నను తా వ్యాప్తిః యద్విషయజ్ఞానవిషయమితివాచకమితివాచకమితి । న
తావదనాంతరీకత్వం । నిర్విషయత్వం నిర్వాచనారత్వం పన్నతంపశ్యామి
వ్యాపకత్వావశ్యం । తస్య సత్తేతావధానాత్ । నచ ప్రకృతేతి సాధ్యసాధ
నయోద్ధితేషాం । తస్య సత్తేతావధానం నిర్వాచనారత్వం । నాపి కార్య
కారణభావావ్యాప్తిః । దర్శనమయోరపి తత్ప్రసక్తాత్ । పృథివీత్వస్యద్రవ్య
త్వవ్యాప్త్యభావావశ్యేన । తత్తేన చర్మయా వ్యాప్తిరిత్యుతఆహ ॥ వ్యా
ప్తిత్వేతి ॥ యావత్తావదానాశ్రయోద్రవ్యం యత్సాధ్యతావశ్యేన తదవచ్చి
న్నసాధ్యసామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిరిస్వరూపం । నచ సాధ్యతావశ్యేన తస్య
పన్నతత్వాదః సాధనాశ్రయమహాసాధ్యవాత్రతత్వా దిదమపి లక్షణం న
య్యుక్తమితివాచ్యమితి । సాధనాశ్రయమహాసాధ్యరాసవ్యభేద తస్య తద్వృత్తి
త్వాత్ । నన్వయోద్రవ్యం వ్యాప్తిః తథాపి సత్యజ్ఞానసమ్మేషం । తద్గ్రాహకా
భావాత్ । సతావత్తేరకాంత్యైవ తస్య వ్యాప్తిమూలకత్వే తత్రాపి త
రాగపక్షాయామనవస్థానాత్ । వ్యాప్తిశాస్త్ర్యత్వేన తస్య ప్రతిఫలమూలత్వే
న తరాగభావతయా వ్యాప్తిగ్రాహకత్వాయోగాత్ । నాపి సహచారజ్ఞా

సాచ సృభిచారాజ్ఞానేనతి సహచారదర్శనేన గృహ్యతే । తద్వసహచారదర్శనం భూయోదర్శనం సకృద్దర్శనంవేతివిశేషోనాదరణీయః । సహచారదర్శనస్యైవ ప్రయోజకత్వాత్ । తచ్చానుమాన మన్వయియాపక మేవ; నను కేవలాన్వయి । సర్వస్యాపి ధర్మస్యాస్త్యతే బ్రహ్మస్థాత్యన్తాభావప్రతియోగిత్వేనాత్యంతాభావాప్రతియోగిసాధ్యకత్వయావకేవలాన్వయిత్వస్యాసిద్ధిః; సం వ్యాప్తిగ్రహకం. తద్ధి ససకృద్దర్శనం. సత్యపితస్త్రికా వ్యభిచారజ్ఞానే వ్యాప్తిగ్రహత్. సచ భూయస్సహచారజ్ఞానం తథా. సహచారజ్ఞానభావాల్యేపి పాథివత్వాచా లోహలేఖ్యత్యాదివ్యాప్తిగ్రహత్. తతశ్చ గ్రహకాభావాత్ దుష్టేయా వ్యాప్తిరిత్యాశఙ్కాహ ॥ సాచేతి ॥ వ్యభిచారాజ్ఞానవిత్తుపలక్షణం. వ్యాప్యత్యాదిరహజ్ఞానాభావసత్యపి ద్రిష్టవ్యం. సచైవం వ్యభిచారిణి వ్యభిచారజ్ఞానాభావదశాయాంసహచారజ్ఞానాదప్యప్తిగ్రహకస్యాదితీవాచ్యం. ఇక్షత్వాత్. ॥సహచారదర్శనసేవతి ॥ సహస్య సహచారజ్ఞానత్వేన కారణత్వే ప్రమాణాభావః. అగృహీతసహచారస్య వ్యాప్తిగ్రహకావాదన్వయవృత్తిరేకాభ్యాం తస్య హేతుత్వావధారణాత్. సచైవావతావిశేషణజ్ఞానత్వేన హేతుస్యాదితివాచ్యమ్, సహచారవిశేష్యప్రత్యక్షే తదభావాత్. సిద్ధాంతైశేషణజ్ఞానస్య కారణత్వాభావాచ్చ. అనుమానం క్రిందిధమ్ కేవలాన్వయి కేవలవృత్తిరేక్యన్వయవృత్తిరేకేభేదాదితి నైయామికాదయః, తన్నిరాకరోతి ॥ తచ్ఛేతి ॥ సర్వస్యవ్రీషజ్ఞస్య, నేహనానాస్త్రీత్యాదినా బ్రహ్మణి నిషేధావగమాదితీభావః॥అపిద్ధేదితి ॥ అప్రసిద్ధేతిత్యుక్తం.—అప్ర బూమిః స్వవృత్తిరోధివృత్తివదత్యన్తాభావాప్రతియోగిత్వం సాధ్యస్య కేవలాన్వయిత్వం. తత్సాధ్యకత్వం చ కేవలాన్వయి లిక్తలక్షణం. ప్ర మేయత్వాచేత్వ స్వసమానాధికరణపారమాధికత్యావచ్చిన్నాత్యన్తాభావాప్రతియోగిత్వేపి స్వవృత్తిరోధివృత్తిని దత్యన్తాభావాప్రతియోగిత్వాత్కేవలాన్వయిత్వం. సచ శ్రుతివిరోధః. తస్యాపి పారమాధికత్యావచ్చిన్నద్యేతాభావపరత్వాత్. తదుక్తమప్తమవర్ణక విమణాచార్యైః. ‘ఆగమేనచ ద్వేవతస్య తత్త్వాంశబాధా’ దితి. సచ లక్షణే స్వవృత్తిరోధితి వృథామ్. తస్యావ్యాప్యవృత్తికపిసంయోగాత్యవాధావాదిన్యగ్రహకత్వాత్. సచ బ్రహ్మణః స్వప్రకాశత్వేన తత్రస్వయా

వాచ్యమనునప్పుడు న్యతిరేకిరూపత్వం. సాధ్యుని నేనానానాభావముననుబట్టి
ప్రజ్ఞానస్య సాధన సాధ్యమనివాచ్యమనియెడల తనం లక్ష్య మునూ
వాచ్యమయివాప్తిమనునది న్యతిరేకవాప్తిప్రజ్ఞానమనియెడల. అర్థాపత్తి
ప్రమాణాదిత సమ్యాసం. అతివివాదమనునప్పుడు వాచ్యమిన్యతిరేకమత్వం.
పేణాపి ప్రమేయత్వస్యాధానాత్ తథం కేవలాన్యయిత్వమితివాద్యం. అ
ప్రమాణాపి పృథిలక్షణప్రమాణమనునాత్. సజైవానతా స్వప్రకాశత్వవి
రూఢః. అనుపహితత్వేన నిశాత్మాత్. తథావాచ్యునానాభావమనునతిమి
తా). సర్వాపాధిహీనమిన్యయంబోధితిని నీయతే సర్వాపహితమ
పి' తి. అతివివాదము: సతావదయపేకానైవానివయ' ఇతి. సజైవమపి
నాభిశేయత్వం కేవలాన్యయి అప్రమాణానభిశేయత్వాదితి వాద్యమ్. అ
ప్రమాణాలక్ష్యతయా వాచ్యత్వాధానాపి పదజన్యజ్ఞానవిషయత్వాత్. వాచ్య
త్వస్యాగ్రే గ్రహ్యతా వత్సయదత్వాచ్చ. సజైవం మేయత్వాదినిరోధిన్య
త్రైప్రసిద్ధత్వాత్ తత్ర లక్షణావ్యాప్తిః. స్వస్వత్వినిరోధిన్యత్వపదత్వస్తా
భావప్రతియోగినా ఘటాదయః ప్రసిద్ధాః తదన్యత్వస్య ప్రమేయత్వా
దానాపి పత్వాత్. సత అయి నభిశేయవాక్ ప్రమత్వాదినిర్భావ కేవలాన్య
యిర్నిలక్షణస్యావ్యాప్తితి వాద్యమ్. తాదృశాన్యస్తాభావప్రయోగితా
నవచ్ఛేదకసామ్యతానచ్ఛేదకావచ్చిన్నసామ్యతాన్యప్రేమానివక్షితిత్వాత్. త
స్మాద్యుక్తంప్రమేయత్వాదే: కేవలాన్యయిత్వమితిసంతేషః. — న్యతిరేకిరూ
పత్వమితి || న్యతిరేకవాప్తిభేదస్యానుమితకరణత్వం న్యతిరేకిత్వమిత్యర్థః
|| అనుపయోగాదితి || అన్యగతవాప్తిజ్ఞానస్యాప్యన్యతిరేకానుమితవాతుత్వే
కృతఃత్వానిత్యత్వవాప్తిజ్ఞానేన భూమాద్యహ్మనుమిత్యావత్రైతిభిభాషః. న
ను న్యతిరేకవాప్తిజ్ఞానమన్యనుమితకరణం భూమాదావన్యయివాప్తిప్రజ్ఞా
నదశాయాం న్యతిరేకివాప్తిజ్ఞానే పక్షగర్హత్వాజ్ఞానేదసతి సన్నిత్యత్వపద్య
తాదా వహ్నిజ్ఞానస్యానుభూయమానత్వాత్. సదాతిప్రసక్తః. స్వగతవాప్తి
జ్ఞానసత్ స్వాభావవిరూపితసాధ్యాభావస్థవాప్తిజ్ఞానస్యాపి కలలలేనాను
మితిపేతుత్వ కల్పనా దిత్యాకయేనాక్షిపతి || కళంతహీనాతి || సత్యం, న్య
తిరేకవాప్తిజ్ఞానాత్ వహ్నిజ్ఞానమితి. తథాపి నసానుమితిః క్షప్తకారణాభా
వాత్. కింత్వత్థాపత్తిప్రమాణజన్యత్వాదభావపత్తి రిత్యాహ! అర్థాపత్తితి||

— కయంతు బూగినుః. ధూమదావన్యయవ్యాప్తిమవిదమహి తతో వ
 స్పృష్టానమిత్యవివాదమ్. శచ్చానుమితీరేన. వహ్నిమనుమినోమిత్యనువ్యవ
 సాయాత్. నచ క్షప్తకారణస్య వ్యాప్తిజ్ఞానస్యా భావాత్ కథమనుమితి
 త్యక్తమితివాద్యం. వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానస్య నత్వాత్. నన్వస్తు వ్యతిరేకవ్యా
 ప్తిజ్ఞానమ్. తథాపి నానుమితిః. శస్యానుమిత్యహేతుత్వాత్. తథాపి. తస్య
 నవ్యాప్తిజ్ఞానత్వేన హేతుశ్చ. అతిప్రసక్తాత్. నాపి స్వాభావనిరూపితసా
 ధ్యభావశ్చ వ్యాప్తిజ్ఞానత్వేన. అన్వయివ్యాప్తిజ్ఞానస్యానుమితావహేతు
 శ్చైవత్యైః. నాపి స్వవ్యాప్తిజ్ఞానత్వేన. వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానే తదభావాత్.
 చచాన్యతరత్వంకారణవాచ్యేదకం. తథానత్యైకప్రమాణపరిశేషావత్యైః. న
 చ త్యేకారణమశన్యాయే నానుమితివిశేషే తత్కారణమితివాద్యమ్. వ్యతిరే
 కసాధ్యజ్ఞానేమితిత్వస్త్రేవాసిద్ధేః, క్షప్తతత్కారణస్య వ్యాప్తిజ్ఞానస్యా
 భావాదితిచేన్న. స్వస్వభిచారభీరిరోధిభీషయజ్ఞానత్వేన వ్యాప్తిజ్ఞానస్యా
 నుమితిహేతుత్వాత్. అస్యచ వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానసాధారణత్వాత్. నహి
 ధూమభావో యావద్వహ్నిభావాధికరణవృత్తిరితిజ్ఞానే ధూమో వహ్ని
 భావరచనాధికరణవృత్త్యానం సన్భవతి. నచాతిపరిసక్తః. ధూమో వహ్ని
 వ్యాప్తిజ్ఞానస్య కృతకత్వానిత్యత్వవ్యభిచారజ్ఞానానిరోధిత్వేనఅనిత్యత్వా
 నుమితిహేతుత్వాభావాత్. నన్వనుమానస్య వ్యతిరేకీరయాపి ప్రామాణ్యా
 భ్యుపగమే తత్రైవాథావాపత్రైరన్తర్థావాపత్రై సాపృథక్ప్రమాణమితిరా
 ద్వాదోధ్యత్యైతేతిచేత్. తద్వనుమానస్య ప్రామాణ్యే సంశయాద్యత్తరప్ర
 త్యక్ష్యతే చతుగాదేః ప్రామాణ్యం నస్యాత్. శక్త్రానుమితిసామగ్రినత్వై
 నానుమితీరేవాత్మత్యైః తథా నాప్తిజ్ఞానస్థలేపి శబ్దా నప్రమాణంస్యాత్. ఏతే
 పరాధానా తాత్పర్యవిషయమిథస్సంసర్గవన్తః ఆకాంతాదిమత్పరకద
 మ్నుస్థానీతత్వాదిత్యనుమానేనైవ క్షప్తప్రమాణభావేన తాత్పర్యవిషయసం
 సర్గప్రమితిసమ్భవాత్. యదితస్థాణం సాక్షాత్కరిమి శబ్దాదముమ
 భానం ప్రశ్నోమి త్యనుభవలబాత్ ప్రత్యక్షశబ్దయోః వృథాప్రమాణ్యం, త
 దా వ్యతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానాది ఘటితానుమితి సామగ్యాగ్రినత్వామపి వహ్ని
 జ్ఞానానన్తరం ధూమేన వహ్నిం కల్పయామితి యదానువ్యవసాయః తదా
 ధూమస్యాథావాపత్తివిధయా ప్రామాణ్యమితి తుల్యమ్. యద్వా నిరుపాధి

వృతిరేకవ్యాప్తిజ్ఞానస్యానుమిత్యేహేతుత్వాత్ । తచ్చానుమానం స్వాధ్యక్ష
 రాధ్యభేదన ద్వివిధమ్ । తస్మాద్ స్వాధ్యక్షయా క్రమేన । పరాధ్యక్షేతు న్యాయసా
 ధ్యమ్ । న్యాయో నానుభవయవసముదాయః । అవయవాశ్చ త్రయవిధః ప్ర
 తిజ్ఞాపాతూదాహరణరూపాః । ఉదాహరణోపనయః కమనరూపావా ।
 వృతిరేకసహచారేణాన్వయవ్యాప్తిరేవ గృహ్యతి ఇతి వృతిరేకీణ్యపి అన్వయ
 యవ్యాప్తిజ్ఞానమేవానుమితీహేతుః । సహస్యసహచారజ్ఞానాదన్వితవ్యాప్తి
 గ్రహితిప్రసక్తః । స్వాధికరణనిష్ఠవృత్తిచారజ్ఞానవిరోధిసహచారజ్ఞానత్వేన
 తస్య వ్యాప్తిజ్ఞానహేతుత్వాప్యధుపగమాత్ । నచైవం సన్వయవృత్తిరేకీణో
 ర్భేదోనస్యాదికవాచ్యమ్ । వృతిరేకసహచారమాత్రజ్ఞానజన్యన్వయవ్యాప్తిసే
 ర్వత్రానుమితీహేతుః సవ్యతిరేకీ । యత్రాన్వయసహచారమాత్రజ్ఞానజన్యా
 సానుమితీహేతుః సాన్వయీ । యత్యోభయసహచారజ్ఞానజన్యా సాన్వయ
 వృతిరేకీ తివిభాగావపత్తైః । అస్తింశ్చపత్నై యదాన్వయసహచారేణాన్వయ
 వ్యాప్తిస్ఫురణం తదా ధూమస్యాన్వయితయా గమకత్వం యదాన్వయవృతి
 రేకసహచారేణ తదాన్వయవృతిరేకీతయా యదాతు వృతిరేకసహచారేణ
 వృతిరేకవ్యాప్తిరేవజ్ఞానం తదాన్వయభావత్రివిధయా ధూమస్య ప్రామా
 ణ్యమ్ । నచ వృతిరేక్యనుమానస్య వృత్తప్రమాణత్వేనపసిద్ధాంతః । మూల
 గ్రన్థేషు శుక్తిరూపమిథ్యాత్వాదా త త్ర త త్ర చ వృతిరేక్యనుమానస్యాపి
 ప్రమాణత్వేనోపన్యాసాత్ । తస్మాత్త్రివిధమేవానుమానమితి యుక్తమితి.—
 అతః శబ్దార్థమాహ ॥ వృతిరేకీతి ॥ అవయవసముదాయఇతి । సన్వేపం
 న్యాయజన్యవాక్యార్థజ్ఞానజనకవాక్యమవయవః । తత్సముదాయశ్చ న్యాయ
 యశ్చత్యన్యోన్యశ్చోయః స్యాదితిచెన్న । అనుమితీచరమకారణపక్షధర్తజ్ఞా
 నప్రయోజకశబ్దజ్ఞానజనకవాక్యత్వస్యేవావయవలక్షణత్వాదితి భావః । త
 హ్యేవయవప్రతితయపక్షేప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనరూపాః హేతూదాహర
 ణప్రతిజ్ఞారూపాశ్చ కిమవయవాః? కిం తత్సముదాయోపి న్యాయ? ఇతి, నే
 త్యాహ ॥ ప్రతిజ్ఞైతి । ఉక్తరూపాణాముక్తగ్రమాణామేవ కళకనమ్బురీదా
 యసిద్ధత్వాత్ నాన్వే భిన్నక్రమాశ్చ నతెష్యవయవా ఇతిభావః ॥ ఉదా
 హరణితి ।—అలేపం ప్రతిభాతి । నయుక్తమవయవ త్రయస్యాదాహరణా
 చిత్తమ్ । విప్రతిపత్త్యనంతరం శబ్దానిత్యత్వే ప్రమాణం వదతి తటస్థస్య వా

నరు పశ్చాత్తప్తయనూపాః । ఆవయవత్రయేణైవ వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోరుప
దేశకానన్యజేన ఆధికావయవద్వయస్య సృష్టత్వాత్ ।

ఉచోవా అకాంతాయాం ప్రథమం సాధ్యనిదేశశన్వేన కతుముచితత్వా
త్. అస్మిన్ శోధనయవ ప్రిథమం కింనస్యాత్. అనుమిత్యుపయోగిజ్ఞానజన
కత్వేనావిశేషాత్. యచ పక్షధర్మతాయాః ప్రథమమనాకాంతత్వేన
తదభిధానే అప్రాప్తకాలత్వాపత్తే నతస్పృహశకోపనయస్యప్రాధమ్యం.
తదావ్యాప్తికే సాధ్యనిదేశాత్ ప్రాగనాకాంతితత్వాత్ నాదాహరణ
స్యాది ప్రాథమ్యమితిమల్యమ్. ఏతేనాదాహరణోపనయాత్మకద్వ్యవయవ
మేవ యుక్తం అనుమిత్యుపయిక్ వ్యాప్తిపక్షధర్మతాజ్ఞానయోరవయవద్వయే
నైవ సిద్ధిరీతి సాగతమతమపాస్తం. ప్రథమంసాధ్యనిదేశశాభావే వ్యా
ప్తిశీధానస్యాప్రాప్తకాలత్వాదితి. అక్షపాదీయానాం వుతంనిరస్యతి ॥ న
తుపశ్చాత్తప్తయవాదతి ॥ ఆత్రేవ పక్షతావచ్ఛేదకసాధ్యసామానాధికరణ్యవ
రత్వేనతి న్యాయావయవత్వం ఉదాహరణప్రయోజకాకాంతోజనకశబ్ద
జ్ఞానకవాక్యత్వం వ్యాప్తిపరన్యాయావయవత్వం పక్షధర్మతోపదేశకత్వే
నతి హేతుధిన్యాయావయవత్వం ఉపనయవాక్యధీజన్యసాధ్యాకాంతాని
పక్షకవాక్యత్వం ప్రశిజ్ఞాహేతుదాహరణోపనయగమనానాంక్రమేణ ల
క్షణం బోధ్యమ్. కి ముపనయస్య వ్యాప్తికే ప్రదేశకంప్రయోజనం? ఉత
పక్షధర్మతాయాః? ఆహో వ్యాప్తివిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానం? నాన్యః. లిజ్జవ
రామన్యకారణత్వస్య నిరాకృతత్వేన వ్యాప్తికేష్టపక్షధర్మతాప్రతిపాదనస్య
స్యోక్తత్వాత్. ఆద్యద్వితీయానూషయతి ॥ అవయవత్రయేణైవేతి ॥ య
ద్యుప్యదాహరణహేతుభ్యామేవ వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోః ప్రదర్శనం తథాపి
ప్రశిజ్ఞాయాలప్యాకాంతాద్వరాన్యప్రసదన్నప్రయోజనతయాతదభిప్రా
యేణావయవత్రయేణైవత్వం---నన్నేవమస్యబాధితత్వాసత్ప్రతిపక్షితత్వయోః
ప్రశిజ్ఞాయానువిదేశితత్వాత్తత్ప్రదేశకనాయ గమనమితీచేత్. నతావన్ని
గమన మనుమితి ప్రతిబద్ధకబాధజ్ఞానవిఘ్నననాయ అనుమిత్యుపయోగిజ్ఞాన
స్యోవావయవప్రయోజనత్వాత్. అస్యథా తత్ప్రతిబద్ధకకామినీజ్ఞానాదిని
రానాయావయవాన్తరాభ్యుపగమాపత్తేః. నాపితమపయోగిజ్ఞానాయ. బా
ధాభావజ్ఞానస్యానుమితీకారణత్వే నూశాభావాత్. బాధజ్ఞానప్రతిబద్ధకత్వ

తథాహి । బ్రహ్మభిన్నం సర్వం విధ్యా బ్రహ్మభిన్నత్వాత్ । యదేవం త
 దేవ । యథా శుక్తరూప్యం ।

సతాత్వాత్. తథాహి. సతానర్తస్వలక్షణత్వ మనిష్ఠచరీయత్వం. అసతో
 వి వేదవిహితాదైక్యాత్వాత్. నాప్యసద్విలక్షణస్యం. బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేః
 అస్య సత్వత్వాదిబాధిత్యాచ్చ. సచ సదసద్భిన్నత్వం. సదసదుపప్రత్యయో
 గ్యుపసంధేః. ఉత్తరః సదసదస్యతరత్వనియమేన ఉభయభిన్నత్వానన్యవా
 చ్చ. అతఏవ స సత్త్వానధికరణత్వేనన్యసత్త్వానధికరణత్వమనిర్వచనీయత్వం
 సిద్ధస్తతే బ్రహ్మణ్యతివ్యాప్తేః. కించ దృశ్యత్వేనామ సతావజ్ఞానలక్షణఫల
 వ్యాప్యత్వం. అట్టిరియమ తదభావేనభాగాసంధేః. నాపివృత్తివిషయత్వం.
 స్వప్రకాశస్యాపి బ్రహ్మణ్యత్వత్తివిషయత్వాభ్యుపగమేన వ్యభిచారాత్. ఏ
 తేన కార్యత్వవిభక్తత్వాదయో హేతవోనిరస్తాః. తస్మాన్నానుమానాత్ప్ర
 పన్నమిధ్యాత్వసిద్ధిః త్యాశచాగ్రహా ॥ తథాహీతి ॥ బ్రహ్మభిన్నమితి ॥ అ
 త్రచ బ్రహ్మణః పక్షత్వవారణాయోక్తం బ్రహ్మభిన్నమితి. సిద్ధసాధనవార
 ణాయ సర్వపదం. తథాచ శుక్తిరూప్యదా బ్రహ్మభిన్నత్వేన సాధ్యసిద్ధావ
 పి సర్వస్యాపి బ్రహ్మభిన్నత్వేన తదసిద్ధ్యేన్నసిద్ధసాధనం. అతఏవ ఘటాదా
 పృథివీత్వేనేతరభేదసంప్రయేపి సర్వపృథివీత్వేన తదసిద్ధేః ససిద్ధసాధనమితి
 రాధాస్త్రః. సదైవమంశతః సిద్ధసాధనం దుర్వారమితి వాచ్యం. క్వచిత్పక్షే
 శుక్తిరూప్యదా విధ్యాత్వసిద్ధ్యయేపి పక్షతావచ్ఛేదకనానాత్వాభావాత్.
 పక్షతావచ్ఛేదకనానాత్వవిషయత్యభ్యుపగమాత్. అతఏవ అనిత్యే వాక్యసేష
 త్వత్రాంశతః సిద్ధసాధనమితి వరస్యాపి రాధాస్త్రః. ॥ శుక్తిరూప్యమితి ॥ సచ
 శుక్తిరూప్యస్యాపి పక్షత్వేన కథం దృష్టాంతతాత్పర్యే సామ్యతం. నిశ్చితసాధ్య
 కత్వేన సపక్షత్వాపిరోధాత్. తస్మైవ లాఘవేన దృష్టాంతత్వప్రయోజకత
 యా పక్షభిన్నత్వస్య స్పృశకత్వాత్. అతఏవాభేదానుమానే పక్షవిషయ
 దృష్టాంతః సను శుక్తిరూప్యం సన్మష్టాంతః ప్రమాణాభావేన తత్ర విధ్యాత్వ
 స్యాకత్వయాత్. సచ తత్రానుమానాత్సంక్షేప్యయః తద్దృష్టాంతైష్యనుమానాస్త
 రాస్త్విగ్నాత్వసిద్ధ్యయవర్తనసంభావితాత్. సతాగ్ర శుక్తిరూప్యవన్యోదృ
 ష్టాంతః సన్భవతి. తతత్వ వ్యాప్తిగమోభావాన్నవిధ్యాత్వసిద్ధిః త్యాశచాగ్ర
 శుక్తిరూప్యస్య నాత్రరజతమితి త్రైకాలికాభావ ప్రతీతివిషయత్వముపహా

యద్వా ఆయం నయః పితృంతు కష్టాశ్చైవభావపరియోగీ పటత్వా త్వ
 ద్వాదశ విశ్వాశ్చమహానం విశ్వాత్వే ప్రమాణం । తదుక్తం । ‘అంగీకః
 క్షాంతకాశ్చైవభావశ్చ పరియోగితా । అంగీత్వాదితదాంగీవ దిగేమేవగు
 శాదియః’ ఇతి । సచ ఘటాదర్శిత్యాత్వే సకమటభతి ప్రశ్నయేణ బాధః ।
 అకష్టాదప్రేక్షితత్వాయావీవ తత్ర విషయతయా ఘటాదః సత్యత్వాసిద్ధిః ।
 సచ నీరూపస్య బ్రహ్మణః కథం చాముషాజ్ఞానవిషయలేతీవాద్యం । నీరూ
 పస్యైవ రూపాదేః ప్రత్యక్షవిషయత్వాత్ । సచ నీరూపస్య ద్రవ్యస్య చ
 యుక్తాద్యయోగ్యత్వమితినియమః । పన్నతే బ్రహ్మణోద్రవ్యత్వాసిద్ధిః । గు
 శాశ్రీయశ్చం సమవాయుకారణత్వ-చా ద్రవ్యత్వమితి తేలభివతం । న
 హి సగుణస్య బ్రహ్మణో గుశాశ్రీయతానాపి సమవాయుకారణతాసమ
 వాయుసిద్ధిః । అస్తుచా ద్రవ్యత్వం బ్రహ్మణః । తథాపి నీరూపస్య కాలశ్యేవ
 చాముషాజ్ఞానవిషయత్వేనవిరోధః ।

రమాహ । యద్వైతి । పటత్వాదితి । అవియవిత్వాదిత్యపి ద్రవ్యస్యం మి
 థ్యాత్వే ప్రమాణం - ఏతత్పటమిథ్యాత్వే ప్రమాణమిశ్యర్థః । గుణః క్షాదౌచ
 ఏతత్పటరూప మేతత్పటస్థాశ్చైవభావపరియోగి రూపత్వాత్ రూపాస్త
 రవ విత్వేనమాదిత్రయోగోక్తజ్ఞస్యః । అప్రాపి ఉత్పన్నతిమాహ । తదుక్తమి
 తి ॥ బిత్-చాగణ ॥ సగుణస్యేతి । ‘సాక్షిచేతా కేవలనిగుణశ్చే’
 త్యాదివచనైః బ్రహ్మణోసగుణత్వాననూదితిభావః ॥ నాపీతి ॥ అపరి
 శామిత్వాదితిభావః, నను బ్రహ్మణోపి సమవాయుకారణత్వం, కేవలస్యాప
 రిణామిత్వేపి మాయావికేష్టస్య ప్రకాశోపాదానత్వాత్, అన్యథా అభిన్న
 నిమిత్తోపాదానవాదభక్తాపత్తేః । తిత్వే బ్రహ్మణోసద్రవ్యత్వాసిద్ధి రిత్వపరి
 తోపాదాహ ॥ అస్తుచేతి ॥ యద్వా అభ్యుపేత్యాహ ॥ అస్తువేతి । కాలశ్చ్యే
 యవేద్యభతి మలేన దృష్టాంతమాహ ॥ కాలశ్యేతి । పన్నతస్తు అనన్యథాసిద్ధ
 ప్రతీతివలన బ్రహ్మసృతిక్తద్రవ్యచాతుషలాయామేవ సమాత్రైవసత్యమ్భ
 తరూపవత్త్వం ప్రయోజకం బాద్యం, సమాకృతుమానం సప్రకృష్టమిథ్యా
 త్వసాధకం ఘటశ్చర్మిత్యాదిప్రత్యక్షప్రత్యయబాధితత్వాత్, సచాసావధి
 స్థానసత్తావిషయత్వాత్ భ్రమః, బాధకాభావాత్, నచాస్థూలాదివాక్యేన
 ప్రత్యక్షబాధః, తహిం లేనైవ ప్రకృష్టమిథ్యాత్వాసిద్ధావనుమానమైయ

[illegible][illegible]

అద్వైత సద్వేదమిథ్యాత్వములకునే పారమార్థిక త్యాగవచ్చిన్న ప్రతియోగితాక
త్వం అద్వైతాధావనశేషం గర్వనీయమ్ । తస్మా దుపపన్నం మిథ్యాత్వానుమా
నమితి ॥ *****

ఇతి శ్రీధర్మరాజాధ్వరీష్ఠ గ్రంథవితాయాం

వేదాంతపరిభాషాయాం అనుమానపరిచ్ఛేదః [౨]

అధోపమానం నిర్మాతే । గుర్గి సాదృశ్యప్రమాకరణ ముపమానం ।

గమనాద్యుపమానం అద్వైతానుభవతే ॥ తథాచ పారమార్థికత్యాగవచ్చిన్నప్రతి
యోగితాక స్వాశ్చర్యప్రభావపామానాధికరణ్యం మిథ్యాత్వమిత్థీర్థం ఏతచ్చాస
లక్షణం పారమార్థికభిన్నత్వం పారమార్థికత్యాగ్యప్రభావవత్త్వం చామిథ్యా
త్వం బోధ్యమ్. అనుమాననిరూపణ ప్రయోజనముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥

ఇతి త్రిధర్మరాజాధ్వరీష్ఠాత్మజ శ్రీరామకృష్ణాధ్వరీ విరచితే

వేదాంతపరిభాషావ్యాఖ్యానేవేదాంతవిభాషణౌ అనుమానపరిచ్ఛేదః

శిష్యావధానాయ ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ అనుమాననిరూపణానంతర
మిత్యర్థః. సూచికటాహవ్యాయనశబ్దనిరూపణాత్ప్రగ్భవమాననిరూపణ
మితి ధ్యేయమ్. నను సూచికటాహవ్యాయాదరే ఉపమానస్య ప్రత్యక్షాద
ఏ ప్రాశస్త్యం స్యాదితిచెన్న. ప్రత్యక్షానుమానాన్తర్భావానంతర్యావయోః
ఉపమానే విచారణీయమైః ప్రత్యక్షాదిరూపణసాపేక్షత్వేన తయోరేవ
ప్రత్యక్షరూపణీయత్వాత్ ॥ తిలేతి ॥ ఉపమానే నిరూపణీయఇత్యర్థః.
॥ సాదృశ్యేతి ॥ అత్ర ఉపమితీకరణత్వం లక్షణం. తస్మిన్రణత్వంచ అసా
ధారణకారణత్వమితిహవివక్షితం. నతు వ్యాసారవత్త్వముచితం. గవయనిష్ఠ
సాదృశ్యేష్టానన్య ఉపమితౌ జనయితవ్యాయాం వ్యాపారాభావాత్. — నను
నొపమితీకరణత్వం లక్షణం. తస్మాదేవ దుర్వచత్వాత్ తథాహి. నతా
వత్సాదృశ్యే ప్రమాత్వముపమిత్యం. భగిమోపమితావవ్యాపైః. నచోపమా
నప్రమాణలక్షణాయ ప్రమోపమితేరేవ లక్ష్యత్వాత్ సా నసన్క్లాగ్భేతి వా
చ్యం. తథాపి సామాన్యలక్షణాకరణే విశేషలక్షణప్రణయవాయోగాత్.
నచ సాదృశ్యేష్టానన్య ముపమితీసామాన్యలక్షణమితి యుక్తం. సాదృశ్యప్ర

తదవత్తరంబ భవతి నిశ్చయః ఆ నేన సద్మతే మదీయా గౌరీతి । తత్రాన్య
యస్యతిరేకాభ్యాం గణయితృగోసాదృశ్యజ్ఞానం కరణం । గోవిత్తగవయ
సాదృశ్యజ్ఞానంబలం । నచేదం ప్రశ్నయేణసమ్భవతి । గోపిణ్డస్యతదే
త్వేయానన్వేషికాకత్ ।

ప్రభా. నచ నచే నాదృశ్యం వాస్తవ్యేవ తత్ర తద్వ్యవహరస్యాశ్రయసాదృ
శ్యతవోపపత్తేః సభావ హేతురసిద్ధతత వాచ్యమ్ . రూపద్వయం
సద్మతమితే ప్రతీత్యాభకం వినా ప్రమాత్వాత్ . నచ పరమృరాసమ్భవైన
ప్రమాత్వోపపత్తిః సాహిత్యమృదైబాధకాభావాత్ . ఆశ్రయవైసాదృశ్యే
పి తద్గతసగయోసాదృశ్యసభావాచ్చ . నాపి సామాన్యమ్ . సామాన్యవృ
త్తిత్వాత్ . సమేకరూపత్వైవాపత్తిలేశ్య నాభావాన్తర్భావః తస్మాత్సాన్వ
యంబాధాన్తరమితి—తన్న—సాదృశ్యస్య సామాన్యే అన్తర్భావాత్ . త
దసాధారణ్యత్వసాన్వయేనతి తద్గతధర్మవత్త్వస్య సాదృశ్యోపాధిరూపత్వేన
ప్రమేయత్వాదిత్యాసాన్వయత్వత్వేపి విరోధాభావాత్ . నచ సాదృశ్యం
సప్రతీయోగికం సామాన్యంతు నిష్ప్రతీయోగికమితి కథమన్య సామాన్య
రూపత్వం . త్వవసరరూప్యంహీనప్రతీయోగికంతద్గతధర్మవత్త్వలక్షణః (న) త
థా . కిం సాదృశ్యం నచదాన్తాన్తరం . తథానతి సుసదృశమీవత్సదృశ
మిత్యుత్కర్షణాభకర్షణాభావప్రసక్తాత్ . సిద్ధానైతు సామాన్యాలృభాయ
ద్వాన్వయం తత్ర తదుపపత్తేః . తదుక్తం తర్కపాదే శాస్త్రదీపికాయామ్ .
'యేతు సామాన్యయోగాతిరీక్రమస్యనేన తత్త్వం సాదృశ్యం మన్యనై తే
షాం ప్రకర్షణాభకర్షణాభావః కిం నిర్ధనత్యతి చిత్తనీయ ' మితి ॥ అనన్తరమి
తి ॥ అనేన అన్యయో దృష్టితః చకారేణపదకారాధైరవ్యతిరేకః . నన్వస్త్య
స్వయస్యతిరేకావిధారణం తతః కిమిత్యతీతహ ॥ తత్రేతి ॥ సనుగవయనిష్ఠగో
సాదృశ్యజ్ఞానస్య నాన్వయస్యతిరేకాభ్యాంగోన్వయపాదృశ్యజ్ఞానంప్రతి
కరణత్వాదగమః . తయోః కారణతామాత్రనిశ్చయకత్వాత్ . నచ కరణా
న్తరానుపపత్త్యా తస్య తస్కారణత్వం . క్షేప్రసమాణభావస్య ప్రత్యక్షాదేన్య
త్వాదితీతత్ . కిం ప్రత్యక్షం తత్కారణం? అనుమానంవా? ఆద్యేపి . కిం త
త్కారణం చక్షురాది? అన్తరకరణంవా? అద్యంరూపయతి ॥ నచేతి ॥ ఇ
ద్వీయాసన్నికర్షణాదితి ॥ ఇద్వీయేణ సాకం గోపిణ్డవిశేషస్య సంయోగా

[illegible]

దేరభావాత్ జ్ఞాన పరత్వాదైర్వ్య సామ్యవిత్తానైర్విభక్తః. అచిదచ
 చ్చిత్తీయః. తద్విధియానసత్త్వప్రచాళ్యాభిషయప్రత్యక్షజ్ఞానే జగదా సామ
 భ్యాత్. సాభాగణకారణత్వాత్. నచ సత్త్వైర్జ్ఞానవియోగోసామ్యశ్చ
 గృహ్యమాణే గమ్యే గమయసామ్యశ్చ. నమానసవిత్సంబేద్యతయా గృహీ
 తవేవేతిచిత్తు. విశేషవిశేష్యభేదేన సమానసవిత్సంబేద్యత్వానైర్భేదః. అ
 నుమానపక్షే, కిం గోరన్తగమయసామ్యశ్చే గమయన్తగోసామ్యశ్చం త్రిసం
 గమయన్తగోసామ్యశ్చప్రతియోగిత్వంవా? నన్యః. గమయన్తగోసామ్యశ్చే
 భేదగన్తతయా గోమ్యైర్జ్ఞానాదేన సమ్యక్సామ్యశ్చేనమానతత్వాదిత్యా
 మా నామ్యనుమానేతి. చ్చిత్తీయమానైర్వ్యవిశ్వతి. నావేతి. తస్మ
 వ్యవతతి. గమగమయసామ్యశ్చేనభేదవిత్సంబేద్యశ్చ. విభాగతి. ఏ
 వంభేదః. —భేదకప్రామాదం. అచిద సామ్యశ్చేవ్యాప్తిముఖం? వి
 శేషవ్యాప్తిశ్చ? నన్యః. యదవ్యాప్తిమననతత్వేన సామ్యశ్చేవ్యాప్తేన
 నుమానాగత్యాత్. నన్యతీయః. యో గమయన్తసామ్యశ్చప్రతియోగీ స
 గమయసమ్యక ఇతి విశేషవ్యాప్తైః ప్రాగ్జ్ఞానాత్. కించ నానుమానాత్తస్య
 వ్యవః. గమయన్తగోరన్తసామ్యశ్చేనసామ్యశ్చేనసంభేదః. కించ న చాతుః
 పక్షభర్తతయా జ్ఞాతం తస్య. గమయన్తసామ్యశ్చేనప్రతియోగిత్వసామ్యశ్చే
 త్యప్తే గమనశ్చేనైర్జ్ఞానాత్. నచ విశేషభేదకవిభాగభేదేన గమగమయ
 సామ్యశ్చేనయత్వాజ్ఞానేపి గమయే గోసామ్యశ్చే గృహ్యమాణే నమా
 నసంబిత్సంబేద్యతయా తద్వ్రేతియోగిత్వం భాతవేవేతి వాచ్యమి. తథా
 పి గోరన్తగమయసామ్యశ్చేనగోరేతదగమయన్తసామ్యశ్చప్రతియోగివేతి గోవి
 శేష్యక పక్షభర్తత్యాజ్ఞానసంభేదః. నచ జ్ఞానోపనితతత్వే ద్వావనః. ప
 రామర్మ ఇతి యుక్తమి. జ్ఞానప్రత్యాపత్తే ర్విరాకృతత్వాత్. అచిద

ఉపమి నామీత్యనుక్తవసాయా వ్యు ।

గవయ సాద్యశ్చ సాచమితి వేషయః । కథంచిత్యాద్యహేతు ప్రసద్ధావపి గ
 వ గవయసాద్యశ్చానుభవ సమయే నియమేనవ్యాప్తిజ్ఞానాభావాత్ । తస్మా
 దసమితిసామగ్రీకరణే న్నగవిగవయ సాద్యశ్చానుమితీరితి—నన్వనుమానా
 నవతాచేతత గవయసాద్యశ్చానుభవోసిద్ధవః । లాభవేక్ష ప్రమాణభావ
 స్యవ్యాప్తిజ్ఞానప్రేక్షిత తత్రకరణత్వోల్పనాదిత్యతపహ॥ఉపమి నామీతి॥—
 నైయాయకాస్తత్కృతౌ గవయఇతి ప్రశ్నోనన్తరం యథా శాస్త్రథాగవ
 య ఇత్యాప్తివాక్యవ్యాగాలభ్యోపదేశస్య చనంగతస్య తద్వాక్యాభావం శ్చ
 రతా వాగకస్య జయగోపవృత్తి ఇతి ప్రత్యక్షే భవతి ప్రతీతిః । అసాగ
 వయశ్చవాద్య ఇతి । ప్రేవోపమితి । తత్కరణంచ నాతి దేశవాక్యం । తస్య
 పాక్ పిండవత్ప్రకృతాదిభి భావాత్ । నాపి ప్రత్యక్షం । సత్యపి తస్మిన్ వాక్యా
 భావేన వాద్యతావృత్తిత్వనుపపత్తేః । నాపి మిలితాభ్యాం వాక్యప్రత్యక్షా
 భ్యాం తాదృశజ్ఞానమితి వాద్యమ్ । తయో ర్భిన్నకాలతయా మేలనాసిద్ధేః ।
 ప్రత్యక్షసమయ తద్వాక్యానుష్ఠాన సంభవేపి శబ్దాన్వాపరోక్షత్వయోః
 సాయర్యావత్త్వా తాభ్యాం విహతీయ ప్రమాణాభ్యాం తాదృశప్రమానుపప
 త్తేః । నవ వాక్యాభావనుస్థాన సహకృతం ప్రత్యక్షం తత్కరణమితి యు
 క్తమ్ । ప్రత్యక్షానన్తరం వ్యాసక్లాదినా వాద్యత్వప్రతీత్యభావేపి ఉత్తర
 కాలం సాద్యశ్చపిత్త పిత్తస్తరణే సతి సమయ పరిచ్ఛేద దర్శనాత్ । నావ్య
 నుమానం తత్కరణం । తదనవతారే పుష్కలప్రకీలే రనుభవసిద్ధత్వాత్ । త
 స్మా త్సాగ్మశ్చజ్ఞానజేవోపమితీ కరణమ్ । తదక్రమదయనాచార్యైః । సం
 బద్ధస్య పరిచ్ఛేదః స జ్ఞాయాః సంజ్ఞానాసమా । ప్రత్యక్షాదేరసాధ్యత్వా దుప
 మానఫలం విమరీతి । తిల్పి పృథక్ప్రమాణం తదిత్యాహుః—తచ్చిన్ద్ర్యం ।
 క్షౌత్త్రభాగేనైవ తత్సంభవాత్ । తథాహి । కిం గవయపదవాద్యతాజ్ఞా
 నం ఫలమ్ ? గవయపద గవయత్వ ప్రసృత్తినిమిత్తకమితి జ్ఞానంవా ? ఆ
 ద్యే సతావత్ గోసాగ్మశ్చపతిగవయపదవాద్యతా జ్ఞానం । గోసాగ్మశ్చ
 గవయపదవాద్యఇతి వాక్యాన్వాద్యత్వోపలక్షితే తస్మిదవాద్యత్వస్యజ్ఞాత
 త్వాత్ । నావ్యయంగవయపదవాద్యఇతి జ్ఞానం ఫలం । అయంపిండో గవ
 యపదవాద్యః గోసాగ్మశ్చత్వాత్ అతిదేశవాక్యవగతపిండవ దిత్వనుమా

తద్వచనమునం మానానైవై *****

ఇతి శ్రీకర్తారాజాభ్యర్థిత్రైజ్ఞానరచితాయాం

వేదాన్తపరిభాషాయాం ఉపమానపరిచ్ఛేదః [౩]



నేన తత్త్రవాద్యత్వే న్యహసంభవాత్. అతివినయయత్నవిశిష్టా గమయపదవాద్యభోజ్ఞాన ముపమానఫలం గమయస్య పూర్వమనుభవితత్వాత్ నాస్య శబ్దాదినా అన్యథానిర్ధారిణ్యసాధ్యమ్. గమయత్వ విశిష్టా గమయపదవాద్యః గౌరవ్యశక్త్యా దతివేగవాక్యాలగతిపిండవ దిశ్యా. మానేనేన తత్సంభవాత్. నిర్మితీయః. గమయపదం సప్రకృత్తైమిత్రం పదత్వేన ఘటపరచిత్తసుమానేన, గమయపదం గమయత్వ తదన్యా న్యతరప్రవృత్తి నిమిత్తకం పదత్వా నితసామాన్యతోన్మత్వేన లాఘవసహకృతేన, గమయపదం గమయస్య ప్రవృత్తైమిత్రకం ఇతగానప్రవృత్తినిమిత్తకత్వేన సప్రవృత్తి నిమిత్తకత్వేన నిర్మితీయః, నా గమయత్వ ప్రవృత్తైమిత్రకత్వేన పరిచ్ఛేద సంభవాత్. నన ఏవాద్యకానుమానానవశాదవశాయా ముపమాన ప్రవృత్తితి వాద్యం. ఉపమానానుమానయోరన్యతరకల్పనానైవ వాద్యమానప్రేన క్లప్తైవమానభావతయా కల్పనాదిత్యాత్. నన్న సన్నతే గమయన గానుపనుచోమిత్యనువ్యవసానుజల సేవకాలి జ్ఞానసిద్ధిః తత్కల్పితక్రూరణం మానాంతరం కల్పనైవేవ జన్మ. ఉక్తానువ్యవసాయన్యాన్తరభేదత సాన్యకృత్తి పదమత్వాత్. ననా గమయేన గాముపమినామీ త్యనువ్యవసాయా వాద్యత్వజ్ఞాన పదమయః. అతివినయవేలలాదనముపమినామీతి లోకన్యవహరిః. అన్యథా సమయపరిచ్ఛేదస్య తద్రాచావేన తథాన్యవహారాభావ ప్రసక్తిః. తద్వాన్తసంజ్ఞాసంజ్ఞాసంబంధబుద్ధి రుపమానఫలం. తత్కల్పపమినోమీత్వవివేకసాయబలా త్సాన్యకృత్తిబుద్ధిదేవ ఉపమిణః. తత్కరణం చ తన్నిరూపిత సాద్యకృత్తాన మిత్యవమానంమానాన్తరమితి—తదేతత్సర్వమభివేత్త ఉపసంహరితి ॥ తద్వాదితి ॥ *****

ఇతి శ్రీకర్తారాజాభ్యర్థిత్రైజ్ఞాన విశ్వస్థాన్తరచితే

వేదాన్తపరిభాషాయానై వేదాన్తపరిభాషా ఉపమానపరిచ్ఛేదః.



అథాగమోఽయామ్యతే ! యస్యవ్యాప్యతాత్పర్యవిషయాభూతసం
సర్జకమానాస్తరేణనదాక్ష్యతే నిదాన్త్యం ప్రమాణమ్ ।

ఉపమానానిస్తరిం శిష్టవృద్ధులవారి నమ్మతత్వా దగ్ధాపత్తైః ప్రా
క్ శిష్టసేవిష్యామ్యతే ఇత్యాహ ॥ అథేత ॥ కేచిత్తు స్వసమానవిషయవా
క్యాభ్యయభాభజ్ఞానజన్యత్వ మితి, కారణద్వారకం ప్రమాణశబ్ద లక్షణ
మాచక్షతే. నై తత్సారం. శుశబాలాదివాక్యైః వ్యాప్తేః. నచేత్స్వరజ్ఞానంత
ద్వాక్యాభ్యవిషయం తత్ప్రాప్త్యైవేతి వాచ్యం. శుశ్వరానజ్ఞీకర్తృమతే త
థాప్యన్యాప్తేః. కించ నేదం ప్రమాణశబ్దస్య లక్షణం. శుకాదిప్రయోగస్థ
లైస్త్వరసహసభీజ్ఞానాదేవాన్యత్క్రియోదహోపపత్తౌ గౌరవణవక్తృవాక్యా
భ్యజ్ఞానస్యహేతుత్వాత్. కించ ఇదమసంభవ. సిద్ధానై వియదాదివన్ని
త్యుత్పత్తిస్యచక్రిప్రయోగంభిన్నభిన్నానుపూర్వీకుటితకదవాక్యభేదేపి స్వ
రూపేణ తజ్జన్యత్వాభివాత్. నచానుపూర్వీవిప్లవతయాతజ్జన్యత్వం. శు
టజ్ఞానానస్తరజ్ఞానవిషయస్వరూపాయాః తదుచ్ఛారణాంతర్యాచ్ఛారణవి
షయత్వలక్షణాయావా అనుపూర్వాప్య ఉపాధితేన అనాదితయా వాక్యా
భ్యజ్ఞానానన్యత్వాత్. తతశ్చ కారణద్వారకం ప్రమాణలక్షణం నయ్యక్త
మిత్యభిసంభాయ ప్రకారాస్తరేణలక్షణమాహ ॥ యస్మైతి ॥ మానాస్త
రాబాధిత తాత్పర్యవిషయాభూత పరాభాసంసర్గబోధకత్వం యస్యవా
క్యస్య తద్వాక్యం ప్రమాణశబ్ద ఇన్యభాః. శబ్దసమానాభావే ప్రమాణాస్త
రే ప్రమాణశబ్దలక్షణం మాప్రసాంక్షిచితి, వాక్యస్మైత్యుక్తం. పరాభా
సంసర్గ బోధకవాక్యత్వస్య అన్నివాసించేదిత్యయోగ్యవాక్యేపి గతత్వాత్
అబాధితేత సంసర్గవిశేషణం. చక్రిప్రసారవాక్యాకరిక్తసకలవాక్యేషు స్వా
భాసంసర్గస్య నేహనానాస్త్రిత్యాదివా బాధితత్వాదవ్యాప్తిరిత్యతఉక్తం
మానాస్తరేతి. సజాతీయమానాస్తరే త్యభాః. తథాచ పారమాధికత
త్వావేదవేద్యేదానై ఘటానయనాదిసంసర్గస్య యాగవప్యగాదిసా
ధ్యభావనభావస్యచ బాధేపి సజాతీయై వ్యాకవహారికతత్వావేదకైఃప్రమా
ణాస్తరైశ్చాభావా న్నావ్యాప్తిః. అథాచాదవాక్యే సప్రజాపతి రా
త్తనోపపాదుచక్షతే చిత్వాదౌ శూన్యమాణవిదాభాసంసర్గస్య వ్య
వహారదకాయామపి బాధాత్ తాత్పర్యవిషయత్వం. యద్వా యో

అని పరిభాషాకానం జననవిజ్ఞానావిషయత్వయోగ్యత్వ మాకాంతా । క్రి
యాపిణి కాలస్య కాలశ్రవణ క్రియానాః కరణశ్రవణే ఇతికతావ్య
వానాస్తి విజ్ఞానాః పదుత్సాత్ । అజ్ఞానోరపివాక్యాభావోదా ద్యో
గ్యగ్న ముచ్యతే । తదవచ్చేదకంచక్రియాత్వకారకత్వాదికమితి నావ్యాప్తిః ।
చై దనావౌతత్వాత్ నచ తాత్పర్యే శేషిత పాధ్యనుమితత్వావచ్చేదన
విశేషజ్ఞానత్వేన పేతుగ్న మితి యుక్తం . అథాపి తదవిశేషిత సా
ధ్యనుమితే ప్రాత్న్యైకానాజన్యత్వేన తస్య శబ్దసహకారితాభంగప్రసం
గాత్ . కి చ అసత్యపిన్యాప్తిజ్ఞానే సత్త్వాకాంతాదిషు చతుర్ముఖకార
ణేషు చుచరణజ్ఞానస్యానుభవనిర్భత్యాపి న్నశబ్దస్యానుమానేనైవరాఘవః
అపిచ యది శబ్దస్యానుజ్ఞే అవశ్యం ప్రచ్యేదః తహ్యేకానుమానమపి పృ
శన్మహిణం నస్యాత్ . తత్రాపిక్షేప్తప్రమాణభావస్య మనఆదః పృ
త్యేషస్య ప్రమాణత్వాచిత్యాత్ . యదిచ తత్ర సాక్షాత్కరోమీత్యను
వ్యసనాయాభావా దనుమిరోమీత్యనువ్యవసాయాచ్చ పృథక్పరీమాణనను
మాన మితి మనః . అథా శబ్దాదమునుభవంపరీత్యేమీత్యనువ్యవసాయా త్స
పి వ్యతిరేకతయ్యం . తద్దాత్మత్వేపి లోకికావైదికాశ్శబ్దాః స్వాతంత్ర్యేణ పరీ
మామితి సుతేషః . ఆకాంతాదికలక్షణజ్ఞానేనసాధారణకారణ మిత్య
క్తిమ్ . తత్ర పరీక్షనవిజ్ఞాన్తేనపరీక్షనం శిష్యజ్ఞానాకామాకాంతానిరూ
పయత । తత్రేతి ॥ నను కదాచిజ్ఞానావిషయత్వేహి తద్బలన యోగ్య
త్వం శిష్యైకత తదేవ కుతఇత్యాశంకా , క్రియానా క్యేతావత్తదుపపాదయ
తి । క్రియాశ్రవణవతి ॥ ఇతికతావ్యవాయా ఇతి । అన్యస్యేత్యభావః . న
ను జ్ఞానావిషయస్యమేవాకాంతాన్త్ర లాఘవా దావశ్యకత్వాచ్చేత్యత
ఆహ । అజ్ఞానోరపి ॥ నను జ్ఞానావిషయత్వయోగ్యగ్న మవచ్చేదకావ
రీదయే . మగ్గికామామిత్వనిరూపా ॥ నిదవచ్చేదకమితి ॥ నన్వస్త్రాకాంతా
లోకికవేదయోః క్రియాపరేషు ఘటమానయత్వాదిషు ‘సమిధోయజతి’దర్శ
పూణణవాసాధ్యం గర్వర్తకామాయజేతే’త్యాదిషు చాగ్ధప్రధానవాక్యేషు .
తత్ర క్రియా కర్తకరణితే ర్తృతాత్వానాంజ్ఞానావిషయత్వయోగ్యత్వా
వచ్చేదకానాం సత్త్వాత్ . తథాపితదగ్రహితేషు ‘నీలా ఘటా’ ‘నీలాత్పలం’
‘తత్త్వమసి’ ‘అహంబ్రహ్మస్మి’ ‘అయమాత్మాబ్రహ్మ’ ఇత్యాదిషు సిద్ధాభావా

అభేదాన్వయేన సమానవిధక్రొత్తవక ప్రతిపాద్యుత్పత్తితదవచ్ఛేదకమితి తత్త్వ
మస్మాద్వివాద్యేషు నావ్యాప్తిః । ఏతాన్యతాకాంతాభిప్రాయేక్షేన బలాబ
లాధికరణే సావైశ్వర్యేన్యమితివాచిభ్యో వాజిన, మిత్థుతప్రేక్ష్యేవేయా
గస్యామిత్వాత్తత్త్వేన సమాదానాత్ । తే హ్యపి న్యుపపాదకః ।

శ్వేషు కథమాకాంత్యైర్భిలతాః । అథేవాన్వయేదేతి । అభేదాన్వయేనైతి
యోగిని తత్త్వపదాభావా విస్మయకః । సవైసమానమగమః । అపచ్ఛేద
కాననుగమేపి బహ్విజన్యత్వాదిపత్ తివకశ్వేష్య యోగ్యత్వ లక్షణాకాం
త్రాయా అనుగతత్వాత్ । సన్వన్వయబోధాభావ ఏవాకాంతా తిప్యాకీర్తా
గభావనూపతయా శబ్దజ్ఞానకారణత్వేన క్లృప్తత్వా తిత్వతలతా । ఏతా
దృశేతి బలాబలాధికరణభేదిః—స్మృతియేష్టితం, శ్రుతి ర్వివాదకృత ప్రకరణ
స్థాన సమాఖ్యానాంసమవాయోపాదాదాబల్యచక్రవిప్రకరణాత్ । (సూ)త
త్ర శ్రుత్యాదీనా మేకవిషయసమవాయోనవిరోధసత బలాబలం విచార్యతే.
తత్ర శ్రుతివాక్యవిరోధోదాహరణం । తద్వేషయసికభ్యానయతి సావైశ్వర్యే
వ్యామిత్వా వాచిభ్యోవాజినమితి. తత్ర సందేహః. కిం వాజినస్య విశ్వే
దేవ శేషత్వం? ఉత వాజినామకదేవతాంతర శేషత్వం? ఇతి. కిం తావ
త్ప్రాప్తం? విశ్వేదేవశేషత్వమితి. కుతః? వాచిభ్యోవాజినమితి వాక్యా
ద్వాజినస్య విశ్వేదేవాం గత్వావగమాత్. నక వాచిభ్యకతి దేవతాస్తర
శ్రవణాత్కథమప్య విశ్వేదేవ సంబంధకతి వాచ్యమ్. వాజం-అన్నం-ఆమి
త్ర తదేషామస్త్రీతి పృష్టస్త్రావాజిపదస్య తత్సంబంధి విశ్వేదేవ ప్రతిపా
దకత్వాత్. నచామిత్రాయావన శ్రుత్యా దేవతాసంబంధో న వాజినస్య త
స్య దుబలవగమాణ వాక్యగమ్యత్వాదితి వాచ్యం. వైశ్వదేవపదస్యామి
త్రా పదసాపేక్షత్వేన తస్మాపి వాక్యగమ్యత్వాత్. అస్తుచా ఆమిత్రాసం
బంధ్యురైతత్వం. తథాపి నవాజినవాదః. శ్రుతివాక్యయోశ్చబ్దత్వాపిశేష
కతుల్యబలత్వాత్. తస్మాన్నామిత్రయా వాజినవాదః. కింతు తయోగమావి
కల్పః సముచ్చయోవేతి.—ఏవంప్రాప్తేరాధాస్త్రః—విశ్వేషాం దేవానామా
మిత్రయైవ సంబంధః యుక్తః. తస్మాః వైశ్వదేవీతి తద్ధితశ్రుత్యవగమ్యత్వాత్
నచామిత్రాపదసాపేక్షత్వాద్వాక్యగమ్యత్వమ్. తద్ధితస్య అస్మేతినన్వనామా
రేక్షరణేన తస్యామిత్రవాదకత్వాత్. నచైవమామిత్రపదవైయక్యమ్.

నను తస్మాద్ వివాహస్య జిహ్వాసాపేషయత్స్వేతద్యోగ్యస్య మప్రేక్ష్య పృ
 థేయస్సన్మన్మయా యోగ్యానిజిహ్వాసా విషయతావచ్ఛేదకత్వాదితీచేత్ ।
 ౩ స్వసహనబోధం వవాథాన్వయబోధ విరహ సహకృత ప్రదేయద్ర
 ప్పత్తిరైవ తదవచ్ఛేదకత్వేన నానిరద్రోహస్య స్వసమాన జాతీయామితౌ
 దివ్యాన్వయబోధకత్వత్వేన తాన్మకావచ్ఛేదకత్వాన్ధావాత్ । ఆమి
 త్వాయాన్తరైః ॥ వాచినాన్వయస్య తదానుబంధితత్వాత్ ॥

సత్త్వవాతాధ్యాయేనవిరళత్యైవ నిర్వవాన్ముః కోకః ఇత్యాకాంతాయాం
 విశేషమనుర్వక్తవ్యాత్. కోకిల ఆయంఘటఇత్యుత్తరాయమితవదస్య విశేష
 సహకృత భువనవాతాయామపి నశ్యతిత్వసాని. సచవాజినపదం విశే
 షసచకృతః. యేనా మితౌవాజినయో ముఖ్యో దేవతాసంబంధః. కించ న
 నాజినవా ద్విశ్వేదేవోపశ్ఛేతి. తస్మాత్స్వయాధత్వాత్. ఆపిచ నవాజిన
 స్య విశ్వేదేవే స్సంబంధః. తదవచ్ఛేదితాయా నిరపేక్ష సాధనత్వా న్న స
 ముత్తయః. నాని విత్త్వః. తస్మాత్ప్రబోధ మప్తత్వాత్. తతస్త్వ విశ్వేదాం
 దేవాణాం ప్రత్యేకగతామితౌవదభ్యేన నైరాకాంత్యాన్మవాక్యేన వా
 చనసంబంధః. తదవచ్ఛేదకత్వచాదైః. శ్రుత్యామిత్రేనశేషాహి నైదాం వా
 క్యేన వాచనం ప్రబంధాలపిమూత్వాన్తయశ్రుత్యా నిరాకృతం, ఇతి—
 ప్రదేయద్రవ్యస్యం యోగవిరూపిత జిహ్వాసాపేషయత్స్వయోగ్యతావచ్ఛేద
 కం తస్మామితౌదివ్యాజినేష్యవిశేష్టమితి కథం నైరాకాంత్యమితి చోదయ
 తి ॥ నివృత్తి ॥ నహి ప్రదేయద్రవ్యస్యం తదవచ్ఛేదకమ్. జనితాన్వయబో
 థాదృశ వాక్యాన్వయ రస్వయబోధావతైః. కింతు సహభివ్యాహృతపదస్తూరి
 తపవాథాన్వయబోధవిరహ సహకృత ప్రదేయద్రవ్యత్వం. తత్తు ఆమితౌ
 యా మేవేతి విహరతి ॥ సస్వసమానజాతీయేతి॥ సస్వస్తు వైశ్వదేవయాగే
 ప్రాసాదుదేవ వాజినాన్వయబోధ ఇత్యామిత్రేన నిరాకాంత్యాస్యా దిత్వా
 తద్యోగ్య. శ్రోతామితౌసంబంధాత్తత్వాపేక్షసంకర్తవ్యప్రకృత వాక్యప్రమాణక
 వాజినాన్వయస్య ప్రాసాదుసమవస్థితత్వాత్ నామితౌయాం నైరాకాంత్య
 మిత్యాహ ఆమితౌయాంభ్యుతి ॥ నను యస్య వాక్యే స్వతఃప్రమాణ్య
 బుద్ధ్యా ప్రసమంవాజినాన్వయబోధః తదా ఆమితౌయాం నైరాకాం
 త్యం దుర్వారమితిచేన్న. ప్రమాణమూలాన్వయబోధాభావసహకృత

ఉదాహరణాస్తరేష్వసి చుర్బలత్వప్రయోజకాకాంతా విరహ ఏవ మేవ
దృశ్యః

ప్రకృత్యన్యత్వేనాత్మీ జ్ఞానాబలయన్య యోగ్యాతావచ్చేదకత్వేన
విశ్చితత్వాత్. ఏవం ప్రతాపియాన్యై దైర్ఘ్యేషయాగే వాచిసస్య ని
రాకాంక్షత్వాత్ తస్యస్వబాధకస్య వాచిరవాక్యస్య చుర్బలత్వమిత్తుక్తం.
సంప్రత్యన్యత్వాపి తదధానప్రయుక్తమేవ దౌష్ట్యం మిత్యాహ. || ఉదాహర
ణాస్తరేష్వసి || 'విద్యాగోపాపత్య ముపత్యతే' ఇత్యాద్యుదాహరణా
స్తరేష్వస్యథాః.—తథాహి, విద్యాగోపాపత్యముపత్యతే ఇత్యుక్తశ్చ తస్మాత్
చుర్బలస్య, కనాదవ స్తరేష్వ, త్యస్య గాహాపత్యాంక తావదగమేనని
రాకాంక్షత్వాత్ ఇద్వైశేషత్వే లింగస్య సప్రామాణ్యం. తథా యజ్ఞా
యజ్ఞేయే సామిని, విరుంకృత్వోన్యేయ, మిత్యుక్త్యా ఇరావదప్రాప్తా గిరావ
దస్య నిరాకాంక్షత్వాత్ తత్వానికస్య వాక్యస్య దౌష్ట్యం. ప్రతిష్ఠాకా
మ దశావూణామాసప్రయోగే ఏకవింశతినంభ్యసామిధేన్యనుచననా
నాం, ఏకవింశతిమరుమ్రాయాత్ ప్రతిష్ఠాకామస్యేతి శ్రుత్యా అక్లత్వావ
గతౌ పంచదశసంఖ్యసామిధేన్యనుచననానా మాకాంతాధావాత్తదంగ
స్వబాధకస్య ప్రకరణస్య శ్రుత్యా గోదోహనాన్వితే పశుకామ ప్ర
యోగే చమసప్రాసకస్య క్రీణస్య, యజమానస్యయాజ్యై, త్యశ్చ శ్రుత్యా
ముతుయాగేషు యాజ్ఞాయా యజమానకత్యైక త్వావగతౌ హోత్రీసమా
ఖ్యాయాచుర్బలత్వమ్. తథా, స్యానంతేనదంకృతోమి, త్యస్య తస్మిన్తేదే,
త్యస్యద పురోడాశసదనకిరణ ప్రతిష్ఠాపనయో లింకం గేన ప్రత్యేకమేవవి
నియుక్తత్వాత్ స సకలమస్త్రస్య వాక్యా ద్వికత్వేన సముచ్చయేనవా స
దనకరణ ప్రతిష్ఠాపనయో ప్రయోగః. సూక్తివాకవిగదస్య, ఇదంహవికజు
మేతాం అపిపుణేతామిత్యాదే రగ్గీషామాదపదవత్తదేకవాక్యతావన్నస్య
వ్యసంధయా పర్వవ్షయేప్రయోగః నను ప్రకరణాత్తతోవిచ్ఛిన్నాన్యత్వాపి
ప్రయోగః. విదేవనాదీనా మభిషేదనియనన్నిధా వామాతానామపి ప్రక
రణా ద్వాజనూయూంగ త్వావగమేన నిరాకాంక్షత్వాన్నసన్నిధానాదభిషే
దనేయాంగత్వం. పురోడాశికసమాఖ్యాలే దశావూణామాసకాండే స
మామూలస్య శుంధధ్వమితి మస్త్రస్యసన్నిధానాత్సన్నాయుపాత్రాశ్చ

శ్చైవాత్మకస్య నికాశాక్షత్వాన్నప్రమాదాశపాత్రాగ్రత్యమితి సమాఖ్యా
 యాస్తోచ్యతే. ఏకాదశస్వభావకాంతాభావవ దుర్బలత్వప్ర
 యోజనః. సన్న్యసికాన్వయబోధత్వ లక్షణాకాంతావరహః. తస్మాస్స
 ర్కప్రభావాః భావః—అత్యేకనూలోదనీయం. జిజ్ఞాసావిషయత్వ
 యోగ్యత్వంనాకాంతా. యః కర్తృత్వమానయవంకృతిః అగ్నికరణత్వం
 విదంతి క్షణావతః కృపిత్తపానసమిత్త్యత్రక్రియాత్వాదస్తవశ్చేదకీస్య స
 త్వేన సాకాక్షత్వాత్. నచేష్టపత్రిః. తతోప్యన్వయబోధప్రసంగాత్.
 స్వరూపాయోగ్యత్వాన్నన్వయబోధకతీ చేన్న. సాకాంతత్వేనైవ శబ్దస్య
 స్వరూపయోగ్యతా తస్మాప్యాపాతాత్. జిజ్ఞాస్వయబోధోత్తరకాల
 మప సచాక్షేపయోగ్యతాలక్షణాకాంతానత్వాత్ పునరన్వయబోధావ
 త్తీ. సచాన్వయబోధాభావరహకృతం జిజ్ఞాసావిషయత్వయోగ్యత్వ మా
 కాండేతి విషయత వతోనోక్తవోషణవివాద్యమ్. అన్వయబోధానంతరం
 అపి కర్తే ప్రమాదానీయామితీద్భాషా మన్వయబోధదశనాత్. కించై
 వ మాకాక్షేప ముపార్జయ్యాత్. అన్వయబోధాభావస్య ప్రతిబద్ధకాభా
 వతయా పృథక్కారణత్వేన కారణతానన్వేదకీత్వా యోగాత్. అన్యథా
 సద్వ్యభావ సమకృతి సమభయపాపిష దత్తయోగ్యత్వమేవానుమితవాతుః
 స్యాత్. ఏకాదశసహకరయదావిరహసహకృతసద్వ్యభావః పక్షతేతి సద్ధాస్తోభ
 త్వో. తితిశ్చనయుక్త. జిజ్ఞాసావిషయత్వయోగ్యత్వమాకాండేతి—అప్ర
 మోచః—జిజ్ఞాసావిరహ సహకృతాన్వయబోధాభావః ఆకాంతా. అజి
 జ్ఞాసితాన్వయబోధకతీ చాశ్చ విశేష్యాభావాత్ జనిత్వాన్వయబోధక వి
 శేషతాభావాత్ విశేషాభావత్వేన నాన్వయబోధానుపపత్తిః. నచైవంఘ
 రణకర్తృత్వకారణం అగ్నిత్వేనాన్వయబోధాపత్తిః. క్రియాకర్తృత్వయ
 బోధవిశేష తాదృశవిద్య స్వరూపాయోగ్యత్వాత్. నచ సాకాంతత్వేన
 తస్మాప్యాపాద్యమిత్త్యత్రమితీ చాద్యమ్. అన్వయబోధవిశేషే పదవిశేషత్వే
 నైవ హేతుత్వాత్. సన్న్యజిజ్ఞాసలేపి వాజనాదా విశేష్యాభావనత్వేన సా
 కాంతాత్వాత్. బలాలాభఃరహిత్వ నైకాకాంత్యం విరుద్ధ్యతేతచేత్.
 నచనైకాకాంత్యవశేన గోక్షణనివయోగ్యాకాంతాభావస్త్రాభిప్ర
 తిః. కించు. స్మృతీల్పవాసుహులజిజ్ఞాసాలక్షణాకాంతాభావః. అన్యథాతి

యొక్క కావ తాత్పర్యమును గూడ చూచునదిగా నున్నది. ఇట్లు పండితుల
తాత్పర్యాన్ని సమగ్రముగా చూచి యొక్క కావ తాత్పర్యమును గూడ చూచునదిగా
నగుదురు. విశ్వాసముతో తాత్పర్యమును గూడ చూచునదిగా నున్నది.
ఇట్లు యొక్క కావ.

[illegible]

తద్వ్యవస్థాః పాశ్చేష్వపి వాచ్యాభేదాభేదం లక్ష్యవ్యూహాభేదే బాధా
భావాత్ యోగ్యాతా । అత్ర తద్వ్యవస్థానో పదజన్యవదాభోషణః ।
మానాస్తరూపభావతవదాభాస్యాస్వయబోధాభావాత్ పదజన్యేతి । అసమ
వాక్యసంభవే తద్వ్యవస్థాభావః ద్వాదశిత్వాదాపేక్షాంతే । అతఏవ
ఇషేష్వేత్వాదాభివ్యక్తివదాభావః ।

సంప్రదాయమతేనాహ ॥ వాచ్యాభేదాభేదేతి ॥ ఇయం చ యోగ్యాతా నన్య
యావతేనాహ ॥ తద్వ్యవస్థామేష్వచాత్. కింతు జ్ఞాయమానా. తజ్ఞానం
సంశయనిర్మయసాధారణం కారణమ్. తతశ్చ తత్సంశయవివర్జయయో
ర్మతాజ్ఞానానుపపత్తిః. ప్రాధికరణాదున పదజన్య పదాభోషణీతిః శా
ర్థిజ్ఞానాన్తం. కింయావత్తితిమాత్రమ్. లాఘవాత్. నచానత్రైః పదవిశేషజ
న్యోపసృతిత్వేన హేతుత్వే ఘటకర్తవ్యవిత్వాదా అన్వయబోధప్రసక్తః.
తస్యవ్యూహాభావోగ్యాత్వాత్. నచైవమోదనంపచతీత్వేత్ర మానాస్తరూప
భేదేలావసానస్యవ్యవస్థాభావః. తాత్పర్యజ్ఞానేనైవతన్నియమోపపత్తిః.
అన్యథాదేవకర్తవ్యకలాపకవిశిష్టతస్యతవమతేవ్యవస్థయబోధాపత్తిరి
తితదేతన్నరాచక్ష్యే అచక్ష్యేతి—అయంభావః. పదజ్ఞానజన్యన్వయప్ర
తియోగ్యుపసృతిరేవాసత్తిః. నైవచాన్వయబోధాన్తమ్. అన్యథాసంసార
రోపణితంతరవాదాయ ఘోషాదిపక్షేరేవాన్వయబోధసంభవే లక్షణో
చ్ఛేదాపత్తిః. కిం చ యదివ్యత్యయపక్షేనస్యాస్వయబోధప్రదాపమవాయ
సంబంధేన ఘటాదిపక్షేరేవాకాశోపక్షేనంభవా చాకాశాదిపదానాం తత్ర
శక్తిర్నాస్తిత్వేతి. నచ సృష్టిభేదేన శాన్తిభేదాదుః. లాఘవేన పదజన్య ప
దాభోషణీతిత్వేన హేతుత్వే అతిక్రూరతాకల్పనాదిత—యదుక్తం
'చార్వకవిత్వాదా వ్యభిచార, ఇతి. తస్మాహ ॥ అతపవేత ॥ నచాభావవి
ప్రపదకల్పనా ద్వరమావశ్యకాభావకల్పనమితివాచ్యమ్. ఉక్తన్యాయేన పదజ
న్యపదాభోషణీతిత్వేన హేతుత్వసేచ్ఛా తత్కల్పనాగౌరవస్య ప్రామాణిక
త్వేనావోపత్వాత్. అన్యథా విధానాంతే శాబ్దత్వేనన్యోత్. అనుమితీత్వేన
రాజవ్యవస్థానవ చార్వకత్వేనజన్యత్వస్యప్రయోజకత్వాత్. ॥ఇషే
ష్వేత్వయాదవత్పాశ్చేదలక్షణేన. సజేషువాక్యభేదాస్యాత్., (సూ). యా
వ్యవస్థాపేతాథానా చాచరికవియోగసన్నియథా ఇషేష్వేత్వేత్వాదీని

అవస్థల వివరము : పూర్వము జూరస్ లోని అవస్థలను, అవి నాశనమయినవి :

[illegible]

٢٩٠

నల్లకాయమ్ అన్నదేదా న్నవిధాపాయమ్

1. $\frac{1}{x^2} = x^{-2}$
 $\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^2} = -\frac{2}{x^3}$
 2. $\frac{1}{x^3} = x^{-3}$
 $\frac{d}{dx} x^{-3} = -3x^{-4} = -\frac{3}{x^4}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^3} = -\frac{3}{x^4}$
 3. $\frac{1}{x^4} = x^{-4}$
 $\frac{d}{dx} x^{-4} = -4x^{-5} = -\frac{4}{x^5}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^4} = -\frac{4}{x^5}$
 4. $\frac{1}{x^5} = x^{-5}$
 $\frac{d}{dx} x^{-5} = -5x^{-6} = -\frac{5}{x^6}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^5} = -\frac{5}{x^6}$
 5. $\frac{1}{x^6} = x^{-6}$
 $\frac{d}{dx} x^{-6} = -6x^{-7} = -\frac{6}{x^7}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^6} = -\frac{6}{x^7}$
 6. $\frac{1}{x^7} = x^{-7}$
 $\frac{d}{dx} x^{-7} = -7x^{-8} = -\frac{7}{x^8}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^7} = -\frac{7}{x^8}$
 7. $\frac{1}{x^8} = x^{-8}$
 $\frac{d}{dx} x^{-8} = -8x^{-9} = -\frac{8}{x^9}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^8} = -\frac{8}{x^9}$
 8. $\frac{1}{x^9} = x^{-9}$
 $\frac{d}{dx} x^{-9} = -9x^{-10} = -\frac{9}{x^{10}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^9} = -\frac{9}{x^{10}}$
 9. $\frac{1}{x^{10}} = x^{-10}$
 $\frac{d}{dx} x^{-10} = -10x^{-11} = -\frac{10}{x^{11}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{10}} = -\frac{10}{x^{11}}$
 10. $\frac{1}{x^{11}} = x^{-11}$
 $\frac{d}{dx} x^{-11} = -11x^{-12} = -\frac{11}{x^{12}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{11}} = -\frac{11}{x^{12}}$
 11. $\frac{1}{x^{12}} = x^{-12}$
 $\frac{d}{dx} x^{-12} = -12x^{-13} = -\frac{12}{x^{13}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{12}} = -\frac{12}{x^{13}}$
 12. $\frac{1}{x^{13}} = x^{-13}$
 $\frac{d}{dx} x^{-13} = -13x^{-14} = -\frac{13}{x^{14}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{13}} = -\frac{13}{x^{14}}$
 13. $\frac{1}{x^{14}} = x^{-14}$
 $\frac{d}{dx} x^{-14} = -14x^{-15} = -\frac{14}{x^{15}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{14}} = -\frac{14}{x^{15}}$
 14. $\frac{1}{x^{15}} = x^{-15}$
 $\frac{d}{dx} x^{-15} = -15x^{-16} = -\frac{15}{x^{16}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{15}} = -\frac{15}{x^{16}}$
 15. $\frac{1}{x^{16}} = x^{-16}$
 $\frac{d}{dx} x^{-16} = -16x^{-17} = -\frac{16}{x^{17}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{16}} = -\frac{16}{x^{17}}$
 16. $\frac{1}{x^{17}} = x^{-17}$
 $\frac{d}{dx} x^{-17} = -17x^{-18} = -\frac{17}{x^{18}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{17}} = -\frac{17}{x^{18}}$
 17. $\frac{1}{x^{18}} = x^{-18}$
 $\frac{d}{dx} x^{-18} = -18x^{-19} = -\frac{18}{x^{19}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{18}} = -\frac{18}{x^{19}}$
 18. $\frac{1}{x^{19}} = x^{-19}$
 $\frac{d}{dx} x^{-19} = -19x^{-20} = -\frac{19}{x^{20}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{19}} = -\frac{19}{x^{20}}$
 19. $\frac{1}{x^{20}} = x^{-20}$
 $\frac{d}{dx} x^{-20} = -20x^{-21} = -\frac{20}{x^{21}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{20}} = -\frac{20}{x^{21}}$
 20. $\frac{1}{x^{21}} = x^{-21}$
 $\frac{d}{dx} x^{-21} = -21x^{-22} = -\frac{21}{x^{22}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{21}} = -\frac{21}{x^{22}}$
 21. $\frac{1}{x^{22}} = x^{-22}$
 $\frac{d}{dx} x^{-22} = -22x^{-23} = -\frac{22}{x^{23}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{22}} = -\frac{22}{x^{23}}$
 22. $\frac{1}{x^{23}} = x^{-23}$
 $\frac{d}{dx} x^{-23} = -23x^{-24} = -\frac{23}{x^{24}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{23}} = -\frac{23}{x^{24}}$
 23. $\frac{1}{x^{24}} = x^{-24}$
 $\frac{d}{dx} x^{-24} = -24x^{-25} = -\frac{24}{x^{25}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{24}} = -\frac{24}{x^{25}}$
 24. $\frac{1}{x^{25}} = x^{-25}$
 $\frac{d}{dx} x^{-25} = -25x^{-26} = -\frac{25}{x^{26}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{25}} = -\frac{25}{x^{26}}$
 25. $\frac{1}{x^{26}} = x^{-26}$
 $\frac{d}{dx} x^{-26} = -26x^{-27} = -\frac{26}{x^{27}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{26}} = -\frac{26}{x^{27}}$
 26. $\frac{1}{x^{27}} = x^{-27}$
 $\frac{d}{dx} x^{-27} = -27x^{-28} = -\frac{27}{x^{28}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{27}} = -\frac{27}{x^{28}}$
 27. $\frac{1}{x^{28}} = x^{-28}$
 $\frac{d}{dx} x^{-28} = -28x^{-29} = -\frac{28}{x^{29}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{28}} = -\frac{28}{x^{29}}$
 28. $\frac{1}{x^{29}} = x^{-29}$
 $\frac{d}{dx} x^{-29} = -29x^{-30} = -\frac{29}{x^{30}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{29}} = -\frac{29}{x^{30}}$
 29. $\frac{1}{x^{30}} = x^{-30}$
 $\frac{d}{dx} x^{-30} = -30x^{-31} = -\frac{30}{x^{31}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{30}} = -\frac{30}{x^{31}}$
 30. $\frac{1}{x^{31}} = x^{-31}$
 $\frac{d}{dx} x^{-31} = -31x^{-32} = -\frac{31}{x^{32}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{31}} = -\frac{31}{x^{32}}$
 31. $\frac{1}{x^{32}} = x^{-32}$
 $\frac{d}{dx} x^{-32} = -32x^{-33} = -\frac{32}{x^{33}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{32}} = -\frac{32}{x^{33}}$
 32. $\frac{1}{x^{33}} = x^{-33}$
 $\frac{d}{dx} x^{-33} = -33x^{-34} = -\frac{33}{x^{34}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{33}} = -\frac{33}{x^{34}}$
 33. $\frac{1}{x^{34}} = x^{-34}$
 $\frac{d}{dx} x^{-34} = -34x^{-35} = -\frac{34}{x^{35}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{34}} = -\frac{34}{x^{35}}$
 34. $\frac{1}{x^{35}} = x^{-35}$
 $\frac{d}{dx} x^{-35} = -35x^{-36} = -\frac{35}{x^{36}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{35}} = -\frac{35}{x^{36}}$
 35. $\frac{1}{x^{36}} = x^{-36}$
 $\frac{d}{dx} x^{-36} = -36x^{-37} = -\frac{36}{x^{37}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{36}} = -\frac{36}{x^{37}}$
 36. $\frac{1}{x^{37}} = x^{-37}$
 $\frac{d}{dx} x^{-37} = -37x^{-38} = -\frac{37}{x^{38}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{37}} = -\frac{37}{x^{38}}$
 37. $\frac{1}{x^{38}} = x^{-38}$
 $\frac{d}{dx} x^{-38} = -38x^{-39} = -\frac{38}{x^{39}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{38}} = -\frac{38}{x^{39}}$
 38. $\frac{1}{x^{39}} = x^{-39}$
 $\frac{d}{dx} x^{-39} = -39x^{-40} = -\frac{39}{x^{40}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{39}} = -\frac{39}{x^{40}}$
 39. $\frac{1}{x^{40}} = x^{-40}$
 $\frac{d}{dx} x^{-40} = -40x^{-41} = -\frac{40}{x^{41}}$
 $\frac{d}{dx} \frac{1}{x^{40}} = -\frac{40}{x^{41}}$
 40. $\frac{1}{x^{41}} = x^{-41}$
 $\frac{d}{dx} x^{-41} = -4$

[illegible]

జాతాతుల్యవాదావాదుః : శక్యమేవైతత్త్వేనాపి వారణాగారవా
 త్ । జాతేశ్చైత్యేభ్యశ్చేవేన స్వత్వైత్యవలంబనాః స్వత్వేనైవలంబాభావాద్భూ
 తతపదవ్యాసమేవ ఆస్మదేకత్వే స్వరూపసత్యేనాత్మః । జ్ఞాయమానశ్చ
 త్రైవిదుత్పన్నేన వాక్యత్వేనాతి జాతీయవాద్యాః । అతవా స్మైతైలక్షణ
 యాఽవగమః । యథా నీలోఽనుబంధస్యై నీలస్వస్య నీలగుణవిశిష్టైలక్ష
 ã తథా జాతవాచకస్యవత్పరిష్టై లక్షణాః । తదుక్తం : అశ్వమేధ్యవృత్త్యా
 ఇతి । ఏవం శక్యోఽవగాహితః । అథ లక్ష్యపదాన్వయియాభ్యుతే । తేన లక్ష
 ãవాచకయోలక్ష్యః । అతవాచకస్యైవా : శేవలక్షణా లక్షితలక్షణాశః ।
 న త్వేన బాహ్యేకత్వస్యైవవిరుద్ధాన స్వరూపాత్మః కేవల జాతీయ
 శక్తిజ్ఞానత్వేన లాఘవాదిత్యాహా : జాతాస్మితి ॥ జాతేశ్చైత్యేభ్యశ్చైవైతి ॥
 తథాచాప్యయమృతిరేకాభ్యాం జాతేశ్చైత్యవం స్వత్వేనాపి వారణమితి
 నాతిపేసక్యత్యభిధానః । నను సాశ్చిత్రతావా? నానావా? నాభ్యుః । జా
 తివృత్తిశ్చైవలక్షణం పరిత్యేకంశక్తిల్యనాయం గారవాత్ । నాభ్యుః జ్ఞా
 యమానశ్చ త్రైవిదుత్పన్నేన స్వత్వేనాపి శక్యమేవైతత్త్వవలంబనా
 నేతి ॥ పదశక్తిజ్ఞానైవలక్షణాభ్యాం హేతుతాయాం విషయతయానన్వేషక
 త్వం శక్యమేవైతత్త్వం । నను గవాదితానాం స్వత్వేనాపివాదాభావః । న
 పదబోధ్యాకరానానాంజాతీయతేనైవైతత్త్వైతత్త్వసంబంధత్వాత్స్వరూ
 పమితి యుక్తం । లక్షణయాపి తదుచితైః । అస్మదా తీరావాసాని స్వరూ
 పసచ్చక్రస్యపరమాపత్తిః । అతపదనాన్వయేనాపి పదస్య స్వరూపసత్యత్వేః । త
 స్యైవాత్యగవ్యాప్తేన పదస్మై తేనసాజాత్యాభావాత్ । నచ వాక్యేశక్తి
 త్వాః । అన్వేషయేన శక్తిప్రయస్సంశక్యమేవైతి లక్షణమపి లక్ష్యైవైతత్త్వ
 పాదాహ ॥ అథవైతి ॥ నను శక్తిలక్షణాభ్యాం జాతీయప్రయోగేనా యుగ
 పద్వృత్తిప్రయవిరోధః । నచ లక్షణయోభయోపస్థితిః । అన్యలక్షణాయా అ
 వ్యానుపస్థాపకత్వాత్ జాతేశ్వశక్యత్వేన లక్షణాయా ప్రస్థాపయత్వాద్యాగా
 దిత్యాశంకాః । స్వాతంత్ర్యేణ జాతేశ్వశక్యత్వేనాపి స్వత్వేనైవేవైతత్త్వం స్వత్వై
 త్వావాచకయత్వమవిరుద్ధమితిసద్వృత్తానూహ ॥ యథేతి ॥ లక్ష్యస్యశక్యాధీ
 ననిరూపనత్వాత్ ప్రామాణ్యవాదాననరం లక్ష్యాన్వేషయావ్యత్యతి పరిజ్ఞా
 తేన ॥ అథేతి ॥ లక్షణేతి ॥ శక్యమేవైతత్త్వం తద్విషయాలక్ష్యైవైతత్త్వం ।

అన్యథా నేహేభుః పునరుపాఖ్యమానయేత్వాదా ఘటత్స గేహాత్వాజే
 ర్భవతాన్వయబాధాయోగ్యతయా తత్రాపి ఘటాదిపదానాం విశేష్య మా
 త్రేవశ్యేపతకాన్మత్ తస్మాత్తస్య సేవ్యాదివాక్యే అచార్యాణాం లక్ష
 నోద్దేశ్యమామవాచసే చాన్యః సహజజహల్లక్షణోదాహరణః తు కా
 కేభ్యోఽపి క్షుతామిత్యాశ్చేది తస్య శిష్యకాకత్వపరిత్యాగేన అశక్యద
 ఘటభూతాన్వయపునరాదేశం కాకేపి కాకిష్టస్య పరిస్మయైః । లక్షణావీ
 జఃతు తాత్పర్యానుపపత్తిరేవ నన్వయాయనుపపత్తిః । కాకేభ్యోఽపిరక్ష్య
 తామిత్తిత్రాన్వయాయనుపపత్త్యనావాత్ । గంగాయాం ఘోషత్యాదా తా
 త్పర్యానుపపత్తిరేవ భావాత్ ।

భావః జగద్రాజాశ్చేది నతు తిజకదేశేన'త. తథాన నీలాఘటః సా
 యంతేజకత్వ తత్త్వచిసేత్వానామపి లక్షణేర్నితరహః ॥ అన్యథేతి ॥ ఘ
 టాదిపదానామితి । సచాత్రాన్వయసహితః అపసద్భావ్యాత్. విశేష్య స్త్రేక
 దేశేర్నేపి శత్రేయచన్వయత్రేన్యైవాపసితయన్వయబాధాపవత్తాపున సమప
 స్థితయేలక్షణకల్పనస్యా ప్రాసాదితత్వాశ్చేతి భావః. తహిజహ దజహ
 ల్లక్షణాయా నిర్విషయత్వాపత్తిరిత్యాశ్చకన్య. విజిప్తవాచకత్వవాది మతేన
 స్వయం తద్విషయమాహ ॥ జహ దజహ లక్షణోదాహరణంక్యతి ॥ ఛత్రి
 నాయాస్త్రీత్యాదికమాది పగ్నాహ్యం ॥ శక్యేతి ॥ శక్యతావశ్యేదకత్వ
 భావః. నను కాకేభ్యోఽపిరక్ష్యతామిత్యాదౌ లక్షణాయా నాశక్య
 మాత్రవిషయత్వమ్. అజహల్లక్షణాత్పరస్మాత్. నచ శక్యాశక్యవిష
 యత్వమ్. తదనుగతలక్ష్యతావశ్యేకస్యా సతితేరిత్యాశ్చకన్య. సభ్యప
 ఘాతకత్వమేవ శక్యాశక్యవృత్తిలక్ష్యశాసన్వేదక మిత్యాహ ॥ అశక్యేతి ॥
 ఏవం లక్షణానిరూపితా సంప్రతి తద్విజం నయావయతి ॥ లక్షణావీజంత్వేతి॥
 ఏవకారవ్యాపకస్యమాహ ॥ నర్హితి ॥ కిం అన్వయాయనుపపత్తిః తద్విజం?
 తాత్పర్యవిషయాన్వయాయనుపపత్తిర్వా? ఆద్యతహ ॥ కాకేభ్యకతి ॥ నన్వీతి
 యః. లాఘవావశ్యకత్వాన్యాయం తాత్పర్యానుపపత్తేరేవ లక్షణావీజత్వా
 దిత్యాత్. నను తాత్పర్యవిషయాన్వయాయనుపపత్తి గుణవర్ణాపిగంగాయాం
 ఘోషత్యాదౌత్తత్వాత్ లక్షణావీజం నతు తాత్పర్యానుపపత్తిరిత్యతర
 హః ॥ గంగాయామితి ॥ లక్షణా పదమాత్రవృత్తిః వృత్తిత్వా చ్ఛక్తిపది

[illegible]

ఈర్ష్యానశ్చేద్యం తద్వాక్యాభాసం ప్రకరణాత్ । తద్వే । తత్ప్ర
 తీతిజనత్వయోగ్యత్వం తాత్పర్యం । నహే ఘటఇతి వాక్యం నహే ఘట
 సంసర్గా ప్రతీతిజననయోగ్యం నతు ఘటసంసర్గప్రతీతిజననయోగ్యం ఇతి త
 ద్వాక్యం ఘటసంసర్గదరం నతు ఘటసంసర్గవరమితివ్యవధివ్యతే నమే ప్రకర
 మానయో త్యాదివాక్యం యదా లంకానయన్ ప్రతీతిచ్చయో ప్రయత్నం తదా
 ప్యుత్సరంసర్గప్రతీతిజననే స్వరూపయోగ్యతానత్వాత్ ల్లంకావరత్వజ్ఞానద
 శాయామప్యుత్సరినంసర్గజ్ఞానావత్ప్రతిజేషు । తదితరప్రతీతిచ్చయనుచ్చరి
 తత్ప్రస్థాపి తాత్పర్య ప్రతిజేషు తద్వాక్ । తథాచ యద్వాక్యం యత్ప్ర
 వ్నాచ్చారయత్ప్రవృత్తిమత్వంస్య తథాపి తద్వే । తామాగ్రముచ్చారయత్ప్ర
 త్యం తచ్చ కంఠకాల్యాదివ్యాపారానుకూలకృతిమత్వా దిశ్యరేషీకావః
 ఆప్యత్ప్రన్నాదీతివద వాక్యశ్రావణః సాంఖ్యమీమాంసకాదే రషాదుషేయ
 త్పదిశ్చేయవత ప్రాత్పర్యనిశ్చయాభావే శబ్దజ్ఞానదరణేన పృథివారా
 న్నతాత్పర్యజ్ఞానం హేతురిత్యాహ ॥ ఈర్ష్యరేతి ॥ తదితి ॥ పార్థకసంస
 గానుభవ జననస్వరూపయోగ్యత్వం తాత్పర్యమిత్యర్థః । నతుఫలాప
 థానం । తద్వేనతి తాత్పర్యజ్ఞానం సతివత్ప్రకారా వాక్యాభాసజ్ఞానఫలమి
 త్యనోన్మాదాత్ । నశేవలమిదం తాత్పర్యం శబ్దజ్ఞానావయోగి కేతు
 న్నవహారావయోగిచ త్యాహ ॥ గేహఇతి ॥ ఘటసంసర్గవరమితి ॥ స్వవ
 దిశ్యతఇత్యన్వయః । అన్యథా ఇతిత్యాహ త్రహేత్వనిశేషవత్తైః ॥ నన్వతి ॥
 శ్వేతాధావతిత్యాది వాక్యమిదిందగ్రాహ్యం । లంకావరత్వేషీతి ॥ లంకామా
 త్రప్రతీతిచ్చయోచ్చరితత్వజ్ఞానదశాయా మత్వాదిసంసర్గప్రతీతి జననత్వ
 లక్షణతాత్పర్యప్రతీతి సంభవేన తద్వాక్యాదత్వాది సంసర్గానుభవావత్తిః
 తత్పరత్వ వ్యవహారావత్తి శ్వేత్యర్థః । తత్ప్రతీతి జతికత్వేనతి తదన్యప్ర
 తీతిచ్చయనుచ్చరితత్వం తాత్పర్యం వినశీతమిత్యాహ ॥ తదితరేతి ॥ న
 ను ప్రకరమేన తత్ప్రదేశావ్యస్య ద్వితీయేనలవణస్య పరామర్శే లవణవరే
 వాక్యేదోషతాదనస్థమిత్యాశంకా, సర్వనామ్నోబుద్ధిప్రవాచకత్వనియమేన
 ద్వితీయతత్ప్రదేన ప్రకరమతత్ప్రదోక్తస్తేన పరామర్శః । అన్యథా యస్యక
 న్యచిత్పరామర్శేపటాన్యఘటప్రతీతిచ్చయోచ్చరితస్య ఘటమానయోత్యన్వత
 త్పరత్వానావత్ప్రత్యాహ ॥ తథాచేతి ॥ భోజనప్రకరణే ప్రయత్నస్య ప్రై

తీరినవత్ స్వరూపయోగ్యత్వేనతి యదన్యప్రతీతిచ్చయో నోచ్చరితం త
 వ్యాకృం తత్సంగపరమిత్వచ్చతే । తుకాచివాక్యేనప్రతిష్ఠాన్మిచ్చరితవేద
 వాక్యాదానంతరప్రతీతిచ్చయోవివాదావేన తదన్యప్రతీతిచ్చయోచ్చరిత
 త్యాదావేన తీరినత్వాన్మిచ్చాన్మిచ్చిః । సహజయాప్రతీతిచ్చయోచ్చరితేన
 వ్యాన్మిచ్చిః తదన్యమాత్రప్రతీతిచ్చయోచుచ్చరితస్వస్య వివక్షితత్వాత్ ।
 ఉత్తప్రతీతియాత్ర తదన్యయోగ్యతాయాచ్చావచ్చరితాశక్తిః । అస్తాకంత స
 వ్యుత్త కానితాయాం వత్తేవేదావచ్చేదకత్వాన్నకోపి దోషః । ఏవం తా
 త్పర్యుచ్చ తత్ప్రతీతిజన త్పరూపస్య వాన్మిచ్చానవన త్వేసిద్ధే చతుర్థాన్మిచ్చ
 తాత్పర్యుచ్చానస్య హేతుర్నిరదాకరణవాక్యం తత్ప్రతీతిచ్చయోచ్చరితత్వరూ
 పతాత్పర్యుచ్చ నివాకరణవం । అన్యథా తాన్మిచ్చనిశ్చయఫలకవేదా సుప
 రీతిజనయేత్వోచ్చ వాక్యవ్యాకృత్యలవనప్రతీతిచ్చయోచ్చరితాన్మిచ్చ త
 త్పర్యుచ్చానం నాపి తదా తత్పర్యుచ్చవహరత్వేదావః । అప్రతిష్ఠాన్మిచ్చాన్మిచ్చ
 ప్రాప్తిర్వాచ్యమిచ్చి ముద్ధరతి ॥ తుకాచితి । తదన్యమాత్రేతి ॥ అత్రాను
 చ్చరితత్వ మప్రతిసంహితత్వం త్రైవైకవరతయా ప్రితిసంహితే మానిభిరత
 వావాక్యాన్మిచ్చే నాతిరసంగః । నను తత్ప్రతీతిజనన స్వరూపయోగ్య
 తావచ్చేదకం తత్ప్రతీతిచ్చయోచ్చరితత్వ మేవ అన్యస్యతాద్యవ్యాభావా
 త్ తథాచ పరమేష్వరప్రదేష్విమితు తే వేదవాక్యాదానవ్యాప్తింన్యసితహ ॥ ఉ
 త్తేతి ॥ తద్విశక్తీకత్వ సే గౌరవమిత్వసితహ ॥ అస్తాకమితి ॥ తథాచ వా
 క్యవిశ్వావాక్యాన్మిచ్చానవాగతా తివివచచ్చేద్వా కాగతాత్వాత్ ప్రి
 త్పరూపతావతిత్వమనం వత్తేమానమితిభావః । నను న్యాయమతేన
 త్రైసంగికాదానసంభవః । గత తద్వతే తద్ప్రతీతిచ్చయోచ్చరితత్వాదక న
 వచ్చేదకమితి యుక్తమ్ । అననుగమ-లేఖక నేత్యాహ ॥ ఖగితోపిదోషక
 తి ॥ తథాప్రవచ్చేదకత్వ మనుగతమితి నాక్రమోపాసకావః । అన్యథాచ
 వత్తావన్మిచ్చలేపితిభావః । నను తాత్పర్యుచ్చానస్య హేతుత్వే అపసిద్ధాన్మిచ్చ
 పరతాదా తస్య నిరాపేతత్వాదిత్యావచ్చేత్వ నిరుక్తతాత్పర్యుచ్చానహేతు
 త్వస్యాన్మిచ్చానస్యలేపమాన సిద్ధత్వేన తద్వాన్మిచ్చాన్మిచ్చ తాత్పర్య
 నిరాపేతయోప్యవతిత్వే నిరసోపాదత్వాహ ॥ ఏవమితి ॥ తాన్మిచ్చా
 నమాత్రహేతుత్వేనానవతిత్వే దాధకమాహ ॥ అన్యథేతి ॥—నను నతా

పాదానాం నత్యత్వేన నా ప్రపంచప్రభుం గుణవతియా పాదానాన్యమితి శక్త్య
 పాదానాం పతాః అత్తుకం గుణవతి శాసనాన్ని ఉన్న త్రిమత్తాల్ ఉన్నది
 ఉత్తమం శాసనం కాదు అలాంటివి నన్ను సేవ చేసేవన్న వైదొ యాత్మేన
 నానుచునతత్వాదకురేనః నావి వేదానాం ప్రజ్ఞానానామిత్తం యదేవ
 వేదా దేవతై నాభీన నన మయాపి శక్త్యా నత్యన్యై నానోకాత్ అనన్య
 భోగ్యా త్రితయా పుంసామిష్ట్య సంభవత్ తాతావన్యై నానానాం న
 పాదానాన్యమిత్యాశక్త్యా స్వయం ప్రకాశాత్తేన వేదానానాం పాదానా
 న్యం సాధయితం ప్రభువనవాధీయం తత్త్వే కావచనాన్యమనన్యమితి త
 త్తేత్యాదితా || వేదా ప్రమాణం వేదమాత్రోపపత్తయమ్ || నిత్యేతి || స్వ
 తంత్రేతితేతాః సర్వజ్ఞైర్నర స్రవీత్సస్య వేదాన్విధివ్యక్త్యుపామాన్యమ
 థాయమ్. వేదస్య పురుషాభీనాన్య త్తేన పుంసామిష్టామాన్యం స్యా
 దిత్వత ఉక్తం సర్వజ్ఞేతి. యది నాన్యమయోపి సర్వజ్ఞా ప్రమాదత్వేనీత
 త్వేనైవ పాదానాన్యమత్రా న పరమేశ్వరాపేక్షేత్యుత ఉక్తం నిత్యేతి. తే
 పాదానాన్యత్వేన నానాత్వాత్సావేన సుత్వేనీతత్వమితి భావః ప్రమా
 మాన విప్రతిపన్న కరణాపాదవాదోపాధానమిష్ట పాదానాన్యమేతాః. తత్ర
 హేతుమాహ || నిత్యత్వేనైతి || కిం వణనాన్యత్వం వేదస్య విశేషత్వేనా
 తాః? ఉతానుప్రార్థ్యవిశేష్టవేద నిత్యత్వం? నాన్యైః. లోకకవాత్సన్యాపి ని
 ర్దేశకత్వాదత్రైః సన్నితీయః. వణనా నానుప్రార్థ్యత్వేన తత్త్వమాహత్త్వక
 దస్య తత్త్వముదాయస్యక వాత్సన్యా నిత్యతయా తత్త్వంబోహత్త్వక వేదస్య
 సుతరామనిత్యత్వా దిత్వభిప్రేత్యవేదానిత్యత్వే హేత్వంతరమాహ || అస్మాకం
 త్త్వేతి || ఋకస్సామాంజురేత్రత్యాది శ్రుతిరాది వణనాన్యైః. నన్నయం
 శ్రుతిర్నవేదాన్యత్రితరా. వేదస్య ఉపమాత్రస్థాయత్వేన తదత్వత్వేలాక
 క నిష్కత్వాత్. నాపి సర్వస్వర భీనోత్పత్రితరా. పురుషత్వేన సర్వస్వర
 స్యాపి వేదోత్పాదకత్వానుమానాత్. అస్మాన్యతంత్రపురుషాభీనాన్యత్వేనై
 వశ్రుతిః. మహత్పురుషస్య స్వతంత్రవాదిత్వాదిత్యాశయంతో నైయామిక
 స్యా శంకాం గరాకిరొతి || నాపీతి || అనన్యవణనమయగభానస్య వే
 దస్య స్వరూపతః తనీకత్వమ్? వణనక్షణికత్వాద్వా? ఉతాన్యంబూష
 యతి || యపివేతి || ద్వితియంగనస్యతి || అతపివేతి || అతః శక్త్యాశ్చమా

గకారాదివర్ణానామపి నక్షణికత్వం । సోయంగకారఇత్యాదిప్రత్యభిజ్ఞావిరో
ధాత్ । తథాచ విశాఖాపి న్యాయముదాయరూపస్య వేదస్య వియదాదివ
త్సృష్టికారీనోన్మితీత్వం । పశ్చిమకారీనధ్వంసప్రతియోగిత్వంచ । నతు
మధ్యే విశాఖానాం ఉన్మితీవినిశౌ । అనన్తగకారాదికల్పనాయాం గౌరవా
త్ । అనుచ్ఛారదశాయాం విశాఖానామనభిష్కృతైస్తదచ్ఛారణరూపవ్యజ్ఞ
కాభావాన్నవిదుర్యతే । అన్తకారస్థశుటానుపలబ్ధవత్ । ఉన్మిన్నంగకారఇ
త్యాదిప్రత్యయైస్త సోయంగకారఇతి ప్రత్యభిజ్ఞావిరోధా దప్రమాణం । ప
శ్చాభివ్యజ్ఞానధ్వంగతోత్పత్తినిరూపితపరస్పరాసన్నస్థవిషయత్వేన ప్రమా
ణంచ । తస్మాత్తదేవానాం తుణికత్వం ।

హ ॥ సోయమిత ॥ నను వేదస్య క్షణికత్వాభావే నిత్యత్వావత్తా ఉత్పత్తిశ్చ
తిర్నిర్నిషయాస్యాదిత్యతలహ ॥ తథానతి ॥ పరాభివతోత్పత్తౌ నిరాకృ
తాయాపివ్యకళః । శబ్దస్య నాశకత్వా భిమతశ్చబ్దాంతరాదీనా మంతరా న
బ్ధివేపి బహుకాలస్థాయిత్యా ధ్వవగమే కదాపివాశౌ నస్యాదిత్యతల
హ ॥ ప్రతియేతి ॥ తథాచ ప్రతియకాలపవనాశకఇతిభావః । వేదస్యప
శ్చాఖానాంచ నవయదాదివదుత్పత్తిమత్త్వం, ఇదానీం గకార ఉత్ప
న్నః ఇదానీం విస్తృతతి ప్రతీతి విరోధాత్. నచప్రత్యభిజ్ఞయోత్పా
దవినిశభేద ప్రతీతి బాధః. బహుప్రతీతి బాధకల్పన గౌరవేణ 'త్య
వేదేకంకలస్యాభా'ఇతి న్యాయేన ప్రత్యభిజ్ఞాబాధస్యేవాచితత్వాల్.
తదన్త వేదస్యవిశాఖాదీనాంచ మధ్యే పున్యత్పాదవివాశాఽత్యాశఙ్క్యాహ
॥ నన్నతి ॥ సజాతీయానంత వేదకల్పనాయాంచ గౌరవం బాధ్యం. తథా
చోత్పాద వినిశభేదప్రతీతీనాంఉత్తరౌప పరాహతం ప్రామాణ్యం. తద్భ
హుత్వం చాంధబహుత్వేనన్నప్రయోజకమితి భావః । శబ్దస్యస్థాయిత్యే బా
ధకమాశఙ్క్యః నిరాకరోతి ॥ అనుచ్ఛారణేతి ॥ నను న్యాయమతే ఉత్పా
దాది ప్రతీతయః ప్రత్యభిజ్ఞాపి సోయంగకారఇతి తన్తత్వానచ్చిన్నాభేద వి
షయా గత్యజాతిభుతితపరంపరానంబన్ధ విషయత్వేన ప్రమాణం తనతు
తాసామప్రామాణ్యం స్యాదిత్యతలహ ॥ విశాఖాభివ్యంజకేతి ॥ శ్యామోఘ
టోనన్దఃరక్తఉత్పన్నఇతి ప్రతీతీపదితిభావః. ఉపపంచారతి ॥ తస్మాదితి ॥ న
ను వేదోనక్షణికః । నాపి వియదాదివదుత్పాదవినిశశీలః కింతు నిత్యపవడి

సమ క్షయశ్చానామేష వియ నానాభివృద్ధి లో దీర్ఘత్రయైశ్చర వరమేశ్వర
 కర్తృకవియ వానశయివృద్ధి అశ్వమేధయత్నం దేవానామతి తనాపి
 స్థానోపశ్చయైశ్చర్యేషాం సహ పురుషేణావృద్ధిమాణయత్నం పాపమేయ
 త్వం గురుచితేరి ఆత్మావకరణమరయ పాపమేయత్వావత్రైః నాపి
 పురుషోదోర్మత్రికత్వం పాపమేయత్వం త్రయాయ కాభివరపాపమేయ
 త్వంనుమానోన్మదాది నా స్థిరభావనావత్రైః : తియ నజాతేయోచ్చారణాన
 పెయోచ్చారణవిషయత్వం పాపమేయత్వం : తథాచ సగ్నశ్శృకాలే పర
 మేశ్వరః పూర్వసగ్నశ్శృకాలేనానుపూర్వ సమానానుపూర్వీకం వెదం విరచి
 తవాణ సయ నిర్వహతీయం వేదమతి సగ్నజాతేయోచ్చారణానపెయో
 చ్చారణవిషయత్వం పాపమేయత్వం .

ప్రీతిశ్రుతిశ్చాభివృద్ధిచరా అశ్వశా పరమేశ్వరకర్తృకత్వే తస్య పాపమే
 యశ్చావత్రై అపసంపాదనతి దైవసీయవృద్ధితే : సగ్నతీ : ఆశ్వమ
 చితేశ్చాభివృద్ధిచరా అశ్వశా పరమేశ్వరకర్తృకత్వే తస్య పాపమే
 యశ్చ పాపమేయత్వం దానామతి. తస్యేకాభివృద్ధి మాపయతి : సహ
 త్యాదివా : నానాభివృద్ధిపాపమేయః స్థావరీయోపసత్వేన దోషానర
 మా : : సగురుతతత : సహజీయతి : ఆనుపూర్వసాహిత్యం. సమ
 మానోదోర్మత్రికత్వం. తస్మాత్ కదాచిత్సేనచిచ్చరితత్వాల్. అశ్వశా త
 పూర్వీత్వావత్రైః : ఉచ్చారణవిషయ ప్రతిపత్తానపరత్వాద్వా. సమమాభా
 ల్ తనాపివేద తథాపి వెదః సుతర్కప్రకరణప్రసేతః సర్వేశ్వరప్రసేత
 శ్చాల్ వేదభిన్నతవ్రీణీకవాక్యవల్ అశ్వశా పరమేశ్వరస్యమాణవికషదు
 చ్చారణసాపేక్షత్వేన తస్మాన్మదాదితల్పత్వావత్రై సర్వశ్శ్రుతిసర్వశక్తితా
 బ్రువకమభక్తప్రసక్తః తత్త్వా పాపమేయోవేదకర్తృకత్వం : తథాచేతి :
 సగాభివృద్ధిపరమేశ్వరః పూర్వసగ్నశ్శృకాలేనానుపూర్వీకం వెదస్యేతి జ్ఞా
 త్వా తత్సమానానుపూర్వీకంవేదం గతయామీతినబ్ధిల్పృ తాదృశంవే
 దంకృతవాణగతు తద్విబాతీయానుపూర్వీకం జ్ఞాత్వా సగ్నాదినమయే వెద
 స్య పూర్వసగ్నశ్శృకాలేనానుపూర్వీకంవేదావత్రైశ్చవేదావత్రైశ్చసమైహాభ్యుదయ
 విశ్వేయినసచాతుత్వాల్ అశ్వశా తస్య వాగ్విజతయానభావేనానుపూర్వ
 త్రైః. తథాచేశ్వరః సర్వశక్తిరివి పూర్వసగ్నశ్శృకాలేనానుపూర్వీకంవేదావత్రైశ్చ

స్తానకల్పం । యథా శరణితోశచాత్మచిత్త్యత శుశస్య శోకశబ్దవాక్య
స్య అన్యస్య భాగవదన్యత్సాన్యనుపపత్త్యా అన్యస్య మిథ్యాస్యం కల్పితే ।
యథా బాహుపతిదత్తగృహే నతివాక్యకవణానైరం జీవినోగృహాన్త్యం జ
హీన్యత్సం కల్పయతీతి । శుశ్రీతాధాపత్రిశ్చ ద్వివిధా । అభిధానానుపపత్తిర
భిహితానుపపత్తిశ్చైతే । యత్ర వాక్యేకదేశశ్రవణస్వయాభిధానానుపప
త్త్యా అన్యయాభిధానోపయోగివాదానైరం కల్పితే శ్రాభిధానానుపప
త్తిః । యథా ద్వారమిత్యత్ర పిశేహీశ్యద్యాహరిః । యథా వా విస్వజితా
యజేతేత్యత్ర స్వగణకామపదాధ్యాహరిః । నను ద్వారమిత్యాదావన్య
యాభిధానాన్యాయం ఇవనున్వయాభిధానం పిథానోపస్థాపకపదంవి
నానుపపన్నమితి కథం జ్ఞాతమిత్యేన్న । అభిధానపదేన కరణవృత్త్యప్రత్యై తా
న్యస్యస్య విషయిత్యాత్ । తథాచ ద్వారకర్తృకపిథానక్రియాకసంసర్గపర
త్వం పిథానోపస్థాపకపదం వినానుపపన్నమిత జ్ఞానం తత్రాపినయాభ్యుతే ।
అభిహితానుపపత్తిరు యత్ర వాక్యావగతోభోకనుపపన్న శ్చేనజ్ఞాతః స
న్మథాస్తం కల్పయతి తత్ర ద్విష్టవ్యా । యథా స్వగణకామోజ్యోతిష్టో
మేన యజేతేత్యత్ర స్వగణసాధనస్య ఉచితయా సాత్మాలోయాగగతస్య
స్వగణసాధనత్వసాన్యనుపపత్త్యా మధ్యవర్త్యప్రాగ్వికల్పితే । నచేయను
థాపత్తిరనుమానే ద్రవ్యరతుమన్వతి । అన్యయవ్యాప్తజ్ఞానేనాన్యయస్యనన్త
ర్భావాత్ ।

సక్తుకాంతాముదాహరణం ॥ యథామే ॥ యత్ర వాక్యేకదేశే ॥ యా
థాపత్తిరన్వయాభిధానోపయోగికల్పనానుకూలాసాచభిధానానుపపత్తిరిత్య
థాం ॥ అన్యథా యథాప్రత్యేకధాధ్యాహరిమతే అవ్యాప్త్యాపత్తేరితి బో
ధ్యం ॥ పదాధ్యాహరిమతేనానా ॥ యథేతి ॥ కృత్వాచిన్తామాత్రత్యాహ
॥ యథావాచిశ్చితేతి ॥ సన్వయకపరాన్వీత్యవిశిష్టత్వాచిత్త్యత్రసూత్రేచ
తుథాధ్యామే స్వగణపదాధ్యాహరిస్య సాధితత్వాదిజభావః ॥ అన్వయాభి
ధానానుపపత్త్యైత్యత్ర భావవృత్త్యైవ భిషేత్య శబ్దః ॥ నన్వతి ॥ క
ల్పాన్వీత్యార్థమతేనాభిహితానుపపత్తియదాహరణి ॥ యథాస్వగణకామ
థా ॥ నైయాయకమతః ॥ నిరూపిత ॥ నచేయమితి ॥ కిన్మథాపత్తిరన్వ
యవృత్తిభావః? ఉచ్యతీతి ॥ ఇత్యత్ర ॥ నిరూపిత ॥ నిరూపిత ॥ నిరూపిత ॥ నిరూపిత ॥

వితేజస్వ : సత్త్వోపయోగ్యనుపలభ్యేఽప్యభావగ్రహహేతుత్వేన క్షౌప్రత్వేన
 మాతృజాతప్రత్యక్షత్వాత్ । ఇద్విగ్రియస్యాభావనసమం సన్నికమాభా
 వాభావగ్రహహేతుత్వాత్ । ఇద్విగ్రియాన్వయవృత్తిరేకయోరధికరణజ్ఞానో
 పక్షోత్పేదాన్వయాసేధేః సను భూతలే ఖటానేత్యాద్యభావానుభవస్థలే
 భూతలాంశే ప్రత్యక్షత్వవిషయసంధమితి తత్ర వృత్తినిగ్రహస్యావశ్యక
 త్వే చూతలావచ్ఛిన్నచైతన్యవత్సనివృత్తముతాభావావచ్ఛిన్నస్యాపి ప్రమా
 త్రోక్తేతి యా ఖటాభావస్య ప్రత్యక్షత్వేన సిద్ధాంతేషీతేతేత సత్యం । అభా
 వప్రతీతిః ప్రత్యక్షత్వేన తస్మిన్ రణస్యానుపలభ్యేత్వానానరత్వాత్ । సహి భవీ
 భూతస్య జ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వేతత్కరణస్య ప్రత్యక్షప్రమాణతానియ
 మః । తద్వైచిత్తే చ సమస్తచిత్తాది వాక్యసన్యజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వేపి త
 ద్గ్రహస్య వాక్యస్య ప్రత్యక్షప్రమాణభిన్నప్రమాణత్వాభ్యుపగమాత్ ।
 సన్నికమాభావేనేతి ॥ సచంద్రియస్యాభావన సమం సంయుక్తవిశేషణతా
 నుబధ్యః తస్యసన్యసగమాత్ ప్రమాణాభావాచ్చేతిభావః । ఇద్విగ్రియ
 స్యాన్వయవృత్తితేకాన్వయం అభావగ్రహహేతుత్వక్షప్తాతదనురీధాత్ సన్నిక
 మాపి కల్ప్యతే ఇత్యాకాన్వయః ॥ ఇద్విగ్రియేతి ॥ ప్రమాణచైతన్యస్య వి
 షయచైతన్యాభేదోపాజ్ఞానస్య విషయాంశే తవనుతేప్రత్యక్షత్వం తథాచ
 చతుష్కర్మకరణాదురా అంతరికరణస్య నిగ్రహత్వేన వృత్తివిషయోపా
 గ్మోరేకేతావధతయా వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యస్య విషయావచ్ఛిన్నచైతన్యాభిన్న
 త్వేన భూతలే ఖటాభావసన్యజ్ఞానస్యభూతలాంశే ప్రత్యక్షత్వవదభావాం
 శేపి ప్రత్యక్షత్వం స్వాతంత్ర్య కథనునుపలభ్యేత్విజాతీయ ప్రమాణకరణ
 త్వమితి నోచయతి । సన్నితి ॥ యద్యప్యభావవృత్త్యవచ్ఛిన్న చైతన్యస్య వి
 షయచైతన్యాభేదే వృథావస్య ప్రత్యక్షత్వయోగ్యత్వాభావావృత్తిజన్యస్య
 సత్కర్మాజ్ఞానవత్ప్రత్యక్షత్వం ప్రత్యక్షలక్షణయోగ్యస్యాపి విషయ
 విశేషణత్వేనోక్తత్వాత్ । తథావృత్త్యపేక్షానా ॥ సత్యమితి ॥ అనుపలభ్యః
 గప్రత్యక్ష జ్ఞానకరణం ప్రత్యక్షప్రమాణ భిన్నత్వాదిత్యాశక్తేయమ
 భివ్యేతా? అభావజ్ఞానం ప్రత్యక్ష ప్రమాణజన్యం ప్రత్యక్షజ్ఞానత్వాదితి
 చా? వాద్యః, తద్వైచిత్తేనీతివాక్యే వృథాచారాదిత్యభివ్యేత్య ద్వితియం దూ
 షయతి ॥ అభావప్రతీతిరేతి । సహిత ॥ ప్రత్యక్షజ్ఞానం ప్రత్యక్షప్రమాణ

శబదైవాన్యైవనా తత్వం ప్రమాణభావతత్వేన । శబ్దైవాన్యైవాత్మనా త్రైవి
 ప్రమాణైవాత్మనా త్రైవి ॥ తథాచ ఘటాన్యైవావాకారశబ్దత్వేనైవైవ
 జన్మా త్పరిమిత్యైవ విషయేవాసత్వతః ॥ తితు ఘటానుపలబ్ధిరూప
 మానాన్తరజన్యైతి భవత్వనివలబ్ధే ద్వాదశశబ్దమ్ ॥ శబ్దమపలబ్ధిరూపమా
 నాన్తరజన్యైవ్యైవాప్రతిలేఖ్యత్వత్వైవ ముపలబ్ధిరూపానభ్యసాన్యైవ
 పృథ్వికత్వాపత్తౌ తిత్వాన్యైవ్యైవయన్తాభావాన్యైవజన్యైవ ॥ నచేష్టా
 పత్తిః । తస్యమాయోపాదానతత్వై ఆధాపత్వానివపత్తిః ॥ మాయోపాదానక
 త్వాభావే మాయాయాన్యకలకార్యోపాదానత్వానుపపత్తిరితిచెన్న ॥ ఘట
 పతిఘటాభావభ్యమోనతత్వాల్లాత్మమ్ ఘటాభావవిషయః తితు ఘటల
 రూపాదా విద్యమానా లోకకఘటాభావో భూతిలే ఆరోప్యతవత్వస్యభా
 భ్యాతిలేవ । ఆరోప్య సన్నికష్టతలే సర్వప్రాప్యభాభ్యాతిలేవవ్యవధావనాత్ ।
 అస్తువాప్రతియోగిమతితదభావభ్యుపస్థలే తదభావప్రానిర్వచనీయత్వమ్ ॥ త
 థాపి తమపాదానం మాయైవ సమ్యపాదానాపాదేయయోరత్వైవసాజా
 త్వమ్ ॥ తస్తుపటయోరపితింతున్న పటత్వాదినా వైవాత్మాత్ ॥

జన్యమితి స నియమః తన్నమస్మాది వాక్యజన్యజ్ఞానే న్యైభిచారాదిభా
 వః ॥ నన్వాపనిపదే బ్రహ్మణి ప్రమాణాన్తరాప్రకృత్యైన్నిమిలితనయనస్యచద
 శమత్వాజ్ఞానాన్యవతు తన్న ప్రత్యక్షసాన్యై జ్ఞానస్య సమాప్తప్రమాణజన్య
 త్వమ్ ప్రకృతే చాథకాభావాత్ ఆభావప్రతిలేఖ్యైరియజన్యత్వమ్ ॥ సన్యా
 దిత్యాకట్యై, పూర్వోక్తవాచకం స్మరయతి ॥ తథాచేతి ॥ ఆనిర్వచనీయ
 తి ॥ యద్యప్యభావస్యైరియవేద్యత్వవాదిమతే సుతరామభావజ్ఞానస్య ప్ర
 త్యక్షత్వాదిదం మాషం సమావమేన. తథాపి న్యాయమతే సర్వప్రారోప్య
 తే అన్యభాభ్యాత్వభ్యుపగమా న్నవిషయకభావః । ఆతపివాన్యభాభ్యాతిమవ
 లన్యై పరిహరతి ॥ నఘటపతితి ॥ ఆరోప్యసన్నికష్టపక్షలక్షతి ॥ ఆరోప్యా
 న్యవధానస్థలే ఇత్యుతః । ప్రత్యేకస్థలే న్యన్యభాభ్యాత్వభ్యుపగమే యద్య
 పసిద్ధాంతఇతి మ్రియాన్తదాపక్షాన్తరమాహ ॥ అస్తువతి ॥ ఆనిర్వచనీయ
 త్వమితి ॥ ఇదం చాభావజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షజ్ఞానత్వ మభ్యుపిత్వోక్తమ్. వ
 స్తుతన్నమపలబ్ధాభావస్య పృథ్వికయోగ్యత్వాభావాన్నాభావజ్ఞానస్య పృ
 త్యక్షత్వ మిత్యుక్తమ్. తథాచానుమిత్యానిస్థలే ఇవాన్తాపి ప్రతియోగిమ

యతిఁచిత్వా జాత్యస్య మాయాయా అనిర్వచనీయస్య ఘటాద్యభావస్యచ
మిక్వాన్వకృత్తస్య విద్యమానత్వాత్ । అస్యథా వ్యావహారికఁఘటాద్యభా
వఃప్రతి కథం మాయాపదానమితి కుతో నాశజ్ఞేధాః । నచ విజాతీయ
యోరత్ప్యపాదానోపాదేయభావే బ్రహ్మేవ జగదుపాగానం స్యాదితి వా
చ్యం । ప్రపంచవిభిన్నాధిష్ఠానత్వరూపస్య తస్యైష్టత్వాత్ । పరిణామిత్వరూ
పస్యపాదానత్వస్య నిరవయవే బ్రహ్మణ్యనుపపత్తైః । తథాచ ప్రపంచస్య పరి
ణామ్యుపాదానం మాయానబ్రహ్మేతి బ్రహ్మసిద్ధాంతఇత్యలమితి ప్రసక్తేన ।
సచాభావశ్చక్షుర్విధిపాగభావఃప్రద్యంసాభావోఽత్యంతాభావోఽన్యన్య
భావత్వేతి । తత్రమృత్పిష్టాదా కారణే కార్యస్య ఘటాదేరుత్పత్తైః పూర్వం
యోఽభావః సపాగభావః ।

తి తదభావజ్ఞానస్యస్యభావ్యాతిత్వాన్నానిర్వచనీయత్వ మితిబోధ్యం. కిమ
భావస్య సర్వాకారణమాయాపాజాత్యమాపాద్యం? సాజాత్యమాత్రంవా?
తత్రాద్యం నిరాకృత్యన్నితీయం నిరస్యతి । యతిఁచిదితి । విజాతీయాపి
మాయా యమ్యుపాదానంస్యాత్ తదాబ్రహ్మణా కిమపరాధమిత్యాశంక్య
నిరాకరతి । నచేతి । నను బ్రహ్మణోవిభిన్నాధిష్ఠాన త్వలక్షణోపా
దానత్వే మయైవ సకలకార్యోపాదానమితి సిద్ధాంతో విరుద్ధ్యేతే
త్యాశజ్ఞా తస్య పరిణామ్యుపాదానపరత్వా న్న విరోధ ఇత్యాహ ।
తథాచేతి । పాగభావంలక్షయతి । తత్రమృత్పిష్టాదాదాతి । — అ
త్ర సమవాయికారణ మాత్రవృత్తిత్వేనప్రతియోగిజనకాభావత్వం ప్రా
గభావత్వమితి నభ్రమితవ్యం. తథాసతి సత్యంతవైయథ్యావత్తైః. నచై
తానన్తాత్రమేవలక్షణం మృత్పిష్టాదాదిత్యాదివాక్యం నియతాధికరణపర
మితి వాచ్యం. పాగభావస్య కాలేపి వృత్తిభ్యుపగమాత్. జనకత్వస్య
పాగభావగణితేనా త్తాత్రయాచ్ఛ. తస్మాన్నప్రతియోగిజనకాభావత్వం
పాగభావత్వం. కింతు కార్యసమవాయికాలాన్యావృత్తేత్వేనప్రతి కార్యో
త్పత్తిపూర్వకాలీనాభావత్వం. ధ్వంసాతివ్యాప్తివారణాయ కార్యోత్పత్తి
పూర్వకాలీనేతి అత్యంతాభావాదా తద్వారణాయ సత్యంతం. అసంభవని
రాసాయకాలేతి. అయంచాభావః కార్యోత్పత్తైః పూర్వంతతాగరణత్వే
నావశ్యమభ్యుపేయః. అన్యథోత్పత్త్యనంతరం పునఃఘటోత్పత్తిప్రసక్తాత్.

[illegible]

సచాత్వస్మిన్మహా: ప్రాశస్త్యం: తస్మత్కాంత్యవిషయమాదితీ— సత్య
మానాస్తరమానా । సత్యేతి । సచాత్వప్రాధాన్య భవిష్యతిప్రతిలే రన్య
థాసన్ధి: విచిత్రప్రతిలే ద్వివిధవిషయత్వావస్థాభావాదిభావ: । క్షంసం
విసూపయతి ॥ తత్రైవేతి । మృష్టింహదావిశ్వఖం: తథాచ కార్యసమ
నాయకాలన్యత్వప్రతియోగ్యజనోయోభావ: సప్రకృంస: । సచ ఘ
టావిశ్వఖలాది ప్రతితిషమయభిభావ: । ప్రక్షంసాభావసంలేఖతి న్యాయ
మతం నిరస్యతి । క్షంసస్మాప్రీతి ॥ సమ నాశకమాన్యత్వాత్ క్షంసాచి
నాశీత్యతతమా । స్పృహకరణేతి । ఘటాస్తజ్జనతి । ప్రిగభావక్షంసానా
థారకాలన్య ప్రతియోగికాలన్య నియమాదిభావ: । కాలన్యక్షంసానాభా
రత్వవిస్మయత్వాత్ ॥ ఘటక్షంసక్షంసస్పృహ: యథాహిఘటోత్పత్తేస్తా
ర్వంఘటాభవిష్యతి తద్క్షంసాభవిష్యతి ప్రతిలేక్షాఘటాదేకస్యైవప్రిగ
భావస్యఘటత్వక్షంసప్రతియోగికక్షంతస్వత్ క్షంసక్షంసకాలేఘటోవిసప్త
ఇతివ్రీతిలేక్షాఘటాచ్చతప్రేక్షఘటప్రతియోగిత్వవిభావ: । సచక్షంసస్వ
ప్రతియోగిజన్యత్వనియమాదిజనోఘటానప్రతియోగీత్యతతమా । తస్యకే
తి । తథాచ ప్రిగభావస్య ఘటనాశం ప్రత్యజనతత్వైపి ఘటక్షంసకాలేస్తా
గభావో నప్తఖస్యసభవాత్ లాఘవాచ్చ ఘటక్షంసస్య ప్రిగభావప్రతి
యోగిత్వమితి యది తదా ప్రకృతేపితుల్యమితి భావ: । నిత్యానికరణవృత్తి
క్షంసస్య వివాశకాభావా దసంతత్వసిద్ధౌ తత్సామాన్యదితరాపి క్షంసస్త
థేత్యాశక్యనిరాకరోతి ॥ సప్రేక్షమితి । తత్క్రిమాకాశాది నిత్యానికరణత్వై
సవిసక్తితమ? ఉతబిస్త్? తత్ర ఆక్షంస నిరాకృత్య సిద్ధీయం దూపయతి

యదేవ ధ్వంసాధికరణం చైతన్యం తదా అసిద్ధిః । ఆరోపితప్రతయోగిధ్వంస
 స్వాధిష్ఠానే ప్రతీయమానస్వాధికరణమాత్రత్వాత్ । తదుక్తం । అధిష్ఠానా
 వశేషహీనాశః కల్పితవస్తునః, ఇతి । ఏవం శుక్తికూప్యవివాశోపీదమన
 ద్విన్నైతేనృమేవ యత్రాధికరణే యస్య కాలత్రయేష్యభావః సోశ్యన్తా
 భావః । యథా వాయూ రూపాత్మ్యన్తాభావః । సాపి వియదాదివద్ధ్వంసప్ర
 తయోగ్యైః । ఇదమిదంనేతి ప్రతీతివిషయోన్యోన్యాభావః । అయమేవవి
 భాగః భేదః పృథక్త్వంచైత స్వవహియతే । భేదాతిరిక్తవిభాగాదా ప్ర
 మాణాభావాత్ । అయంచాన్యోన్యాభావోధికరణస్య సాదిత్యేనాదిః । య
 థా ఘటపటభేదః । అధికరణస్యానాదిత్యే అనాదిరేవ । యథా జీవే బ్ర
 హ్మభేదః । బ్రహ్మణోజీవభేదః । ద్వివిధోపి భేదోధ్వంసప్రతయోగ్యైః । అవిద్యాని
 వృత్తై తత్పరతన్త్రాణాం నివృత్త్యవశ్యంభావాత్ । పునరపి భేదో ద్వివిధః
 సాపాధికానిరుపాధికచ్ఛేతి । తతోపాధినత్రావ్యాప్య పత్రాకత్వం సోపాధి
 కత్వం । తస్మాన్యత్వం నిరుపాధికత్వం । తత్రాద్యోయథా ఏకస్యైవాకాశ
 స్య ఘటాద్యుపాధిభేదేన భేదః । యథావా ఏకస్య సూర్యస్య జలభాజనభే
 దేనభేదః । యథాచ ఏకస్యైవబ్రహ్మణః అన్యకరణభేదాద్భేదః । నిరుపాధిక
 భేదోయథా । ఘటపటభేదః । నచ బ్రహ్మణ్యైవ ప్రపంచభేదాభ్యుపగమేఅ
 ద్వైతవిరోధః । తాత్త్వికభేదాదేరభ్యుపగమేన వియదాదివదద్వైతావ్యా
 ప్మాతాత్ । తదుక్తం సురేశ్వరాచార్యైః । అక్షమాభవత్యకేయం
 యదీతేతి । అసిద్ధిః-ధ్వంసాధికరణత్వాసిద్ధిః । బ్రహ్మ ఆరోపితనాశమాన
 రూపాధిష్ఠానత్వా దిదమవచ్చిన్న చైతన్యవదిత్యుక్త దృష్టాన్తాసిద్ధిమాశంక్యా
 హః । ఏవమితి । అతిరిక్తకల్పనై గౌరవా దహిమాణికత్వాత్ భేదప్రతీ
 తేష్య రాహుర్భిరణ్వి నమపవతైర్నాతిరిచ్యతే ధ్వంసశ్చైతభావః । అత్యన్తా
 భావం ఏవమితి । యత్యేతి । త్రైకాలికాభావం నిస్సందిగ్ధముదాహరతి
 । యథేతి । న్యాయమతం నిరాకరోతి । అయమేవేతి । భేదంవిభజతే । అ
 యంచైతి । అనాదిభేదస్య బ్రహ్మవన్నినత్యైత్వం నస్యాదిత్యాశంక్యై అవి
 ద్యావన్నవిరోధత్వాహః । ద్వివిధోపేతి । కల్పితద్వైతాంగీకారమాత్రాన్తా
 ద్వైతవిరోధశత్యప్రాభియంక్రసన్ముతిమాహః । తదుక్తమితి । నను సృసింహః

మాణ్యం స్మృతపివోత్పద్యతేజ్ఞాయతేవ । తథాహి । స్మృత్యనుభవసాధారణం
 నచాచిప్రవృత్త్యనుకూలం తద్వతి తస్మిన్కారకజ్ఞానత్వం ప్రామాణ్యమ్ । త
 ద్విదూరసామాన్యసామగ్రి ప్రియోజ్యం । నత్వధికం గుణమపేక్షతే । ప్రమా
 మాత్రే అనుగతగుణాభావాత్ ।

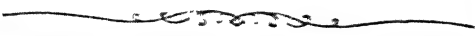
న్యం చనిర్విన్నంస్మృతజ్ఞాన స్మృతజ్ఞాయతేవా తదిభావవతితత్ప్రకారకత్వాభావ
 న్య విశేషాన్మత్ప్రకారత్వాదేశ్వ ప్రామాణ్యస్య తదయోగాదిత్యత
 తహ । తథాహితి । భీమే తప్రసక్తవారణాయ తద్వతీతి తద్వద్విశేష్య
 తత్వైతతత్వభావః । తద్భావ్యత్తిప్రామాణ్యం నన్వతో గ్రాహ్యమిత్యతడక్తం
 జ్ఞానత్వమితి నన్విదం ప్రామాణ్యం స్మృతసాధారణమితి తత్ర ప్రామా
 ణ్యస్యచారప్రసక్తతత్వాశక్త్యా ప్రవృత్త్యనుకూలస్వేవ ప్రామాణ్యస్యా
 త్ర విచార్యత్వాత్ స్మృతసాధారణస్యచ తాదృశత్వేన లక్ష్యత్వాన్నదో
 షతత్వాహ । నచాదితి । నను ప్రామాణ్యనిశ్చయస్య కథం ప్రవృత్తిహే
 తుత్వం ప్రమాణాభావాదితిచేన్న నివర్త్య ప్రవృత్తిః ప్రామాణ్యనిశ్చయ
 సాధ్య తద్వతిచేక్షానత్వానన్విన్నప్రతిబద్ధత్వాత్ సామాన్యవాప్త
 వ్యాప్తినిశ్చయసాధ్యమితివ దిత్యనుమానస్య తత్ర ప్రమాణత్వాత్
 నచాప్రామాణ్యశక్త్యానివృత్తిరేవ ప్రవృత్తిహేతుః తత్రచాన్యథాసిద్ధిఃప్రా
 మాణ్యశ్చయస్యేతివాద్యమ్ । లాభవేన భావస్య ప్రామాణ్యనిశ్చయస్యైవ
 హేతుత్వాచిత్వాత్ । నచ స్వనిస్సిద్ధవ యత్రప్రామాణ్యశక్త్యావిరహ
 సైత్ర వ్యభిచారితి వాద్యమ్ । దోషభావవహితజ్ఞానగ్రాహకసామ
 గ్రామ్యం ప్రామాణ్యనిశ్చయస్యావశ్యంభావాత్ । అన్యథా దోషేనత్యప్రా
 మాణ్యస్యైవ గ్రహణత్ర తన్నవృత్త్యనుపపత్తేతి । నను ప్రామాణ్యస్యన
 స్వత్వాద్యస్య మిన్నతై స్వనిస్వం । ఆత్మాశ్రీమాత్ । నచ జ్ఞానసామగ్రి
 మాత్రజన్యత్వం తథా । ప్రామాణ్యస్యోపాధితేనాన్యత్వాదిత్యతతహ ।
 తత్వేతి । ప్రామాణ్యం వరతితత్వద్వితే పరతత్వంవ డ్గృతై తన్య జ్ఞా
 నజనకసామగ్రితిరిక్తకారణప్రయోజ్యత్వమితి నైయాయికాదయః । తా
 న్పరీత్యాహ । నన్వతి । ప్రమాణాభావాదితిభావః । అనుగతగుణానన్య
 చాదపి నతదపేక్షేత్యాహ । ప్రమామాత్రేతి । ఘాయోవయవెద్వియవ
 న్నికమన సర్వజనరామశ్చయోగ్యతాప్రమా దీనాం వ్యభిచారిణ ప్రమా

నాపి పుత్ర్యవపుమాయాః యాయామయశ్చైవైవపుత్ర్యవః । యాపాపి ప్ర
త్యుమై ఉత్తపత్యుయోః తదభావాలః ॥ నాపి పుత్ర్యవః పుత్ర్యవః పుత్ర్య
తస్య భగవంశ్చాస్తు ॥ అపి న స్వైవకామశ్చాస్తు ॥ యాయామయశ్చైవైవ
యాం ననయతస్వైవకామశ్చాస్తు ॥ ఏవయావాప్యభావమశ్చాస్తు ॥ ప్రమా
త్వాల్ ॥ నచైవకప్రమాపి పుత్రమాస్మాల్ భావకామశ్చాపాపమశ్చాస్తు ॥ మే
పాపితి వాత్సమి ॥ దోషభావస్యాపి హేతుత్వాన్వేకాకాల్ ॥ నచైవం పుతి
ప్రస్య ॥ ఆశ్చర్యభావకాశ్చాపేతాయామేవవతస్త్వైవత్ ॥ జ్ఞాయతేచప్రీమా
గ్యంస్వతిః ॥ స్వతా గ్రాహ్యస్త్వైవ దోషభావేనతి యావత్వాన్వేకాయా
త్వావశ్యేచన హేతుత్వాయోగవతి భావః ॥ నాపి ప్రత్యక్షప్రమా
త్వాదికమేవ తజ్జ్యతావశ్యేవకమితి నన్యభేదార ఇత్యాశ్చాన్యమా ॥ నాపి
తి ॥ తథాపి ప్రమామాతే అనుగతగుణాసంభవవతి దోషేనత్యేన దో
షాస్తరమాహ ॥ యాపాపితి ॥ నన్వయం సన్నికర్షణం బహిర్యస్యప్రశ్నకు
ప్రమాయామేవ గుణవతి న రూపాది ప్రత్యక్షప్రమాయాం అర్థిప్రత్య
క్షేన వ్యభిచారోదోషవత్ప్రతిహేదాహ ॥ సత్యపీతి ॥ తథాచాన్వయ వ్య
భిచారవతి భావః ॥ అన్వయేనతి ॥ సత్యపి స్వస్థం గ పరానుశేవ గర్భప్రీగభా
వావశ్యేచేన గర్భానుమితే రప్రమాత్వావశ్యేత్వపి బోధ్యం ॥ దోషభావస్యే
తి ॥ తహివా సమవానిత్యప్రమామాత్రే గుణత్వేన హేతు రనుగతత్వా
దితి జన్మ ॥ అపసిద్ధాన్తాల్ ॥ దోషస్య ప్రతిబద్ధతయా తదభావస్యా
స్వత్రక్ష్ణప్రతిబద్ధకాభావత్వేన హేతుత్వోపపత్తా గుణత్వేన హేతుత్వే
మానాభావావశ్యేతిభావః ॥ ప్రీమాగ్యస్య దోషభావ ప్రయోజ్యత్వే జ్ఞాన
సామగ్రిగితి కప్రయోజ్యత్వేనా ప్రీమాగ్యవ దుత్పత్తాపరతస్త్వంపాపి
త్యాశ్చక్య నిరాకరతి ॥ నచైవమితి ॥ జ్ఞానసామాన్య ప్రయోజకస్యప్ర
మోత్పత్తావద్యష్టాదిసాపేక్ష త్వాత్పరతస్త్వం స్యానిత్యతక్తమాగంతుకేతి
జ్ఞానత్వాప్రయోజకేత్యర్థః ॥ దోషభావమాగంతుకమాదాయ తద్వారణా
య భావేతి ॥ తథాచాగంతుకభావకారణ సహకృత జ్ఞానత్వప్రయోజక ప్ర
యోజ్యత్వ ముత్పత్తాపరతస్త్వం ॥ స్వతస్త్వంతు తాదృశకారణా నపేక్ష
జ్ఞానసామాన్య ప్రయోజక ప్రయోజ్యత్వమితి భావః ॥ ప్రీమాగ్యమితి ॥ త
ద్వతితత్ప్రీకారకజ్ఞానత్వమిత్యర్థః ॥ దోషభావేనతి ॥ అత్రతత్ప్రీ

హః సామగ్రిగ్రాహ్యత్వం । స్వాశ్రయోపత్తిజ్ఞానం తద్గ్రాహకం సాక్షిజ్ఞానం తేన వృత్తిజ్ఞానైశ్చ హ్యమాణే తద్గతం ప్రామాణ్యమపి గృహ్యతే । న చైవం ప్రామాణ్య సంశయానుపపత్తిః । తత్ర సంశయానురూఢేన దోషస్యాపేక్షత్వేన దోషాభావః ఖండిస్తాశ్చియగ్రాహకాభావేన తత్ర ప్రామాణ్యవైకాగ్రహేత్ । యద్వా యనత్సాన్విత్యగ్రాహకగ్రాహ్యత్వయోగ్యత్వం స్వతస్త్వం । ఉక్తసంశయస్థలే ప్రామాణ్యస్య యోగ్యతానత్వేపి దోషవశేనాగ్రహేన్నసంశయానుపపత్తిః । అప్రామాణ్యంతు నజ్ఞానసామాన్యసామగ్రిప్రయోజ్యం । హామయానవ్యప్రామాణ్యోపత్తేః ।

కారీభూతి ప్రకారం త్వేన తద్విశేష్యభూతివిశేషికత్వేనచ స్వాశ్రయగ్రాహకత్వం స్వాశ్రయగ్రాహకవచన వివక్షితం. తేన జ్ఞానపదాదినా తదగ్రహేన్నదోషః పరతస్త్వవాదినాపి తాదృశేనానుమానాదినా తద్గ్రహేన్నీకారాదిత్యత ఉక్తం యావదితి స్వాశ్రయగ్రాహక విశేషణమ్. తాదృశసామగ్రిగ్రాహ్యత్వం- తజ్జన్యగ్రహణయత్వం. తథాచ యత్ర దోషవశాదప్రామాణ్యవిశ్లేషః తత్సంశయోవా తత్ర తాదృశ్యాపి సామగ్రియా ప్రామాణ్యగ్రహేచ్ఛాభ్యుత్పత్తే ఉక్తం - దోషాభావఇతి. తథాచ దోషాసహకృత తాదృశయానత్సాన్విత్యగ్రాహక సామగ్రిగ్రాహ్యత్వం ప్రామాణ్యస్య జ్ఞప్తౌ స్వతస్త్వం. తదుక్తం పరీక్షయవణాశేన సామగ్రిహాసమ శ్రీవరణైః. 'దోషాసహకృత జ్ఞానసామగ్రిమాత్ర గ్రాహ్యత్వం జ్ఞప్తౌ ప్రామాణ్యస్య స్వతస్త్వమితి. ప్రామాణ్యస్య స్వతోగ్రాహ్యత్వ ముపపాదయతి । స్వాశ్రయఇతి । సంశయస్థలీయాపి సామగ్రి దోషాసహకృతేతి మన్వానౌ నైయామిక శ్చోదయతి । నచైవమితి । యద్వా సామగ్రియోదోషాసహకృతత్వ విశేషణమజానానశ్శబ్దతే । నచైవమితి । పరిహరతి । తత్రేతి । స్వతస్త్వమితి ॥ జ్ఞప్తౌ ప్రామాణ్యస్యేతి శేషః. యద్యపి నెదం స్వతస్త్వంప్రయోజకం సంశయస్థలే ఇవానువ్యవసాయస్థలేపి ప్రామాణ్యానుమితి హేతువ్యాప్తిజ్ఞానలిక్ష్మపరామర్శాభావనశేన ప్రామాణ్యస్యాగ్రహేపి తద్యోగ్యతాయాః న్యాయమతేపి సత్త్వతే. తథాపి పూర్వోక్తవప తాత్పర్యం. ఉత్పత్తిజ్ఞప్తౌరప్రామాణ్యస్యపరతస్త్వముపపాదయతి । అప్రామాణ్యంత్యితి । అప్రామాణ్యం స్వతోగ్రాహ్యం పరతోగ్రాహ్యత్వాభావేనతి గ్రాహ్యత్వా

కింతు బొప్పె ప్రయోగము నాశ్వప్రామాణ్యంయనత్వానయన్తానాక
 గ్రాహ్యః తప్రామాణ్యములు తదనంతర్వాత్యేకత్వానానుపాతత్వేన సా
 త్విశాన్యహేతునకన్యత్వాత్ । కింతు విసంవాదిప్రకృత్యాది ద్వికానుమ
 త్యాది విషయకతి పరితపనా ప్రామాణ్యముత్పన్నతే జ్ఞాయతేచ : ***
 ఇతి వేదాంతపరిభాషాయామనుపల్లిపరిచ్ఛేదః [౨]



ఏమి నిరూపితానాం ప్రమాణానాం ప్రామాణ్యమపి ద్వివిధం । వ్యా
 పకారితత్వావేషకన్యం పారమాధిశితత్వావేశకత్వంచేతి । తత్ప్రకృష్టస్వ
 రూపావగాహి ప్రమాణన్యతీతితానాం స్వప్రమాణానామాన్యం ప్రామా
 ణ్యం । తద్విషయాణాం వ్యవహరకళాయాం బాధాభావాత్ ద్వితీయంతు
 జీవలక్ష్యైక్యపరాణాం నడవరాజ్యేదమప్రకటనీకత్వాదివాక్యానాం త
 త్త్వమసేత్యర్థానాంతద్విషయస్య జీవలక్ష్యైక్యకాలప్రయావాక్యత్వాత్ ।
 తద్వైక్యం తత్త్వంపదార్థజ్ఞానాభేదజ్ఞానమితి ప్రథమం తత్ప్రకటనీకతా
 ప్రమాణాభ్యాం నిరూప్యతే । తత్రలక్షణంద్వివిధం స్వరూపలక్షణం తట
 స్థలక్షణంచేతి ।

త్ జ్ఞానత్వపరితేకకాలే । కింత్వితి : ఇదం రజతజ్ఞానం అప్రమాణం వి
 సంవాదిప్రకృతిజనకత్వాదిత్వసమానగ్రాహ్యత్వా ద్దేత్వసిద్ధిరిత్యాహ । వి
 సంవాదీతి । ***

ఇతి త్విరామకృష్ణాచ్చరివిరచితే వేదాంతపరిభాషాచార్యభాషే
 వేదాంతపరిభాషా అనుపల్లిపరిచ్ఛేదః



ప్రామాణానామితి । ప్రామాణకరణానాం తత్కరణత్వ లక్షణం
 ప్రామాణ్యం ద్వివిధమిత్యర్థః । వేదాంతానాంపారమాధిశకత్వగుణచరప్ర
 మాణకరణత్వే హేతుమాహ । తద్విషయస్యేతి । తవ్యేకాదా విషయనిరూ
 పణమేవ క్రియతామిత్యాశంకా స్తే, తన్నిరూపణస్య తత్త్వంపదార్థనిరూ
 పణాధీనత్వాత్తత్పరత్వం తత్ప్రకటనాది నిరూపణమేవోచితమిత్యాహ । త
 త్త్వంపదార్థేతి ॥ ప్రథమమితి ॥ నచ త్వంపదార్థనిరూపణమేవ ప్రా
 గ్భావిస్యో దవిశేషాదితి నాచ్యమ్. తత్త్వంపదార్థేత్యత్రప్రథమం తత్ప్ర

తత్త్వ స్వరూపమేవలక్షణం స్వరూపలక్షణమ్ । యథానత్యంతజ్ఞానమనంతం
బ్రహ్మైవ తత్త్వత్వసత్యత్వాదికం స్వరూపలక్షణమ్ ।

జాత్యసౌపాత్తత్వాత్ త్వంపదార్థస్య కథంచిల్లా కావగతత్వేన తదపే
క్షయాస్య త్వేనచక్షేణ్యతయాచ ప్రథమశిష్యజ్ఞానతత్వాదితి భా
వః । లక్షణమితి । అసాధారణ ధర్మత్యథః । వస్తు ప్రతిపత్తౌ స్వరూ
పలక్షణస్య ప్రధానత్వాత్ తటస్థలక్షణోపజీవ్యత్వాచ్చ ప్రథమంతిల్ల
క్షయితి । తత్తేతి । ఇతరానిరూప్యం యల్లక్షణం తత్స్వరూపలక్షణమిత్య
థః । యద్యపి ప్రకృష్టప్రకాశశ్చంద్ర ఇతి లాకేపి స్వరూపలక్షణం పృ
సిద్ధం । తథాపి వైదికస్య బ్రహ్మలక్షణస్తేవ ప్రకృతత్వాత్ తదుదాహర
తి । యథేతి । జ్ఞానానందా వాదిపదగాహ్యౌ । తథాచ సత్యంజ్ఞాన
మానందశ్చ ప్రత్యేకం బ్రహ్మణః స్వరూపలక్షణం । నతు సర్వజ్ఞత్వాదికం
తస్య ప్రపంచోపాధికత్వేన ఇతరనిరూప్యత్వాదితి భావః । నన్విదం బ్రహ్మ
స్వరూపమితి కథమవగమ్యత ఇత్యత ఆచా । సత్యమితి—నను అన్యజగతో
బ్రహ్మైవ భజ్యంయతః సర్వజ్ఞాత్సర్వశక్తః కారణాత్ భవతి తద్బ్రహ్మైతి వాక్య
తేషాం ఇతి నచ తా భగవతాభాష్యకారేణ సర్వజ్ఞత్వాదేరేవ బ్రహ్మణః స్వ
రూపలక్షణత్వేనోక్తత్వాత్ తద్విరోధ ఇతిచేత్ । తస్య సర్వావభాసనయోగ్య
విజ్ఞానాభిప్రాయత్వాత్ । తదుక్తం వివరణాచార్యైః । అనేన సర్వజ్ఞశబ్దేన
సర్వావభాసనక్షమవిజ్ఞప్తిమాత్రం వివక్ష్యతే ఇతి—కేచిత్తు సచ్చిదానందా
త్తకత్వమేవ బ్రహ్మణః స్వరూపలక్షణం । నతు సత్యత్వాదిప్రత్యేకం లక్ష
ణం । తథాహి సతావత్ప్రత్వం లక్షణం । తస్య ఘటాదిసాధారణత్వాత్ । న
చ సత్యత్వేనతిజ్ఞానత్వం । తస్యజ్ఞానేపి పరేణాంగీకారాత్ । నాపి జ్ఞానానం
దత్వం । సత్త్వరహితస్య జ్ఞానానందాత్తకస్య శూన్యవాదిభిరవ్యంగీకారా
త్ । తస్మాత్సచ్చిదానందాత్తకత్వమేవ స్వరూపలక్షణమితి—తన్ను । సిద్ధాంతే
ఘటాదేః పాగమార్థిక సత్యత్వాభావేనోక్తదోషానంస్పృశాత్ సిద్ధాన్తై
నైవ త్స్వక్షుప్రణయనాత్ । అన్యథా సరాభిమత జగత్సారణస్య సచ్చి
దానందాత్తకత్వభావేన తత్రావ్యాప్తిప్రసంగాత్ । తతశ్చ సత్యత్వాది ప్ర
త్యేకమేవ స్వరూపలక్షణమితి—స్వరూపం లక్షణం ధర్మత్వాభావాది

[illegible]

తామృత్యుతాచతన్దనోఽకురుతే, త్యాదివాక్యంజ్ఞానేచ్ఛాద్యన్యతమగర్భం
 లక్షణత్రయం వివక్షితం । అన్యథా న్యథావిశేషణశ్వాపత్తైః । అతపవ జన్మ
 స్థితిద్వంశానామప్యన్యతమస్యైవలక్షణే ప్రవేశః । ఏవంచ నవలక్షణానంప
 ద్యంతే । బ్రహ్మణోజగజ్జన్మాదికారణత్వేచ యతోవాదమానధూతానిజాయ
 నైః । యేనజాతానిజీవన్తి । యస్మిన్యంత్యభిసంవిశంతీ, త్యాదిశ్రుతిర్నానం ।
 యస్మిన్వక్ష్యే సామాన్యాకారేణ. సర్వవిత్ విశేషతః. యన్యథావతఃజ్ఞా
 నమయంతః-బోవాధికమిక్షణమితియావత్. తస్మాత్ ఈక్షణసహకృతాత్
 కారణా ద్భ్రష్టాణః. ఏతత్-కార్యం. బ్రహ్మ-హిరణ్యగర్భః నామ-ఘ
 టితత్వాది. రూపం-శుక్లాది. తదపివ్యాకృతం. నత్యవ్యాకృతం. తపపా
 చీయతెబ్రహ్మతతోన్నమభిజాయతే । అన్నాత్ప్రాణామనసత్త్వం ఖాతాః
 కర్షణచామృతమితి పూర్వవాక్యే అన్నపదవేదనీయావ్యాకృతవామ రూప
 సృష్టేరభిధానాత్. అన్నం - వీహీయవాది. యః కాలకాలాగుణీనర్వ
 విద్యోఽత్యాది శ్రుతి రానిపదగాహ్యః । తాదృశేతి । తావదుపాదానగో
 చరైత్యర్థః. ఏనమగ్రేపి. జ్ఞానేచ్ఛాద్యన్యతమేతి ॥ సకలకార్యోపాదాన
 గోచరావరోక్షజ్ఞానాశ్రయత్వం తాదృశ చికిషాశ్రయత్వం తాదృశకృ
 త్యాశ్రయత్వం చేతి లక్షణత్రయం వివక్షితమిత్యర్థః. తాదృశజ్ఞానేచ్ఛా
 కృత్యాశ్రయత్వస్య బ్రహ్మలక్షణత్వే యత్నగౌరవమిత్యాహ ॥ అన్యథేతి । త
 హిహిస్థితిగర్భంగర్భాదుపేక్షకలక్షణం నస్యాదిత్యాశంకామిష్టాపత్త్యాపరిహర
 తి । అతపవైతి ॥ న్యథావిశేషణత్వాదేవైత్యర్థః. నను స్థిత్యాదిగర్భాస్యా
 పి న ప్రత్యేకలక్షణత్వం స్థిత్యనుకూలజ్ఞానవత్త్వప్రేవ లక్షణత్వేన శేష
 వైయథ్యాదిత్యాశంక్య, జన్మగర్భాలక్షణలస్థితిగర్భాలయగర్భాంచ ల
 క్షణత్రితయమేవ వివక్షితం తథాచ బ్రహ్మణ ప్రబంధలక్షణాని నవసంపద్యస్త
 ఇత్యాహ ॥ ఏవంచేతి । నను బ్రహ్మణోజగజ్జన్మకర్తృత్వం న లక్షణం. త
 థి సకలకార్యోపాదాన విషయావరోక్షజ్ఞాన వత్త్వం? సకలకార్యానుకూ
 లత్వ విశేషిత తాదృశజ్ఞానవత్త్వంవా? నాద్యః. కార్యానుకూల తాదృశ
 జ్ఞానవత్త్వవైవేచన కర్తృత్వ స్వసహారప్రయోజకత్వేనతన్య కర్తృత్వాప్ర
 యోజకత్వాత్. సహితదేవతత్ప్రతికారణం. తథాచ నవలక్షణానీత్యసంగత
 మిత్వసరితాపాదాహ ॥ బ్రహ్మణితి ॥ తథాచ మాయాభిన్నత్వేనతి జగజ్జన్మ

యద్వానిభిలజ్జనుపాదానత్వం బ్రహ్మణోలక్షణం విచారానత్వం చ జగ
దన్యాసాధిష్ఠానత్వం జగదాకారేణవిచారమననాయాధిష్ఠానత్వం చా
పాదత్వం స్థితమేతద్విం తద్విలయమేతద్వి మతి శ్రేణినియమే వి
సక్షితం. యద్వా బ్రహ్మణ్యైవ జగతోజన్మకాలయోజనాసాత్తత్వం జను
పాదానత్వం సూచ్యతే. తదుక్తం భావత్వాత్. 'విశేషస్యాపాదానత్వం
సూచ్యతే' ఇతి. తథాచ సర్వకార్యాసాదానత్వం బ్రహ్మణస్తవ్యలక్షణమ్.
ఉపాదానత్వంచాకరణిక స్ఫుటమితి నమాయానానుతివ్యాప్తిరితిభావః. న
మ జగదుపాదానత్వం నలక్షణం. తద్వి సకలకార్యాధ్యాసాధిష్ఠానత్వం. త
థానత్యకార్యావస్థానం బ్రహ్మణోన్యత్రేత్యన్వితీయ బ్రహ్మస్థి ప్రసక్తాదిశ్శబ
రితోపాదాహ । యచ్ఛేతి । శుక్త్యవచ్చిన్నజైతన్యేనాతివ్యాప్తివారణాయ
విఖిలతి. అసంబంధవారణాయ జగత్పదం బ్రహ్మస్థితిక్రవరమ్. నను నన
మనాయకారణత్వముపాదానత్వం సమవాయానమ్యుపగమత్. నాతితనా
కారేణ పరిణమమానత్వం. మాయాయామనీవ్యాప్తైః బ్రహ్మణోఽపరిణా
మిత్యేనాసంబంధా చ్ఛేత్సరతనా ॥ ఉపాదానత్వంచెతి । తదన్యాసాధిష్ఠాన
త్వం తదుపాదానత్వం. జగత్పదంతు ప్రకృతాభిప్రాయమితిభావ్యం । జగ
దాకారేణేతి । జగత్పదేనాత్ర కార్యజాతం విసక్షితం నిఖిలపదంచానుష
జ్ఞానీయమ్. తథాచ పూర్వోక్తవిశేషజైతన్యే నాతివ్యాప్తిర్నవాఽసంబంధా
యద్యపి మాయాధిష్ఠానత్వమాత్రమేవ బ్రహ్మణోలక్షణమస్తు నిస్స 'మా
యినంతు మహేశ్వర' మిత్యాదీశ్చరాసాధారణధర్మత్వావగమాత్. త
థాపి లేన రూపేణ బ్రహ్మవ్రీతిపత్రా తదన్యాధిష్ఠానమన్యతి సమ్మననా
యామధికరణాంతరప్రమితస్య జగతో 'నెహనానాస్తి' త్యాదీనా బ్రహ్మణి
నిషేధావగమేపి చక్షురప్రకీరణులసన్నిధ్యాత్వా నాపత్రానద్యేతద్బ్రహ్మ సిద్ధి
ప్రసక్తాత్. నచ విశిష్టలక్షణేపి జగత్పరిణామిత్యవ్య మాంయాయామేవావగ
మాదుక్తదోషతాదవస్థ్యమ్. బ్రహ్మగతమాయాపరిణామస్య జగతో బ్రహ్మగ
తత్వావశ్యంభావాత్. అతఏవ శుక్త్యవచ్చిన్నజైతన్యేనాతివ్యాప్తిజ్ఞానపరిణామ
రూపమపి రజతం తద్గతమేవేతి రాధాన్యః. నను బ్రహ్మణోనిఖిలప్రపజ్ఞా
ధ్యాసాధిష్ఠానత్వం. తస్మి ప్రమాణాభావాత్. నచ పూర్వోక్తా 'యతోఽప్ర
త్యాదిశుక్తిర్నానమితివాచ్యమ్. తస్మాన్సకలభూతోపాదానత్వే ప్రమాణ

ఏకాద్యశమేవోపాదానత్వమభిప్రేగ్యఇదంసర్వంయదయమాత్మజనవృత్త్య
చ్చాభవత్ * బహుస్యాం ప్రజాయేయే, త్యాదిశ్రుతిమబ్రహ్మప్రపంచయోస్తా
గాత్వవ్యవడేశః ।

త్వేపి బ్రహ్మణోనిఖలప్రపజ్ఞాన్యాసాధిష్ఠానత్వే ప్రమాణత్వాభావాదిత్యాహ
। ఏకాద్యశమేవేతి । ఇదంసర్వమితి ॥ బృహదారణ్యకే శ్రూయతే , ఇ
దంబ్రహ్మఇదంక్షేత్రమిమేలాకాభిమానిభూతానీదంసర్వం యదయమాత్మై
తః అస్మాభః. యదిదం బ్రహ్మదిభూతవర్ణస్త మిదంబ్రహ్మేత్యాదిభూ
ర్నవాక్యోపాత్రం తస్మిన్వచయమాత్మైతి. ఆత్మచ యః స్థాణుఃసఖమాదితి
వస్మిన్ప్రసతాతితి క్తనత్రాకపివశ్చనిషేధాభిప్రేతః. నచైతావతా బ్రహ్మణ్య
ధ్యస్తత్వం వశివశ్చస్య ససిద్ధ్యతీతివాచ్యమ్. తస్మత్తాతిరిక్తనత్రాశూన్యస్య
స్త్రేయతదధ్యస్తత్వరూపత్వాత్. అన్యోనిరుక్తేః. నచ ఆయుర్వేషుత,మి
తివత్ మి త్రతయా, బ్రాహ్మణోదవతే,తివత్ ఆధారతయా, ఆదిత్యోయాప,
ఇతివత్ సదృశతయావా నామాశాధికరణ్యోవపత్తిరితి వాచ్యమ్, తత్రైవ
ప్రజ్ఞా తస్య ఆత్మనిఖల్వరే దృష్టే శ్రుతేమతే విజ్ఞాతే ఇదం సర్వం
విజ్ఞాతిమిత్యాత్మవిజ్ఞానస సర్వవిజ్ఞానస్య నిమిత్తాదిపక్షే బాధాపాతాది
తిభావః. తథాచ 'సచ్చత్యచ్చాభవది' తి తాదాత్మ్యవ్యవడేశోపి ప్రప
శ్చత్యే బ్రహ్మణ్యధ్యాసే ప్రమాణమిత్యాహ । నచైతి ॥ పృథివ్యాదిష్ఠా
లసూత్రయమపరాక్షత్వాత్ సత్. వాయ్వాకాశే పరాక్షత్వాత్ త్యత్. న
ను 'ఇదం సర్వం యదయమాత్మై' త్యత్ర పూర్వవాక్యోపాత్రావాం బ్రహ్మ
క్షేత్రాణాకప్రత్యక్షస్థూలభూతానాం నచైత్యత్ర చక్షూలభూతానాంబ్ర
హ్మణ్యధ్యాససిద్ధావప్యవ్యాకృతనామరూపయోరాధ్యస్తత్వసిద్ధిరిత్యన్వరసా
దాహ ॥ బహుస్యామితి ॥ సర్వవికారకారణ బ్రహ్మనిష్ఠైక్షణస్య సర్వవి
కారకక్షయత్వాన్యంభావేన సర్వకార్యపరత్వే బాధకాభావేనచ తదై
క్షతబహుస్యాం ప్రజాయేయేత్యత్ర బహుశబ్దస్య సర్వకార్యపరత్వాత్ప
ర్యాధ్యాససిద్ధితిభావః. నన్వేనమప్యకార్యప్రపశ్చస్య నబ్రహ్మణ్యధ్యస్త
త్వం. ఉక్తవాక్యానాం బ్రహ్మణి ఏకారాధ్యాసవప ప్రమాణత్వాదిత్యవరి
తోపాదాహ ॥ ఇత్యాదిశ్రుతిష్యితి ॥ ఏకమేవాద్వితీయం * నెహనానాస్తి
కించన * యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ * మాయామాత్రమిదం

ఘటస్యై ఘటాభిః ఘటవస్త్రఃపర్యాజితైః లోకవ్యవహారైః సర్వభూ-
 నంద స్వరూప బ్రహ్మైశ్చాభ్యాసాత్ । నన్వానన్వాత్తకచిత్తశ్చాభ్యాసాత్
 జేష్ఠత్వవ్యవహారైః ముఖస్యాపి తదభ్యాసాత్ తద్రాక్షేష్టత్వాపి స్వరూప-
 రాపత్రితి జేన్నః । ఆరోపేనతి నిమిత్తావసరః । నన్వాని త్రమస్తేత్వాహో-
 ప ఇత్యేయ్యపగమేన ముఖాదా సర్వభూతాభ్యాసేపి ఆనందానాభ్యాసాభా-
 వాత్ । జగతినామరూపాంశద్వయవ్యవహారస్తు అవిద్యావికానాత్తక్వా-
 మరూపవలంబంభాత్ । తమక్రంః । ఆస్తిభాతిప్రియంయామనామవేత్సంశం-
 శ్చౌకం । ఆద్యోక్త్రయం బ్రహ్మరూపం జగదుగ్రాసంతతోద్వయమితి । తథా-
 గతోజన్మక్రమోనిరూప్యతే । తత్త్రనగాఽద్యకాలే పరమేశ్వరః సృజ్యమాన-
 ద్వైతమద్వైతం పరమానాథత' ఇత్యాదిసుగ్రీవయజ్ఞపదసాగ్రహ్యః । లోక-
 కాభేదవ్యవహారాపి బ్రహ్మణి ప్రపన్నాభ్యాసే మానసిత్వాహుః । ఘటస్య-
 స్మితి । నన్విచ్ఛాదివయత్పరిమిద్వత్సం తద్భు ఘటస్య స్వాభావికం । తద్భూతా-
 దేవ తద్వ్యవహారః । నన్వానన్వాత్తకచిత్తశ్చాభ్యాసాత్ । అన్యథా ముఖేన
 దానన్వాత్తకబ్రహ్మభేదవ్యవహారాత్ ముఖస్యాపీష్టత్వాపి త్రితి చోదయతి । న-
 స్మితి । ముఖే బ్రహ్మగతసత్త్వచిత్తాభ్యాసేపి అన్యత్వాభ్యాసాభావాన్వేష్ట-
 త్వవ్యవహారః । నన్వాన్యగతకించిద్భూతాభ్యాసే తత్తతసర్వభర్తృశ్చాభ్యాసాభిని-
 యమోస్తి తజ్జనకదోషాభావాద్దోషశ్చూరకార్యోన్మేయత్వాదిత్వాహుః । నారో-
 పఇతి । ననుఘటాదావిష్టత్వాదెర్నాభ్యాసాయుక్తః తత్త్రప్రతీయమానసర్వభ-
 ర్తృస్య బ్రహ్మగతత్వేన తదీయస్వాభావికభర్తృభావా త్సర్వత్రాంశాత్తకసత్వే-
 వాంశాన్తరాభ్యాసస్యదృష్టత్వాదిత్వాశఙ్క్యాప్రపన్నస్వాస్తివ్యావహారికమంత-
 ద్వయమిత్వాహుః । జగతితి । ఉక్తేభ్యేభియుక్తసమ్యక్తీమాహుః । తమక్రమితి । నను
 పరమేశ్వరః కర్తృసాపేక్షస్పన్నిలకార్యం కరోతి? నిరపేక్షావా? నాద్యః ।
 కర్తృబోజగతాగ్రణత్వే ప్రమాణాభావాత్ । అన్యథా కర్తృజైవ సృష్ట్యవస-
 త్రా ఈశ్వరజ్ఞేయశ్శ్యమ్ । నాద్యః । విషమసృష్టింవిత్తిమాణస్య పృథక్జనవరా-
 గజ్వేషాపత్తైరిత్యతథా । సృజ్యమానెతి । — అయంభాషః । పరమేశ్వరః
 కర్తృసహకృతపవ జగత్సృష్టిహేతుః । నచాత్ర ప్రమాణాభాషః । సృష్టేర-
 వాత్ర ప్రమాణత్వాత్ । అన్యథా విచిత్రకార్యానుపపత్తేః తస్య విచిత్ర-
 కారణజన్యత్వనియమాత్ । 'పుణ్యైవైపుణ్యైసకర్తృనా భవతి పాపకాపా-

ప్రపంచజ్వేచ్ఛిత్ప్రహేతుకాగ్నికర్తృసహకృతా పరిమితానిరూపితశక్తివిశేషవిశేష్టనాయాసహితస్సన్నామరూపాత్తేక నిఖలప్రపంచం ప్రళయం బుద్ధావాకలయ్య ఇదం కరిష్యామీతి సంకల్పయతి । తదేతత్ బహుస్యాం ప్రజాయేయతి * సాకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్వాదిశు్రితః । అత్రాకాశాదీని పంచమాశాన్య పంచీకృతాని ।

న, త్యాదిశు్రితైశ్చ । అతవన నవిషమస్పష్టావీశ్వరస్య రాగద్వేషాపత్తిః । ప్రిహయవాదిస్పష్టాపజాన్యవ జ్జగత్స్పష్టావీశ్వరః సాధారణకారణం । తత్తద్వీజానీన ప్రిహయవాదివైషమ్యే కాంశ్చిదశ్యస్తమఃఖభాజః కాంశ్చిదత్యస్తమఃఖభాజః కాంశ్చిత్సుఖమఃఖభాజఃకరోతీతి విషమస్పష్టా జీవగతకర్తాణి ఆసాధారణకారణమితి — నను గోపురాదిమహాకార్యే నానాకర్తృకత్వ దర్శనాత్ కథమసహాయస్యేశ్వరస్య విచిత్రప్రపञ్చ కర్తృత్వ మిత్యుతపా । అపరిమితేతి । నన్వావశ్యకత్వాన్తాయైవకర్తృసహకృతా దధిపరిణామీకరణే జగదాకారేణ పరిణమతాం కిమిశ్వరేణ । యతోవెత్వాదిశు్రితైశ్చ అచేతనేపి సమ్భవాదితీచేత్ । న, ఆనన్దాద్వేషఖల్విమానిభూతానిజాయస్త, ఇతివాక్యేన చెనకర్తృత్వస్య నిర్ణీతత్వాత్ ఇతిభావః । నామరూపేతి ॥ యథాహి కులాలాబుద్ధావాలిఖ్య నామరూపే తథేవ నజగల్బ్య ఘటకథినా మ్నా రూపేణ కమ్ప్యగ్నివాదినా ఘటముత్పాదయతి తథేశ్వరోప్యృత్పక్షేః పూర్వం యస్య కార్యణ్య యన్నామ యచ్చాస్యరూప మన్తరాకలయతి తతైవ తద్వస్తుకరిష్యామీతి సజగల్బయతి తథేవ కరోతీత్యర్థః । తత్రప్రమాణమాహ । తదితి । తన్ననోకురుతే త్యాదిశు్రితరాదిపదగ్రాహ్యే । తత ఇతి । ఈక్షణసజగల్బప్రయత్నానన్తరమిత్యర్థః । ఆకాశాదీనీతి । ప్రథమమాకాశస్తదనన్తరం వాయు స్తతస్తేజ స్తతోజలం తతఃపృథివీత్యేవం క్రమవంతి పञ్చభూతాని అపఞ్చీకృతాన్యృత్పద్యస్తఇశ్వరభావః । నను శాన్దోగ్యే భేజఆదికాన్యృత్పత్నీయతే , తత్రైజోస్పజతే , తి. ప్రశ్నోపనిషదిహాణాదికా నుపాగిణునన్యజతేతి. వితరేయేత్వక్రమైవ సన్నిమాణాలోకాసన్యజతాంభోమరీచీక్షుమాప ఇతి. తథాచ స్పష్టేః కథమాకాశాదిత్వమితిచేత్. నతావదాకాశాదిత్వే ప్రమాణాభావః. తైత్తిరీయకే తస్మాన్వాచితస్తాదాత్తనఆకాశస్సంభూతః । ఆకాశాద్వాయుః । వాయోరగ్నిః । అగ్నేరూపః ।

తత్తాత్రపదప్రతిపాద్యాన్యన్యకృత్ తే । తత్తాకాశస్య శబ్దానుజః వా
యోస్తు శబ్దస్యైవ । తేషాస్త్ర శబ్దస్యకూపానే । అపాంతుశబ్దస్యకూప
రసాః । పృథివ్యాస్త్ర శబ్దస్యకూపరసగుణాః । నతు శబ్దస్యాకాశ మా
త్రగుణత్వం । వాయుస్వాపి తదవలంభాత్ । నచాపభృమః । బాధ
కాభావాత్ ।

అన్యస్యైవ పృథివీతస్య స్వైరాకాశాదిన్యన్యవగమాత్. నచశబ్దాస్త్రవిరోధః.
వితలేయేపి గుణోపసంహారన్యాయేనా న్యత్ర శుక్రత్రమన్యవశ్యం కల్ప
నీయత్వాత్. నాపి ఛాందోగ్యశుక్రవిరోధః. తస్యాస్త్రేవోజనితభానత్వేన
శుక్రత్రవరావగతాకాశాదిత్వంబాహనే సామన్యాభావాత్. ఏకస్యవా
శ్యస్య వ్యాపారద్వయాసంభవాత్. తత్రైవోస్యజతే, త్యత్రప్రకాశాద్వా
యోచితవ తక్రమవాచక శబ్దాభావాచ్చేతిభావః. మహాభూతాని పంచైవ
భూరాహిగ్నిర్దున్నభః । తత్తాత్రాణివ తావంతీతి పురాణే మహాభూతత
న్తాత్రాణామేవావగతేః భూతానిపంచితత్తాత్రాణి పంచమహాభూతానీ
తి మహాపనివద్యపి తత్రైవావగమాత్ కథం తద్యుతిరేకేణాపంచీకృతా
నానుభ్యుపగమ ఇత్యుతీతహ ॥ తన్తాత్రేతి ॥ యద్యపి తన్తాత్రేషు గుణా
నోపలభ్యంతే తథాపి తత్కార్యేషు గుణదర్శనేన తత్కారణత్వపి కా
రణత్వేన గుణానునానాదిత్యభిప్రేత్సితశ్రవితేషుగుణానాహ ॥ తత్రేతి ॥
శబ్దస్పృశాదితి ॥ యద్యపి స్పృశః సాధారణగుణః తథాపి పాథివ
వాయుపీయయోరనుష్ఠాశీతత్వం త్రైజసాప్యయోరుష్ణశీతత్వం ఏవంరసేపి వై
జాత్యమనుభవసిద్ధమస్త్రీత్యసాధారణ్యం బాధ్యం నైయాయికమతః ని
రాకరీతి ॥ నత్వీతి ॥ వాయుదాదితి ॥ ప్రత్యక్షవాయుదా దిత్యర్థః.
తథాచ తన్తాత్రేషు తదనుమానమితిభావః ॥ బాధకాభావాదితి ॥—ఇద
మాపాతతః జలాదాపి గడ్డోపలంభాత్ సోపి పృథివీమాత్రగుణానన్యాయ
త్. నచాయమాపాధికః నియతోపాశ్యనువిధానాభావాత్. తదంతర్వర్తి
పాథివభాగసంబంధా త్రమవలంభితచేత్ వాయుద్యస్తవక్రీన్యా
పకాకాశసంబంధాచ్చబ్ధిపలద్ధిరీతితుల్యం. వస్తుతస్తు శబ్దస్పృశరూప రస
గంధాశ్చ తేషుగ్రహిగుణాః తేషుగంధహీనాశ్చత్వారోపాంశుణాః తేషుగంధర
సహీనాస్త్రయోగుణాతిగ్నేః శబ్దస్పృశాదితి ద్వినాయోః శబ్దఏకప్రకాశ

అనాదిభూతాని త్రిగుణమాయాకార్యాణి త్రిగుణాని ఏతైశ్చ సత్త్వగుణోపేతైః శోభితైశ్చక్షురమారససూక్ష్మాణాం పంచద్వియాణి మిలితైశ్చమనోబుద్ధ్యహంకార చిత్తానిచ జాయంతే । శోభితాదీనాం పంచానాంక్రమేణవిగ్నాత్కార్యజగుణాన్విసౌధిష్ఠాత్మదేవతాః ।

స్వైతి శాశ్వతోపశమ్యచనం శబ్దస్య వాయ్వాదిగుణత్వే మానమితిబోధ్యం. భూతానాంత్రిగుణత్వే హేతుసూహ ॥ త్రిగుణమాయేతి ॥ మాయా యాన్యత్పరజస్తమోగుణత్వే, అజామేకాంలూహిత,మిత్యాది శుభిర్మానమిత్యుక్త మధస్తాత్. భూతానాం సర్వదాగుణత్రయోపేతత్వేపి కార్యవిశేషణనే కస్యచిద్గుణస్యావిర్భావత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ఏతైరితి ॥ సత్త్వగుణోపేతైరపంచీకృతై రాకాశాదిభిరిత్యర్థః. ॥ మనశ్చితి ॥ ఏకస్యాప్యంతఃకరణస్యవృత్తిచాతుర్విధ్యాచ్ఛాతుర్విధ్యంతమక్తంభాగవతేనునొబుద్ధిరహంకారశ్చైత్రమిత్యస్తరాత్మకం । చతుర్థాఽలక్ష్యతే భేదోవృత్త్యాల్పక్షణ రూపయైతి. అత్రేవ మనఃపదీనాంగళాంత ర్వదన హృదయ నాభయః స్థానాని. ‘మనస్థానంగళాంతం బుద్ధేర్వదనం అహంకారస్య హృదయం చిత్తస్య వాభిరితి. శాశ్వతకౌఽపిషది శ్రవణాదితిధ్యేయం. ॥ శోభితాదీనామితి ॥ స చాత్రప్రమాణాభావః. అచేతనానీంద్రియాణి చేతనాధిష్ఠితాన్యేవ కార్యం జనయంతి అచేతనకారణత్వాన్మృద్వదిత్యనుమానస్య మానత్వాత్. నచ జీవేన సిద్ధసాధనం. అనపేక్షితదుఃఖంధజ్ఞానస్యోపేక్షిత తృణాదిజ్ఞానస్యచ దశేనాత్. దిగాదిదేవతానాంచ పాణికర్తృవశేనాన్యత్రాపి ప్రేరణసంభవాత్. తథా (శోలే)ః క్షౌర్యా (చ) దిశఇత్యాది భాగవతవచనంచతత్రప్రమాణం. చస్తుతస్తు చతుర్శ్చోత్రఘ్రాణరససత్వ గిద్వియాణాం క్రమేణాచిత్త్యదికృపిణీవరుణవాయవోఽధిష్ఠాత్మదేవతాః. సుఖలోపనిషదిస్థానానిస్థానిభ్యో యచ్చతీ, తుపక్రమ్య, చతురధ్యాత్తం ద్విప్రవృత్తిభూతమాచిత్త్యస్తత్రాధిదేవతం, శోత్రమధ్యాత్తం శోతవ్యమధిభూతం చిశస్త్రాధిదేవతం, నాసాధ్యాత్తం పూతవ్యమధిభూతం పృథివీ తత్రాధిదేవతమ్, జిహ్వధ్యాత్తం రసయితవ్యమధిభూతం వరుణస్తత్రాధిదేవతం, త్వగధ్యాత్తం స్పృశయితవ్య మధిభూతం వాయుస్తత్రా

విష్వక్తవనవాన్వ్యాసః అఖిలశరీరవర్తకః । ఉద్ధృష్టంగమనవానుత్క్రమణవా
యః ఉదాసః కంఠస్థానవర్తకః । అశితపీతాన్నరసాచినమీకరణస్సమానః నాభి
స్థానవర్తకః । త్రైశ్చ తమోగుణోపేతై రపంచీకృతధూతైః షడ్భేదకృతానిధూ
తానిబాయంతే ।

పాన ' ఇతి మైత్రేయోపనిషత్ప్రవాణం ఇతిభావః ॥ పాయ్యాదితి ॥ నాభి
మారభ్య పాయుపర్యంతం తిష్ఠతీత్యర్థః. నత్వపానః పాయుప్రదేశమా
త్రవర్తకః. తథాసతి ' నృత్యురపానోధూత్వా నాభిం ప్రావిశ ' దితి నాభి
పర్తిన్యత్యుదేవతాధిష్ఠేయత్వప్రసిపాదకైతరేయ శ్శ్రితివిరోధావత్రైతి భా
వః. వ్యాసలక్షణమాహ ॥ విష్వగితి ॥ ' యేనై తాస్మిరాఅనువ్యాజైవీషవావస
వ్యాస ' ఇతి తత్రైవ శ్శ్రివణాదితిభావః. ఉదాసం లక్షయతి ॥ ఉద్ధృష్ట
మితి ॥ ననూర్ధ్వగతిమత్త్వం నలక్షణం ప్రాణస్యాపి తథాత్వేన తత్రైతి
వ్యాప్తీత్యాశంక్య, ఉత్క్రమణసమర్థవాయుత్వం తేన వివక్షితమిత్యా
హ ॥ ఉత్క్రమణేతి ॥ ఉత్క్రమణంచాత్ర దేహాదూర్ధ్వగతిలోకాంత
రయాత్రాభిప్రేతాః. అదైకయోర్ధ్వముదాసః పుణ్యేనపుణ్యం లోకం నయ
తిపాపేనపాపం ఉభాభ్యాం మనుష్యలోక' మితి ప్రశ్నోపనిషద్వచనం తస్య
లోకాంతరగమయిత్యైవ ప్రమాణమిత్యవధేయమ్. అథవా పీతాశితపానీ
యాన్నాద్యుద్ధారక్రియాహేతుర్వాయురుదాసః. ' అథ యోయం పీతమశిత
ముద్ధితత్వేషవావసఉదాస ' ఇతి మైత్రేయోపనిషదస్త్రత్ర ప్రమాణత్వాదితి
భావః. ॥ అశితేతి ॥ అశితపీతాన్నపానీయయోః స్థవిత్తం భాగం పురీషమా
తోహదానం బహిర్నిర్యాపయితుమపానేష్ఠాపయతి మధ్యమం భాగం మాం
సలోహితోహదానం సూక్ష్మంచ మనఃప్రాణోపకారమజ్ఞోపాక్లేషసమా
నయతి ససమానఇత్యర్థః. ' అథ యోయం స్థవిత్తమన్నం యాతుమపానే
ష్ఠాపయతి ఆశ్మించాక్లేసమానయత్యేషవావసమాన ' ఇతి తత్రైవావగతేః.
ఆయంచ నకలాక్షవర్తకః. అన్యథా నకలాక్షేవ్యవతాదినమీకరణానుపపత్తైతి
తిభావః. మహాఘాతోత్పత్తిమాహ ॥ త్రైశ్చేతి ॥ షడ్భేదకరణే పురాణవా
క్యం ప్రమాణమితిభావః. నను త్రివృత్కృతిప్రతిపాదకచ్ఛాన్దోగ్యశ్శ్రితివి
రోధేన పురాణాదివాక్యాన్నషడ్భేదకృతసిద్ధిరీత్యాశంక్య తస్యాపిత్రివృత్కృ
తిపరత్వేన షడ్భేదకృతసివృత్తిపరత్వాభావాత్ ఏకస్య వాక్యస్య వ్యాపారద్వ

‘తాసాంప్రవృత్తంప్రవృత్తమేతేకామకరోతి, నిప్రవృత్తం-నా తుతేః సు-
చీకరణోపలక్షణాక్షాత్’ । మంచీకరణప్రకాశితేనైః ఆకాశేనా-
చా ద్విభా విభజ్య తయో రేకం చాకం చతుర్థావిభజ్య తేహం-
చతుర్థామంశానాం వాయువిమల సంయోజనం ఏవం వాయూ వి-
భా విభజ్యతయో రేకం చాకం చతుర్థావిభజ్య తేహంచతుర్థామంశా-
నాం ఆకాశాదిమ సంయోజనం । ఏవం తేజఃప్రసాదాని తేజఃమేత్రక-
స్యభూతస్యాక్షాం స్వాంతా ద్దేకం ఆకాశా ద్దేకం చతుర్థాభూతవిషయవిభి-
ష్యభివ్యాచా స్వాంతాభివ్యాప్తిభివ్యాచి వ్యవహారః । తదుక్తం ‘వైశేష్య-
తద్వార సద్వార,ఇతి ।

యాభావాదిత్యధిపేత్యాభా । తాసామితి । నను పశ్యంతిన్వత్రైః నమది-
తైరేకమహాభూతోత్పత్తిర్భూతి పశ్యేకరణశబ్దాక్షాం ననా పశ్యంతిన్వత్రాణా-
మేకత్రైవోపపన్నాస్తచాభూతా నరూత్పత్తిస్సస్మాత్ తాసామతానా ప్ర-
త్యేకం పశ్యంతా విభజ్య తత్రమాత్రాంతపశ్యంతి నను చాయాకరణం పశ్యేక-
రణమిత్యభ్యుపగతావైతకత్ర మహాభూతే నిభివ్యాచి పశ్యన్యవహారావత్తి-
రిత్యావశ్యాం పశ్యేకరణప్రక్రియాయాహ । పశ్యేకరణప్రకారణితి । నన్న-
స్తేవకథాతాక్షాణాగే తదితరభూతాక్షా చతుర్థాంశానాం చతుర్థాం సం-
యోజనం పశ్యేకృతిః తథాపి నన్యవహార సామగ్ధ్యస్య ప్రతీకాపత్యతః
హ । తదేవమితి । అత్ర సూత్రకారసప్తతీయాహ । తదుక్తమితి ।—
‘కచిత్తు తేజోబిన్నానిత్రీణ్యవధూతాని, త్రివృత్తౌతాని నతు పశ్యంతానాం ప-
శ్యేకృతాని, తథాసత్యాకాశే పార్థివచాంశస్యాపి భావేయావకత్వేనచా-
తుషత్వావత్రైః, అథానే తద్వ్యవహారాభావేన పశ్యేకృత్యైయధ్యాత్, కిం-
చ త్రివృత్తరణమేవ యుక్తం, తాసాంప్రవృత్తం త్రివృత్తమేతేకామకరోతి-
తి తస్మైన శుభ్రత్వాత్, నపశ్యేకృతిః, అస్యాప్రకరణాత్, తదుక్తం కల్ప-
తరం, ‘సన్నుదాయాస్వనా పశ్యేకరణం యద్యపిస్థితం । తథాపి యుక్తిదృ-
ష్టత్వాద్వాచనసృతిమతంశుభం । పృథివ్యబలనాత్మత్వంగగనెవననేపిచేత్, జూ-
పపత్త్వమహత్త్వాభ్యాం చాతుషత్వం ప్రసజ్యతే ॥ అక్షాభూయస్త్యతఃక్షీ-
త్యాద్యవిభావనకల్పనే । వ్యవహారపథాపాగ్నిప్రాముఖాపశ్యేకృతిర్భవేత్ । అ-
నాపత్యుభలం పెదసిద్ధిత్యైవవ్యతేయిది । త్రివృత్తౌతిశ్చుతాపశ్యేకృతిర్నిర్వ-

నైర్వాపంచీకృతాధూతై ర్విజ్ఞశరీరం పరలోకతయాత్రా నిర్వాహకం మో
 షిపర్ణంశిష్టాయ మనోబుద్ధిభ్యా ముపేతం జ్ఞానేంద్రియపంచక కర్తేంద్రి
 యపంచకప్రాణాది పంచకసంయుక్తంజాయతే । తదుక్తం । ‘పంచప్రాణమ
 నోబుద్ధిపశేంద్రియసమన్వితం । అపంచీకృతభూతోత్థం సూక్ష్మాజ్ఞంభోగ సా
 దనమితి । తచ్చద్వివిధం । పరమపరాచ । తత్రపరం హిరణ్యగర్భలిక్లశరీరం ।
 చనశ్చక్రాంతిః । ఆవృత్తిరణప్ర కాగత్వైవమ్ । తేజోబన్నానిత్రీణ భూ
 తాని ప్ర త్యేకం ద్విధా విదార్య ప్రతిభూతమైకేకమథాం ద్విధా ప్రసోఫ్ఫ
 బ్ధ్య విసరభూతార్థద్వయే యోజనమితి—తన్న గగనపవనయోః స్వాంశా
 ధిక్యాత్ పృథివ్యబగ్న్యంశావిభావనై న రూపవత్త్వాభావాత్ । నచ వ్యవహార
 ప్రయోజనాభావాద్వ్యుత్థం పశ్చీకరణమిత్యుక్తమితివాచ్యమ్ । తివృత్కరణ
 పత్తే పృథివ్యైకేకసోగధనత్వాదివ్యవహారాభావేన దోషసామ్యాత్ । నచ
 ప్రమాణాభావః । తస్మాక్తత్వాత్ । తివృత్కృతిశ్చ తన్నీవృత్తిపరత్వా
 భావేనాచిరీకసోక్తత్వాత్ । తస్మాత్సప్తాత్తం ‘పంచీకృతాని భూతానిజా
 యంత’ ఇతి—పాచ్ఛభృతికంహి శరీరం । ‘తేహం సముదాయశ్శరీర’ మి
 తి మైత్రేయశ్చితిః । తచ్చ ద్వివిధం స్థూలం సూక్ష్మంచేతి । తత్ర స్థూలం
 కరచరణాద్యవయవోపేతం । సూక్ష్మంతు ప్రాణేంద్రియాదిన ప్రదశావయవో
 పేతం । తచ్ఛాపంచీకృతపశ్చిభూతైరుత్పద్యతేతిత్యాహ ॥ త్రేచ్ఛేతి ॥ ననుప
 రిదృశ్యమానస్థూలశరీరేజ్ఞాన జీవస్య సకలకార్యసమ్భవాత్ కిమనేన లిక్లశరీ
 రేనేత్యతః ॥ పరలోకత ॥ స్థూలశరీరస్వేదేవ భస్మీభావేన పరలోక
 యాత్రానుపపత్తేస్తన్నిర్వాహకం సూక్ష్మాజ్ఞమనశ్యమేష్టవ్యమితిభావః । తస్య
 పరలోకయాత్రా నిర్వాహకత్వే హేతుమాహ ॥ మోక్షేతి ॥ ప్రాకృతప్రళ
 యపర్ణస్తస్థాయీత్థాథాః । నను ‘సుమప్తికాలేనకలేవలీనతమోభిభూతస్సు
 భిరూపమైతి’ త్యాదౌ సకలకార్యలయత్రవశేన లిక్లశరీరస్యాపి నాశాత్క
 థం కార్యబ్రహ్మవివాశపర్వస్తస్థాయిత్యమితిచేన్న । జ్ఞానశక్తివిశిష్టతన్నా శేష
 క్రియాశక్తివిశిష్టస్య తస్యనత్త్వాభ్యుపగమాదితిభావః । ఉక్తావయవోపేతలిక్ల
 శరీరే ప్రమాణమాహ ॥ తదుక్తమితి ॥ లిక్లశరీరం విభజతే ॥ తచ్ఛేతి ॥
 పరం బ్రహ్మాణ్ణివాపి అపరం తదవ్యాపేత్యథాః । హిరణ్యగర్భలిక్లశరీరస్యమ
 హత్తత్త్వవ్యవదేశ స్తస్య పరత్వే ప్రమాణం అస్యథా శాస్త్రాదౌ సా

అవగుచిత్తవాదిత్వకరీకం తస్మిన్ రణ్యగర్భకరీకం మహత్తత్వం చిత్తవా
దిత్వకరీకం మహంకారకత్వాత్మాయతే పంచమోగుణయైభ్యః పరివర్త్య
భూతేభ్యో భూమ్యంతరీక్షస్వప్నస్వప్నస్వప్నస్వప్నస్వప్నస్వప్నస్వప్నస్వప్నస్వప్న
అతలపాతాళ వితలసుతలతలాతల సతల మహాతలాస్థాస్థాస్థాలోక సప్త
కస్య బ్రహ్మాండస్య జరాయుహండజ స్వేదబోధ్యజ్జాన్మయమర్మకథూల శరీ
రాణాంబొత్పత్తిః । తస్మజరాయుహం జరాయుభ్యోహతాః మహిమ్య ప
శ్యాదిశరీరాణి అద్భుతాని అద్భుతేభ్యో జాతాని పంచమగది శరీరాణి స్వేద
జానితు స్వేదాజ్జాతానియూక మనకాదీః । తద్విత్తానమభూమిమర్మకథూ
తాని వృక్షాదీని । వృక్షాదీనానామి పాపకలభోగాయతనత్వేన శరీరత్వం ।
రణ్యగర్భకరీకం మహత్ తదితరజీవత్వకరీకమహంకార మాత్రమితి స్య
పదకోసప్ర్యాదిత్యాహ । తత్తేతి । పంచ తమోగుణయైభ్యః పరివర్త్య
‘తప్తాత్రమస్సంజాయతే తమసాభూతాది యుతాదేరాకాశం ఆకాశాద్వా
యుర్వాయోరగ్ని రగ్నేరావః ఆద్భ్యుఃపృథివీ తదంజం సునభవతోత్పంచ
త్సరమాత్ర ముపీత్వాద్విధాఽకిరీడకస్తాగ్భూమి ముపీష్టాదాకాశం మితి
సుబాలాపనిషత్వచసం బ్రహ్మాండస్య తమోగుణయైభ్యోనైవై ప్రమా
ణం । అత్రేవ భూమ్యాకాశకజ్జయోరభోలోక సప్తకో ధ్వజానానప్తక పర
త్వాత్ । అతపిత సన్నాసపథాయన్యారణ్యశుక్రిరపి భూద్భోకధ్వజ్భోకసు
పలూక మహాలూక జనోలోకతపాలాక సత్యలూకంచాతలపాతాల వితల
సుతల తలాతలరసాతలమహాతల బ్రహ్మాండం చ విసజయేదితి చతుర్దశభు
వనాత్మకం బ్రహ్మాండమాహేతిభావః ॥ వృక్షాదీనామితి ॥ శరీరజైః కర్ష
దోషైః యాతిస్థావరతాం నర’ ఇతి వృక్షాదేః కేవల పాపజన్యత్వాచగమేన
తజ్జన్యమఃఖి బోగాయతనత్వాద్భరీరత్వమితి భావః । నను బ్రహ్మణోననక
లజగత్కర్తృత్వం సుబాలాపనిషది ‘బ్రహ్మణోస్యముఖమాసీదిత్యాది
నా బ్రహ్మకత్వాది సృష్టేః తత్తేనైవ అపానాన్నిహదా యత్రారాక్షసాగంధ
ర్వాశ్చాస్థిభ్యఃపర్వతాలామభ్యః ఓషధివనస్సతయ’ ఇత్యాదినా నిహదాది
సృష్టేశ్చ శరీరసాధ్యత్వాచగమాత్ । వెదస్యచ లిప్యాది సంప్రదాయస్యచా
శరీరేణ కర్తుమశక్యత్వాత్ । నచ శరీరసాధ్యంకర్తృ హిరణ్యగర్భః కరో
తి తదసాధ్యంతు బ్రహ్మాతివాద్యం । తహి బ్రహ్మైవ సకలజగత్కారణ

తదప్రపంచమేవైవరస్య పంచతత్త్వాత్మమ్యత్వత్వై సప్రదశావయవోపేత లిక్త శరీ
 రోత్పత్తౌ హిరణ్యగర్భస్థూలశరీరోత్పత్తౌచ సాత్వోతగ్రత్వత్వం । ఇతరసి
 ణలప్రపంచోత్పత్తౌచహిరణ్యగర్భాదిద్వారా హంతాహమిమాన్తిసోఽ య
 తా ఆనన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరణాణీతి శ్రుతేః । హి
 రణ్యగర్భోనామ మూర్తిత్రయాదన్యః ప్రథమోజీవః । నవైశరీరీప్రథమఃస
 వైపురుషఉచ్యతే । ఆదికర్తాసభూతానాంబ్రహ్మగ్రేనమవర్తత శి హిరణ్యగ
 ర్భస్థమవర్తతాగ్ర , ఇత్యాది శ్రుతేః । ఏవం భూత భౌతికసృష్టిర్నిరూ
 పితా । ఇదానీం ప్రళయోనిరూప్యతే । ప్రళయోనామ త్రైలోక్యవిదా
 యః । సచతుర్విధః నిత్యః పాకీకృతో నైమిత్తికఆత్మనికశ్చైతి । తత్ర నిత్యః
 మితి వ్యాహర్యేతేత్యాశఙ్కాగ్రహః ॥ అత్రచైతి ॥ లిక్తశరీరేతి ॥ ఉభయ
 విశలిక్తశరీరైత్యర్థః ॥ హిరణ్యగర్భాస్థూలశరీరేతి ॥ మధ్యేషుపురుషోది
 యః సహస్రశేషాపురుషః సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ సహస్రబాహుః ।
 తేషుదాలోపనివన్వచనం బ్రహ్మణోహిరణ్యగర్భాశరీరకర్తృత్వే ప్రమా
 ణం । సచాతోత్పత్తివాచకస్య బ్రహ్మవాచకస్యచ శబ్దస్యాశ్రవణాత్ కథం
 తత్కర్తృత్వ సిద్ధిరీతి వాచ్యం । తస్మాత్తమస్సంజాయతే, ఇతి పూర్వవా
 క్యే శ్రుతస్య తమభయస్యాత్మానువంగాత్ । నను హిరణ్యగర్భాకర్తృకం
 కార్యం కథం బ్రహ్మకర్తృకంస్యాత్ సహికులాలేన కృతం కువిందేన కృతం
 భవతిత్వాశంజ్య తత్రఛాందోగ్యశ్రుతింప్రమాణయతి ॥ హంతేతి ॥ నను
 ఆనేన జీవేనేతివాక్యే హిరణ్యగర్భోవాభిధీయతే తస్యబ్రహ్మవిష్ణురుద్ర ల
 క్షణమూర్తిత్రయాంతభావేన జీవత్వాభావాదిత్యతలహ ॥ హిరణ్యగర్భో
 నామేతి ॥ తత్ర ప్రమాణమాహ ॥ నవైశరీరీతి ॥ తస్య తదన్యత్వే మంత్ర
 సంబంధ ప్రమాణయతి ॥ హిరణ్యగర్భాదితి ॥ బ్రహ్మోదేవానాం ప్రథమ
 స్సంభూతావ విశ్వస్య కర్తాభునవన్యగోప్తా, ఇతి ముండకశ్రుతిరపి తస్యప్రథ
 మజీవత్వే ప్రమాణమితి బోధ్యం । జగజ్జన్మనిరూపణముపసంహరతి ॥ ఏవ
 మితి ॥ స్థితేరేకరూపత్వేన తత్ర నిరూపణీయాంశాభావాజ్జన్మనిరూపణాన
 న్తరం ప్రళయోనిరూప్యతే ఇతి ప్రతిజానీతే ॥ ఇదానీమితి ॥ ప్రళయస్వరూ
 డేహి జ్ఞాతేతద్విభాగఇతి ప్రథమంతల్లక్షయతి ॥ ప్రళయోనామేతి ॥ సకల
 కార్యనాశః ప్రళయైత్యర్థః । నిత్యప్రళయం నిరూపయతి ॥ తత్ర నిత్యైతి ॥

నతు క్రియాశక్తివిశిష్టస్యైతి ప్రాణాద్యవస్థానమవిరుద్ధం యదానుష్టేఃస్వప్నం
 నకంచాపశ్యతి కథాక్షిప్తా ప్రాణవైకథాభవతి అథేనంవాక్ సర్వై
 ర్నామభిన్నహృద్యైతి * సతాసామ్యసదానంవన్నభవతిస్వమపీతాభవతీ
 త్యాది శ్రుతిమత్రమప్రామాణ్యం | ప్రాకృతప్రళయస్తు కార్యబ్రహ్మవినాశ
 నిమిత్తకః సకల కార్యనాశః | యదాతుప్రాగవోత్పన్నబ్రహ్మ సాక్షా
 తాకరస్య కార్యబ్రహ్మణః బ్రహ్మాండాధికారలక్షణ ప్రాగ్భక్తర్షనమాప్తా
 విదేహస్త్రైల్యాత్మికావరమముక్తిః తదాత్మలోకవాసీనామపుత్యన్న బ్ర
 హ్మసాక్షాత్కారాణాంబ్రహ్మణానమవిదేహస్త్రైల్యమ్ | బ్రహ్మణానమతేన
 ద్వై సుప్రాప్తప్రతీతంవరే | వరన్యాంతేకృత్యానః పరివిశంతి పరంప
 దమితశ్రుతేః | ఏవం సత్యలోకవాసీభిష్సహ కార్యబ్రహ్మణీమచ్యుతావత
 దధ్యంతేతబ్రహ్మాండ తదంతర్వర్తినీలలోక తదంతర్గతస్థావరాదీనాం భౌతికా
 నాంభూతానాంచ పశ్యంతౌ మాయాయాం లయః |

ధ్యం తచ్చఫలాపభానంవిషిక్షితం. సస్వరూపయోగ్యత్వం. తస్య సర్వదా
 సత్త్వసజ్జానశక్తివిశిష్టానః కరణస్య సుషుప్తా వినాశ ' ఇత్యుత్తరగ్రంథవి
 రోధాత్. : ప్రాణాదితి | అత్రాపివదేహ పానయవ లింగశరీర ధర్మాధర్మసం
 స్కారాణాం పరిగ్రహః. నచ ధర్మాదెరపి కథంస్వరూపేణావస్థానం అ
 న్యథా ' సుషుప్తికాలే సకలేవిచీన, ఇతి శ్రుతివిరోధావత్రైతివాచ్యం. ధ
 ర్మాదికార్యస్య సుఖాదేర్పినాశేన తస్య కార్యవిశిష్ట కారణనాశవరత్వాత్.
 అతఏవైవ ' సృజంపది ' పునశ్చ జన్మాంతర కర్తయోగాత్ సవపజీవస్వ
 పీతిప్రబుద్ధ ' ఇతి తమత్రవాయం సంగచ్ఛతే. తస్యథా కారణస్య ధర్మా
 దేః స్వరూపేణ వినాశే తద్విరోధావత్రైః. అసవప మాండుక్యోపసేషది
 ' యత్రేనుప్రావకంచనకామం కామయతే నకంచన స్వప్నంపశ్యతి తత్సుషుప్త
 మితి' సుషుప్తీనైర్వచనం. అతఏవ ' అయంపురుషః స్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తో
 నబాహ్యం కించ నచేదే ' తి బృహదారణ్యశ్రుతిరపి. సుషుప్తా సకలకా
 ర్యవిలయే కాపీతికీం శ్రుతిం ప్రమాణమాహ || యదేతి || తత్ర ఛా
 న్దోగ్యశ్రుతింవప్రమాణయతి | సతాసామ్యోః || ప్రాకృతేతి || ప్రకృతౌ మాయా
 యాం భవః ప్రకృతః ప్రళయఇత్యేకః. నచ సామ్యేకప్రళయైతి
 వ్యాప్తిః. తదా సుఖాదీనాశప్రాయస్తకరణనిష్ఠత్వాదిభావః. || తల్లోకవా

సిమాపితః । తస్యైదానీంక్రమోదరూప్యతే । భూతానాంభౌతికానాం చ న
 కారణలయక్రమేణలయః । కారణలయసమయో కార్యాణామాశ్రయమంతరే
 ణావస్థానానుసవత్తైః । కింతు సృష్టిక్రిమవిపరీతక్రమేణ తత్తత్కార్య నా
 రే తద్వైకకాదృష్టినాశస్యైవ ప్రయోజకతయా ఉపాదాన నాశస్యా
 వియోజకత్వాత్ । అన్యథాన్యాయమతే మహాప్రళయే సృధివీవరమాణు
 గతరూపరసాదెరవినాశావత్తైః । తథాచ పృథివ్యాఅప్పు అపాం తెజసి లేజ
 సావాయా వాయోరాకాశే ఆకాశస్య జీవాహంకారే తస్యచహిరణ్యగ
 ఛాహంకారే తస్యచావిద్యాయా మిత్యేవంరూపవన ప్రళయః । తమక్తం
 విష్ణుపురాణే । జగత్ప్రతిష్ఠాదేవషేషపృథివ్యపుష్పలీయతే । తేజస్యాపఃప్ర
త్యవిద్యానిన్వత్త్రిహపత్వాత్పురుషాక్షాత్సమితిభావః । జన్మవత్ లయస్యా
 పి క్రమాకాంక్షత్వాత్తత్క్రిమవిరూపణం ప్రతిజానీతే ॥ తస్మైతి ॥ తద్వ్య
 త్పత్తిక్రమవర ప్రళయేష్యస్తు నతు విపరీతక్రమః క్లృప్తత్వాదిత్యుతపహ ॥
 భూతానామితి ॥ ఉత్పత్తిక్రమస్యాత్ప్రాణీకారే బాధకమాహ ॥ కారణేతి॥
 ఆశ్రయమస్తరేణేతి ॥ సచ వినశ్యదవస్థాయామా శ్రయమస్తరేణేవావస్థా
 నం అతవీచఽనాశ్రే తాఆప్యవతిష్ఠన్త'ఇతిన్యాయసిద్ధాన్తఇతివాచ్యం. తథాన
 తి సర్వదానిరాశ్రయత్వావత్తైః నను క్రమాన్తరాభావాదగత్యానవప
 క్రమః కల్ప్యతే ఇతిచోదయతి ॥ కింత్విత ॥ తదభావోసిద్ధిత్యాహ ॥ సృ
 ష్టితి ॥ నన్వాశ్రయనాశాన్తరమేవ కార్యనాశః తస్మైవ తద్ధేతుత్వాదిన్య
 తపహ ॥ తత్తత్కార్యేతి ॥—అయంభావః నతావదాశ్రయనాశః కా
 ర్యనాశమాత్రేహేతుః పాకరక్తేఘటేశ్యామనాశ ఆత్మనిగుణనాశశ్చనస్యా
 త్. నచాశ్రయనాశః కార్యద్రవ్యనాశే హేతుః ద్వ్యుణుకనాశాభావప్రస
 క్తాత్. సచ తత్రాసమవాయుకారణనాశత్ ద్వ్యుణుకనాశః ఆత్మని పాకర
 క్తేఘటేచ ఓరోధిగుణావిర్భావాద్గుణనాశఇతిచోషఇతివాచ్యమ్. అననుగ
 మాత్. 'కార్యసనకాదృష్టనాశస్య అనుగతస్య తత్తత్కార్యనాశసనకత్వసమ్భ
 వేననుగమస్యాన్యాయ్యత్వానితి —. అదృష్టనాశస్య కారణత్వానగ్గీ
 కారే బాధకమాహ ॥ అన్యథేతి ॥ సిద్ధాన్తై వరమాణారసభ్యుపగమాదా
 హ ॥ న్యాయమతఇతి । తథాచాదృష్టనాశస్య క్లృప్తత్వాత్సవన సర్వత్రప్ర
 యోజకఇతిభావః. పృథివ్యాదెరచాదా లయేప్రమాణమాహ ॥ తమక్రమితి॥

[illegible][illegible]

సహస్రస్థేనాక్యానాం సృష్టాకాత్మర్యం | కింబద్వితీయే బ్రహ్మణ్యేన | తత్ప్రతి
 పక్షాః ౧౦ సృష్టేయః యోగః | ఇథం | యదిసృష్టిమనుషస్యస్య పరిపంచస్యనిషే
 ధో బ్రహ్మణ్యేనాక్యానాం తదాబ్రహ్మణ్యేనాక్యానాం పరిపంచస్య వాయా పరి
 పిష్టిర్యురూపస్యేన బ్రహ్మణ్యైవ సృష్టాన శంకాయాం నిర్విచిత్తమద్వి
 తీయస్యః ప్రతిపాదితః సాత్త్వికతః సృష్టివాక్యాచ్చబ్రహ్మపాదేయత్వజ్ఞా
 నేనచ ఉపాదానం చ నా కాన్యస్యాన్యత్ర సద్భావశంకాయా నిరస్తతయా
 'నేనలేతే'త్యాదినా బ్రహ్మస్యేతిస్వారత్వోపపాదనే ప్రవక్ష్యస్య తుచ్ఛత్వా
 పగమే నిరస్తవిబలత్వేనచ | సమఖణ్డసచ్చిదానందైకరసం | బ్రహ్మ సిద్ధ్యై
 తేన సకర్మరయా సృష్టివాక్యానామప్యద్వితీయం | బ్రహ్మణ్యేన తాత్పర్యమ్ |
 ఉపాచారానకరణవతితనసం బ్రహ్మవాక్యానాం రూపాసనావిధ్యపేక్షితగు
 కావలత్వేన తత్ర తాత్పర్యాదాగాత్ అజ్ఞాతస్యైవ శాస్త్ర తాత్పర్యమ
 యత్వాత్ | ప్రవక్ష్యవరత్వే 'నెహనానాస్తీతి' ప్రతిషేధానుపపత్త్యైత్యైత్యశ
 యేచాహ | సహిత | సను సృష్ట్యాదివాక్యానాం కథమద్వితీయ బ్రహ్మప్రతి
 పత్తా వినియోగః | సతావత్పుచ్ఛబ్రహ్మప్రతిపత్త్యా అన్నమయాదివాక్యవత్స్థూ
 లాన్యతీత్యాదేన సూక్ష్మబ్రహ్మప్రతిపత్తావుపయోగః | తద్వత్ప్రవక్ష్యస్య | బ
 హ్యత్వేనానుపపత్త్యాత్ | నాన్యపాసనావాక్యవద్బ్రహ్మజ్ఞానోపయోగ్యవ్యకరణ
 వత్ప్రవాహా ఉపాసితేత్యైత్యాశ్రవణాత్ | సచ ప్రతిషేధ్యప్రవక్ష్యనుమర్శక
 తయా తత్ప్రతిపయోగః | అన్యోన్యన్నస్యాపి ప్రవక్ష్యస్య తత్ర ప్రతిషేధన
 వ్యాజేన బ్రహ్మణ్యేన సృష్టిభిదానవైయథ్యాకపాకాత్ | తథాచ సృష్ట్యాదివా
 క్యానాం సప్రవక్ష్యబ్రహ్మవరత్వవిభావే అప్రామాణ్యేన త్తా సనిష్ప్రవక్ష్యం
 బ్రహ్మ శాస్త్రాధికారత్యాజీతి || తన్నిరీతపత్రావితః | యద్వ్యవ్యవ్యాధీనస్యా
 పి ప్రవక్ష్యస్య బ్రహ్మణ్యే ప్రతిషేధః సమ్భవతి | తథాపి వాయా ప్రతిషిద్ధరూ
 పమ స్మిత్యేత్యన్య పారమార్థికత్వేన చ బలవేన నిన్తిథ్యాన్వాసిద్ధ్యా బ్రహ్మ
 జ్ఞానాద్వితీయత్వాసిద్ధిప్రసక్తః | బ్రహ్మణ్యేన సృష్టిస్థితిలయోపన్యాసేతు ప్రపంచ
 చస్య బ్రహ్మపాదేయతయా సిద్ధస్య 'నెహనానాస్తీ'త్యాదితత్త్రేన ని
 షేధే శుక్తిహవ్యవన్తిథ్యాత్వావగతో అద్వితీయం బ్రహ్మ సిద్ధ్యతీత్యాహ |
 ఇథవిధి | ప్రసక్తాద్వాక్యాన్తరస్యాపి తమపయోగమాహ | ఉపాస
 నేతి | యద్వా సను యథా 'యపిషోస్తరాదిత్యే హిరణ్మయఃపురుష' ఇ

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

ఇతిశీఘ్రేదమివాక్యమద్వితీయబ్రహ్మప్రతిపాదనేన విరుధ్యతే । తదేవంస్వరూపతఃస్థలక్షణలక్షితం తత్పదవాచ్యమీశ్వరచైతన్యం మాయాప్రతిబిम्బరూపమతిశేచిత్ । తేషామయమాశయః । జీవపరమేశ్వరసాధారణచైతన్యమాశ్రందిమ్మం । తస్మైవ విశ్వాస్యావిద్యాత్మికాయాం మాయాయాం ప్రతిబిమ్బమీశ్వరచైతన్యం । అన్తఃకరణమప్రతిబిమ్బం జీవచైతన్యం । ‘కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధిశ్చరేశ్వర’ ఇతి స్మృతేః । ఏతన్నతేజలాశయగతశరావగతసూర్యప్రతిబిమ్బయోరివ జీవపరయోర్భేదః । అవిద్యాత్మకోపాధేర్వాప్యపకతయా తమపాదేశ్వరస్యాపి వ్యాపకత్వం । అన్తఃకరణస్యపరిచ్ఛిన్నతాంగీకృతత్వేన చిత్తశుద్ధాభిసయోగపమ్భవాత్ । తదతిదాహ ॥ నకిచ్ఛిదమివాక్యమద్వితీయబ్రహ్మప్రతిపాదనేన విరుధ్యత ఇతి ॥ నన్విదం లక్షణద్వయమయుక్తం. లక్ష్యాభావాత్. తథాపి. న తత్పరవాచ్యం లక్ష్యం. తద్ధి నచిదూహం. జీవస్యాపి తథాత్వాత్. నాప్యవిద్యావచ్చిన్నోజీవః మాయావచ్చిన్నఈశ్వరఇతివాచ్యమ్. ‘తరత్యవిద్యామిత్యాదౌ మాయావిద్యయోస్సామరాధికరణ్యవ్యవదేశాన్నతయోర్భేదఇత్యుక్తత్వాత్. తస్మాల్లక్ష్యానిరూపణాత్ లక్షణద్వయం నయుక్తమిత్యాశంకా ॥ తదేవమితి ॥ అవిద్యాప్రతిబిమ్బరూపమీశ్వరచైతన్యం తత్పదవాచ్యం తదేవ స్వరూపలక్షణతటస్థలక్షణయోర్లాక్ష్యమిగ్నభావః. నన్వవిద్యాప్రతిబిమ్బోజీవః తతః ధమీశ్వరస్యావిద్యాప్రతిబిమ్బత్వమిత్యాశంకా ఏతన్నతేవ్యన్తఃకరణప్రతిబిమ్బమివ జీవఇత్యాహ ॥ తేషామితి ॥ అన్తఃకరణావచ్చిన్నోజీవః తదనవచ్చిన్నఈశ్వరఇతిశేచిత్. తన్న. స్మృతివిరోధాదిత్యాహ ॥ కార్యేతి ॥ కార్యమన్తఃకరణం కారణమవిద్యా. కించ జీవేశ్వరావన్తఃకరణావిద్యాప్రతిబిమ్బమితి యుక్తమ్. నన్వవచ్చిన్నానవచ్చిన్నా. తథాసతి జీవేశ్వరయోరత్యన్తభేదాపత్తేరిత్యాహ ॥ ఏతన్నతఇతి ॥ అపిచేశ్వరస్యానవచ్చిన్నరూపత్వే బ్రహ్మణ్యస్య సర్వజీవాక్రాంతతయానవచ్చిన్నస్యబ్రహ్మణోద్దాద్భుహిరేవావస్థానాపత్తౌ సర్వగతత్వసర్వోపాదానత్వసర్వాన్తర్యామిత్యాది బ్రహ్మణోనస్యాత్. అవిద్యాప్రతిబిమ్బత్వపత్తేతు సర్వముపపద్యత ఇత్యాశయేనాహ ॥ అవిద్యేతి ॥ జీవస్యశు నవ్యాపకత్వం తమపాధేరవ్యాపకత్వాదిత్యాహ ॥ అన్తఃకరణస్మృతి ॥ ఏకజీవవాదే అవిద్యాప్రతిబిమ్బోజీవఇతి తత్ర జీవేశ్వరవిభా

సాధ్యోనక్షత్రస్యాకాశస్య జలాదౌ ప్రతిబింబితత్వే విన్బుధాతమహాకాశ
స్యాపి జలాదిప్రదేశసంబంధదశనేన పరిచ్ఛిన్నవిన్బుస్య ప్రతిబింబదేశా
సంబంధితత్వే వ్యపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మవిన్బుస్య ప్రతిబింబదేశ సంబంధావిరోధా
త్ । నచ రూపహీనస్య బ్రహ్మణో న ప్రతిబింబ సంభవః రూపవతపవ త
థాత్మదశనాదితి వాచ్యం । నీరూపస్యాపి రూపస్య ప్రతిబింబదశనా
త్ । నచ నీరూపస్య ద్వివ్యస్య ప్రతిబింబ భావనియమః । ఆత్మనో ద్వివ్య
త్వాభావస్యాక్రత్వాత్ । ఏకథాబహుథాచైవ దృశ్యతే జలచంద్రీవత్ । య
థాహ్యాయుఙ్మోతిరాత్మా వివస్వానపో భిన్నా బహుదైకోనుగచ్ఛన్నుపాధి
నా క్రియతే భిన్నరూపోదెవః క్షేత్రేష్వేవమజోయమాత్మై , త్యాది వా
క్యేన బ్రహ్మప్రతిబింబభావానుమానస్య బాధితత్వాచ్చ । తదేవం తత్ప్ర
దర్శోరూపితః । ఇదానీంత్యంపదార్థో నిరూప్యతే । ఏకజీవవాదే అపిద్యా
ప్రతిబింబ్యాజీవః ।

కాశస్త్వైవ భాననస్య చాదిత్యాశఙ్కాహ ॥ సాభేతి ॥ నచాభ్యాదిక మేవత
త్ర ప్రతిబింబితేన మహాకాశఇతివాచ్యం. ప్రత్యభిజ్ఞావిరోధాత్. కింనీరూ
పే ప్రతిబింబభావనియమః? ఉత నీరూపద్రవ్యే? తత్రాద్యం నిరాకృత్య
ద్వితీయం దూషయతి ॥ నచేతి ॥ ఆత్మానద్రవ్యం. తద్ధి ననమవాయికార
ణమ్. సమవాయానభ్యుపగమాత్. నాపి గుణాశ్రయః. బ్రహ్మణోనిర్గుణత్వా
దిత్యర్థః. నను బ్రహ్మణి కల్పితగుణాజ్ఞీకారాన్ననిగుణణశ్చ్రీతివిరోధః. నచా
కాశవత్ బ్రహ్మనీరూపద్రవ్యమపి ప్రతిబింబతామితివాచ్యం. తత్రాప్యభి
క్షత్రాదేరేవరూపవతః ప్రతిబింబితత్వ నన్భవే నీరూపాకాశప్రతిబింబ
స్యానన్భృతిపన్నత్వాదిత్యతాతహ ॥ ఏకధేతి ॥ తత్ప్రదాధానిరూపణముప
సంహరతి ॥ తదేవమితి ॥ అపిద్యాప్రతిబింబఇతి ॥ ఏకైవాదిద్యా. అజా
మేకాఘ్నిత్యాదిశ్చ్రీతేః. నచ ఇన్ద్రోమాయాభిరితి బహువచనవిరోధః. తస్యత
ద్గతశక్తిభేదపరత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వాత్. తథాచావిద్యోపాధేరేకత్వాత్తత్ప్ర
తిబింబులక్షణో జీవఏకత్వర్థః. — జీవైకత్వంచ సన్భృదాయాధ్వనాస్థితమి
త్యేతావతైవతత్ప్రక్షణంసన్దః. నత్వయంపక్షాయుక్తః. తథాపి. ఏకజీవవా
దే అపిద్యాయా ఏకత్వేన ఏకవ్యముక్తత్వేన ఇదానీం ప్రవక్ష్యామపలమ్భా
పక్షే. పూర్వం ముక్త్యభావే శామదేవాదిముక్తిప్రతిపాదకబహువాక్యవి

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

తత్తజాగ్రద్దశానామ ఇంద్రియజన్యజ్ఞానావస్థా । అవస్థాంతరే ఇంద్రియా
భావాన్నాతివ్యాప్తిః । ఇంద్రియజన్యజ్ఞానం చ అంతఃకరణవృత్తిః । స్వరూ
పజ్ఞానస్యానాదిత్వాత్ సాచాంతఃకరణవృత్తిరావరణాభిభవాత్ తేకం మతం
నిత్యుపలక్షణం తురీయనామ కావస్థాంతరమాదాయావస్థా చ తుప్తయవానితి ద్రష్ట
వ్యం. న చ ఏకపీవాత్తామస్తవ్యోచాగ్రత్స్వప్నసుమప్తిష్ఠిత్యమృతబిందూ
పనిషద్వచనవిరోధః. తస్మాన్ వస్థాంతరం లక్షణార్థత్వాత్. 'జాగ్రత్స్వప్న
సుమప్త్యాదిప్రపంచయత్ప్రకాశతే' ఇతి కైవల్యాపనిషద్వాచిపదేన సప్యాభి
ధానాత్. సుఖానాపనిషదియోయం విజ్ఞానమన ఉత్తాగ్రముక్తా ప్రిణంప
హతీత్యుపక్రమ్య జాగరితం స్వప్నం సుమప్తం తురీయంచేతి తురీయపదేనా
వస్థాంతరాభిధానాత్. జాగ్రత్స్వప్నః సుమప్తిస్తురీయమితి చ తుర్విధావస్థా,
ఇతి శాకీరకొపనిషది స్పష్టమేవావస్థా చాతుర్విధ్యప్రకృత్యాచ్యు నచ లక్ష
ణతః సుమప్త్యాదావేవాంతరాభావ ఇతి వాచ్యం. శ్రుతిసిద్ధవిలక్షణావస్థాం
తరానురోధేన తద్వాప్యవృత్త సుమప్త్యాదిలక్షణస్య సుమప్త్యాదివ్యావృత్తా
వస్థాంతర లక్షణస్య చ అవశ్యంకల్పనీయత్వాత్ ప్రమాణసిద్ధస్య లక్షణే
న నివర్తనాయోగాత్. నచైవం మూర్ఖానురణాభ్యాం వేద్విధాన్యుగవ
స్థాభితివాచ్యం. తయోరవస్థాంతరత్వే ప్రమాణాభావాదితి దిక్—తత్ర
జాగ్రదవస్థాం నిరూపయతి ॥ తత్రేతి ॥ ఇద్రియజన్యః ॥ ఇద్రియజన్య
జ్ఞానోపలక్షితకాలా జాగ్రదిత్యర్థః తేన జాగ్రతి సుఖాద్యనుభవకాలేభౌ
దాసీన్యకాలే చ తద్విశిష్టత్వాభావాన్నాసంభవః. ఇద్రియపదవ్యావర్త్య
మాహ ॥ అవస్థాంతర ఇతి ॥ నచైవమపి స్వప్నేతి వ్యాప్తిః. తత్రేంద్రియప
త్వేపి తద్వాప్యపారో పరమాదితిభావః. నను సుమప్తావింద్రియ సద్భావప
త్వే తత్రాతివ్యాప్తి రిత్యాశంక్య, కిమవిద్యావృత్తిమాదాయ తత్రాతివ్యా
ప్తిః? ఉతస్వరూపజ్ఞాన మాదాయ? నాద్యః. జాగ్రతిజాయమానభావ్యాగోప
రాంతః కరణవృత్తే రేవేంద్రియజన్యత్వేన నర్హోపరచలక్షణసుమప్తికాల
వృత్త్యవిద్యావృత్తే ప్రజ్ఞస్యత్వాభావాదిత్యాహ ॥ ఇద్రియజన్యజ్ఞానంచేతి ॥
ద్వితీయంచూషయతి ॥ స్వరూపజ్ఞానస్యేతి ॥ నను నిష్క్రియాజనేయమస్తః
కరణవృత్తిరతానాపేక్ష్యాప్యాదిత్యతలమా ॥ సాచేతి ॥ నను చైతన్యవ్రకాశ
సంబంధేనైవఘటాదిస్ఫురణోపపత్తైర్నావరణభంగాధానవృత్తిరిత్యాశంక్య,

తదాహి । ఆవిద్యోగీతజ్జేతస్యస్వకేనస్వకేనాభ్యావృత్తానైతస్యస్వకే
 దూరతయాజేతస్యసర్వకాఘటాదిభావసంకల్పాభ్యావృత్తానైతస్యస్వకే
 మజ్జానం మూలావిద్యానరతం త్రైవిధ్యావధానైతస్యస్వకేనస్వకేన
 సతీతస్యకాఘటాదేభావప్రసంగః తదాభ్యుదయైతస్య సమస్తస్యేతస్య
 ప్రయోజకత్వాత్ । సమ్యగావగణస్య సకలతస్యేకాదివిభుటాదిభావ
 సమ్యగితి తస్మిన్గే తత్తస్యై తస్యగణతం సజ్జేతస్యసాధ్వి । తస్మాదస్య
 కిం శుద్ధజైతస్యం విషయావధానకం? తిత్తస్యైతస్యం? జేతస్యైతస్యం? ।
 నాద్యః । శాస్త్రాధికారిప్రకారేనైకావగణతస్య విషయావధానకత్వాత్ । స
 ద్వితీయః । తస్మిన్తవంబధావస్య జైతస్యస్య విషయైకావగణతస్య తేన తేనస్య
 వ్యావహారికభేదేన విషయసతతమితి సంబంధావధాన ప్రసంగాత్ । స
 ర్వవాసర్వవిషయావధానా సాత్వాత్ । సత్వతీయః । అంతర్యామిన్శ్చిన్న
 జేతవతి పత్తేతస్య ఘటాదిసంబంధాభావేన సకలావగణకత్వాత్ । ఆవిద్యా
 ప్రతిబింబః సర్వగతోజేతవతి పత్తే తస్యైకభావతస్య వికలైక్షత్రాత్ । త
 థాహితి । జేతయావతియేత్తి తదావిద్యోఘటాదివృత్తానైతస్యైకత్వాది
 తిభావః సను ఘటాద్యావగణస్య మూలాజ్ఞానాదత్తైక్షణదేనావత్త్వావాప
 త్తౌ ఏకాజ్ఞానశ్రుతి విరాధకత్వాశంక్య, తద్విద్విషయావగణస్య మూలాజ్ఞాన
 గతకత్తిభగతయాతత్త్వగతంత్ర్యావ్యాప్త్యైక్షణకత్వాహా మూలావిద్యేతి
 అతపివాక్తం వివక్షాచాన్త్యేతి । మూలాజ్ఞానస్థైర్యావస్థాభేదావగణకత్వా
 పాదానానీతి । సన్నుస్తు ఘటాదిజైతన్యావధానజ్ఞానం తతిః కేచిత్ప్రసతమా
 ॥ ఏవంసతీతి ॥ తథాపి కథంసభానం లాభుజేన జైతస్యస్థైర్య విషయావధా
 నకత్వా దిత్వాశంక్య, యావత్ప్రేక్షజ్ఞాన సమయే ఘటతన్యకవధానాది
 గ్రహాపత్ర్యా తత్ప్రేక్షపయావగణకం సన్నుజైతస్యస్థైర్యవభావ్యతయా సా
 రవస్యాపి ప్రామాణికత్వాదిత్వాహా ॥ అనావృతేతి । సను ఘటాదివిషయావ
 రణం బ్రహ్మవరణవత్సంసారదశాయామనివర్తక మావరణత్వాదిత్వాశం
 క్య తద్వదవేదానీం అభానసగ్రీసంగ ఇత్వాహా ॥ తస్యతేతి । సన్వావరణభ
 క్తస్యాపి జైతస్థైర్యవోపపత్తేః సతదథావృత్తిరిత్వాశంక్య కిం జైతస్యమా
 త్రం తన్నివర్తకం? విశిష్టజైతస్యంవా? నాద్యిత్వాహా ॥ తద్భంగభగ
 మితి । తద్భాసకస్యేతి ॥ యద్యపి తృణాది ప్రకాశకస్యావ్యగ్నైః తన్నాశకత్వ

తదనివర్తకత్వాత్ । నాపి వృత్త్యుపహితచేతన్యం । పరోక్షస్థలపి తన్నివృత్త్యాపత్యైరితపరోక్షవాన్యవృత్తివిశేషస్యతిమపహితచేతన్యస్యవాచకవరణభక్తజనకత్వమిత్యావరణాభిభవాద్ధావృత్తిరిత్యుచ్యతే । సమృద్ధాద్ధావృత్తిరిత్యుచరమతం । తత్రాప్యవిద్యోపాధికోపరిచ్ఛిన్నాజీవః । సచఘటాదిప్రదేశేవిద్యమానోపి ఘటాద్యాకారాపరోక్షవృత్తివిరహదశాయాం సఘటాదికమపభాసయతి । ఘటాదినాసమంసమృద్ధాభావాత్ । తత్తదాకారవృత్తిదశాయాం తు భాసయతి । తదా సమృద్ధసత్త్వాత్ । నన్వవిద్యోపాధిఃస్వాపరిచ్ఛిన్నస్య జీవస్య స్వశబ్ద సమస్తవస్తుసమృద్ధస్య వృత్తివిరహదశాయాం సమృద్ధాభావాభిభాసమసక్తతమ్ । అసక్తత్వదృష్ట్యా సమృద్ధాభావాభిధానేచ వృత్త్యనంతరదశానాన్నిభాసకత్వనివర్తకత్వయోర్విరోధః । తథాపి ఘటస్ఫురణాత్సూర్పం తత్సత్త్వేపి తదవగభానస్యైవ దశానేనాన్వయో వృథాచారాన్నినివతేకత్వమిత్యత్రతాత్పర్యం । ద్వితీయందూషయతి ॥ నాపీతి ॥ వృత్తివిశేషస్యేతి । యావృత్తిర్యద్యవయావ్రత్యక్షంసాతదావరణభంజిత్యర్థః । నమవృత్తిర్నివర్తకాయితోజ్ఞానమజ్ఞానస్యైవ నివర్తకమితి ముఖ్యజ్ఞానస్యైవ నివర్తకత్వాభ్యుపగమాదిత్యతపహ । తదుపహితేతి ॥ అస్మిన్ప్రాయేతు వృత్తైరవచ్ఛేదకతయా తన్నివృత్తిప్రయోజకత్వమితిబోధ్యం । ఉపసంహరతి । ఇత్యావరణాభిభవాధేతి ॥ ఆవరణాభిభవోనామ చిత్తప్రతిబింబ ఇత్యేకే । ఆవరణశక్తినాశఇత్యన్యే । తత్ప్రతిబింబ ఇత్యవరే । ఖద్యోతాదిప్రకాశే మహాంధకారస్యేవ అజ్ఞానస్యైకదేశేననాశయతి సంప్రదాయవిదః । తదుక్తం శతద్దీపనై , ప్రకీర్త్యవృత్తసామావరణాభిభవశబ్దేనావచ్ఛిన్నాజ్ఞాననివృత్తిరితి । జీవస్య పరిచ్ఛిన్నత్వవత్తే వృత్తై సంబంధార్థత్వస్యనుసూపస్వాదపరిచ్ఛిన్నత్వవత్తే తావత్తదుపపాదయతి ॥ తత్రేతి ॥ సన్వసపరిచ్ఛిన్నత్వవత్తే జీవస్వావిద్యోపాధివత్సకలవిషయసంయోగతయా కథం తస్యసంబంధార్థావృత్తిరిత్యాశ్చజ్యైవ సంబంధసత్త్వేపి ఘటాదిభానప్రయోజక సంబంధాభావాత్తదర్థావృత్తిరిత్యాశయేనాహ ॥ నచేతి ॥ ఆశయమవిదానాశంకతే । నన్వసితి ॥ వృత్తివిరహదశాయాం సంబంధాభావాదిత్యేతత్ సంబంధసామాన్యః పేధవరం? పారిమాణికతన్ని పేధ పరంవా? తత్రాద్యం నిరాకృత్యద్వితీయం నిరస్యతి ॥ అసంగత్వ దృష్టేతి ॥ అసంగోనహి

[illegible]

సజ్జ్యోతిః ఇత్యాది శ్లోకా పారమార్థిక ప్రపంచసంబద్ధ నిష్కర్షాని మూడి
త్యేకః ॥ సంబంధోనస్యాదితి ॥ పారమార్థిక ఇతి శేషః. స్వాతంత్ర్యము
యతి ॥ నహితే ॥ నను ఘటాది స్ఫురణప్రయోజకోనసంయోగః త త్ప్రసం
గాత్. నాపి నమవాయః. అనభ్యుపగమాత్, అభ్యుపగమేవాతస్య నిత్య
త్వాదిత్యేకతా ॥ సచేతి ॥ వ్యంగ్యేతి ॥ జీవస్య ఘటాదిభాసకత్వే తదాకా
రవృత్తుపహితస్య తద్భావ్యత్వే ఘటాదేస్తదాకారవృత్తివిషయత్వం ప్ర
యోజకమిత్యేకః. నను చైతన్యవన్వృత్తిరపియదిప్రకాశస్వభావా తస్మిన్
వాప్తు ఘటప్రకాశికా కిం చైతన్యేన. జదాత్మికాచేత్ తహిజ బహ్యైః
సేవ తయాఘటాదేరావరణావత్తై రిత్యాశంక్య, సవిత్పరీరణస్య దర్శనం
బద్ధసేవాత్యచ్ఛ్రవణరణసంబధా చైతన్యస్య విషయప్రకాశకత్వ ముప
పద్యతే ఇత్యాహ ॥ తథాహితే ॥ తహిజఘటాదేరస్వచ్ఛతయా నన్యభాసక
త్వే విషయస్వావరోక్షస్థలేభివ్యంజకత్వా భ్యుపగమో విరుద్ధ్యేత్యేకతా
॥ స్వాకారవృత్తితి ॥ చైతన్యమభివ్యవక్తీత్యేత్ర ఘటాదిక మిత్యనుమంగః. న
ను యస్యస్వచ్ఛతా తస్యైవాన్వయరణస్య వ్యంజకతా నకు తత్సంయోగినా
పి విషయస్యేత్యేకతా ॥ దృష్టంచేతి ॥ నను ఘటాదేర్చైతన్యాభివ్యంజక
త్వం. ఇద్రియాదేరేవ సాక్షాత్కారణత్వేన వ్యంజకత్వాత్. నచా లోకవ

ఘటాదేరభివ్యంజకత్వంచ తత్ప్రతిబింబ్యగ్రాహిత్యం । చైతన్యస్యాభివ్యంగ్యై
త్వంచ తత్ర ప్రతిబింబితత్వమ్ । ఏవంవిధాభివ్యంజకత్వసిద్ధర్థమేవ వృత్తై
రపరోక్షస్థలై బహిర్నిగమనాంగీకారః । పరోక్షస్థతేతు వహ్నిదేర్వృత్తి
సంయోగాభావేన చైతన్యానభివ్యంజకతయా నాపరోక్షత్వం । ఏతన్నతేవవి
షయాణాం అపరోక్షత్వం చైతన్యాభివ్యంజకత్వమితీద్రవ్యస్య । ఏవం జీవస్యా
పరిచ్ఛిన్నత్వేపి వృత్తైస్సమృద్ధాథత్వం నిరూపితం । ఇదానీం పరిచ్ఛిన్న
త్వపక్షే సమృద్ధాథత్వం నిరూప్యతే । తథాహి । అన్యకరణాపాధికోజీ
వః । తస్యైవ సఘటాద్యుపాదానతా । ఘటాదిదేశాసమృద్ధాత్ । కింతు బ్ర
హ్మైవ ఘటాద్యుపాదానం । తస్యమాయోపహితస్యసకలఘటాద్యస్వయత్వాత్
త ఘటాపచ్ఛిన్నచైతన్యగోచరాజ్ఞానలక్షణ తమోనివర్తకతయా విషయస్య
వ్యంజకత్వమితీ వాచ్యం । వృత్తైరేవావరణవివర్తకత్వేనోక్తత్వాదిత్యాశం
క్యాహ ॥ ఘటాదేరితి ॥ నను వృత్తివిషయస్య ఘటాదేః కథంవృత్తిసం
యోగాదివశా దభివ్యంజకత్వం లాఘవేనవృత్తిసంబంధస్యైవ తత్ప్రయో
జకత్వోపపత్తైరేత్యుచితాహ । ఏవంవిధేతి ॥ అన్యథా సంబంధమాత్రస్యచై
తన్యాభివ్యంజకత్వప్రయోజకత్వే వృత్తైరపరోక్షస్థలై బహిర్నిగమనపై
యథ్యావత్ప్రేరితి భావః । కించ తత్సంబంధమాత్రస్య ప్రయోజకత్వే పరో
క్షస్థలై వహ్నిదేరపి వృత్తివిషయతయా తత్సంబంధిత్వేనా పరోక్షత్వా
వత్తితి । వృత్తిసంయోగస్య ప్రయోజకత్వేతు నాయందోషిత్యాహ ॥ పరో
క్షైతి ॥ నను సంబంధస్య ప్రయోజకత్వే వహ్నిదేరపి వ్యంజకత్వేపినా ప
రోక్షత్వం । సంవిదభిన్నత్వస్యవిషయప్రత్యక్షులక్షణత్వేనోక్తస్యత్రాభావా
దిత్యుచితా ॥ ఏతన్నతేతి ॥ జీవస్య పరిచ్ఛిన్నత్వేపి ఘటాద్యధిష్ఠానచైత
న్యాభిన్నత్వేన స్వతఃపితత్సంబంధితయా కథంవృత్తైః సంబధాథత్వమి
త్యాశంక్యా కిం జీవస్య స్వతఃపితఘటాద్యధిష్ఠానత్వాన్న వృత్తిసంబంధాపే
క్షా? తదుపాదానచైతన్యాభేదాత్వా? తత్రాద్యంమావయతి ॥ తస్యచేతి ॥
తహిచచైతన్యమాత్రం నోపాదానంస్యాత్ నిష్కలంకత్వ శుక్తివిరోధేన
శుద్ధచైతన్యస్యాప్యనుపాదానత్వాదితి శంకతే ॥ కింతితి ॥ కల్పితవింబభావ
మీశ్వరపదవాచ్యం బ్రహ్మైవ జగదుపాదానమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మైవేతి ॥
ద్వితీయేతు కల్పితభేదస్యజీవస్య తదుపాదానచైతన్యాభేదానవృత్తింవినాసం

అతిపర ప్రస్తుతస్మృత్యా నిధాన జీవస్య ఘటాన్యవిధానప్రస్తుతైత
 వ్యాభేదమైతేషా మహాన్యవిధానానన్యై హ్రీమై తదవిధానాయ ఘటా
 వ్యాభేదానప్రస్తుతైత వ్యాభేదస్మృత్యాం ఘటావ్యాకారావ్యుత్పత్తిభేదే । నచ
 స్మృత్యాపి కథం ప్రమాత్మనైత్యావిషయైతస్మయోరభేదస్మాన్యతే ఘ
 టాన్యవిధానావాచితేదేతదవ్యుత్పత్తితస్మయోరభేదానన్యవాదితే
 న్మ । స్మృత్యైషయదేతరగతువాంశికాదేణ వ్యుత్పత్తిస్తాంరగవిషయాణా
 మేకేకేకత్వేన వివేచయభేదావాచిత్యాత్మత్వాత్ । ఏవమపరావ్యుతే స్మ
 ర్తైర్నతభేదం నియోగవిషయాదితః । ఇద్వీయానన్యవిషయగోచరావరాత్మా
 ప్రసంగస్మృతివిధాన స్మృత్సంస్థా జాగ్రేషస్థావాస్మృత్యుత్పత్తిభేదమిద్వీయా
 జన్యేతి । అవిద్యావృత్తిమత్త్వాం సుమప్తానతివాస్త్రివారణాయాంతకరణే
 తి । సుమప్తిగ్నామ అవిద్యాగోచరావిద్యావృత్త్యవస్థా । జాగ్రేత్స్వస్మ
 యోరవిద్యాకారవృత్తైరింతకరణవృత్తిత్వాన్మతత్రాతివాప్తిః । అత్రైవన్తర
 గమూర్భయోరవస్థాన్మరవ్యవహరః । అపరేషం సుమప్తాదేవ తయోరంతర్భా
 వమాహుః । అత్ర తయోరవస్థాత్రయాంతర్భావవిహార్యావయోస్త్యం ప
 దార్థావిరూపణే దేవయోగాభావాన్నత్ర ప్రయత్నతే । తస్యచ మాయోపా
 ధ్యపేక్షయా ఏకత్వం అంతకరణోపాధ్యపేక్షయాచనానాత్వంవ్యవహరీయ
 తే । ఏతేన జీవస్వానుస్యం ప్రత్యక్షం । బుద్ధేననేనాత్మనణనవైవహ్య
 భవతీత వృత్తి సుబద్ధాపేక్షా దుర్వాసత్త్వాహ ॥ అథాచేతి ॥ వృత్తప్ర
 యోజన ముపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిన్ద్రియజన్యాన్తకరణ వృత్త్యవ
 స్థా జాగ్రతి జాగ్రవస్థాం నిరూప్య స్మృత్సంస్థాం నిరూపయతి ॥ ఇద్వీయా
 జన్యేతి । యథాచ స్వాప్నజ్ఞానవిద్వీయాజన్యం తథోపపాదిత మధస్తాత్ । సా
 త్పదవ్యోపాదానా వృత్తిరవిద్యావృత్తిః । సాచ నిత్యమఖగోచరా అవిద్యా
 గోచరాచ । అనపచసుప్తాత్తితానుభవః సుఖమహమస్వాప్యనకించదపిషమి
 తి । తదవస్థా సుమప్తిరితి వివక్షితం । తేన ఘటమహంనజానామీత్యవిద్యాగో
 చరాం పరంపరయా తదపాదానాన్తకరణవృత్తిమాదాయ జాగ్రత్స్వస్మ
 యోర్నాతివాప్తిః ఇత్యాహ ॥ జాగ్రదితి ॥ రామానుజాదిమతేందూషయతి
 ॥ ఏతేనేతి ॥ — చైతన్యాత్తకస్య జీవస్య కిం పారమాణికమనుత్వం? ఔ
 పాధికంనా? నాద్యః । అద్వితీయత్వాది శ్రుతివిరోధేన తదయోగాత్ । నద్వితీ

రాగ్రమాత్ప్రొహ్యవరూపి దృష్ట' ఇత్యాహ జీవస్య బుద్ధిశబ్దవాచ్యాంతగ్రహణ
పరిమాణోపాధికపరిమాణశ్రవణాత్ | సచ జీవః స్వయం ప్రకాశః | స్వప్నా
వస్థామధికృత్య 'ఆత్మాయంపురుషః స్వయంజ్యోతి' రితిశ్చ | తేః | అనుభవరూ
పశ్చ | 'అజ్ఞానఘనవివేకిశ్చ' తేః | అనుభవామీతివ్యవహారస్తు వృద్ధిప్రతిబిమ్బి
తచైతన్యమాగాయోపపద్యతే | ఏవం త్వం పదార్థో నిరూపితః |

యః. జీవస్యాపిద్యౌపాధికీత్వ పక్షే తద్వదేవ వ్యాపకత్వాత్. అన్తఃకరణా
పాధిత్వపక్షేచ ముఖ్యమపరిమాణత్వాత్. ఉపాధిపరిమాణ సమానపరిమాణస్య
ఘటావచ్ఛిన్నా కాశాదౌదన్యనాత్. బుద్ధిగుణేన ఆరాగ్రమాత్ 'ఇత్యాహ
ధికపరిచ్ఛేదశ్రవణాచ్చ. క్వచిదణుశ్చశ్రవణస్య దజ్ఞేయత్వాభిప్రాయత్వా
త్. ఆస్య శా. ఆణోరణీయాని 'తి శ్రవణదాత్తా అణోరప్యణుఃస్యాత్.
ఆణుత్వేచ ప్రత్యక్షత్వానుపపత్తేః. శరీరవ్యాపినుఖాద్యనుభవానావత్రేష్ట.
నచాత్మత్వ మణుస్మత్తి ద్రవ్యత్వసాదౌద్యాప్యజాతిత్వా త్పుధివీగ్దవత్.
మనోఽనణుత్వపక్షే మనస్తేష్టే వ్యభిచారాత్. అనాత్మవృత్తిత్వస్యాపాధి
త్వాత్. ఆత్మత్వం నాణునిక మాత్తమాత్రవృత్తిత్వా దీశ్వరత్వవదితి ప్ర
యోగాశ్చ. తస్మాన్నాణుజీవవత్తి—ఏవం జీవస్య జాగ్రదనస్థాదికం కన్వి
తం కర్తం నిరూప్య సమ్ప్రతి తస్య పారమాధికం రూపం నిరూపయతి ||
సచైత || తత్ర బృహదారణ్యోపనిషద్వచనం ప్రమాణయత || స్వప్నావ
స్థామితి || సచాయమాన్తశబ్దః పరమాత్మవరః. సమన స్తరవాక్యవిరోధాత్. త
థాహి. 'ఆత్మేవాస్మజ్యోతి' రిత్యుక్త్వా 'కలమఆత్మేతి యోయంవిజ్ఞానమ
యః పాణేమ హృద్యం తజ్యోతి స్వయం పురుషజాయమానః శరీరమ
భిసమ్పృశ్యమానః పాప్తభీశ్చసృజ్యతే నఉత్కాగ్రీమతి మ్రియమాణఃఇతిచో
క్తాన్ ఉత్తగత్ర 'స్వయం విహృశ్య స్వయం నిర్గాయస్వన భాసాప్రస్పశి
శ్యత్రాయం పురుషః స్వయం జ్యోతి' రిత్యాదినా స్వప్రకాశవైవ స్వప్నా
వస్థాముపదేశయంతోవెనాన్తా జీవాత్మానమేవ స్వప్రముపస్థాయన్తి. తథా
చాస్య జ్యోతిరాత్మా స్వరూపమిత్యర్థః. రాహుశ్శిరిఇతివత్ పథ్యుపపత్తేః.
తదేతదధిపేత్యాహ || స్వప్నావస్థానుధిక్యత్యేతి || కించ జీవః స్వప్రకా
శశ్చిద్రూపత్వాద్విద్యుత్. స్వప్రకాశత్వంచనజాతీయప్రకాశాప్రకాశ్య
త్వం. సచ చిద్రూపత్వమసిద్ధం. తస్య శ్రవణాదిత్యాహ || అనుభవరూపశ్చకే ||

[illegible]

చంద్రస్యాదేశికత్వగ్రాహీప్రత్యక్షణ బాధాపత్తైః । పాకర క్రమమేకత్వోయం
 నశ్యామభివత్ సవిశేషణేహీతిన్యాయేన జీవపర భేదగ్రాహీప్రత్యక్షస్యవిశే
 షణేహూతధర్మభేదవిషయత్వాత్ । అతఏవచ నానుమానమపి ప్రమాణం । ఆగ
 మబాధాత్ । మేరుపాషాణమయత్వానుమానవత్ । నాప్యొగమాంతరవిరో
 ధః । తత్పరాతత్పరవాక్యయోస్తత్పరవాక్యస్య బలవత్త్వేన లోకసిద్ధభేదాను
 వాదిద్వాదుపజ్జేత్యాదివాక్యోపేక్షయా ఉపక్రమోపసంహారాద్యవగతా
 ద్వైతతాత్పర్యవిశిష్టస్యతస్యమస్మాదివాక్యస్యప్రబలత్వాత్ । నచజీవపరేక్ష్య
 విరుద్ధధర్మాశ్రేయత్వానుపపత్తిః । శీతస్తేవజలస్యబౌపాధికౌష్ఠ్యశ్రయత్వన
 త్స్పృహవతోనిగుణన్యైవజీవస్యాంతఃకరణాద్యుపాధికకర్తృత్వాద్భాత్రయ
 త్వప్రతిభాసావపత్తైః । యదిచ జలాబౌ బౌష్ఠ్యమారోపితం తదాప్రకృతేషి
 తుల్యం । నచ సిద్ధాంతే కర్తృత్వస్య క్వచిదప్యభావాత్ ఆరొవ్యప్రమా
 హీతసంస్కారాభావే కథమారోపణితివాచ్యం । లాఘవేనారొవ్యవిషయక
 సంస్కారత్వేనైవ తస్యజాతుత్వాత్ । నచప్రథమికారోపేకాగతిః । కర్తృ
 త్వాద్యధ్యాసప్రవాహస్యానాదిత్వాత్ । తత్త్వం పదవాచ్యయోర్విశిష్ట
 యోరైక్యాయోగేపి

బాధకమిత్యుచితవా । పాకేతి ॥ అనుమానంచ నభేదే ప్రమాణం । నరశిరశ్శ్చ
 శానుమానస దాగమబాధాదిత్యాహ ॥ అతఏవేతి ॥ భేదగ్రాహీశ్చుత్తిస్త్పతి
 విరోధనిరస్యతి ॥ నాప్యొగమాంతరేతి ॥ నను 'ద్వాసుపజ్జేత' త్యాదివాక్యం
 ప్రతీయమానభేదపరమేవాస్తుబాధకాభావాత్ ఇత్యాశంక్య తాస్త్రసాన్నిధ్వా
 తాథాపరత్వాత్ భేదస్యచ ప్రత్యక్షాదిప్రమాణావగతత్వాత్ సతత్త్విరస్త్వి
 మిత్యాహ । లోకసిద్ధితి ॥ నను తత్త్వమస్మాదివాక్యమపి నాభేదపరం । ప్ర
 స్తరాదివాక్యవత్ప్రసావపరితాథాత్వేనోక్తత్వాదిత్యాశంక్య, కిం బాధకస
 త్వాద్భేదపరత్వాభావః? తాత్పర్యస్య గ్రాహకాభావాద్యా? వాద్యః । ప్ర
 స్తరస్య యజమానత్వే బాధకవత్అభేదే బాధకాభావాత్ । నచప్రస్తరాది
 వాక్యవత్ ప్రతిపరత్వం తాత్పర్యబాధకం. 'ప్రస్తరంప్రహరతీ' తి విధిశే
 షతయావగతత్వేన ప్రస్తరస్య ప్రతిఃపయత్వేపి జీవేశ్వరయోర్విధ్యస్వయా
 దన్నవేన ప్రతిఃపయత్వాయోగాత్ । నద్వితీయఇత్యాహ ॥ ఉపక్రమేతి ॥
 అథాపత్తిమోశంక్య నిరాకరతి ॥ నచేతి ॥ నన్ప్రదాయమతేనాహ

౧౯౦ సజీకాయామ్-అద్వైతవేదాంతపరిభాషాయామ్

ఏనం సర్వప్రమాణాః పుర్ణః శుక్తిస్త్యుతీతిహాసపురాణప్రతిపాద్యం జీవవైశ్ణవ్యం వేదాంతశాస్త్రస్యైషయఇతి సిద్ధమ్ || ****

ఇతి వేదాంతపరిభాషాయాం విషయపరిచ్ఛేదః [౭]

ఇదానీం ప్రయోజనం నిరూప్యతే | యదవగతం సత్స్వవృత్తితయే వ్యతేతత్వీయోజనమ్ | తద్వ ద్విధం ముఖ్యం గౌణంచేతి | తత్ర సుఖదుఃఖాభావా ముఖ్యప్రయోజనై | తదన్యతరసాధనం గౌణప్రయోజనం | సుఖం చిచ్ఛిదకం సాతశయం నిరతియంచేతి |

త్వైతన్యరూపాయ మహ్యమేవనిమోనయః, ఇతి వాసిష్ఠరామాయణవచనాచ్చ. అన్యథా తత్త్వమస్యాదివాక్యస్య భేదగాహిప్రమాణవిరోధేన అభేదే ప్రామాణ్యాభావే ఉక్తశ్శుక్తిస్త్యుతీపురాణవచనాని బాధ్యైర్క. తస్మాత్ సిద్ధం తత్త్వమస్యాదివాక్యస్య జీవవైశ్ణవరత్వం — తదేతత్స్వరూపభిప్రేత్యాపనం వారతి || ఏవమితి || ****

ఇతి శ్రీకర్మకాండ్యర్థాత్మజ యోగామకృష్ణాద్వైతవిరచితే

వేదాంతపరిభాషావ్యాఖ్యానై వేదాంతశిఖామణౌ విషయపరిచ్ఛేదః.

|| యదవగతమితి || యద్యేన రూపేణ స్వవృత్తితయా అవగతం నత్ తత్త్వేత్యతే తేన రూపేణ చ ప్రయోజనమిత్యర్థః. అనాగతసుఖాదికం చ స్వవృత్తిసుఖత్వేనానుమానాత్ జ్ఞాతం తేనరూపేణవ్యతే సుఖం మే భూయాదితి. పశుపుత్రాదికం స్వప్రసాధనత్వేనావగతమిచ్ఛావిషయఇతి తేన రూపేణ ప్రయోజనం. తథాచ సుఖాదేగుణత్వాదినావగతౌ సుఖత్వాదినా స్వాత్మని బాధకతానుంచేచ్ఛావిరహేపి నదోషః. నచ పశుపుత్రాదీనాం కథం స్వవృత్తిత్వం పరమృతాసమృద్ధైస్వవృత్తిత్వై అతప్రసిద్ధాదితి వాచ్యం. స్వత్వలక్షణసమృద్ధేన స్వవృత్తిత్వాభ్యుపగమాత్ స్వస్వరూపసంబంధస్యాపి సాక్షాత్సమృద్ధత్వాత్. ద్వైవిధ్యమేవాహ || ముఖ్యమితి || యత్స్వాసాధారణరూపేణావగతం సదివ్యమాణం తత్సుఖ్యప్రయోజనం అతిరిక్తధర్మజ్ఞానాపేక్షమిష్టమాణం గౌణమిత్యర్థః. తదుభయం క్రిమేనౌదావారతి | తత్రైతి || సిద్ధావైదసుఖస్య ద్వైవిధ్యమిత్యాహ || సుఖంచేతి ||

[illegible][illegible]

తత్త్వవిషయకానందోపామోషః । తస్యకృతతత్వేనానిత్యత్వేముక్తస్యపున
రాజ్యప్రాప్తయే ॥

గాఢాత్. సమ సలూకాస్తగవాప్తిః స్వతోమోక్షః కింతు తత్ప్రత్యవైషమ్య
 కాన్వయేన సచ తత్రైవేతి సలూకాస్తరగమనవైయథ్యమితిచేన్న. కి
 వైషమ్యైః ఉత తత్ప్రత్యవైషమ్యకాన్వయః? నాద్యః. ఆపశ్యకత్వాస్త
 ఘోరమోక్షావత్వాచ్చ తస్మైవ ముక్తిత్యాదిత్యాత్. అన్యథా ముక్తేః స్వ
 తః పురుషార్థత్వాభావసంశ్కాత్. సద్వితీయఇత్యాహ ॥ తజ్జన్యతి ॥ వై
 షమ్యకాన్వయ ముక్తిత్వే తస్య స్వరూపేణ జన్యతయా స్వరూపివదన్త్యత్వం
 ప్నాదిత్యాహ ॥ తస్యేతి—కించ విషయజన్యానందో నమోక్షః తస్య స్వ
 రూపివత్వాదేవయత్వావత్తా మోక్షస్య పరమపురుషార్థత్వాభావప్రశ్నా
 త్. కిచ వైషమ్యకాన్వయ ముక్తిత్వే ముక్తిదశాయాం భేదావత్తా , య
 త్ప్రత్యస్య సర్వమాత్మైవాభూత్ ఖ యానన్తోతుం భేదః స్యాజ్జీవస్యచ ప
 రస్యచ, తతఃపరంనభేదోస్తిభేదహేతోరభావతః ఖ విభేదజనకైజ్ఞానైశ
 మాత్యాప్తికంగతే । ఆత్మనోబ్రహ్మణోభేదమనన్తంకరిష్యతి , త్యాదివచన
 విరోధావత్తిః. కించ ముక్తిదశాయాం శరీరాభావేన వైషమ్యకాన్వయానుపప
 త్తిః. తస్య శరీరజన్యత్వనియమాత్. అతేవ స్వగే శరీరకల్పనం. సచా
 త్రాపి తతికల్పితఇత్యుక్తం. , అశరీరంవావసంతం , ఇత్యాదిశ్శ్రుతివిరో
 ధాత్. కించ నబ్రహ్మవిదాం లూకాస్తరగమనమస్తి. , సతస్య పాణొడ
 తాగ్నిస్తాత్రైవ సమవీయన్త , ఇతిశ్శ్రుతిః. సచార్చిరాదినాగమనం
 శ్రీయతిఇతివాచ్యం. తద్వచనస్య సగుణోపాసకవిషయత్వేన బ్రహ్మవిద్గ
 మనస్యానభిధానాత్. అతపవాబ్రహ్మవిదామపి పశ్చాన్నివిద్యోపాసకానాం
 అర్చిరాదినాగమనం. నచైవం బ్రహ్మవిదాం తదనభ్యుపగతా , ఏతేన ప్రితప
 ద్యమానా ఇమం మానవమావర్తన్నావర్తన్త , ఇతి అర్చిరాదినా గతానామ
 పునరాన్వృత్తిశ్రవణంవిరుద్ధ్యేతేతి వాచ్యం. సగుణోపాసకానామర్చిరాదినా
 గతానాం , అశ్వఇవరోమాణివిధాయ పాప , మిత్యాదిశ్శ్రుత్యవగతనర్తకమ
 స్తవోపాశాంబ్రహ్మలూకపవ సంపాదిత శ్రవణాదిసాధనానాం తత్రైవ బ్రహ్మ
 సాక్షాత్కారసంపాదనేనబ్రహ్మణా సహపరమముక్త్యభ్యుపగమేనావిరోధా
 త్. కించ లోకస్యవశయేష్యవివాశేనదేవసామ్యైదముగ్రాసేదిత్యాదిశ్శ్రుతివి

అనర్థనిష్ఠ త్తిరప్యధిష్ఠానభూత బ్రహ్మస్వరూపతయా సిద్ధేవ । లోకేపి ప్రాప్త
ప్రాప్తిపరిహృతపరిహరయోః ప్రయోజనత్వం దృష్టమేవ । యథా హస్తగత
విస్తృతస్థువణాదా తపహస్తైసువణామిత్యాప్తౌపదేశా దప్రాప్తమివప్రా
ప్నోతి । యథావా వలయితచరణాయాం స్రజసర్పత్వభ్రమవతః నాయంసర్పశ్చ
త్యాప్తవాక్యాల్పరిహృతస్యైవ సర్పస్య పరిహాగః । ఏవంప్రాప్తస్యాప్యా
నన్దస్యప్రాప్తిః పరిహృతస్యాప్యనర్థస్య నిష్పత్తి ర్హేతుః ప్రయోజనమ్ । సవ
క్షానైకసాధ్యః । తమేనవిచిత్రాతిమృత్యుమేతి * నాన్యఃపథావిద్యతేయనా
యే, శ్వాదిశ్రుతిః ।

అద్వైతశ్రుతిశ్చ భావాద్వైతపరత్వాన్న తద్విరోధఇత యేమన్యం తెతేషాం
మతం కూషయతి ॥ అనర్థనిష్ఠ త్తిరపీతి ॥ ఆనందలక్షణముక్తివ దనర్థని
ష్ఠ త్తిరపి బ్రహ్మస్వరూపేవ అన్యథా అద్వైత శ్రుతివిరోధాల్ . భావాద్వై
తవాదస్యచప్రక్రియామాత్రత్వేనా యుక్తత్వాదితి భావః. నన్వన్వసాధ్య
త్వేపి ముక్తేః తత్సాధనత్వ భ్రమాత్కథంచిచ్ఛ్రవణాదా ప్రవృత్తిః తథా
పికథం పురుషార్థత్వం. సాధ్యస్తేవలూకే పురుషార్థత్వదశనన సాధ్య
త్వస్య పురుషార్థత్వ ప్రయోజకత్వాదిత్యాపజ్ఞా, కిమేతత్పురుషార్థ
త్వస్య వ్యాప్యం? వ్యాపకంచా? నాద్యః. వ్యాప్యాభావేపి వ్యాపకసత్త్వేవి
రోధాభావాల్ . దుఃఖాదా వ్యభిచారాచ్చ. నద్వితీయః. ప్రాప్తేవపరిహృ
తానిష్ఠ ప్రాప్తిపరిహరయో రసాధ్యత్వేన వ్యభిచారాదిత్యాహ ॥ లోకేపి
తి ॥ నన్వ సిద్ధత్వ భ్రమాచ్చ్రవణాదా ప్రవృత్తస్య శబ్దజన్యపరోక్ష సిద్ధస్వ
క్షానమాత్రాత్కథం తద్భ్రమనిష్పత్తిః కథంచ తన్మూలావిద్యానిష్పత్తిః.
తమభయస్య విరోధిసాక్షాత్కారసాధ్యత్వాదితి చేన్న. తత్త్వమస్యాదివా
క్యజన్యస్యాపిక్షానస్యా పరోక్షత్వా భ్యుపగమాల్ . అతఏవ అనురూపదృ
ష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ' హిరణ్యదాలమృతత్వంభజంతీ ' త్యాది శ్రు
త్యామోక్షస్య కర్తసాధ్యత్వావగమాల్ క్షానకర్తృణాంసముచ్చయశ్చితియే
వదంతితాన్నిరావప్తే ॥ సచేతి ॥ నాన్యఇతి ॥ తథాచ ముక్తాపుపాయాం
తదప్రతిషేధేన ' హిరణ్యదాలమృతత్వ ' మిత్యాదేః ప్రళయవర్తంతస్థాయీ
స్వగౌణి ఫలాభిప్రాయత్వాన్నదశాపూర్ణమాసపత్ క్షానకర్తృణాం ఫ
లే సముచ్చయః. కించ మోక్షస్య కర్తృజన్యపూర్వసాధ్యత్వే స్వగౌణివ

అక్షానవిష్ణుశ్చైక్షానైరావృత్తవియమాత్మ . తద్వజ్ఞానం ప్రస్తుతైక్యనిర
 గమ్ . అభయం దైవతహస్తైరతదాత్మానమేవాదైవహంబ్రహ్మైశ్చైక్షానై
 శ్చైతః . తద్వజ్ఞానస్యాదివాక్యాక్షజ్ఞానం మోక్షస్య సాధకమితీవాచియ
 మననాత్మ . తద్వజ్ఞానమపరామీదమానం . పరోక్షత్వే అపరామభ్యామపేక్ష
 కత్వానుపపత్తే . తిక్వాపరోక్షజ్ఞానం తద్వజ్ఞానస్యాదివాక్యైశ్చైతత్ . మ
 ననవిధ్యానసంసృతాస్తకరణాదెవస్యభేదః . తత్రపూర్వాచార్యాణా
 మయమాశయః . సంవిదాపరోక్ష్యం నరకవిశేషస్పృత్తినిబద్ధకం కింతు ప్ర
 మేయవిశేషనిబద్ధనమిత్తుపవాదితమ్ . సకాశ ప్రక్షాళనః ప్రమాణ్యవేదాభి
 న్నతయా తిష్ఠోదకం శబ్దవ్యవహితానానకరణమ్ . అతిప

త్సాత్రీయతా తయిష్టుతా కరిరంబంధస్య స్వాత్ . అపిచానంబావి
 ర్భావోమోక్షః . అవిభావిశ్వాదిన్యానివృత్తిః . సాచ శక్తిరూప్యాదిభృత
 విరోధి సాత్మాతా-రమాత్ర సామ్యత్వానభారణా స్వకస్తసాక్షేత్వాహ
 . అక్షానవిష్ణుశ్చైతీతి . పన్నేషనాపి దేవప్రత్యక్షజ్ఞానం నముక్తపేదః మానా
 భావాత్ . తరతికోకమాత్మవిద్యాదిశ్చైతద్వదేక్షజ్ఞానపక్షేప్యవహతైత్వేత
 ఆహ . తిష్ఠేతి . నను సామ్య-కర్మజ్ఞానం నానక-నివారణం తస్యపరా
 మస్య నియమాదిస్యసతహ . తిష్ఠేతి . తద్వజ్ఞానస్యాదివాక్యజ్ఞానంచాక్షేక్షా
 నమపరామరూపమేవేతి తస్మిన్ ప్రకమిత్విధానః . నను పరామజనకస్వభా
 వాద్వాక్యాత్మరూపం అపరామభీరిత్యాత్రజ్ఞాన్యహ . తిష్ఠేతి . తద్వజ్ఞానస్యా
 దివాక్యైశ్చైతీతి . సాత్మాదితి శేషః . తద్వజ్ఞానస్యాదివాక్యవగతే బ్రహ్మణః మ
 ననవిధ్యానసంసృతాపంభావనావిపరీతభావనా నివృత్తిసహకృతా దంతిక
 రణాత్ప్రీత్యక్షపరిమాణాదేవా పరోక్షజ్ఞానమున్నత్యై నతువాక్యాదిత్యా
 చార్యవాచస్పతి మిశ్రావ్యాచక్షతే . తస్యతమాహ . మనసేతి . నను కరణ
 విశేషాయ త్తంకార్యం . నహి కుటజబీజాద్యవాంతురోన్నతి ద్యుక్తప్రకారే
 త్యాశంక్య, పరిత్యక్షపరిచ్ఛేదోక్తసంభవం స్థారయతి . తత్రపూర్వాచార్యా
 నామితి . శబ్దప్రమాణకంచజ్ఞానమపరామిత్వత్ర శాస్త్రదృష్టిసూత్రీము
 పాద్మలయతి . అతిపవేతి . యతోవాక్యజన్యజ్ఞానం అపరోక్షం అతః శా
 స్త్రదృష్ట్యాతూపదేహో నామ దేవవదిత్యత్ర సూత్రే శాస్త్రో దృష్టిరితివ్య
 త్పత్యై తద్వజ్ఞానస్యాది వాక్యజన్య మహంబ్రహ్మైక్షానం శాస్త్రదృష్టి శ

ప్రతర్దనాధికరణే ప్రతర్దనం ప్రతిప్రాణోస్తి ప్రజ్ఞాత్మాతం మామాయుర
మృతముపాస్సేత్సీతీన్ద్రప్రేక్షనాశ్యప్రాణశబ్దస్య బ్రహ్మపరత్వేః శ్చి తేనతి మాము
పాస్సేత్సీతీన్ద్రబ్రాహ్మణపవత్తిమాశబ్ద్యతమ త్తరత్వేన ప్రవృత్తే శాస్త్రదృ
ష్ట్యాచూపదేశోవామదేవవిత్త్యస్తింతుస్స త్రేశాప్రాద్భుత్వేః శాస్త్రదృష్టిరితి
తత్త్వమస్మాదివాక్యజన్యం అహంబ్రహ్మేతిజ్ఞానం దృష్టిశబ్దేనా క్తమితి ।

బ్రేహ్మోక్తమితి సంబంధః నను యథా బ్రహ్మదృష్టిరుత్సాహత్ ఇత్యుత్తర్య
ష్టిశబ్దేనోపాసనా తథాబ్రాహ్మే నేవవివక్షితానాపరాక్షరీత్యాశంక్యః పృ
తదకనాధికరణం సంగ్రహేణ దశయతి ॥ ప్రతదకనెతి ॥—అస్తిహి కా
పీతక బాహ్యుణోపనిషది ఇంద్రప్రదకనాఖ్యాలుకా , సుతదకనోపావై
దేవోదాసీరింద్రస్య ప్రియంధామోపజగామ యధైవచ పౌరుషేణచేత్వా
మూతా తస్యాంశూయతే సహోవాచపాగ్గోస్తిప్రజ్ఞాత్మాతం మామాయు
రమృతముపాస్సేత్సీతి తత్ర కేం ప్రాణశబ్దేన వాయురభిధీయతే? ఉశేం
ద్యః? ఉతజీవః? పరంబ్రహ్మవా? ఇతి చతుర్విధ లింగసమ్భవాచ్ఛతుధాక
సంశయః , ఇదంశరీరంపరిగృహ్యోత్థాపయతీతి వాయువికార ప్రాణలింగ
స్య , ఎక్తారం విజానీయాదీతి జీవలింగస్య , మామేవవిజానీహీతిద్రలింగ
స్య , ఆనందోజరోమృత'ఇత్యాది బ్రహ్మలింగానాం చ ప్రాణల్యదౌర్బల్యవిపే
కాధావాదనిర్ణయః అథవా జీవబ్రహ్మప్రాణాః త్రియవిత్రోపాస్యాః స
చైవం వాక్యభేదోదోషనావహతి వాక్యార్థావగమస్య పదార్థావగమపూ
ర్వకత్వాత్పదార్థానాంచొక్తేన మాగేణ స్వాతంత్ర్యాత్ తస్మాదపాస్య
భేదాదుపాసనాత్రే నిధ్యమితి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే - ఇదముచ్యతే - ప్రా
స్తభానుగమాత్ ఇతి ప్రాణశబ్దవాచ్యం బ్రహ్మజ్ఞేయం పౌర్వాపర్యా
ణోపనయా వాక్యస్యబ్రహ్మపరత్వానగమాత్ ఉపక్రమేహి , తమేవపరం
మృతోష్ణయంత్యం మనుష్యయహితతమం మన్యస' ఇతి హితతమత్వేన ప్రా
ణఉపదిశ్యతే తథా ఉపసంహారేపి , ఆనందోజరోమృత' ఇత్యానందత్వా
దినా సచైవం బ్రహ్మణోన్యత్సంభవతి జీవప్రాణలింగానాం చ తదానుగ
జ్యేన నేతవ్యత్వాత్ అన్యథా భిద్యేతవాక్యం నహిసంభవత్యేకవాక్యత్వే
వాక్యభేదోయుజ్యతే తదాహురాచార్య వాచస్పతిమిశ్రాః , తస్మాదసస్య
భాసద్బ్రహ్మ లింగానుసారతః । ఏకవాక్యబలాజ్జీవప్రాణలింగోపపాదనం'ఇ

పశ్యమాం త్వనమతయః కరణవేషం దురవేషాదాచా - ప్రశ్నాత్మకం
 నవిషయవిశేషవిషయం - విశ్లేషణ సూక్ష్మతయః - విశేషకావయితం
 యోః ప్రశ్నాత్మకప్రశ్నాత్మకస్యవ్యవహారవిధానాత్ - విశేషకమప్రశ్నా
 త్మకప్రశ్నాత్మకయజస్యత్వేన ప్రయోజనతయో - ప్రశ్నాత్మకప్రశ్నాత్మక
 తత్వేనా బ్రహ్మసాక్షాత్కారేణ శ్రవణమవనిత్యావసంసృతంకావశ్య
 కరణం - మనసైవాపి ప్రశ్నాత్మకస్యవ్యవహారే - తస్మాత్ ప్రశ్నాత్మకతత్వ
 తః తస్మాత్ప్రశ్నాత్మకజ్ఞవాక్యం ప్రశ్నాత్మక - విభాజనప్రకృత్యావశ్యకం ప్ర
 శ్నావరత్నావరమాత్ సూత్రప్రశ్నాత్మకప్రశ్నాత్మకావసరత్వం - కింశ్చిదా
 త్మకావరవరత్వం - తత్వవాక్యమతం - యే - విభాజనప్రకృతయః సం
 త్కృతతః - సయ విషయవిశేషవిషయవత్ప్రశ్నాత్మకతయస్య వాక్యవత్ప్ర
 శ్నాత్మకే సత్త్వాత్ వాక్రశ్నాత్మకతయోవాక్య అవాక్యవాక్యతత్వత్వ
 వస్యాదివాక్యోక్త్యావసరతత్వోక్తియత్రత్యావశ్యాత్ - పశ్యమాం
 త్వతి - కరణవిశేషతః - తంబ్రియజస్యజ్ఞానస్యం జ్ఞానానాం ప్రశ్నాత్మకస్య
 విశ్వరూపః - ప్రశ్నాత్మకస్య విషయవిశేషాయత్రేన సూక్ష్మప్రశ్నాత్మక
 విభాజనస్యవిషయం ప్రశ్నాత్మకంస్యా విషయవిశేషాదాచా - సత్త్వా
 త్తి - తతా ప్రశ్నాత్మకవ్యవహారవిధానాత్ - తస్మాత్ సూక్ష్మప్రశ్నాత్మకే
 దా పశ్యామ్యహం తిపిమితిపటుకరణస్యయాచా - ప్రశ్నాత్మకం కరణావాచక
 తా - సపశ్యామితివ్యవహారత్యాచా - - పశ్యన్తి - సప్రశ్నాత్మకస్యవత్ప్ర
 ప్రశ్నాత్మకత్వం - మనసాం - త్రియత్వేనమహాప్రశ్నాత్మక - ప్రతికాపశ్యాత్మకే
 తం - త్రియజస్యచామహిత్యావాచకత్వాత్ - త్యావశ్యం - సహం - త్రియజస్య
 త్వం - ప్రశ్నాత్మకత్వం - కింశ్చిం - త్రియత్వేన త్వస్యజ్ఞానత్వం - అమమిత్వేన
 వత్వేన త్వస్యేతివాచకత్వాత్ - విశ్లేషణతేజ - వననత్వాత్రియజ్ఞానస్య
 గమా న్మనుఖాదిప్రశ్నాత్మకే అవాక్యప్రశ్నాత్మకత్వాత్ - - సత్త్వాత్ - - సస్య
 స్యత్రయథాతథావాన్త - సోపనిషద బ్రహ్మసప్రమాణాంతగాత్రవ్యత్రేతస్థ
 వివర్తకావరోక్షప్రమితా తత్త్వగుణ్యాదివాక్యం కరణం కల్పితే - సరమ
 నః కరణం - ఇదానీమపి బ్రహ్మసాక్షాత్కారావత్తై రస్యతతర - - బ్రహ్మేతి -
 మనవిశేతి - - ప్రశ్నాత్మకకరణత్వేన తస్యైవత్త్వాదిత్యాచా - మనసా బ్రహ్మసా
 క్షాత్కారకరణత్వే ప్రమాణా నరమాహ - - మనసైవేతి - - తస్యమనోగ

అసంస్కృతమనోవిషయా । నచైవం బ్రహ్మణ్యోపనివదత్వానుపపత్తిః । అస్త
దుక్తమనసః వేదజన్యజ్ఞానానన్తరమేవ ప్రవృత్తతయా వేదోపజీవిత్వాత్ ।
వేదానుపజీవిమానాన్తరగమ్యత్వస్యైవ వేదగమ్యత్వవిరోధిత్వాత్ । శాస్త్ర
దృష్టిసూత్రమపి బ్రహ్మవిషయమానసప్రత్యక్షస్యశాస్త్రప్రయోజ్యత్వా
దుపపద్యతే । తదుక్తమ్ । అపి సంగాధనే సూత్రాచ్ఛాస్త్రార్థభాసజాప్ర
మా । శాస్త్రదృష్టిర్నతాతా తువేత్తివాచస్పతిఃపరమితి । తద్వజ్ఞానంపా
పక్షయాత్ భవతి సచ కర్తృనుష్ఠానాదితిపరమృరయాకర్తృణాంవినియోగః ।
మ్యత్వే బాధకమాశంక్య నిరాకరోత ॥ నచైవమితి ॥ అపూర్వస్య వేదవేద్య
త్వేపి తదుపజీయమనానాథాపత్తివేద్యత్వవత్ ఉపనివద్యేద్యత్వేపి బ్రహ్మ
ణోమననాదిసంస్కృతతదుపజీవిమనోవేద్యత్వం నవిరుద్ధమిత్యాహ ॥ అస్త
దుక్తేతి ॥ శాస్త్రదృష్టిసూత్రవిరోధముద్ధరతి ॥ శాస్త్రేతి ॥ కల్పతరుకా
రసన్వతిమాహ ॥ తదుక్తమితి—అనయోశ్చ పూర్వమతమేవయుక్తం గ్ర
న్తకృదభినుతంచతథాహి. సతాపిత్రరణ విశేషనిబంధనం సంవిప్రత్యక్ష
త్వం. మనసఇంద్రియత్వనిరాకరణేన సుఖాది ప్రత్యక్షై అవ్యాప్తైః కింతు
ప్రమాణచైతన్యస్య విషయచైతన్యాభిన్నత్వ మిత్యుక్తమ్. సూక్ష్మసస్త్వస్య
మథేంద్రియస్య సన్నికర్షణభావేన అన్తఃకరణస్య బహిర్నికర్షణమనాభా
వాత్ నొక్తదోషః తథాచ బ్రహ్మసాక్షాత్కారే తత్త్వమస్యాది వా
క్యమేవ కరణం. మనసైవానుద్రవ్యమ్యమితి శ్రుతిశ్చ తత్సహ కారిత్యవిషయా.
అన్యథా మనఃకరణక కామినీసాక్షాత్కారవ ధ్యానసహకృతజ్ఞానతయా
తస్యాప్రమాణత్వపత్తేః మూలవ్రమాణదాధ్యాత్ పామీమాణ్యమితి
చైత్. తహ్యోనశ్యత్వేనోపనివదపవదశమస్త్యమసీతి వత్ప్రమాణతోష్ట
పపత్తేః తథాచ మనోగమ్యత్వా భానశ్చుతిగపి ముఖ్యాధానమధితా
భవతితి—తత్రయజ్ఞాదీనాశ్రేయఃపరిపంథికల్పవినిబద్ధణద్వారోపయోగ
ఇతి కేచిత్. తన్న. తత్త్వజ్ఞానేనతి సంపితస్య కర్తృణా నివృత్తత్వేన ము
క్తిప్రతిబంధకత్వా యోగాత్. పారిభస్యవ భోగేకనాశ్యత్వేన యజ్ఞాది
నిబహూణీయత్వయోగాత్. తస్మా త్కర్తృణానముక్తావినయోగః. కిం
తు పాపనివృత్తిద్వారా బ్రహ్మసాక్షాత్కారోత్పత్తావిత్వాహ ॥ తచ్ఛేతి ॥

అతఁడు తమతం బేదానువచననే బ్రాహ్మణాదివిషయములకు నేర తన సాధనాధికారము, త్యాగిభూతిః కర్మాదు కర్మములకు తత్కర్మాదు ప్రకారము, ఇత్యాదివిషయములకు సమర్థుడే. ఇటు ప్రపంచమున బహువిధములను జూడనా ధివాని.

తత్ ప్రయోజనములు. అతిపరితే. తినినది. — నమెతములైనఁ బేదానువచనముల దానానాధికారములకు నేర్పరిమియుఁజేర్చినానాధికారము. బేదానువచనాదీని విధియంతే. నతు విచారిత కర్మానాధికారము. అట్లుఁ బ్రధానస్యాపి బేదనస్య ప్రకృత్యర్థకరము. కర్మతగుణత్వాదిచాక్షుర్యము ప్రత్యయాధికరము. ప్రధానాధికారము ప్రధానాధికారము ప్రత్యయాధికరము. హి రాజపురుషమానయేతి అట్లుఁ బ్రధానమహిరాజా పురుషవిశేషగత యా శక్యత ఉపసంజకమానీయతే. అనిమి పురుషుడ. శక్యత ప్రత్య ప్రధానాధికారము. ఏ తానిజనసాక్షాద్విదిహహితము. కింతు మరితనివర్ణనలక్షణపు వివరసాక్షరద్వారా. . యస్యైతేన త్వాదికర్మసాక్షర ' ఇత్యాదిభు' తేః. మహాయజ్ఞైశ్చయజ్ఞైశ్చ బ్రహ్మయంత్రీయతేతనుః. జ్ఞానముత్పన్నతే పుంసాం క్షయాత్వాపస్య కర్తవ్య ' ఇత్యాదివచనైశ్చ తథాత్వాదగమాత్. తతశ్చ నిత్యైవైమిత్రిక కర్తవ్య మలాపకమణ లక్షణపురుష సాక్షరద్వారా వివిదిహహితవ ఇత్యాచార్యవాచస్పతిమిశ్రావాచకతే. — వివరణా చార్యాస్తు సర్వాణ్యేవ కర్తవ్యః. తమతం బేదానువచననే, త్యాగివాజ్ఞానసాధనత్వేన విధియంతే. సత్విచ్ఛాసాధనతయా. శబ్దః ప్రధానాయా అపి ఇచ్ఛాయాయజ్ఞాదిసాధ్యత్వాయోగాత్. వేదనస్య రూపసంజకస్యాపి స్వగౌరవివత్సాధ్యతయా పురుషార్థతయా చభావ్యత్వేనాస్వయోపపత్తేః. తథాచ అత్తానుభవకామోయజ్ఞాదీనమత్యేదితివిధిఃపరిణమ్యతఇతి. — నను కర్తవ్యం పాపనివృత్తిర్వా రాజ్ఞానజనకత్వే శ్రవణాది వైయక్త్యంస్యాత్ ఇత్యాశంక్య, నహి కర్తవ్యః పాపనివృత్తిస్తయాచాహత్యజ్ఞానమతిప్రణాళీ వివక్షితా. కింతు కర్తానుష్ఠానాల్పపనివృత్త్యాశుద్ధరత్నోపయోగత వివయ దోష సందశకన సంజాతవైరాగ్యాది సాధనసంపత్తౌ శ్రవణాదిద్వారేత్య భిషేత్యాహ. || ఏవమితి || నను శ్రవణాదే ర్మబ్రహ్మజ్ఞానహేతుత్వం. మానాభావాత్. శ్రోతస్య ఇత్యాదేశ్చ శ్రవణాదిస్వరూపవీచ ప్రమాణ

మైత్రీయాబాహుత్యే ఆత్మావాఽరేద్రష్టవ్యః ఇతిదశః సమనూద్య తత్సాధన
త్వేన శోతివ్యవస్తవ్యనిదిభ్యాసితవ్యః ఇతి శ్రవణమనననిదిభ్యాసనానాం
విధానాత్

త్వాత్. సస్వగః సస్వస్పృత్యపశిష్టత్వాదితి న్యాయేన స్వగౌది ఫల
త్వకల్పనయైవ విభేద్భిర్వాక్యాకాంతౌపశమాదిత్యాశంక్యః ఏతావదరేఖల్ప
మృతత్వ, మిత్యర్థవాదావగతమోక్ష సాధనత్వేన బోధితస్యసన్నిహితస్త్యే
న బ్రహ్మజ్ఞానస్య ఫలత్వోపపత్తే రాశుశ్రీతస్వగౌది పరికల్పనావకాశ ఇ
త్యాశయవానావా ॥ మైత్రీయాశి ॥ విధానాదితి ॥—ఏతచ్చ నియమవిధిమ
ఘృపేయ్య. శ్రవణస్య శ్రుతియమాణావ్యవహారియోగ్యసాక్షాత్కారజనక
తయా అన్వయవ్యతిరేక సహకృతప్రత్యక్షసिద్ధతయా బ్రహ్మవిచారేపి త
న్మూలానుమానాదేవ బ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతుత్వ సిద్ధిః అపూర్వసిద్ధిత్వా
యోగాత్. నస్తుతస్తత్రనియమోపి నసంభవవి. వ్యావర్త్యాభావాత్. త
థాహి. ఆత్మావారేణోతవ్య ఇత్యత్ర కిం విషయనియమ ఆత్మేనశ్శోతస్య
ఇతి? కింవా ధాత్వస్థనియమః శ్రోతస్యఏవేతి అవహన్యాదేవేతిహత్?
నాద్యః. తరఃశోకమాత్తే విదిత్యాది శ్రుత్యా ఆశ్చజ్ఞానస్యైవమోక్షహేతు
త్వావగమేనా నాశ్చవిచారస్యాప్రాప్తేః. నాపి ద్వితీయః. మననాదివిధివి
రోధాత్. నదఆశ్చజ్ఞానాయా వేదాంతవాక్యమేవ విచారయే దితి నియమ
విధిః తేన పుగాణవాక్యాదివ్యావృత్తిసిద్ధే రితి వాచ్యం. ఆత్మావారే
ద్రష్టవ్యః ఇత్యాదిషువేదాంతవాక్యస్య పదార్థత్వేనాశ్రయణాత్ అపదార్థ
నియమేవాశిప్రసంగాత్. విభేత్యల్పశుశ్రీతాద్వేదో మామయంప్రతరీష్య
తిఇతిహాసపురాణోభ్యా వేదంసముపబృంహయే, దిశిసంభవపర్వణివేదార్థ
నిర్ణయోపాయత్వేనఇతిహాసపురాణయోరపి విచార్యత్వ ప్రతిపాదనా
చ్చ. కించ శ్రవణంనామ తాత్పర్యావధారణం? తదనుకూలమానసీక్రియా
నా? తదుభయమపి శాబ్దజ్ఞానేహేతుః. తత్రనియమవిధ్యాశ్రయణే శ్ర
వణమేవశాబ్దజ్ఞానహేతుర్నాస్యదితిస్యాత్. తచ్చనసంభవతి. అకాంతాదే
స్తద్దేశుభూతస్య నివృత్తీయోగాత్. అన్యస్యవ్యావర్త్యస్యాప్రసిద్ధిః. న
చైసం శ్రవణస్య శాబ్దజ్ఞానహేతుత్వే దశఃనాద్దేశేన శ్రవణం విధియత
ఇత్యనుగతం స్యాదితివాచ్యం. సిద్ధాంతే శాబ్దజ్ఞానస్యా పరాక్షరూపతయా

కింతు యథా ఘటాదికార్యే మృత్సేదాదీనాం ప్రధానకారణతా చక్రా
 దీచాం సహకారికారణతేః ప్రధాన్యాప్రాధాన్యస్యవదేశః తథా శ్రవణమ
 నననిధ్యాసనానామపీతిమంతస్యమ్ । సూచితం చైతద్వివరణాచార్యైః శక్తి
 తాత్పర్యవిశిష్టశబ్దావధారణం ప్రమేయావగమం ప్రత్యవ్యవధానైః కారణం
 భవతి ప్రమాణస్య ప్రమేయావగమం ప్రత్యవ్యవధానాత్ మనననిధ్యా
 సనేతు చిత్తస్య ప్రత్యగాత్మప్రణవతాపంసాగరవరిఃష్పన్నతదేకాగ్రస్య
 త్రికార్యద్వారేణ బ్రహ్మనుభవమౌతుతాం ప్రతివద్యేతేతి ఫలం ప్రత్యవ్య
 వహితకారణస్య విశిష్టశబ్దావధారణస్య వ్యవహితేమనననిధ్యాసనేతదంగే
 లంగీక్రేమేతితి । శ్రవణాదిమత ముముక్షూణామధికారః । కామ్యేకర్త
 ణి ఫలకామస్యాధికారిత్వాత్ । ముముక్షూయాంచ నిత్యానిత్యవివేకస్య ఇహ
 ముత్తాక్షరఫలభోగవిరాగస్య శమదమోవరమతితత్త్వానమాధానశ్రద్ధానాం
 చవినియోగః ।

కింతు యథేతి శ్రవణమనన నిధిధ్యాసనానామధ్యేశ్రవణం ప్రధానకారణం
 మననం నిధిధ్యాసనంచ తస్మాదాకార్యభావః । నచ ధ్యానమేవ సాత్త్వికా
 రణతయా ప్రధానమితి వాచ్యమ్ । తాత్పర్యవిశిష్టవేదాంతావధారణ లక్షణ
 శ్రవణస్య ప్రమేయావగమప్రతి కరణత్వేన ప్రాధాన్యాత్ । ఇదమేవప్రా
 ధాన్యం ప్రథమవర్ణకై వివరణాచార్యైః సూచితమిత్యాహ ॥ సూచితంచే
 తి ॥ నను జ్ఞానసాధనతయా శ్రవణాదికం నానుష్ఠేయం । తత్ప్రాధికారాని
 శ్చయాత్ । వైదికై కర్తృణి తన్నశ్చయస్య ప్రవృత్త్యర్థత్వాత్ । నచ నిత్యాని
 త్యవివేక వైరాగ్య శమదమాది సంపన్నాధికారిత వాచ్యమ్ । శమదమాది
 నాం ప్రకరణేన ప్రమాణేనాగ్రత్యావగమేనాధికార నిమిత్తత్వాయోగాదిభ్యత
 తహ ॥ శ్రవణాదిష్టితి ॥ ముముక్షూణామితి ॥ మోక్షసాధన బ్రహ్మజ్ఞాన
 కామావామిత్యర్థః । శ్రవణాదే బ్రహ్మజ్ఞానఫలకత్వేన తత్కామస్యైవ
 తత్ప్రాధికారో చిత్వాత్ । ఉక్తంచైతత్పశ్చిమవర్ణకేషు పాదికాచార్యైః
 , బ్రహ్మజ్ఞానకామేనైవం శాస్త్రంశోతవ్యమి, తి । నను సర్వాధికారిమదం
 కేనస్యాపిత్వేత్యహ ॥ కామ్యేతితి ॥ ముముక్షూయామితి ॥ యద్యపి మోక్ష
 సాధన బ్రహ్మజ్ఞాన చిక్షీర్షాయా ఏవాధికారినిమిత్తత్వాత్తత్రైవ నిత్యాని
 త్యవివేకాదీనాంయక్తో వినియోగః । తథాపి తేహం మోక్షచిక్షీర్షాద్వాదే

[illegible]

తథాచ నన్నాస్మి నామేవ శ్రవణాదావధికారఇతి కేచిత్ । అపరేతూపరమశబ్ద
స్యసన్నాస్యసవాచకత్వాభావాత్ విక్షేపాభావమాత్రస్యగృహస్థేష్వపిసమ్భ
వాత్ జనకాదేరపి బ్రహ్మవిచారస్య శూన్యమణత్వాత్ సర్వాశ్రమసాధా
రణం శ్రవణాదివిధానమిత్యాహుః । సగుణోపాసనమపి చిత్రైకాగ్ర్యోద్వ
రా నిర్విశేషబ్రహ్మసాక్షాత్కారేహేతుః । తదుక్తం । ‘నిర్విశేషంపరంబ్రహ్మ
సాక్షాత్కరణమనీశ్వరాః । యేయందాస్తేనుకమ్ప్యంతేనవిశేషనిరూపణైః
తథాచైతి ॥ కిం ఉపరమశబ్దేనశక్త్యా సన్నాస్యనావగమః? ఉత్తార్థాత్ ? లక్షణ
యావా? తత్రాద్యం నిరాకృత్య ద్వితీయం నిరస్యతి ॥ విక్షేపేతి ॥ బ్రహ్మవి
చారవిరోధివిషయాంతరవ్యాసక్లాభావస్య గృహస్థేష్వపి కేనుచిత్సమ్భవేన త
స్య సన్నాస్యసానుమాపకత్వాయోగాదిత్యర్థః । తృతీయందూషయతి ॥ జ
నకాదేరపీతి ॥ తథాచ గృహస్థాదర్భోష్టావిచార ప్రతిపాదకశ్రుతిస్తంతరవి
రోధాన్నుత్తణాకల్పనమితిభావః । తతశ్చ ముముక్షాసంపాదకానాం నిత్యా
నిత్యవివేకాదీనాం ఆశ్రమిమాత్రసాధారణత్వేనాధికారసమిత్రస్యముముక్షు
త్వస్యాపి సర్వసాధారణత్వాత్ । ఆశ్రమిమాత్రాధికారికమేవ శ్రవణాది
విధానమిత్యాహ ॥ సర్వాశ్రమేతి ॥ నను మోక్షసాధనబ్రహ్మజ్ఞానాయ
శ్రవణాదీని కర్తవ్యానీత్యుక్తమ్ । తదయుక్తం । సగుణోపాసకానాం హిర
ణ్యగర్భలూకం గతానామకృతవేదాంతశ్రవణానామపి తత్త్రైవీనాంతే ముక్తి
శ్రవణాదిత్యాశంక్య, కిమేతావతా బ్రహ్మసాక్షాత్కారస్య వ్యభిచారంచో
దయసి? ఉత శ్రవణాదే? నాద్యః । ‘నాన్యఃపథావిద్యతేయనాయ ॥ న
కర్తవ్యానప్రజయధనేనె, తిచ ప్రతిషేధేన యజ్ఞాదివచన సగుణోపా
సనస్యాపి సాక్షాన్ముక్తిహేతుశ్వాభావాదిత్యభిప్రీత్య ద్వితీయం దూషయతి
॥ సగుణేతి ॥ చిత్రైకాగ్ర్యోలక్షణనిదిధ్యాసనద్వారా సగుణోపాసనమపి బ్ర
హ్మసాక్షాత్కారహేతురిత్యర్థః । నను సగుణవిషయంహ్యపాసనం. తత్రా
ధం నిగుణసాక్షాత్కారోపయోగి. అన్యవిషయస్యాపి హేతుత్వే అశిప్ర
సంగాత్ । పోగపి వైరాగ్యాదిసమ్పన్నస్య ఇహైవ శ్రవణమనననిదిధ్యా
సనసమ్భవేన తతపవ తత్సాక్షాత్కారోపపత్తౌ సగుణోపాసనద్వారా నిది
ధ్యాసనకల్పనైకౌరవంచేత్యాశంక్య, కల్పతరుకారోక్తం సమాధానమాహ
॥ తదుక్తమితి ॥ యేహి వైషయికఫలానుషంగరహితభవాంతరానుష్ఠితకర్తవ్య
నితచిత్తవైషమ్యతయా అనాదిదుర్వాసనాం విషయగోచరాముత్సాద్యతన్దా

వశీకృతేమనస్యేషాం సగుణబ్రహ్మశీలనాత్ । తదేవావిర్భవత్సాక్షాదపేతో
పాధికల్పనమితి । సగుణోపాసకానాం చ అర్చిరాదిమాగ్ధేణ బ్రహ్మలోకం
గతానాం తత్రైవ శ్రవణాద్యుత్పన్నబ్రహ్మసాక్షాత్కారాణాం బ్రహ్మణో
సహ మోక్షః ।

షీతం చిత్తం విషయేభ్యోపకృత్య తేన నిర్విశేషం బ్రహ్మధ్యాతుమీశతేతే
నాత్రాధికారిణః కింతు యే అనాదిదుర్వాసనాజ్ఞాతవిషయాంతరవిత్తేషవ
శాత్ప్రసిగుపాస్తేః నిర్విశేషం బ్రహ్మధ్యాతుమశక్తతయా తత్త్వం సాక్షా
త్కర్తుమసమర్థాస్తేషా మద్వా నిరూపితసగుణోపాసనాస్పధికారిణః
తథాచాధికారిభేదాన్నోపాసనావైయథ్యమితిభావః । అద్యం దోషం నిరన్య
తి ॥ వశీకృతఇతి ॥ యేషాం సగుణోపాసకానాం మనసి సగుణ బ్రహ్మధ్యా
నాభ్యాసాద్బ్రహ్మణ్యైవ స్థిరీకృతేనతి నిరుపాధికస్వాపి ధ్యానసమ్మవేన తదే
వ ధ్యానం నిరుపాధికతయా సాక్షాత్కృతం భవతీత్యర్థః । తథాచ విషయ
భేదాభావాన్నాతిప్రసక్తఇతిభావః । నను సగుణోపాసనయా వశీకృతచిత్తా
నాం నిరుపాధిక బ్రహ్మధ్యానాదిప్రేవ తస్మాత్సాక్షాత్కారత్యయ్యుక్తం । తథా
సతి పారిరబ్ధకర్తృత్వయ సత్యత్రైవ విదేహ కేవల్యావత్ ఉపాసకానాం కా
ర్యబ్రహ్మణాసహముక్తిరిత్యభ్యుపగమవిరోధఇత్యాశంక్య, సహి సర్వేషా
ముపాసకానాం ఇప్రేవ బ్రహ్మసాక్షాత్కారఇతిబ్రూయః । కింతు నిర్విరతా
త్పర్యకవేదాంతావగతం తదనుకూలానుమానెనచ సంభావితం నిర్విశేషం బ్ర
హ్మసగుణోపాసనయా వశీకృతమనస్కతయా ధ్యాతుం సమర్థాస్తేషామేవ
నిరుపాధిక ధ్యానాభ్యాసజనితబ్రహ్మసాక్షాత్కారాత్ ప్రారబ్ధతయసత్య
త్రైవ ముక్తిః । అన్యేషాంత్యకృతబ్రహ్మవిచారాణాం సగుణోపాసకానాం
బ్రహ్మలోకంగతానాం తత్రైవ సాధితశ్రవణాది సాధనానాం సాక్షాత్కృ
త బ్రహ్మభావానాం కార్యబ్రహ్మణాసహ ముక్తిరిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సగు
ణోపాసకానామితి ॥ ఉపాసకానాం కేన మాగ్ధేణ బ్రహ్మలోకగమనమి
త్యాకాంతాయామాహ ॥ అర్చిరాదీతి ॥ యత్రాగ్నివాయాద్వదయోగస్త్యా
ణాం నేతారః సోర్చిరాదిమాగ్ధేః । తథాచ శ్రుతిః । సవితం దేవయా
నం పథానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి సవాయులోకం సవరుణలోకమితి
తేర్చిషమభిసంభృవతీ, తద, నను యథాగ్రామంజిగమిమంప్రతి కిచ్చిన్యాగ్

కర్తవతాంతు ధూమాదిహోగేణ పితృలోకంగతానాం ఉపభోగేన కర్త
 ష్యయేనతి పూర్వకృతసుకృతనష్కృతానుసారేణ బ్రహ్మాదిస్థానరాంతేషు పు
 నరుత్పత్తిః । తథావశ్యతిః । నగుణీయవరణాగమణీయాంయోనిమాపద్యంతై
 కపూయవరణాః కపూయాంయోనిమితి । ప్రతిపిద్ధానుస్థాయినాంతురౌ
 రవాదినరకవిశేషేషు తత్తత్త్వాపాదినతీవ్రదుఖమనుభూయ శ్వసూకరా
 దిశిర్భగ్యోనిమ స్థానరాదిమహోష్ణ తీరిక్యలం ప్రసంగదాగతప్రపంచేన !
 చిహ్నా ఉపదిశతి । ఇతావనంప్రాప్యతతోగిరింతలోన్యగ్రంధం తతోగ్రామం
 ప్రాప్యతీతి. ఏవనుర్చిరాదిరపి మార్గచిహ్నమేవాపదిశ్యతే. అచేతనత్వా
 త్. అకవాఅర్చిగాదయోభోగధూమయఃలోకశబ్దశ్రవణాదితచేన్న. అర్చిరా
 దేర్తాగోచిహ్నత్వేభోగధూమిత్వేవాగంత్యుకాంగమయిత్రభావేనగమ
 నానుపపత్తైః నచస్వాతంత్ర్యేణగమనమ్. మూర్చితాదివత్తస్యసంపిండకరణ
 త్వాత్. తస్మాత్ అర్చిరభిమానవదగ్నిస్వామికంలాకంప్రాప్త్య తేనాతిహాహ్య
 తేవాయుస్వామికంచ ప్రాప్తోవాయునేత్యభ్యుపగంతవ్యం. తథాచాహురాచా
 ర్యవాచస్పతిమైః । సంపిండకరణానాంహిసూక్ష్మదేహవతాంగతానస్వా
 తంత్ర్యం నచాగ్న్యద్యానేతారోచేతనాస్తుతే, ఇతి. నను విద్యాభేదేన మార్గ
 ద్వయేనతి సగుణవిద్యావతా మర్చిరాదిహోగేణేతి విశేషోక్తిర్యజ్యతే. నచ
 నిగుణవిద్యావతాం మార్గోస్తీత్యాశంక్య పుణ్యకర్తృణాం మార్గాంత
 రసద్భవాత్తదపేక్షయా మార్గవిశేషకీర్తనమిత్యాహ ॥ కర్తవతామి
 తి ॥ ధూమాదీతి ॥ తే ధూమంసంభవంతిధూమాద్రాత్మమిత్యాదిసుతేరితి
 భావః ॥ పితృలోకంగతానామితి ॥ యద్యపి కర్తతానాం మార్గవిశేషజి
 జ్ఞాసాయాం తత్కీర్తనమేవ యుక్తమ్. తథాపి ప్రసంగాత్రైమాం ఉపభో
 గపునరుద్భవాదికీర్తనం. అతఏవ వక్ష్యతి । ఇత్యేలం ప్రసంగాదాగతప్రప
 ణ్చేనైతి. చుక్చ్యతకారణాంతు నధూమాదినాఅర్చిగాదినావా మార్గాణ
 గమనప్రసక్తిః. కింతు యేనకేనచితుకత్తితేన మార్గాణ భయంకరపురు
 షైర్నరకవిశేషేషు పాతనమిత్యాహ ॥ ప్రతిపిద్ధానుస్థాయినాంత్యితి ॥ నను
 నిగుణవిద్యావతోపి గతిరంగీకార్యా. విద్యావత్త్వావిశేషాత్. సవినాస్సృ
 త్తగమయతీ, త్యమానవపురుషస్య పరబ్రహ్మగమయత్యత్వ శ్రవణావృ. నచే
 దం బ్రహ్మపదం కార్యబ్రహ్మపరం. నపుంసకస్య పరస్తిన్నేవ బ్రహ్మణిరూ

నిగుణబ్రహ్మసాక్షాత్కారవత్స్తు నలూకాంతరగమనం । నతస్య పాశాణ్డ
 తాగ్రముతీతిశ్రుతిః । కింతుయావత్పూర్వభక్తక్షయం సుఖదుఃఖేఅనుభూ
 యపశ్యాదవవృజ్యతే । నను ఓష్యంతేచాన్యకర్తాణి తస్మిన్దృష్టేషరావరణ
 త్యాదిశ్రుత్యా జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్తాణి భస్తపాతుగుతేజఃనేతి స్తృత్యా
 చ జ్ఞానస్య సకలకర్తృక్షయహితుత్వనిశ్చయేనతి పూర్వభక్త్యావస్థానమనుప
 పన్నమితచెన్న తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యేథ సమ్మత్సేవీ
 ఇత్యాదిశ్రుత్యా 'నాభుక్తం ఓష్యతే కర్తే' త్యాదిస్తృత్యాచ ఉత్పాదిత
 శస్య ముఖ్యాథాత్మసంభవే గుణకల్పనయా కార్యపరత్వాయోగాత్. కిం
 చేదం బ్రహ్మనిదం పరబ్రహ్మపరమేవ తత్ప్రకరణేషూయమాణత్వాదిత్యత
 తహ ॥ నిగుణేతి ॥ అయంభావః. నతావత్పరంబ్రహ్మ పాశ్వం. తస్య స
 ర్వాణ్యకస్య సర్వదాపాప్రత్నాత్. నచాప్రాప్తత్వ భిమాత్ప్రాప్తమేవప్రా
 ప్నోతీతి సాన్యుతమ్. తత్త్వమస్యాది వాక్యజన్యసాక్షాత్కారాత్ప్రాప్త
 దృశభిమసంభవేపి తద్వత్త్వదసంభానాత్. తస్మాదగత్యా కార్యబ్రహ్మణ్యై
 వకథంచిద్బ్రహ్మశబ్దా వ్యాఖ్యాయః. తతశ్చమానవః పురుషఃసగుణోపా
 సకానేవ లూకాంతరవత్తికార్యబ్రహ్మ ప్రాపయతీత్యభ్యుపేయం. తదాహురా
 చార్యవాచస్తతి మిశ్రాః 'కార్యమప్రాప్తపూర్వత్వాద ప్రాప్తప్రాపణీ
 గతిః । ప్రాపయేద్బ్రహ్మ సవరంప్రాప్తత్వాజ్జగదాత్మకమితి తర్హి బ్రహ్మసాక్షా
 త్కారవతః సద్యపి విదేహకైవల్యంస్యాదితి శంకతే ॥ కీర్తితి ॥ జ్యోతి
 స్త్వమానసాధ్యస్య కైవల్యేహికశరీరేణేవ మోక్షస్య ప్రార్థకర్తృణా ప్రతి
 బంధాత్తన్నాశానంతరమేవ విదేహకైవల్యమిత్యాహ ॥ యావదతి ॥ పూ
 ర్వభక్తకార్యం యుగకల్పాదిపర్యంత మనుభోక్తవ్యం సుఖదుఃఖాదిరూపం
 యేన తత్ప్రార్థకర్తృ యథావసాప్తాదీనాం పారోహిత్యాదిప్రాప్తకం కర్తృ
 తచ్చ ప్రక్షిప్తశరవన్త్యైవ విసశ్యతి. కింతు స్వకర్తవ్యం సకలభోగము
 త్పాద్యైవశామ్యతీత్యర్థః. బ్రహ్మసాక్షాత్కారవతః ప్రార్థకర్త్యావస్థానమా
 షీవతి ॥ నన్వితి ॥ శ్రుతిస్తృతిభ్యాం ప్రార్థకార్యాణాం కర్తృణాందేహపా
 తలక్షణావధిప్రతీక్షావగమేన 'ఓష్యంతేచాన్యకర్తాణి'తి సామాన్యశ్రుతేర
 నార్థకార్యకర్తృవినాశపరత్వా దనార్థకార్యాణామేవ సుకృత దుష్కృతక
 ర్తృణాం విద్యాసామధ్యాన్విద్యానాశ ఇత్యాహ ॥ నతస్యేతి ॥ అన్యథా దేవ

కార్యకర్తస్యతిరిక్తానాం సంచితక్రియమాణకర్తృణామేవజ్ఞానవివాశ్యత్వావగ
మాల్సప్రశ్నీతం ద్వివిధం సుకృతదుష్కృతంచేతి తథావశుఃకృతిః తస్య పుత్రా
దాయమువయంతి సుహృదస్సాధుకృత్యాం ద్వివంతః పాపకృత్యా' మితి ।
హీణాం హిరణ్యగర్భమనూద్దాలక ప్రభృతీనాం బ్రహ్మసాక్షాత్కారవ
తాంసద్యోనజీవితాభవేత్. శూన్యతైచైషాంశుశ్చిత్త్యతీతిహాసపుగాణేషు
తత్త్విజ్ఞతా మహాకల్పమన్వంతరజీవితావ. నహ్యేతే మహాధియోనబ్ర
హ్మవిదః బ్రహ్మపిదశ్చ ల్పపుణ్య మేధసానమహ్యైతి సంభవతి. తస్మాదా
గమానుసారేణ పారిరబ్ధకార్యాణాం సత్యపితత్త్వసాక్షాత్కారే నిష్ఠానం
యక్తమితి భావః. నను యది తస్యతావదేవచిరమితి పారిరబ్ధకర్తావస్థాన
ప్రతిపాదక శ్రుత్యంతరవశాత్ , జీయంతేచాస్యకర్తాణీ, తి సామాన్యశ్రు
తేరవారిరబ్ధకార్యపరత్వం తహి , యథాపుష్కరవలాశ ఆహసశ్చిష్ట్యం తేష
వమేవంవిదిపాపం తస్యశ్చిష్ట్యతేజ్జీవవం హాస్యసర్వేపాప్తానః ప్రదూయంతే
ఇతివ విశేషశ్రవణా త్సామాన్యవచనం పాపకర్తవిశేష ఉపసంహరణీయం.
కించాధర్తస్య రాగాదినిబంధనతయా శాస్త్రీయేణ బ్రహ్మజ్ఞానెనవివాకోయు
క్తః. ధర్తబ్రహ్మజ్ఞానయోస్తు శాస్త్రీయత్వేన జ్యోతిష్టానదత్తపూర్ణమా
నవదవిరాధానోచ్ఛేద్యోచ్ఛేదకభావః. అన్యథానుత్పన్న ఫలప్యాపి ధర్తస్య
నాకే స్వర్గాది సాధనత్వ ప్రతిపాదకజ్యోతిష్టామ వాక్యస్యా ప్రియాణ్యా
వత్తి. తస్మాద్దుష్కృతమేవసంచితంకర్తజ్ఞానవివాశ్య మిత్యాశంక్య, నహి
పాపస్య సంచితపాపత్వప్రయుక్తం విద్యానివర్త్యత్వం కింతు తన్నివర్త్యా వి
ద్యానిబంధనత్వ ప్రయుక్తం తచ్చైతత్సుకృతస్య విశిష్టం. ఉభేషవైషవతే త
రతీతి శ్రుత్యంతరే సుకృతదుష్కృతయోరుభయోరపి జ్ఞాననివర్త్యత్వశ్రవణా
త్. ఏవం హాస్యసర్వే పాప్తానః ప్రదూయంతే ఇత్యాదిశ్రుతేరపి సుకృతదు
ష్కృతనాశపరత్వాత్. దృష్టప్రయోగశ్చాయంపుణ్యేషి పాప్తశబ్దః. తద్య
థా పుణ్యపాపే ప్రక్రమ్యసర్వే పాప్తానో నివర్తంతే, ఇత్యత్. తత్శ్చ సు
కృతదుష్కృత భేదేన ద్వివిధమపి సంచితంకర్త బ్రహ్మజ్ఞాన నివర్త్యమిత్యభి
ప్రేత్యాహ ॥ సంచితమితి ॥ తస్యపుత్రాఇతి ॥ యద్యపి సర్వాత్తకస్యజ్ఞా
నన ఇష్టద్విష్ట విభాగానాస్తి. తథాపి జ్ఞానపూర్వకాలాభిప్రాయేణ పరదృ
ష్ట్యావా తత్సంభవాదితి బోధ్యం. నను బ్రహ్మజ్ఞానాదజ్ఞానానివృత్తా నజానా

నను బ్రహ్మజ్ఞానాన్తూలాజ్ఞాననివృత్తౌ తత్కార్యప్రార్థకర్తృణాం నివృత్తైః
 కథం జ్ఞానినో దేహధారణమువపద్మతథాచేన్న । అప్రతిబద్ధజ్ఞానస్యైవా
 జ్ఞాననివృత్తతయాప్రార్థకర్తృరూపప్రతిబంధకదశాయామజ్ఞాననివృత్తైరనం
 గీకారాత్ । నన్వేషముపితత్త్వజ్ఞానాదేకస్య ముక్తానర్హము క్రిస్సాన్యత్ అవిద్యా
 యావత్ తేనతన్నవృత్తౌక్యవిదపిసంసారాయోగావతించెన్న ఇష్టావత్తైత్యేకే
 మీత నివహారావత్తైః తన్నబంధనసంచితకర్తౌ నివృత్తిప్రసంగా త్సూ
 ర్వావస్థాతావిశేషభావ ప్రసంగాచ్చ తన్నివృత్తౌచ జీవన్ముక్తస్య దేహాది
 ప్రపంచో నుపపన్న ఇతి చోదయతి ॥ నన్వీతి ॥ జీవన్ముక్తానాం తత్త్వసాక్షా
 తాగ్రాశ్చరమాధికత్వవ్యావహారికత్వ సంపాదన పటియ శ్శక్తివిజిష్టా
 జ్ఞాన వినిశేషి ప్రాతిభాసికత్వసంపాదనపటియ శ్శక్తివిశేషవిజిష్టాజ్ఞానస్యా
 నివృత్తే దేహాది ధారణం యుక్తమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నాప్రతిబద్ధతే ॥ నను
 సర్వబాధేపి భయకంపాను వృత్తినజీవన్ముక్తస్యాప్యవిద్యా సంసారవశా
 దేవ దేహాదిప్రపంచోస్తు కింశ క్తివిశేషవిజిష్టజ్ఞాన కల్పనయా గౌరవాచ్చ
 క్తిభేదే మానాభావాచ్చేతి చెన్న. అవిద్యోపాదేయ దేహాదిప్రపంచస్య
 తన్నివృత్తౌవపస్థానాయోగాత్. నచ తత్త్వజ్ఞానోత్తర కాలీనదేహాదిరవి
 ద్యాసంసౌర ఏవోపాదానం నావిద్యేతి వాద్యం. సంసారస్యాపి భావ
 కార్యతయా ఉపాదానావశ్యం భావేన సత్కర్మోపాదానత్వే సత్యత్వాపాతే
 నావిద్యాయావప ఉపాదాన త్వే తన్నివృత్తౌ సంసారస్యావ్యవసయతైః. న
 ర్వాది భగమబాధేపిభయకంపానువృత్తిర్నభగమసంసారాత్. దినానంతర
 భావిస్తరణానుపపత్త్యా సంసారగన్య తావత్కాలం స్థాయితయాతావత్ప్ర
 క్త్యంతం భయాద్యనివృత్త్యావత్తైః. కింతు సర్వభగమజనిత భయప్రయుక్త
 ధాతువేషవ్య విశేషాదేవ. ధాతువైషమ్యంచ కార్యానుపారేణ యావ
 త్కార్యావస్థాయాతి కల్ప్యతే. తతానసంసార వశాజీవన్ముక్తస్య దేహా
 దిప్రపంచః. కింతు శక్తిభేద విజిష్టాజ్ఞానాత్. నచ శక్తిభేదే మానాభావః.
 కార్యబలైవైవ తత్కల్పనాత్. తథాహి. యథా విద్యేపావరణాత్తక కార్య
 ద్వయబలైవ తదనుకూలం శక్తిద్వయం అవిద్యాయాః కల్ప్యతే తథేహవ్య
 శ్శురవేదాంతానాం ప్రపంచే పారమార్థికత్వభగమః శ్శురవేదాంతానాం అను
 త్పన్నబ్రహ్మసాక్షాతాగ్రాణాం వ్యావహారికత్వ భగమః. ఉత్పన్నబ్రహ్మ

అపరేతు ఏకద్యౌషపరిహారాయైవ ఇంద్రోమాయాభిరితిబహువచనశ్రుత్యను
గృహీతం అవిద్యానానాత్వముగీకరవ్యమిత్యాహుః | అన్యేత్వేకేవావిద్యా
తస్యా ఏనావిద్యాయా జీవభేదేన బ్రహ్మస్వరూపావరణశక్తయోనానా త
థాచ యస్య బ్రహ్మజ్ఞానం తస్యబ్రహ్మస్వరూపావరణశక్తివిశిష్టావిద్యావినాశః
సత్వస్యం ప్రతిబ్రహ్మస్వరూపావరణశక్తి విశిష్టా విద్యానాశాన్యభ్యుపగమా
త్ నేకముక్తౌ సర్వముక్తిః | అతఏవచ , యావదధికారమనస్థితరాధికా
రికాణా మిత్యస్మిన్నధికరణే అధికారిపురుషాణాముత్పన్నతత్త్వజ్ఞానానామిం
ద్రాదీనాం దేహధారణానుపపత్తిమాశక్యం అధికారాపాదకప్రారబ్ధకర్తృ
సమాప్త్యనంతరం విదేహకేనల్యమితిసిద్ధాంతితి | తదుక్తమాచార్యవాచస్ప
తిమైక్యైః | ఉపాసనాదనంసిద్ధితోషితేశ్వరహృదితమ్ | అధికారం సమా
ప్త్యైతేప్రవిశంతి పరంపదమితి |

సాక్షాత్కారాణాం పురుషభౌరయోణాం వసిష్ఠవాసుదేవ శుకశౌనక జన
కయాజ్ఞప్తలూగ్రద్దాలకోద్ధవ వృహదప్రభృతీనాంయావద్దేహపాతంపాత్రి
భాసితత్వభ్రమిత్యవిద్యాయాస్సిస్రీశ్చక్తయఃస్వీకార్యావతదేవాభిప్రేత్య
, తుచ్చానిర్వచనీయాచ తాత్త్వికీవ త్రిధామతా మానూజ్ఞేయాభిభేదేః
ప్రౌతయాక్తిక లాక్తికైరితి ప్రావీదైరుక్తం. అతఏవ శాస్త్రీణానశ్చైత్యర
మార్థరూపం కార్యక్షయం సశ్యతిచాపరోక్షాత్ | ప్రారబ్ధనాశాత్ప్రతి
భాసనాశ ఇతిశక్తిత్రయస్యనాశ ఇత్యుక్తం. తథాచ శ్రుతిః , తిస్యాభిధ్యా
నాద్యౌజనాత్తత్వభావాత్ భూయశ్చంతేవిశ్వనాయా నివృత్తిరితి సర్వ
శక్తివిశిష్టజ్ఞాన నివృత్తిరిత్యర్థః. నను కస్యాపి ముక్త్యభావే శుకవామదే
వాదిముక్తిప్రతిపాదక శ్రుతిస్త్యతివిరోధఇత్యరుచ్యామతాంతరమాహ || అ
పరేత్వేతి || నను లాఘవసహకృతానుమానానుగృహీతాజామిత్యేకవచన శ్రు
తివిరోధాన్నావిద్యానానాత్వం, మాయాభిరిత బహువచనశ్రుతి స్తద్గతశ
క్తిభేదమాదాయోపపన్నా. సచాక్తదౌషభయాత్తన్నానాత్వం. వత్స
మాణిరీత్యా నిర్దోషనిరాససంభవాదిత్యస్వరసా త్సమాధానాంతరమాహ
|| అన్యేత్వేతి || ఏకముక్తౌనసర్వముక్తిరిత్యైతత్సూత్రకారవచనేనాపి ద్విధ
యతి || అతఏవేతి || సన్వేతత్సూత్ర మప్యన్యపరంకల్ప్యితామిత్యతః అహ
|| తదుక్తమితి || తథాచైకముక్తౌ సర్వముక్తిరిత్య భ్యుపగతావేతదధికరణవి

ఏతచ్చైకముక్తౌ సర్వముక్తిరితి పత్యే నొపపద్యతే । తస్మాదేకవిద్యాపత్యే హి
 జీవమావరణభేదోపగమేన వ్యవస్థాపపాదనీయా । తదేవం బ్రహ్మజ్ఞానాన్తో
 యః మోక్షశ్చాసంధానివృత్తిః నిరతిశయబ్రహ్మసంధానాప్తిశ్చైతి నిర్ధృతా ప్ర
 యోజనమ్ ॥ *****

ఇతి శ్రీధర్మరాజాధ్వరీంద్రాక్షజ రామకృష్ణాధ్వరీ విరచితాయాం వేదాంతపరిభాషాయాం.

ప్రయోజనపరిచ్ఛేదః. [౮]

రోధో దుర్వారఇత్యాహ ॥ ఏతచ్చైతే ॥ నన్వేకాఽద్యాగతినానాతక్యభ్యు
 పగంత్యమతే శ్చైకముక్తౌ సర్వముక్తరేవ ఇయమావరణశక్తిర్నివత్యా ఇ
 యం నెత్యత్ర నియామకాభావేన బ్రహ్మసాత్మా శాకరాత్సర్వావరణశక్తివి
 శిష్టావిద్యావినాశావశ్యంభావాదిత్యాశంక్య, యథా శుక్తిసాత్మాతాకరా
 త్ఫలబలేనేకావరణశక్తివినాశః యథా సర్వజ్ఞానప్రాగభావనివృత్తిస్సకూప
 యోగ్యేన జ్ఞానేనకస్యచిదేవ ప్రాగభావస్య నివృత్తిరేవమన్యస్య ప్రపంచాప
 లంభానురూపేన యస్యబ్రహ్మజ్ఞానం నిదీయాసంధానాత్వావరణశక్తేరేవనా
 శః. నాన్యదీయసంసారహేత్వావరణ శక్తీనామితి వ్యవస్థాపపద్యతే ఇత్యా
 హ ॥ తస్మాదితి ॥ పరిచ్ఛేదప్రతిపాద్యమథంగమయతి ॥ తదేవమితి ॥

ఇతి ధర్మరాజాధ్వరీంద్రాక్షజ రామకృష్ణాధ్వరీ విరచితే

వేదాంతపరిభాషావ్యాఖ్యానే వేదాంతశిఖామణౌ ప్రయోజనపరిచ్ఛేదః
 యదత్ర స్థలితంత్యక్తం ప్రమాదాలస్యదోషతః । తస్మంతవ్యంబుద్ధేస్పద్భిః క్ష
 మాహివిదుషాంధనమ్ ॥ సువర్ణఖచితాకారా కృతరేమమయాకృతా । వి
 దుషామస్తువేదాంత శిఖామణిరలంకీయీ ॥ అనేన మన్మోబాధేన వేదాంతా
 ధావలమీనా । గురుకారుణ్యలబ్ధేన తారకంబ్రహ్మతుష్యతు ॥ వందేహం
 వందనీయానాం వంద్యాంవాచామధీశ్వరీమ్ । కామితాశేషకల్యాణ కలనా
 కల్పవల్లరీమ్ ॥ *****

శ్రీ సమాప్తశ్చాయం ప్రబంధః శ్రీ



